

9

82/108

2409

32
40

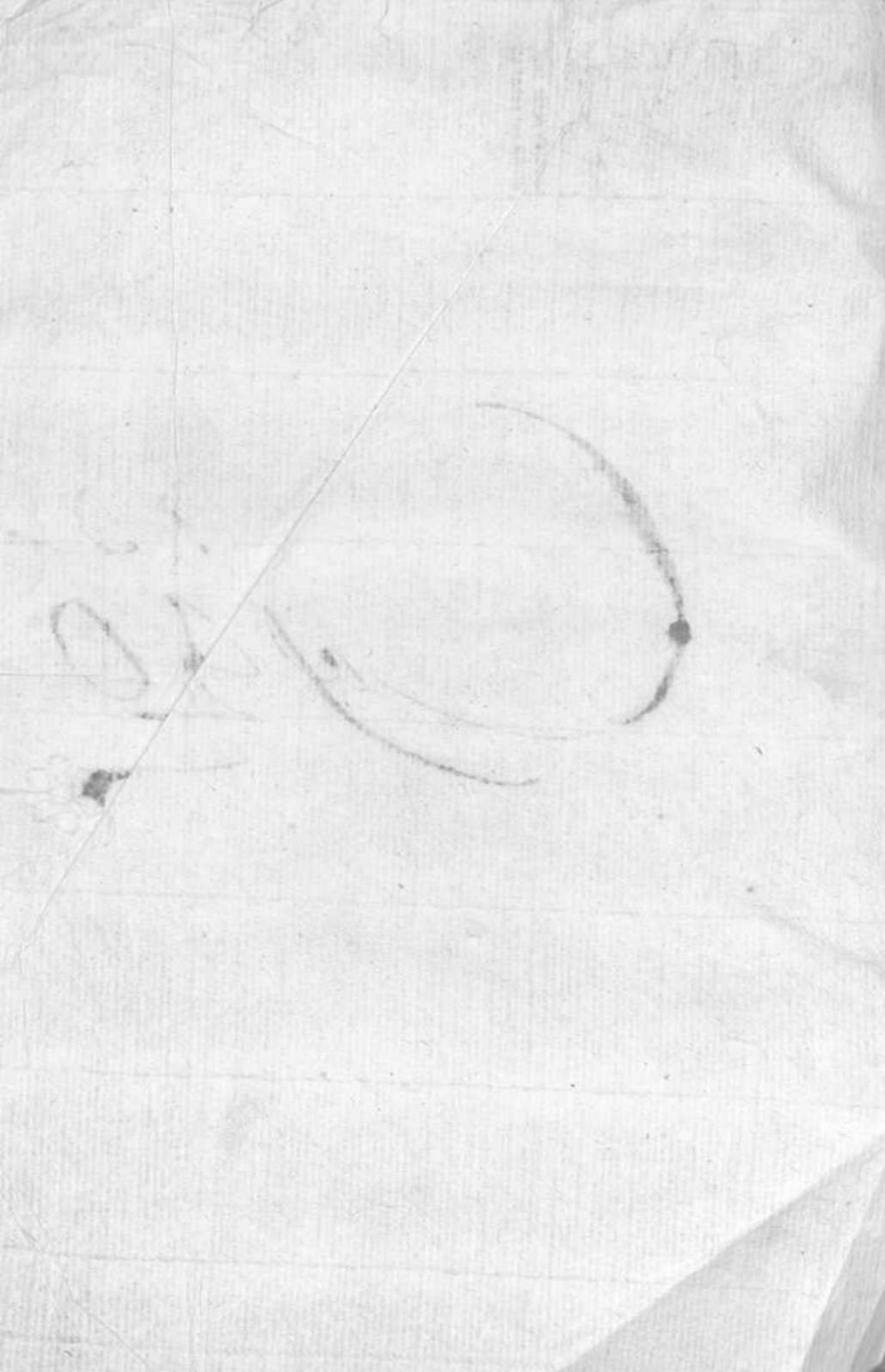
VALPOLI.

In Typographia Adriae Ghemardi.

M. D. LXXV.

Comptis & privilegia.

Imprimatur in Regia Sede.

IACOBI SIMANCAE
CIVITATENSIS EPISCOPI, IV-
RISCONSULTI CLARISSIMI,

Collectaneorum de Republica
Libri nouem.

*Opus studiosis omnibus vtile: Viris autem politicis
necessarium.*

VALDOLITI,

Ex Typographia Adriani Ghemartij.

M. D. LXV.

Cum gratia & priuilegio.

Está tassado en tres Reales en papel.

IACOBI SIMANCAE
CIVITATENSIS EPISCOPI IV.
DISCONSULTI CLARISSIMI.

Collegationum de Republica
Libri nonum.

Operis huiusmodi omniaque Vitis: Vitis autem politica
necessaria.

VALDOLITI.

Ex Typographia Adriani Ghemarti.

M. D. LXXV.

Cum gratia & privilegio.

Estis tabulae enucleatae en papet.

DON PHELIPPE por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Ierusalem, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valècia, de Galicia, de Mallorca, de Seuilla, de Cerdeña, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Iauen, de los Algarues, de Algezira, de Gibraltar: Duque de Milan: Conde de Flandes, y de Tirol, &c. Por quanto por parte de vos El Doctor Simancas, del nuestro Consejo de la sancta y general Inquificion, nos fue hecha relacion, que vos auia des hecho vn libro, intitulado: *Collèctaneorum de Republica*: el qual era muy vtil y prouechofo: y nos supplicastes, os diessemos licencia y facultad, para que le pudiesedes imprimir: mandando que por el tiempo q̄ nuestra merced y voluntad fuesse, otra persona alguna no lo pudiesse imprimir y vender, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, se hizieron las diligècias, que la Pragmatica, por nos nueuamente hecha, dispone: y fue acordado, que deuiamos mandar dar esta nuestra carta para vos, en la dicha razon: y nos tuuimos lo por bien. Y por la presente damos licencia y facultad, à qualquier Impreffor de los nuestros Reynos, para que pueda imprimir el dicho libro, sin que por ello cayga ni incurra en pena alguna: con que despues de impresso, no se pueda vender, ni vendan, sin q̄ primero se trayga al nuestro Consejo, juntamète con el Original, que en el se vio, que va rubricado de Pedro del Marmol, nuestro escriuano de camara, de los q̄ residen en el nuestro Consejo, y se os dé licencia para lo poder vender, y se tasse el precio que por cada volumen ouieren de auer: so pena de caer y incurrir en las penas cõtenidas en la dicha Pragmatica, y leyes de nuestros Reynos. Dada en Madrid, à veynte dias del mes de Julio, de mil y quinientos y fescenta y quatro años.

Iuan de Figueroa.

El Doctor Diego Gasca.

El Licenciado Villagomez.

El Licenciado Morillas.

El Licenciado Espinosa.

El Licenciado Gomez de Montaluo.

El Licenciado Pedro Gasco.

Yo Pedro del Marmol, escriuano de camara de su Magestad, lo hize esferuir por su mãdado, con acuerdo de los del su Consejo. Registrada, Martià de Vergara. Martià de Vergara por Chacill.

OR quanto por parte de vos el Reueredo in Christo padre Don Diego de Simancas, Obispo de Ciudad Rodrigo, del nuestro Consejo, y de la sancta y general Inquision, nos ha sido hecha relacion, que vos auia des compuesto vn libro intitulado *Collectaneorum de Republica*: el qual era muy vtil y puechoso: y nos supplicastes lo mandassemos ver y examinar, y dar os priuilegio, para que lo pudieades imprimir y vender por el tiempo que fuésemos seruido. Lo qual visto por los del nuestro Consejo: y como por su mādado se hizieron las diligēcias que la Pragmatica por nos hecha, sobre la impresiō de los libros, dispone. Por hazer os bien y merced, fue acordado, q̄ deuiamos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razon. Y por la presente vos damos licēcia y facultad, para que por tiempo de diez años primeros siguientes, que corran y se cuenten des de el dia de la fecha desta nuestra cedula en adelante, vos, ò la persona que vuestro poder ouiere, podais imprimir y vender el dicho libro, que de suso se haze mēcion, con que antes que se venda, se imprimā las emiēdas y erratas que estā sacadas y firmadas del Licēciado Mercado, Corrector de Libros. Y mandamos q̄ durante el dicho tiēpo persona alguna, sin vuestra licēcia, no lo pueda imprimir ni vender: so pena que el que lo imprimiere y vendiere, aya perdido y pierda todos y qualesquier libros, y moldes, que del ouiere, ò traxere à vender en estos nuestros Reynos. Y mandamos que podais vender cada volumen del dicho libro, à tres reales. Y mandamos à los del nuestro Consejo, Presidētes, y Oydores de las nuestras Audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra casa, y Corte, y Chancillerias: y à todos los Corregidores, Afsistēte, Gobernadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros Iuezes y Iusticias qualesquier de todas las Ciudades, villas, y lugares de los nuestros Reynos y Señorios, afsi à los que agora son, como à los que serā de aqui adelante: que vos guarden y cūplan esta nuestra cedula y merced que afsi vos hazemos: y contra el tenor y forma della vos no vayan ni passen, ni consientan yr ni passar, por alguna manera. So pena de la nuestra merced, y de diez mill maravedis para la nuestra camara. Fecha en Madrid, à xxvi. dias del mes de Henero, de Mill y quinientos y sesenta y cinco años. Yo el Rey.

Por mandado de su Magestad de Pedro de Hoyo.

PHILIPPO II. HISPA- NIARVM REGI CATHOLICO

Iacobus Episcopus Ciuitatensis. S.

SAEPENVMERO mecum ipse reputaui, Philippe Rex Maxime, cum eam arte quisq; probe norit, in qua diu multuq; sit versatus: quãobre tot Philosophi (Cicero nẽ excipio) qui nunquã Rempublicam attigerunt, tam multa libris editis de Republica disputauerint: nemo autem Iuriscõsultorum (quorum ars tota Reipublicã est) de Rebus publicis vnquam (quod sciam) scripserit: cum de multis variisq; rebus volumina ingentia confecerint, & in cognoscenda, & gerenda Republica multã magnamq; curam sceliciter & præclare adhibuerint. Sed siue causa eius fuerit, quòd Plato, Aristoteles, Cicero, aliiq; illustres Philosophi tractationẽ hãc præoccupauerint: siue quòd de Reipublicã partibus, quam generaliter ac vniversẽ de Rebus publicis Iureconsulti disserere, & commentari maluerint: siue causa alia quãpiam. Id quidem exploratum est, Reipublicã totius cognitionem, hominibus politicis omnibus admodum necessariam, ex nullo Iuriscõsultorum libro, ne ex ipsis quidem Philosophorum scriptis, satis perspectam facile cuiquam fore. Itaq; vt hanc ego rem pro virili parte complerem, ex varia bonorum autorum supellectile, operis succi suis, ea collegi omnia, quã ad subiectorum tuorum Rempublicam cognoscendam, conseruandam, atq; amplificandam pertinere posse mihi visa sunt. Aliorum autem dicta ingenuẽ decerpere, & contexere malui, quã mea effutire temerẽ. Nec enim is ego sum, qui nunc tandem, aut noua, & memorabilia inuenire, aut eleganter & nouẽ de Republica dicere possim. Quòd si collectanea isthãc non omnino malẽ dispo-

Tui, equidem quod institui, præstiti. Ea verò tuæ Catholicæ
Maieſtati optimo iure dicare conſtitui, qui cor, caput, & ſpiri-
tus optimæ Reipublicæ ſis: quam ſumma religione & iuſtitia,
ſumma prudentia atq; probitate ſuſtentas. Nec dubito, quin
fronte illa planè diuina, qua iam diu librum noſtrum, de Ca-
tholicis Inſtitutionibus, hilarè ſuſcepisti, eadem nunc exceptu-
rus ſis opus Reipublicæ non pœnitendum: & eò magis, quòd
in publicis negotiis maximis, quæ tuo iuſſu conſeci, fide-
litas mea tibi iam poteſt eſſe probator. Deus

Opt. Max. te ſemper ſœliciſſimum
ſeruet, ſalua & florente
Republica.

TOTIVS OPERIS ARGVMENTA.

Liber primus: de Vrbe Ciuitate, & Ciue.

Liber secundus: de Rebus publicis.

Liber tertius: de Monarchia & Rege.

Liber quartus: de Legibus.

Liber quintus: de Magistratibus, & eorum virtutibus.

Liber sextus: de his, quæ vitanda sunt à Magistratibus.

Liber septimus: de Rep. Hispaniæ.

Liber octauus: de Præfectis vrbium.

Liber nonus: de Regni gubernatione.

CAPITVLORVM ARGVMENTA.

LIBRI PRIMI.

- D**E domo & vico. cap. 1.
De vrbe. cap. 2.
De situ vrbis. cap. 3.
De muris. cap. 4.
De ædificiis publicis. cap. 5.
De ædificiis priuatis. cap. 6.
De Ciuitate. cap. 7. & cap. 8.
De ciuitatis probitate. cap. 9.
De partibus ciuitatis. cap. 10.
De Ciue. cap. 11.
De virtute ciuis. cap. 12.
De officio boni ciuis. cap. 13.

LIBRI SECVNDE.

- Quid sit Respublica. cap. 1.
De aliis Reip. significationibus. cap. 2.
Quot sint genera Rerump. cap. 3.
Qualia sint Rerump. genera. cap. 4.
Quæ sit recta Resp. & quæ deterior. cap. 5.
Remp. cunctis esse præferendam. cap. 6.
Pro Rep. omnia esse facienda. cap. 7.
Reip. officia etiam ab inuitis gerenda. cap. 8.
An sapiens accedere debeat ad Remp. cap. 9.
De eadem re. cap. 10.
Quomodo sit accedendum ad Remp. cap. 11.
De quærelis Reip. cap. 12.

LIBRI TERTII.

Ciuitates & Regna sine imperio ac dominatu conseruari
NON

- non posse. cap. 1.
 Monarchiæ regimen esse optimum. cap. 2.
 De eadem re. cap. 3.
 Cur primùm Reges creati sint. cap. 4.
 Nec fortibus, nec suffragiis Regem esse creandum. cap. 5.
 De Regis excellentia. cap. 6.
 Quàm sit venerabilis Maiestas Regia. cap. 7.
 De religione Principis. cap. 8.
 De iustitia Regis. cap. 9.
 De cæteris virtutibus Regum. cap. 10.
 De vitis vitandis. cap. 11.
 De optima Regis custodia. cap. 12.
 De adulatoribus. cap. 13.
 Contra adultores. cap. 14.
 Quomodo Principes sint admonendi. cap. 15.
 Admonitiones. cap. 16.

LIBRI QVARTI

- Remp. sine legibus stare non posse. cap. 1.
 Quid sit lex. cap. 2.
 De utilitate legum. cap. 3.
 De legum præstantia. cap. 4.
 De legislatore. cap. 5.
 Quamobrem leges factæ sint & fiant. cap. 6.
 Leges communem utilitatem respiciant. cap. 7.
 Leges perspicuæ sint, & possibilia velint. cap. 8.
 De multitudine legum. cap. 9.
 Ne leges nouæ facile fiant. cap. 10.
 De abrogatione & mutatione legum. cap. 11.
 De legibus nouis. cap. 12.
 De aliis legum qualitatibus. cap. 13.
 Leges sint gratae populo, & accommodatae Reip. cap. 14.
 Decere, vt Rex leges seruet. cap. 15.

- Omnes legibus obediant. cap. 16.
 Leges dominari debere. cap. 17.
 Leges minima tantum arbitrio iudicum relinquere de-
 bent. cap. 18.
 De legibus iniquis. cap. 19.
 Memorabilia, de quadam lege Solonis. cap. 20.

L I B R I Q V I N T I .

- Leges sine magistratibus nihil proficere. cap. 1.
 Civitatem sine Magistratibus esse non posse. cap. 2.
 Magistratus esse debere bono genere natos. cap. 3.
 Quales esse debeant Magistratus. cap. 4.
 Plura de probitate Magistratum. cap. 5.
 Sit iudex Iustitiæ custos. cap. 6.
 Fortitudinem habeant Magistratus. cap. 7.
 Patientiam esse necessariam. cap. 8.
 De mansuetudine. cap. 9.
 De prudentia Magistratum. cap. 10.
 Experientiam esse necessariam. cap. 11.
 De diligentia. cap. 12.
 De dignitate Magistratum. cap. 13.
 Ne sit magistratus, qui domui suæ præesse nescit. cap. 14.
 Iudicem esse non posse, qui Iuris peritus non sit. cap. 15.
 De concordia Magistratum. cap. 16.
 De clementia. cap. 17.
 Creandi sunt Magistratus officii apti. cap. 18.

L I B R I S E X T I .

- De improbis Magistratibus. cap. 1.
 Ne sint avari Magistratus. cap. 2.
 Ne munera accipiant. cap. 3.
 Amplius de muneribus. cap. 4.
 Iudices ne affectibus seruiant. cap. 5.

- Ne sint iracundi Magistratus. cap. 6.
 Nec odio, nec amore vincantur. cap. 7.
 Ne timidi sint, nec voluptatibus dediti. cap. 8.
 Ebrietatem fugiant, & nihil cum dolore faciant. cap. 9.
 Quatenus iudex debeat esse misericors. cap. 10.
 Ne quid iniustum propter amicos fiat. cap. 11.
 Ne respiciant personam, sed causam. cap. 12.
 Ne sint ambitiosi. cap. 13.
 Cur Magistratus, minus quàm privati, peccare debeant,
 cap. 14.
 Confilia Magistratibus data. cap. 15.
 De Magistratibus, miscellanea. cap. 16.

LIBRI SEPTIMI.

- De Rege Hispaniæ. cap. 1.
 De Magistratibus Hispaniæ. cap. 2.
 De Prefecto prætorio summo. cap. 3.
 De Consiliaris Regiis. cap. 4.
 De eodem summo tribunali. cap. 5.
 De Consiliariis camerae, vt vocant. cap. 6.
 De ætate Consiliariorum. cap. 7.
 De consilio iuuenum. cap. 8.
 De iuridicis conuentibus. cap. 9.
 Adhuc de eadem re. cap. 10.
 De diuersis sententiis. cap. 11.
 Vtrum disputare iudicibus liceat. cap. 12.
 De arcanis. cap. 13.
 Iterum de occultis. cap. 14.
 De iuramento iudicum. cap. 15.
 De aliis iuramentis memorabilibus. cap. 16.
 De quatuor viris capitalibus. cap. 17.
 Plura de iudicibus criminum. cap. 18.
 De executoribus. cap. 19.

- De Aduocatis. cap. 20.
 Iterum de Aduocatis. cap. 21.
 De Scribis. cap. 22.
 De officio eorum, quos Visitatores nominant. cap. 23.
LIBRI OCTAVI.
 De Præfecto vrbi. cap. 1.
 Quid primum faciet Præfectus vrbi. cap. 2.
 De vxore Præfecti. cap. 3.
 De comitibus Præfecti vrbi. cap. 4.
 Ne familia Præfecti mōnera accipiat. cap. 5.
 Ne comites indigenæ sint, aut consanguinei Præfecti. ca. 6.
 De Senatoribus ciuitatum. cap. 7.
 De ratione repōscenda, quam vulgō residentiam vocant.
 cap. 8.
 De eadem re. cap. 9.
 De prætoriis, & operibus publicis. cap. 10.
 De nouis operibus. cap. 11.
 De muris, & via publica. cap. 12.
 De ædificiis priuatis. cap. 13.
 De operibus publicis, & priuatis. cap. 14.
 De horreis publicis. cap. 15.
 De fontibus & aquis. cap. 16.
 De aquis & balneis. cap. 17.
 De munditia vrbis. cap. 18.
 De montibus. cap. 19.
 De terminis. cap. 20.
 De cibariis. cap. 21.
 De dardanariis. cap. 22.
 De carcere, & vinctis. cap. 23.
 De cauponibus & stabulariis. cap. 24.
 De criminum punitione. cap. 25.
 De factionibus, & seditionibus. cap. 26.

- De otiosis & vagis. cap. 27.
 De peregrinis. cap. 28.
 De pauperibus, & viduis. cap. 29.
 De pupillis, & expositis. cap. 30.
 Præfectus vrbi ad Remp. se accommodare debet. cap. 31.
 De familiaritate cum ciuibus. cap. 32.
 Ne Præfectus negotietur, aut vxorem ducat in prouincia,
 cap. 33.
 Grauiora quæq; ad Regem esse referenda. cap. 34.
 Officia publica non esse continuanda. cap. 35.
 Regios Consiliarios & Senatores, perpetuos esse debere.
 cap. 36.
 Præcepta data Præsidibus. cap. 37.
 De quibusdam aliis ad vrbi Præfectum pertinentibus.
 cap. 38.
 De templis, ac diebus festis ludorum. cap. 39.
 Varia de Præfectis vrbiu. cap. 40.

L I B R I N O N I.

- Difficile esse bene imperare. cap. 1.
 Probis Consiliariis & sapientibus opus esse. cap. 2.
 Quis sit scopus rectæ gubernationis. cap. 3.
 De scelicitate Reip. cap. 4.
 Fœlicissimam esse Hispaniarum Rempubliam. cap. 5.
 Bonam gubernationem esse, quæ Iustitiam seruat. cap. 6.
 Optimam omnium gubernationem esse, leges seruare,
 cap. 7.
 Naturalem rationem Magistratuum non sufficere so-
 lam ad rectam gubernationem. cap. 8.
 Quis optimè gubernare queat. cap. 9.
 De eadem re. cap. 10.
 Quo pacto qui ius ignorat, bene gubernare possit. cap. 11.
 De electione Magistratuum. cap. 12.

Quanti referat, probos esse Magistratus, cap. 11.

Regem esse gubernationis regulam, cap. 14.

De bello, cap. 15.

De pace, cap. 16.

De militaribus officiis, cap. 17.

De armis & equis, cap. 18.

De officio Principis, cap. 19.

De præmio, cap. 20.

De honorum distributione, cap. 21.

De pœna, cap. 22.

De perquisitoribus, cap. 23.

De tributis, cap. 24.

De educatione puerorum, cap. 25.

De libris obscœnis, cap. 26.

De peregrinis mercibus, cap. 27.

De sumptibus immoderatis, cap. 28.

Ne vnus multa officia gerat, cap. 29.

De ratione iudiciorum, cap. 30.

Deliberationum de Rep, cap. 31.

De diuersis capitulis, cap. 32.

De conseruatione Reip, cap. 33.

Coronis memorabilem, cap. 34.

De electione Magistratum, cap. 12.
Quo pacto diuini ignorat, bene gubernare possit, cap. 13.
De eadem re, cap. 10.
Quis optimè gubernare debeat, cap. 9.
Iam ad rectam gubernationem, cap. 8.
Naturali rationem Magistratum non latere so-
cap. 7.
Optimam omnium gubernationem esse, leges seruare
Bonam gubernationem esse, diuini iustitiam seruare, cap. 6.
Felicissimam esse Hispaniarum Rempublicam, cap. 5.
De felicitate Reip, cap. 4.
Quis sit scopus recte gubernate Reip, cap. 3.
Propis Consultariis & Senatibus, cap. 2.
Difficile esse, bene imperare, cap. 1.

Errata, quæ Licen. Merc. Regius librorum
 Corrector animaduertit.

Pagina	22	linea	10	paria	lege	patria
Pa.	28	li.	20	voluntatem	lege	voluptatem
Pa.	30	li.	26	lib. 2.	lege	lib. 12.
Pa.	47	li.	28	cap. 0	lege	cap. 10.
Pa.	54	li.	vlt.	velit	lege	veluti
Pa.	65	li.	7	confuecessent	lege	confuescerent
Pa.	67	li.	7	hominem	lege	hominum
Pa.	ead.	li.	ead.	reges	lege	leges
Pa.	69	li.	14	at	lege	vt
Pa.	76	li.	1	periculose	lege	periculo se
Pa.	80	li.	11	patricijs	lege	patricij
Pa.	83	li.	vlt.	lib. Offic.	lege	lib. 2. Offic.
Pa.	88	li.	1	id	lege	in
Pa.	89	li.	8	vis	lege	quis
Pa.	93	li.	27	decur	lege	decor
Pa.	94	li.	26	Philopœmen	lege	ô Philopœmen
Pa.	100	li.	29	ib.	lege	lib.
Pa.	102	li.	27	rationandi	lege	ratiocinandi
Pa.	107	li.	27	interempto	lege	interempto
Pa.	115	li.	5	reum	lege	deum
Pa.	126	li.	25	lib. 17.	lege	tit. 17.
Pa.	138	li.	28	potuit	lege	patuit
Pa.	146	li.	penul.	virtute	lege	virtutem
Pa.	172	li.	26	depeculantur	lege	depeculentur
Pa.	193	li.	15	magistratui	lege	magis statui
Pa.	195	li.	19	atque lege	lege	atque vt lege
Pa.	210	li.	17	Quæ uidem	lege	Quæ quidem
Pa.	216	li.	24	lib. 2.	lege	lib. 12.
Pa.	218	li.	12	lib.	lege	lib. j.
Pa.	224	li.	32	alteras	lege	atteras
Pa.	225	li.	15	sit	lege	sine
Pa.	226	li.	22	pecularijs	lege	pecuarijs
Pa.	227	li.	31	capitul	lege	capitali
Pa.	232	li.	13	habitari	lege	habituri
Pa.	233	li.	28	si omnia	lege	etsi omnia
Pa.	239	li.	4	paces	lege	pacis
Pa.	245	li.	29	gratis	lege	gratias
Pa.	246	li.	2	primus	lege	primus tunc
Pa.	249	li.	8	nolunt	lege	volunt
Pa.	251	li.	3	iubent	lege	iuuent
Pa.	260	li.	35	currendi	lege	& currendi
Pa.	ead.	li.	19	excitatione	lege	excitatione
Pa.	264	li.	15	optimè	lege	optimi
Pa.	275	li.	20	quidam	lege	quidem
Pa.	277	li.	22	si	lege	nisi
Pa.	278	li.	2	præmio	lege	procmio
Pa.	282	li.	28	rubor	lege	robur
Pa.	287	li.	3	affecturum	lege	affecturum.

pagina	liber	foli	partis	lege	partis
21	10	10	voluntatem	lege	voluntatem
22	11	10	lib. 2.	lege	lib. 2.
23	11	26	cap. 6.	lege	cap. 6.
24	11	23	velit	lege	velit
25	11	16	conferentiam	lege	conferentiam
26	11	7	dominum	lege	dominum
27	11	7	leges	lege	leges
28	11	24	ae	lege	ae
29	11	14	periculosa	lege	periculosa
30	11	11	particula	lege	particula
31	11	11	lib. 1. Offic.	lege	lib. 1. Offic.
32	11	16	id	lege	id
33	11	2	via	lege	via
34	11	3	decur	lege	decur
35	11	27	Philosophum	lege	Philosophum
36	11	26	lib.	lege	lib.
37	11	29	rationalandi	lege	rationalandi
38	11	27	interim pro	lege	interim pro
39	11	27	deum	lege	deum
40	11	2	lib. 17.	lege	lib. 17.
41	11	27	partis	lege	partis
42	11	28	virtutum	lege	virtutum
43	11	penult.	deceptantur	lege	deceptantur
44	11	26	magis statim	lege	magis statim
45	11	27	adque ver	lege	adque ver
46	11	26	Quae videtur	lege	Quae videtur
47	11	17	lib. 1.	lege	lib. 1.
48	11	24	lib.	lege	lib.
49	11	22	altera	lege	altera
50	11	32	ae	lege	ae
51	11	27	peccantibus	lege	peccantibus
52	11	22	capituli	lege	capituli
53	11	31	habitu	lege	habitu
54	11	23	in omnia	lege	in omnia
55	11	28	pacis	lege	pacis
56	11	26	gratias	lege	gratias
57	11	29	primatum	lege	primatum
58	11	2	volunt	lege	volunt
59	11	2	tuent	lege	tuent
60	11	3	excitandi	lege	excitandi
61	11	27	excitatione	lege	excitatione
62	11	29	optima	lege	optima
63	11	27	quidem	lege	quidem
64	11	20	aut	lege	aut
65	11	21	promissio	lege	promissio
66	11	2	robur	lege	robur
67	11	28	acturum	lege	acturum

DE REPUBLICA
IACOBI SIMANCAE
CIVITATENSIS EPISCOPI,
DE REPUBLICA,
LIBER PRIMVS.

Sapientum sententijs ingenue vtendum.

Xenophon libro primo de factis & dictis Socratis.

HESAVROS Sapientum priscorum, quos illi literis mandantes nobis reliquerunt, vnà cū necessariis meis reuoluens, si quid reperiamus boni, elicimus, magnumque lucrum arbitramur, si amicitia coniungamur.

Isocrates ad Demonicum.

Decet igitur, in hæc exempla intuentes, virtutis & honestatis flagitare desiderio: nec ea seruare duntaxat, quæ nos diximus, sed & poetarum optimæ sententiæ discendæ, & quæ alij viri sapientes vtiliter præcepere, legeda sunt. Nam vt apes videmus omnibus quidem flosculis insidere, de singulis autem vtilia capere: sic eruditionis comparandæ studiosos, nihil inexploratum relinquere, sed profutura quæ sunt, vndiq; colligere decet.

Lucretius libro tertio.

Floriferis vt apes in saltibus omnia libant:
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

Cicero in Verrem, Actione quinta.

Exempla ex vetere memoria, & monumentis, ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis: hæc plurimum solent & autoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum.

A Lucius

DE REPUBLICA

2

Lucius Afranius, cum diceretur permulta sumpsisse à Menandro, ita suis obrectatoribus respondit:

- 5 Fateor, sumpsi non à Menandro modo,
Sed ut quisque habuit, quod conueniret mihi,
Quod me non posse melius facere, credidi.

DE DOMO, ET VICO. Cap. I.

Genesis cap. I.

- 6 CREAVIT Deus masculum & foeminam, benedixitq; illis
& ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram.

Et capite. II.

- 7 Relinquet homo patrem suum & matrem, & adhæ-
bit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Ex Aristotele, libro primo politicorum, cap. I.

- 8 Marem & foeminam, quorum alter alterius indiget so-
cietate, copulari necesse est, procreandi causa: idq; non con-
filio, sed naturâ, quemadmodum in cæteris animantibus,
quibus natura infusus est appetitus alterum sui simile relin-
quendi. Societas igitur naturalis in consuetudinem cotidia-
nam constituta, domus est. Perfecta autem domus, ex libe-
ris seruisq; constat, scilicet, ex marito & vxore, patre & fi-
lijs, domino & seruis.

Vlpianus libro primo Institutionum.

- 9 Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit.
Hinc descendit maris atq; foeminæ coniunctio, quam nos
matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio:
hinc educatio.

Modestinus libro. I. Regularum.

- 10 Nuptiæ sunt coniunctio maris & foeminæ, consortium
omnis vitæ, diuinæ & humani iuris communicatio.

Lex Gordiani in. C. Iustiniani.

- 11 Vxor socia rei humanæ atq; diuinæ domus suscipitur.

Ex

Ex Aristotele in eodem. cap. I.

Prima societas vsus non quotidiani gratia, ex pluribus domibus constituta, vicus est. Vicus autem maximè secundum naturam colonia esse videtur, ex domo deducta: quos quidam collataneos vocant, filiosq;, natoq; natorum.

Colonia propriè intelligitur, vt noster enarrator ibidè ait, cum ex aliqua Ciuitate, nimiaq; multitudine, pars deducitur ad alteram urbem, siue oppidum incolendum. cuius simile est, cum ex vna domo redudante altera prodit, & itè plures, quæ vicum efficiunt.

DE VRBE. Cap. II.

Cicero libro primo de Republica.

Tectorum coniunctionem, locis manq; septam, oppidū vel urbem appellarunt, delubris distinctam spatiisq; cōmunibus. Idem pro Sestio: Domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, diuino iure & humano mœnibus sepeserunt.

Plato in Protagora.

Homines ab initio sparsim vagabantur, habitabantq;: nam vrbes nodum construxerant, ergo à feris, cum imbecilliores essent, passim laniabantur: ciuilis enim peritiæ, cuius pars quædam est res militaris, expertes erant: artium autem facultas ad vitam comparandam, sufficiens erat: ad pugnam verò contra bestias truculentas, minimè. Vt igitur se aduersus eam pestem munirent, structis urbibus congregati sunt.

Cicero libro primo de Oratore.

Nemo est qui nesciat, initio genus humanum in montibus ac syluis dissipatum, prudentiū consilijs compulsum, & disertorū oratione delinitū, se oppidis mœnibusq; sepiisse.

Idem. 5. Tusculanarum.

O vitæ philosophia dux, tu vrbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti. tu eos inter se pri-

4
mo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum & vocum
21
18
19
communione iunxisti.

Non tantum contra feras, sed multo magis contra hostes
ædificantur & vrbes & arces.

Lucretius libro. V.

Condere cœperunt vrbes, arcemq; locare.

Præsidium reges ipsi sibi, per fugiumq;.

DE SITV VRBIS.

Cap. III.

Plato lib. VI. de Legibus.

20
VRbs quidem tota in circulum in locis sublimibus de-
ducatur, vt & munitior sit & mundior.

Ex Aristotele. VII. Politi. cap. XI.

21
In deligendo loco vrbs condenda quatuor rerum est ha-
benda ratio. valetudinis, ciuiliū actionum, & rerum ne-
cessariarum inuectionis, aut etiam exportationis. Ad vale-
tudinem & salubritatem facit, vt vrbs in solis ortum, aut
certè in Septentrionem vergat. Hæc namq; magis cōmodis
22
auris refrigeratur, & salubrior est. Deinde eam formam
vrbs habere debet, vt oppidanis exitus sit facilis, hostibus
difficilis aditus, situsq; incommodus ad vrbem obsidendā.
Præterea salubrium aquarum copia ciuibus esse debet.

Nicolaus Biesius lib. III. de Rep.

22
Legimus multas male positas vrbes fame, peste, vel alia
fortuna vi subito periisse. Aëris enim contagio saepe totas
regiones euertit, & aquarum confluxu vel defectu experti
sumus, multas vrbes miserrimè periisse: caloris etiam excelsu
vel defectu magnam orbis partem incultam esse scimus:
nec potest in solo admodum sterili felix esse res publica,
quantumvis ciues habeat bene fortunatos.

DE MVRIS.

Cap. III.

Plato lib.6. de Legibus.

MVros in solo iacere facile patiar. Probè enim poëticū
illud laudatur, quo aeneos & ferreos magis muros quā
terreos condere admonemur. Nos verò: muros circumduci
mus: quod primum ad sanitatem ciuibus nihil cōfert. dein-
de animos ciuium emolire & eneruare consuevit. efficiunt
enim vt facile intra eos se recipientes, hostes minimè fu-
gent, putentq; se non diurnā nocturna; custodia vigilan-
tes, sed murorum septo & vallo dormientes saluos fore: qua
si ad desidiam nati sint, ignorantes certè quietem à labori-
bus originem trahere, atq; è turpi otio & negligentia nasci
labores solere.

Aristoteles lib.7. Polit. cap. 11.

De Muris autem qui vrbes laudi & virtutis opinioni stu-
dentes, cinctas eis esse oportere negant, hi nimis ruditer &
prisca simplicitate præcipiunt: præsertim cū earum Ci-
uitatum, quæ illo modo sese iactant, & ostentant, errorem
rebus ipsis conuictum esse videant. Præterea licet aduersus
similes, nec longè numero superiores, velle sese murorum
præsidio tueri, turpe sit: tamen quoniam accidit, fierique
potest, vt qui bellum inferunt, tanto superiores sint, vt hu-
mana & paucorum virtute impetus eorum sustineri ne-
queat: idcirco si salutem consulendum est, & iniuriæ contu-
melia; vitandæ, murorum præsidium tutissimum, & belli
cis rationibus conuenientissimum esse putari debet, præ-
sertim hoc tempore, tormentis & machinis solerti ratione
ad obsidendas, oppugnandasq; vrbes inuentis, & cætera. *Et
paulò post*, hoc cum ita sit, non solum muri circumducen-
di sunt, sed danda etiam opera, vt tum ad vrbis ornatum,
tum ad bellicos nuper excogitatos vsus sint accommodati:
eos autem in propugnacula & turrez locis opportunis di-
spositas, diuisos esse oportet.

Biesius lib. 3. de Republica.

25 Quoniam verò non est satis, quòd intus Respublica sibi sufficiat, nisi quoq; sit ad externas iniurias arcendas parata: hic præcipua spes in bonis militibus est. quia tamen improuisi quidam insultus sæpe fieri solent, aduersus eos quoque conuenit esse munitam, vel arte, vel natura, Ciuitatem: munitæ sunt, quæ mœnibus egregiè septæ sunt, quæ in editis & præruptis locis sitæ, modò circum ampla sit planicies, sic vt à vicinis collibus lædi nõ possint. Munitæ sunt etiam in plano, præsertim humido: non enim facile machinis aut cuniculis tentantur.

DE AEDIFICIIS PVBLCIS. Cap. 5.

26 *Plato lib. 6. de Legibus.*

Templa circa forum struantur. Iuxta hæc Magistratuum, Iudicumque palatia, in quibus quasi sacratissimis iustæ & accipient, & ferent sententiam: partim quidem tâquàm de rebus sacris iudicaturi, partim verò tanquàm iudicantium deorum ibi sint delubra. Ibi etiam iudiciaria domicilia, in quibus de homicidiis, cæterisque capitalibus iniuriis iudicatur.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 12.

27 Templâ diis immortalibus dicata, & principales Magistratuum domus, locum opportunum, & eundem habere debent. *Et paulo post.*

Sed cum Ciuitatis multitudo in Sacerdotes & Magistratus diuidatur, locum conueniendi Sacerdotibus iuxta sacras ædes constitutum esse decet. Magistratibus autem, qui contractuum curam habent, quiq; causarum scripturis, cæterisque similibus præsent, locus circa forum & publicum aliquem conuentum debet esse constitutus.

Biesius lib. 3. de Rep.

Tem-

Templa rebus diuinis consecrata sunt, in quæ nos à tu- 23
 multibus reciperemus, quò possemus commodius de reli-
 gione, negotiisq; salutis nostræ cum Deo tractare. Est autem
 diligenter obseruandum, vt nihil indecens sit vnquam in
 templis, ac non vehementer religiosum. Res sacræ nihil ad-
 mittunt, nisi quod omnino serium sit, atque seuerum. Lu-
 dicra verò omnia, quæ suapte natura stulta sunt, & inepta,
 si propter stolidam nostri partem, ad contentioris animi
 relaxationem interdum vtilia sunt, vel in foro, vel priua-
 tim in ædibus, non autem in templis exercentur. Certè le-
 gimus sapientissimos omnes, præcipuè tamen Christianos,
 ab huiusmodi ineptiis plurimum abhorruisse.

DE AEDIFICIIS PRIVATIS. Cap. 6.

Charondas apud Stobæum, sermone de legibus.

Quisquis templa & prætoria priuatorum ædificiorum 29
 sumptibus excellit, nequaquam laude dignus, sed infam-
 is habeatur: nihil enim priuatum esse debet egregium &
 magnificum, magis quàm publica.

icero lib. 1. Officiorum.

Ornanda est dignitas domo, non ex domo dignitas to- 30
 ta quærenda: nec domo dominus, sed domino domus ho-
 nestanda est. ampla domus dedecori domino sæpe fit. Ca-
 uendum est etiam, ne extra modum sumptu & magnifi-
 centia prodeas: quo in genere multum mali etiam in exem-
 plo est. Studiose enim plerique præsertim in hac parte, fa-
 cta Principum imitantur.

Franciscus Patritius lib. 8. de Institutione Reipublicæ.

Secundùm vias publicas in vrbe priuatæ ædes longo or- 31
 dine ad pares, si fieri potest, dimensiones cõstituendæ sunt,
 vt specimen vrbs ornent. nec quippiam exporrectum ha-
 beant, quod viis publicis impedimento esse possit.

21 *Biesius lib. 3. de Rep.*

32 Non fatis est nunc ædes extruere tam amplas, quarum maior pars nulli seruiat: nisi etiam marmoreæ sint, & artificio longo variegatæ, nisi omnia ferme laquearia sint laboriosissimè deaurata.

DE CIVITATE. Cap. 7

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

33 **Q**ui de Republica, quæ & qualis sit, commentatur, huius fere prima consideratio est, de Ciuitate, vt quid tandè Ciuitas sit, intelligatur. Nam viri ciuilibus, legumque latoris munus totum videmus in Ciuitate versari.

plato lib. 2. de Republica.

34 **V**tique Ciuitas sit, vt existimo, quandoquidem nullus nostrum ex seipso sufficiens est, sed multorum indiget. An verò tu putas, aliud extitisse Ciuitatibus constituendis initium nullum aliud. Sic itaque alius alium, aliumque sibi & ad vsum alium adiungentes, cum multis indigeamus, multos in habitationem vnam communicatores, adiutoresque congregauimus: quem cætum Ciuitatem nos appellamus.

Amicitia exulans, Cyri Theodori.

35 Homines sociantur artibus per me suis:

Nam quærit ecce fullo calcearium.

Equitum magistro gratus est freni faber.

Agrum colenti mechanicus coniungitur.

Breuiter habeto, quælibet ars cui libet.

Piscator omnis indiget enim rustico.

Egetque piscatore, rura qui colit.

Illi panes dans, ipse pisces accipit.

Sic omnis opifex querit alterius opem.

Hic denique, modus ciuitates promouet.

Aristoteles lib. 1. Polit. cap. 2.

Complurium vicorum perfecta confociatio, ciuitas est. 36

Idem lib. 3. cap. 1.

Ciuitas est ciuium multitudo, cui copia suppetit earum rerum, quæ pertinent ad vitam degendam. 37

Idem lib. 7. cap. 8.

Est autem Ciuitas similitudo hominum communio quædam, optimè, quoad eius fieri potest, viuendi causa cõflata. 38

Cicero in somno Scipionis.

Nihil est illi principi deo, qui omnem hunc mundum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quàm concilia, cætusq; hominum iure sociati, quæ Ciuitates appellantur. 39

ITERVM DE CIVITATE. Cap. 8.

INter Ciuitatem & urbem hoc interest: Ciuitas dicuntur incolæ: vrbs autem complectitur ipsa ædificia. itaq; ciuitas incolit urbem. Sed nonnunquam altera pro altera accipitur. Vt Genesis. 4. Cain ædificauit Ciuitatem, vocauitq; nomen eius Henoeh. Et poetarum princeps inquit. 40

Inuadunt urbem somno, vinoq; sepultam.

Aristoteles lib. 1. polit. cap. 2.

Cùm domus & vici confociationes per naturam inearantur, efficitur, vt ciuitas omnis natura consistat. Hæc enim est illarum finis: natura verò finis est. natura enim cuiusq; rei in fine magis cernitur. 41

Idem paulo post. Homo natura est animal ciuile, id est, propensus, vt viuat cum multis: estq; omni apè, omniq; animante gregali ciuilius. Quod hinc intelligi potest, quoniã natura, quæ nihil facit frustra, soli ex animatibus homini sermonem tribuit, ad vtile & inutile, iustum & iniustũ declarandum: quarum rerum communio domum ciuitatemque facit. 42

Idem paulo procul. Omnes igitur homines in hanc societatem natura sunt propensi: quam qui primus cõstituit, 43

is auctor extitit maximorum bonorū. Vt enim homo perfectionem nactus, animantium est optimus: sic cum à lege, iustitiaq; discessit, omnium pessimus habetur. importunissima est enim armata iniustitia.

Cicero lib. 2. Officiorum.

44 Hanc ob causam maximè, vt sua tuerentur, Respublicæ, Ciuitateq; constitutæ sunt, nam & si, duce natura, congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, vrbium præsidia quærebant.

Besius lib. 1. de Rep.

45 Populus dicitur hominum cætus, iuris communicatione sociatus, in quo singuli cõmunem felicitatem sibi proponunt. Cum enim multis rebus homines egerent, quas seorsum quisque sibi comparare non posset: in vnum locum multi conuenerunt, vt sibi mutuam vitæ subsidium ferrent, & etiam imminentes iniurias communibus viribus propularent.

DE CIVITATIS PROBITATE. Cap. 9.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 6.

46 **N**on modò viuendi gratia homines in ciuilem societatem conuenerunt, sed magis vt rectè viuerent. Proinde Ciuitas, quæ verè non nomine tenus appellatur, hæc de virtute in primis debet esse sollicita. Ciuitas enim est rectè viuendi communio, domibus atque generibus perfectæ & copiosa vitæ gratiâ constituta: cuius finis est, rectè beatèque viuere. nec enim vt simul homines viuant, sed vt honestis actionibus fungantur, Ciuitas est constituta. Itaq; quò plus quiq; in hanc societatem conferunt, hoc sunt Ciuitatis magis participes, quàm cæteri: quamuis genere vel diuitiis illi superiores sint: nam virtute ciuili ab his superantur.

Plautus in Persa.

Quid

Quid id quod vidisti, vt munitum muro tibi visum est oppidum? 47

Si incolæ bene morati, pulchrè munitum arbitror. Perfidia, & peculatus ex vrbe, & auaritia, si exulant.

Quarta, inuidia: quinta, ambitio: sexta, obrectatio:

Septimum, periurium: euge. octaua, indiligentia:

Nona, iniuria: decima, quod pessimum adgressu, scelus.

Hæc nisi inde aberunt, centuplex murus rebus seruandis parum est.

Augustinus lib. 1. de Ciuitate Dei.

Dicebat Scipio, non censeo scelicem Rempublicam, stâ- 48
tibus incenibus, & ruentibus moribus.

DE PARTIBVS CIVITATIS. Cap. 10.

Plato. 2. de Rep.

Ciuitatem facit indigentia nostra: prima verò & maxima 49
indigētia est, præparatio victus, vt & simus & viuamus. habitationis, secunda: tertia, vestitus, & huiusmodi. opus est igitur agricolis, mercatoribus, artificibus, militibus, aliisq; multis.

Aristoteles. 7. polit. cap. 8.

Ciuitatis partes, sine quibus Ciuitas nõ cõsistit, hæc sunt. 50
Primũ alimentum quod agricolæ, pastoresq; afferunt. Deinde, artes, & instrumenta artificum. vita enim multis instrumentis eget. Tertio loco arma desiderantur. Præterea pecuniarũ copia quædam ad vsus, & ciuiles, & militares desideratur. Quinta est, sed cunctis præferenda, rerum diuinarũ procuratio, quod Sacerdotium nominatur. Sextum, iudiciũ de cõmodis & iustis inter ipsos, quæ res est omnium maximè necessaria. Non igitur Ciuitas sine his constare potest, à quibus hæc opera præstatur, hoc est, sine agricolis, pastoribusq; opificibus, militibus, Sacerdotibus, atq; iudicibus.

Plutarchus in Politicis.

71 **C**iuitatibus autem illa sunt bona optanda maximè, pax, libertas, feracitas, cum agrorum, tum verò hominum, postremò concordia.

DE CIVE. Cap. 11.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

52 **C**um ciuitas sit ciuium multitudo, oportet haud dubiè, vt primum omnium de Cive differamus, qui cum alius sit in alia Reipublicæ forma, tamen Cives in vniuersum iudicandi & deliberandi facultate censentur. Item cui delibere & iudicandi in qua; Ciuitate facultas adest, hunc Ciuem eius esse definimus, & Ciuitatem talium hominum multitudinem, cui copia suppetit earum rerum, quæ pertinent ad vitam degendam. Cives igitur non sunt, quibus magistratus & officia publica Ciuitatis non communicantur.

Hippodamus, apud stobæum, sermone de Rep.

53 **C**iuem qui totius Reipublicæ pars est, non nihil ex ea honoris aut premii accipere decet. Sed minimè indulgendum est vulgo, quippe quod audax in agèdo, atq; preceps existat.

Cicero in Vatinnium.

54 **C**iuis est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos, incolumesq; desiderat.

Vlpianus, ad Municipales.

55 **P**ropriè quid em Municipales appellantur, muneris participes, recepti in Ciuitatem, vt munera nobiscum facerent, Sed nunc abusiue Municipales dicimus suos cuiuscunq; Ciuitatis Cives.

DE VIRTUTE CIVIS. Cap. 12.

plato lib. 7. de Legibus.

56 **N**on est præstantis virtute Ciuis perfecta laus, qua dicitur, cum bonum esse Ciuem, qui legibus quâ optimè ministrat.

niftrauit, & quam maximè paruit, sed perfectior illa est eū esse talem, qui legum latoris, leges ferentis, & laudantis, vituperantisq; scriptis omnino per totam vitam paruit.

Ex Aristotele lib. III. Polit. cap. III.

Non est eadem probi ciuis & boni viri virtus. Ciuis enim virtus ad Rem publicam accommodatur: viri autem boni virtus latius patet. Perspicuum est enim probum ciuem esse posse quemquam qui non sit virtutem consequutus, qua vir bonus censeretur. Bonus igitur ciuis scire ac posse debet, tum imperata facere, tum etiam imperare: virtusque ciuis est, imperium liberorum nosse in vtraque parte, id est, parere scire atq; imperare. Ciuile autem imperium definitur, quod parendo discitur ab eo, qui debet imperare. ac rectè quidem fieri posse negant, vt bene quis imperet, qui non fuerit imperio subiectus.

Idem Aristoteles lib. I I I I. Polit. cap. VII.

In sola optimatum Republica idem est, vir bonus, & bonus ciuis. Nam qui in aliis rebus publicis boni nominantur, hi relati ad suam rem publicam tali nomine censentur.

Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum.

In aliis vrbibus potentiores neq; volunt videri quidem magistratus ipsos pertimescere, quin illiberale id esse ducunt: principes verò Sparta magistratibus parent: & humiles esse, currendoq; potius quàm incedendo cum vocentur, obedire, gloriosum censent: facile futurum existimantes, vt & alii sequantur, siquidem ipsi vehemèter obtemperando principes fuerint. Consentaneum verò est, hos etiam ipsos Ephorum potestatem constituisse, quoniam intelligerent, obedire, maximum esse bonum, tum in republica, tum etià, & militia, & domi.

Idem de laudibus Aesilai.

Vbi homines deos venerentur, bellicas res exerceat, prin-

cipibus

cipibus obtemperent, qui non hic conuenit affatim omnia bene sperare.

Plutarchus in Politicis.

- 61 Theopompus Lacedæmoniorum rex, affirmanti cuidā, propterea Spartam saluam & incolumem esse, quod regibus yteretur imperandi gnaris: Imò, inquit, & Ciuibus & populo regibus obsequente. quanquam re vera ex altero alterum fit, atq; vtrumq; immutatim se continet. *Et paulo post.* In gubernanda Republica Magistratū idcirco à diuite quoquam & potestate contemni, & parui fieri, quòd priuatis nō valet opibus, etiam si rerum angustia & difficultate laborare videatur, indignum certè & vehementer absurdum est.

Idem, de antiquis Lacedæmoniorum institutis.

- 62 Hæc verò illis disciplina erat: bene Magistratibus parere, laborem tolerare, ac pugnando vel vincere, vel mori.

DE OFFICIO BONI CIVIS. Cap. 13.

Aristoteles lib. 8. Polit. cap. 1.

- 98 **Q**uisq; Ciuium, se non suum, sed omnes Ciuitatis esse, putare debet. Est enim vnusquisq; ciuitatis pars. Procuratio autem cuiusq; partis procurationem totius spectare debet lege naturæ.

Idem lib. 3. cap. 3.

- 64 **Q**uemadmodum cunctis nautis nauigati onis salus proposita est: hanc enim expetit eorum quisq;: eadem ratione Ciuibus omnibus est communitatis salus proposita. communitas autem est respublica. Quo fit, vt necessariò Ciuis virtus ad Rempublicam accommodetur.

Thucydides lib. 6. in oratione Niciæ.

- 65 Equidem æstimo, æquè bonum Ciuem esse & illum, qui partem aliquam corporis, & qui possessionis aliquid pro
Ciu-

Ciuitate amittere non dubitat: talis enim præcipuè ciuitatis negotia per se ipsum iustaurari vellet: vel sicut Valla interpretatur: Existimo bonum ciuem esse, cum eum qui & corpori & fortunis suis prospicit, tum eum multò magis, qui vult sua opera Remp. prosperam esse.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Ciuem oportet æquo & pari cū ciuibus iure viuere, neq; summissum & abiectum, neq; sese efferentem: tum in Republica ea velle, quæ tranquilla & honesta sint.

Thucydides lib. 2. in oratione Periclis.

Nos eum, qui nihil rationis cum Rep. habet, non Ciuem otiosum, sed inutilem arbitramur.

Plutarchus in politicis.

Non decet priuatum Ciuem, Principum & Magistratū gerentium res & munus paulò curiosius disquirere & scrutari, & hoc nomine administrationem alius rite traditam ad se conari transferre.

Biesius lib. 4. de Rep.

Homines priuati rerum domesticarum administratione debent esse contenti. Ego quidem in ea sententia semper fui, vt hanc priuatorum hominum de rebus publicis loquendi libertatem, putem sæpe maximarum calamitatum causam esse. Nam vt omittam reliqua mala, frequenter non tantum malevolentiam quæ tamen per se pessimum quippiam est, sed etiam seditionem Ciuium excitat contra Magistratus & Principes, qua nihil periculosius, nihil in ciuitate deteriorius esse potest: & pulcherrimum ordinem corrumpit, dum quod alterius superioris officium est, inferioris conditionis homines sibi temerè cupiunt vendicare.

DE REPUBLICA

LIBER SECVNDVS.

QVID SIT RESPUBLICA. Cap. I.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

70 **R**epublica est, ordo quidam vrbe incolentium.

Idem lib. 4. cap. 1.

71 **R**epublica est ordo magistratuum in ciuitatibus.

Idem lib. 3. cap. 4.

72 **R**epublica est, ordo ciuitatis, cum aliorum magistratuū, tū eius maximè cui tradita est summa rerum omnium potestas & arbitrium: est enim vbiq; ciuitatis summa potestas penes administrationem ciuilem: administratio verò ciuiliſ, est Respublica.

Biesius lib. 1. de Rep.

73 **S**cimus Rempublicam nihil aliud esse, quàm inter multos homines communem quandam vitæ rationem & ordinem, in quo totius tanquam corporis bene cōpositi, singularūq; partium felicitas spectatur.

Isocrates in Panathenaico.

74 **D**ico ego quamuis Respublicæ formam, animam esse ciuitatis: cuius ea vis sit, quæ mentis est in corpore. Nam hæc est, quæ omnibus de rebus deliberet, & cum res secundas tueatur, tum effugiat aduersas: autor atq; effectrix omnium bonorum, quæ ciuitatibus eueniunt.

DE ALIIS REIPUBLICÆ SIGNIFICATIONIBVS. Cap. II.

75 **N**on ordo tantum magistratuum Respublica est, sed utilitatem communem, & ciuitatem vniuersam, patriæq; nostram,

nostram, Rempublicam appellamus.

Cicero pro Sestio.

Res communem vtilitatem continentes quas publicas appellamus. 76

Ex diuo Augustino lib. 19. de Ciuit. Dei. cap. 21.

Cicero in libris de Rep.

Rempublicam definit esse rem populi. populum autem esse cætum multitudinis, iuris consensu, & vtilitatis comunione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum, disputando explicat: per hoc ostendens, geri sine iustitia nõ posse Rempublicam. vbi enim iustitia non est, nec ius potest esse. Quo circa vbi non est vera iustitia, iuris consensu sociatus cætus hominum non potest esse, & ideo nec populus: & si non populus, nec res populi, sed qualiscunq; multitudinis, quæ populi nomine digna non est, ac per hoc si Resp. res populi est, & populus non est, qui consensu non sociatus est iuris: non est autem ius vbi nulla iustitia est: procul dubio colligitur, vbi iustitia non est, non esse Rempublicam. 77

Biesius lib. 1. de Rep.

Respublica, quod populi rem, hoc est, conditionem, vtilitatem, & statum contineat, sic appellata videtur. 78

Cicero lib. 2. de Legibus.

Respublica nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dari, & in qua omnia nostra ponere, & qua si consecrare debemus. 79

Idem ad Plancum Epist. famil.

Nihil ex rebus humanis præclarius, aut præstantius est, quàm de Rep. bene mereri. 80

Idem Philip. 9.

His maiores nostri, qui ob Rempublicam mortem obierant, pro breui vita, diuturnam memoriam reddiderunt. 81

Idem lib. 4. ad Herennium.

- 82 Vehementer iniquum est, quum pro amicis, & parentibus, & cæteris necessariis adire periculum velis, pro republica, in qua & hoc & illud sanctissimum nomen patriæ continetur, nolle in discrimen venire.

Iustinianus lib. 1. Institut.

- 83 Qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

Idem in eodem.

- 84 Expediit Republicæ, ne sua re quis male utatur.

QVOT SINT GENERA RERVM PVBLICARVM. Cap. 3.

plato in libro civili.

- 85 **T**res sunt ciuiles gubernationes. vnius, paucorum, atque multorum. Singulis autè in duas diuisis, sex efficiamus. Vnius principatum, in regnum & tyrannidem distribuimus. Dominationem verò, quæ nõ multis competit, in speciem vnã, quæ laudanda est, optimatum scilicet gubernationem: alteram, quæ vituperanda, paucorum potentiam. Popularis quoq; gubernatio duplex est, vna quæ leges seruat, altera quæ transgreditur illas.

Aristoteles lib. 4. Polit. cap. 7.

- 86 Quatuor genera rerum publicarum memorantur, imperium vnius, paucorum potentia, status popularis: Græci monarchiam, oligarchiam, ac democratiam dicunt: & quartum, status optimatum, quæ Græcis est aristocratia. Quintum genus est, quæ cunctarum communi vocabulo Respublica nominatur.

Hermogenes in compendio Rhetorices. cap. de Politijs.

- 87 Politia est principatus & consuetudo rerum, secundum quam viuere vnum quenq; & conuersari decet. Politicæ autem propriæ tres sunt, quibus nonnulli tres alias aduiciunt. Ut verò manifesta fiat nobis diuisio hæc: in principatu eue

nit aut vnum, aut plures, aut omnes regnare, atq; hos vel bonos, vel malos. Quòd si vnus princeps fuerit, & bonus, hic regnum constituet: si malus atq; vnus, item tyrannidem faciet. At si plures regnabunt, & boni, hi aristocratiam facient: si mali, oligarchiã. Si verò dominètur omnes, & boni, hi democratiam: si omnes, & mali, hi ochlocratiam faciēt.

QUALIA SINT RERVM PVBLICARVM
GENERA. Cap. 4.

Plato, libro civili.

Vnius dominatio, bonis coniuncta legibus, omnium quidem est optima: legum ex parte, dura est, & subiectis omnium onerosissima. Gubernationem verò, in qua non multi imperitant, mediam censere debemus: quemadmodum quod paucum est, inter vnum, multumque, medium obtinet. Cæterum multorum administrationem per omnia debilem, utpote quæ ad alias comparata, nihil magnificum, siue bonum, siue malum efficere possit, propterea quod Magistratus ad exigua redacti sunt, in multosque diuisi.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 5.

Respublica, quæ ad communem utilitatem spectat, si præest vnus, regnum appellari consuevit: si pauci, optimatum imperium: vel quia optimi quique imperant, vel quoniam ad id, quod ciuitati optimum est, imperium refertur. Cùm verò multitudo, imperium ad bonum publicum dirigens, rem communem administrat, communi omnium vocabulo Respublica dicitur. Aberrationes autem sunt tyrannis à regno: paucorum potentia, ab optimatum administratione: popularis gubernatio, à Republica. nam tyrannis vnus principatus est, qui principis comoditate dirigitur: paucorum potentia, locupletum utilitate: popularis gubernatio, tenuiorum comodum sequitur: nec harum aliqua publicam comoditatem confectatur.

Hermogenes eodem cap. de politijs.

90 Democratia in hoc differt ab ochlocratia, quod in de-
 mocratia iuxta leges, & decreta principatus & ordines om-
 nes sunt in Ciuitate: in ochlocratia verò est lex incomposi-
 ta, inordinata, & absq; vlllo principatu, suo arbitrato tota
 plebecula viuut. Sed & oligarchia differt ab aristocratia:
 quia in aristocratia optimates dominantur, & Reipublicæ
 consulunt: in oligarchia potentiores & opulentiores inten-
 dunt propriis commodis, non vtilitatibus Reipublicæ. Re-
 gnum item differt à tyrannide, quia rex paret legibus, & pu-
 blicis cōmodis inseruit: tyrannus verò non paret legibus, &
 sibi ipsi prodesse tantum querit.

QVAE SIT RECTA RESPUBLICA, ET
 QVAE DETERIOR. Cap. 5.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 5.

91 **H**As rectas esse Respublicas necesse est, in quibus vel vnus,
 vel multi Rempublicam ad communem vtilitatem spe-
 ctantes, gerunt: illas verò aberrationes, in quibus, vnus, pau-
 ci, vel multitudo imperio ad propriam vtilitatē abutitur.

Plato in lib. de Regno.

92 Multorum administratio legitimarum omnium Rerū
 publicarum deterrima est, iniquarum optima. Quod si om-
 nes intemperatæ sint, in populari præstet viuere: si tempe-
 ratæ omnes, minimè omnium in ista viuendum.

Pausanias lib. 4.

93 Nullam nouimus popularem Rempublicam magnos hæ-
 buisse progressus, Atheniensibus exceptis, qui & præcipua
 quadam prudentia ceteris Græcis præstiterunt, & suas reli-
 giosissimè omnium leges obseruarunt.

philo libro de decalogo ait.

94 Paucorum & vulgi dominatum esse peruersas constitu-
 tiones

tionis Reip. inductas à malis & astutis hominibus, per ambitionem, auaritiãq; libertati ciuium insidiantibus.

Aristoteles lib. 4. Polit. cap. 2.

Respublica, quæ ab vnius gubernatione, & prima & maximè diuina degenerat, hanc esse deterrimam necesse est. Proximè ab hac paucorum dominatus, quippe à quo longissimè optimatum administratio abest. Status verò popularis ex omnibus maximè mediocritatem tenet: quod quidam etiam prodidit ante nos, sed aliorum spectans: quoniam ille sic statuit, omnium bonarum Rerum publicarum pessimum esse statum popularem: improbarum optimum. nos autem has prorsus velut peccata quædam esse dicimus Rerum publicarum. Itaq; paucorum potentiam aliam aliam meliorem esse, non rectè dicitur, sed minus malam, id est, ex prauis Rebus publicis non licet aliam aliam meliorem esse dicere, sed minus malam: nam si alia melior est alia, efficitur, vt vtrâq; sit bona, sed non æquè bona.

REMPUBLICAM CUNCTIS ESSE PRAEFERENDAM. Cap. 6.

Poliænus, apud Stobæum sermone de Rep.

NEgotia publica Ciuitatis omnium existimare oportet maxima, vt fæliciter augeantur, neq; præter æquum cõtendere, neq; potentiam sibi comparare priuatam, præter publicum bonum. Ciuitas enim prosperè agens, fælicitas est maxima. in hac insunt omnia: hac salua, cuncta seruantur: hac pereunte, nihil non pessum it.

Thucydides lib. 2. in oratione Periclis.

Ego existimo, melius agi cum ciuibus priuatim, si tota ciuitas fortunata sit, quàm si per singulos ciues fælix sit, publicè verò labefactetur. Nam quum euertitur patria, is cui priuatim bene est, nihil tamè minus & ipse euertitur: cui autè malè, is in illa prosperè agente, multo magis incolumis est.

Bonum ciuitatis,quàm vnus hominis comparare & cō- 105
seruare,maius,perfectius,atq; diuinius est.

Cicero lib.1. Officio.

Vt tutela,sic procuratio Reip.ad vtilitatem eorum, qui 106
commisi sunt, nō ad eorum, quibus commissa est, geren-
da est.

Idem lib.3. de finibus.

Vt leges omnium salutem singulorum saluti anteponūt: 107
sic vir bonus & sapiens & legibus parens, & ciuili officii
non ignarus,vtilitati omniū,plus quàm vnus saluti cōsultat.

Idem pro Milone.

Qui periculum non timet,proposita inuidia,morte, pœ 108
na:qui nihilo segnius Remp.defendit,is vir verè, & ciuis pu-
tandus est.

Plutarchus in Catone Vticensi.

In Senatum primus veniebat,vltimus abibat: nec vnquā 109
abfuit,cùm Senatus haberetur. Quādoq; per Cnei Pompeii
amicos tentatum est(cùm resistantem viderent iis,quæ con-
tra ius facere volebant,) sibi impedimentum aliquod obit-
cere,quo minus in Senatu adesset. Qua re animaduersa,om-
nia semper negotia posthabuit, potius quàm abesset. neque
enim gloriæ causa,neq; lucri,neq; aliquo casu, vt plerique,
ad Remp. sese contulerat, sed certo consilio, vrbis, velut pri-
uati cuiusdam, negotia susceperat, ratus non minus operæ
diligentiæque rebus communibus impendendum,quàm a-
pes fauo solent. Cùmque gratias ei ageret Cicero,quod vxo-
ris suæ sororem defendisset: non sibi, sed Reipublicæ, in-
quit,gratias agendas,cuius causa ista fecisset.

Vegetius lib.2.cap.3.

Vnius ætatis sunt,quæ fortiter fiūt: quæ verò pro vtilita 110
te Reipublicæ scribuntur,æterna sunt.

Patritius lib. 5. de institut. Reip.

111 Rempublicam quasi nauem existimare debemus, quæ omnium manibus, officioq; indiget: ac pro virili quisq; niti debet, non modò ne euertatur, sed vt in portum tutissimū se recipiat. Itaque ciues omnes efficere debent, vt singulorū consilio, opera, opibus, diligentia & industria, Remp. adiuuent, vt non seruetur modò, sed indices foeliciter augeatur.

Idem in eodem.

112 Vera quidem illa est sententia vetustissima: Remp. diuturnum atq; ad eò immortale animal esse, nisi sibi ipsi vim inferat, mortemque consciscat.

103 REIPUBLICAE OFFICIA ETIAM AB IN-
VITIS GERENDA. Cap. 8.

Plato Archita Tarentino, epist. 9.

113 Illud te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natū esse: sed ortus nostri partem sibi patria vendicat, partem parentes, partem amici. Vocante igitur te patria ipsa ad Remp. gubernandam, absurdum forsam esset, non parere: praesertim cum simul accidat, vt aditus prauis hominibus relinquatur, qui nulla ipsius, quod optimum est, ratione proficiscuntur ad publica.

Idem lib. 1. de Rep.

114 Neque pecunia, neque honore ducti, boni homines impetare volunt. Neque enim aperte pecuniam, Magistratus praemium accipientes, mercenarii vocari volunt: neque clanculum, fures. Neque rursus honoris causa: non enim ambitiosi sunt. Oportet igitur necessitate illis imponere & multā, si impellendi sunt, vt velint Magistratum accipere. Maxima verò multarum est, administrationi malorum subitici, nisi ipse acceperit Reip. gubernaculum. Hanc utique poenā tantentes, Magistratus capere probi homines mihi videntur

tur

tur, si quando capiunt: & tunc ad eos accedunt, non tanquam ad bonum aliquod, neque tanquam ex his voluptate aliquam capientes, sed tanquam ad rem necessariam, cum neque melioribus, neque similibus se committere valeant.

Plutarchus in Politicis.

Laudatur Epaminondas, qui Thebis inuictosē atque cōtemptim decretus Telearchus non neglexit munus, dicens, non modò magistratu virum ostendi, verum etiam magistratum viro. Id itaque munus ipse euexit, & clarum reddidit, quod antea parui fiebat, & penè pro nihilo habebatur. Pleraque autem sunt, quæ si tu tibi ipsi, aut per teipsum pertractes & agas, abiectus & fordidus merito existimari possis: hæc eadem si ciuitati publicitus exhibere videaris, non illiberalis & degener, sed generosus ciuis haberi queas. Magni est enim atque perstrenui animi, vel paruulas ciuitatis res curandas suscipere.

Idem post aliqua.

Ciuile non est, honores publicè & de more decretos repudiare, & vocantis munera patriæ detrectare: quadoquidem ciuis boni esse videtur, quòdcunque patriæ munus ritè delatum admittere, & id pro virili parte curare, etiam si humilius videatur, quam ciuis existimationi, cui demandatur, cōueniat. Quin hoc nomine maxime suscipi debet, atq; paulò splendidius geri.

Iustinianus, de defensoribus ciuitatum, consitit. 15.

Conuenit, vt honestiores quiq; ciuitatibus, quas incolunt, operam & ministerium suum exhibeant, & hanc quodammodo ipsis pro incolatu gratiam rependant.

AN SAPIENS ACCEDERE DEBEAT AD REMP. Cap. 9.

Plato lib. 1. de Rep.

Viriustus si quando magistratu fungitur, si ei nulla alia

ia ctura contingit, hæc saltem illi non deest, vt res eius domesticæ deterius per negligentiam disponantur: ex publico autem nihil, propterea quod iustus sit, lucretur.

Idem in eodem.

119

Si bonorum virorum exta ret ciuitas, in ea haud aliter nõ imperandi gratia pugnaretur, quàm nunc certetur imperandi cupiditate: ibiq; pateret, re vera legitimum principem, non sui ipsius, sed eius qui sub ipso est, commoditatem respicere. Quare vnusquisq; qui non amens sit, potius eliget aliũ sibi prodesse, quàm dum aliis ipse consulit, multis sese negociis implicare.

Seneca ad Galionem, de Vita beata.

120

Dux maximæ in hac re dissident sectæ, Epicureorum, & Stoicorum. Epicurus ait: Non accedet ad Remp. sapiens, nisi si quid interuenerit. Zenon ait, accedet ad Remp. nisi si quid impedierit. Alter otium ex proposito petit, alter ex causa. Causa autem latè illa patet, si Respublica corruptior est, quàm vt adiuuari possit. Non nitetur sapiens in superuacuum, nec se nihil pro futuris impendet. Si parum habebit autoritatis, aut virium, nec illum erit admissura Respublica, si valitudo illum impediet.

Idem post multa.

121

Negant nostri, sapientem ad quamlibet Remp. accessurum. Interrogo, ad quam Remp. publicam sapiens accessurus sit: ad Atheniensem, in qua Socrates damnatur, Aristoteles ne damnaretur fugit: in qua inuidia virtutes opprimit? Negabis mihi accessurum in hanc Remp. sapientem. ad Carthaginensem ergo Remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta libertas est: summa æqui, ac boni vilitas: aduersus hostes, inhumana crudelitas: etiam aduersus suos, hostilitas: & hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inuenero, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit.

DE

Seneca de tranquillitate vitæ.

Aduersus hoc tedium, quo auxilio putem vtendum, qua-
ris Optimum erat, vt ait Athenodorus, actione rerum, &
Reipublicæ tractatione, & officiis ciuilibus se detinere. Sed
quia in hac tam insana hominum ambitione, tot calumnia-
toribus in deterius recta torquentibus, parum tuta simpli-
citas est, & plus futurum semper est, quod obstat, quã quod
succedat: à foro quidem & publico recedendum est.

122

Salomonius in epistola ad Clementem septimum.

Sapiens ad Remp. accedere non debet, nisi impellat ne-
cessitas: & tum sanè non accersitus modò, verum etiam vtrò
se se ingerat: quod si non fecerit, haud minus vituperan-
dus est, quàm patriæ communis, salutisq; deseritor: neq; iniu-
ria quidem, cum ortus nostri primam partem patria sibi vé-
dicet, vitæq; nostra charior sit habenda. Cato iunior, viuum
sine dubio virtutis simulachrum, suadentibus amicis, vt tri-
bunatum peteret: Minimè conuenire, respondit, tempore
Reip. non necessario. Postea, cum vidisset Metellum, virum
turbulètum, tribunatum petere, ipse candidatus in campù
descendit, vt suo tribunatu Metelli insolentiam retunde-
ret. Rursus vt Calsi & Pompeii designatorum consulam po-
tentia, pro Rep. cum imperii fauore quiret obsistere, pratu-
ram urbanam, magistratum consulatui proximum, summo
studio efflagitauit.

123

Cicero pro Flacco.

O conditiones miseræ administrandarum ciuitatum &
provinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est,
negligentia vituperationum: vbi seueritas periculosa est,
liberalitas ingrata, sermo infidiosus, assentatio perniciosa,
frons omnium familiaris, multorum animus iratus, iracun-
diæ occulta, blanditiæ aperta: venientes Prætores expec-
tant,

124

stant, presentibus inseruiunt, abeuntes deferunt.

QUOMODO SIT ACCEDENDVM AD

REMP. Cap. II.

Stobæus sermone de potentibus.

125 **A**ntisthenes interrogatus, quomodo ad Remp. accedendum sit: respondit, vt ad ignem: neq; nimis propè, ne vris: neque longius, ne frigeas.

Plinius lib. I. epistolarum.

126 **D**istringor officio, vt maximo, sic molestissimo. sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas: scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam de his occupationibus apud Euphratem quæri: ille me consolatur, affirmat etiã, esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherriam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere, & exercere iustitiam: quæq; ipsi doceant, in vsu habere. Mihi tamen hoc vnum non persuadet, satius esse ista facere, quam cum illo dies totos audiendo, discendoque consumere.

Idem in epist. ad Pomponium Bassum, eiusdem operis libro. 4.

127 **M**agnam cæpi voluptatem, cum ex omnibus amicis cognoui, te vt sapientia tua dignum est, & disponere otium & ferre: habitare amantissime, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum disputare, multum audire, multum lectitare: cumq; plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui Magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totuq; se Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nã & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis sexaginta, otio reddunt.

Euripides in Antiopæ.

128 **Q**uisquis multa agit, vbi cessare liceret, stultus est, cum iucundè posset tranquillus viuere.

Idem

Idem in Heraclide.

Bonum est, extra negotia pedem habere, meliori confilio vtentem. 129

Idem in Oenomaio.

Qui plura facit, is & plurimum peccat. 130

DE QVERELIS REIPUBLICAE. Cap. 12.

Demosthenes Olinthiaca. 3.

BReui voluptate & gratia Reip. negotia, quasi propinata, pereunt: istorum res omnes, præclare se habent: vestra, id est, Reip. turpiter. 131

Idem contra Aristogitonem.

Canem quidem degenerem & ignauium ouili custodiendo nemo præfecerit: Reipublicæ autem gubernatoribus plerique dicunt, quoslibet esse præficiendos custodes: qui cum delinquentes se deferre simulent, ipsi vel in primis custodiendi essent. 132

Idem de falsa legatione.

Prius etiam publicè vobis exposui, populum esse turbam, rem omnium incòstantissimam & stolidissimam, vt in mari vndam fluctuantem, quæ fortuito agitur: alium accedere, alium abire, Rempublicam curæ esse nemini. 133

Isocrates oratione de pace.

Sapientissimi Græcorum, nostra opinione, sumus: sed ab eorum consiliis pendemus, quos nemo est, qui non aspernetur. & summæ rerum omnium eos præficimus, quibus nemo priuatim quicquã credere audeat: quodq; omnium acerbissimum est, qui nostrate confessione, omnium improbissimi sunt, hos Reip. custodes fidelissimos arbitramur. 134

Et mox. Tam longè autem à more maiorum recessimus, vt eisdem illi & summæ Reip. præficerent, & impera-

tores crearent: existimantes, qui pro concione optima suaderet, eundem nihilo deterius, etiam cum solus esset, per se se deliberaturum. Nos contra, quibus in grauissimis rebus consultoribus utimur, illis tanquam stolidis imperium non deferimus. Qui vero eius generis sunt, ut nemo publice priuatimve illorum consilium expetat: hos mittimus, ut suo arbitrio gerant omnia, quasi verò illic sapientiores futuri sint, & facilius consulturi de totius Græciæ statu, quam de rebus, quæ hic considerandæ proponuntur. Neque tamè hæc æquè ad omnes pertinere volo, sed ad eos duntaxat, qui tales sunt, quales iam diximus.

Salustius in Iugurtino.

136 Bonum publicum, ut in plerisque negotiis solet, priuata gratia deuictum est.

Titus Livius, lib. 2.

137 Respectus rerum priuatarum semper officit, officietque publicis consiliis.

Aristophanes apud Stobæum, sermone, de iniustitia.

138 Vos qui accipitis stipendia publica,
Singuli priuatim incumbitis suo quisque lucro,
Vtilitas verò Reip. ceu cæcus versatur.

Herodianus, lib. 2.

139 Neque quisquam lucro apponit, quod vtilitatem in communi pariat, quæ enim publice profunt, parum cuique curæ sunt.

Cornelius Tacitus lib. 2. Annalium.

140 Paucis decus publicum curæ.

Salustius in coniuratione Catilinæ.

141 Alia fuere quæ magnos fecere Romanos, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium: animus inconsulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam, publicè egestan-

tem

tem: priuatim opulentiam: laudamus diuitias: sequimur inertiam: inter bonos & malos nullum discrimen est: omnia virtutis præmia ambitio possidet. Separatim sibi quisq; cõ filia capitis, vbi domi voluptatibus, pecuniæ aut gratiæ feruitis, eo fit, vt impetus fiat in vacuam Rempubicam.

DE REPUBLICA

LIBER TERTIVS.

CIVITATES ET REGNA SINE IMPERIO
AC DOMINATV CONSERVA-
RI NON POSSE.

Caput. 1.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 4.

Ominem esse natura ciuile animal exposui-
mus: ac perinde homines etiam si ope nutua
nihil indigeant, tamen nihilo secius ad conui-
ctum esse proclives: sed & publica quoq; com-
moditas facit, vt homines in locum vnum con-
ueniant, prout quisque potest rectè viuendi participes esse.
Hic igitur maximè tum publicè, tum etiam priuatim ho-
minibus est conueniendi finis, sed ea communio maximis
calamitatibus conflictatur.

Plato in Protagora.

Congregati homines inuicem iniuriabantur, quare di-
sperfi, iterum à feris lacerabantur.

Plinius lib. 7. naturalis hysto. cap. 1.

144 Cætera animantia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: leonum feritas contra se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem beluæ ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt: At Hercule homini plurima ex homine sunt mala.

145 Tametsi autem, duce natura, congregarentur homines, vt rectè beatèq; viuerent: verùm quia natura, primi hominis peccato, labefactata, ad malum ferè semper est prona, & nemo sine crimine uiuit: necesse fuit, vt imperio summo coërcerentur improbi, & ciues omnes in officio continerentur.

Biefius lib. 1. de Rep.

146 Cùm Respublica multorum hominum ordo sit, & sine ordine constare non queat: in ea necessario sunt alii alii priores & posteriores. Primi autem sunt illi, qui summam potestatem tenent, hæc vel vnus est, vel plurium, vel pariter omnium, quicunq; sunt in ciuitate. Itaq; ex ipsa Reipublicæ natura differentias eius inuenimus.

MONARCHIAE REGIMEN ESSE

OPTIMUM. Cap. 2.

147 Cùm Reipublicæ gubernandæ tres sint species, monarchia, quæ regum est: aristocratia, optimatū: democratia popularis: sapientium tamen consensu monarchia omnium est optima.

Plato libro ciuili.

148 Vnius dominatio, bonis coniuncta legibus, sola omnium rectissima est.

Aristoteles lib. 8. Ethi. cap. 10.

149 Reipublicæ tres sunt species, regnum, & optimorum potestas, & censu potestas siue Respublica, atq; harum optima quidem

quidem est regnum.

Isocrates in Symmachico.

Si & ingenia hominum & actiones intueamur, vniuersi monarchias cæteris præstare fateantur. 150

Euripides in Archelao.

Monarchia deorum quædam vita videtur: 151

Nam præter immortalitatem reliqua habet omnia.

Bono viro etiam tyranno subiici pulchrum est.

Herodotus in Thalia.

Vnius viri, qui optimus sit, imperio, nihil melius est, & monarchia omnium est præstantissima. 152

Seneca lib. 2. de beneficijs.

Optimus ciuitatis status sub rege iusto est. 153

Claudianus lib. 7.

Fallitur, egregio quisquis sub principe, credit 154

Seruitium: nunquam libertas gratior extat,

Quàm sub rege pio.

IDEM RATIONIBVS ET EXEMPLIS

COMPROBATVR. Cap. 3.

Homerus Iliados. 2.

Non bonum est multorum dominium, sit dominus vnus & vnus rex. multos imperitare malū est, rex vnicus esto. 155

Serinus, apud Stobæum sermone. 47.

Cum Lydis Cræsus imperaret, fratrem in consortium imperii assumpsit. Tum quidam ex Lydis accedens, dixit. Omnium in terra bonorū, o rex, auctor est sol: neq; quicquā extaret in terra sole non illustrante, at si gemini soles forent, periculum immineret, ne omnia cōflagrantia pessum irēt. Ita & regem vnum quidem accipiunt Lydi, & seruatorem esse credunt: duos verò simul tolerare non possent. 156

Isocrates in Symmachico.

Democratici & Oligarchici, ambitionis inter se dissen- 157

C fionibus

tionibus Reip. nocent: at Monarchæ, qui neminem habent cui inuideant, de rebus omnibus id statuunt, quod vtilissimum est. Quin etiam monarchiã tanto mitiorẽ & æquiorẽ iudicemus, quanto facilius est, vnius viri iudicio & voluntati satisfacere, quàm dare operam, vt multis & variis in genis placeas. Quod si quid è verustatis memoria repetendum est, dii etiam regem habere Iouem dicuntur: qui sermo si verus est, apparet, deos etiam hunc statum cæteris anteferre. Sin rei veritatem nemo nouit, sed ipsi coniecturis in eam opinionem adducti sumus: id argumento est, nos omnes monarchiam præstantissimam iudicare. Nec enim tali Republica deos vti diceremus, nisi eam longè inter cæteras eminere crederemus. Monarchiam igitur & iucundiorẽ esse & leniorẽ, & æquiorẽ, & si pluribus ostendi possit, ex his tamen etiam facile intelligi potest.

Lucanus lib. 2.

158 Nulla fides regni focis omnisque potestas
Impatiens consortis erit.

Seneca in Agamemnone.

159 Nec regna focium ferre, nec tedæ sciunt.

Quintus Curtius libro supremo.

160 Imperium, quod sub vno stare potuisset, dum à pluribus
sustinetur, ruit: proinde iure meritoq; populus Romanus
salutem se principi suo debere profitetur.

Cyprianus de idolorum Vanitate.

161 Quando vnquam regni societas, aut cum fide caput, aut
sine cruore deficit?

CVR PRIMVM REGES CREATI

SINT. Cap. 4.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 10.

162 **R**egnum in præfidium proborum hominum contra iniurias populariũ est cõstitutum: & rex ipse ex numero proborum

borum virorum creatus est, propterea quod virtute, aut rerum virtute gestarum magnitudine præstaret, aut propter talis generis excellētiam: regnum autem optimatum Rēp. imitatur. Nam regnum propriæ virtutis, aut generis, vel beneficiorum, aut horum simul atq; potentiæ meritis tribuitur. Omnes enim hunc honorem sunt adepti, quod ciuitates beneficiis, vel demeruissent, vel demerendi facultatem haberent: quidam bello, ne in seruitutem redigerētur, prohibentes, vt Codrus: alii in libertatem vendicantes, vt Cyrus: alii quod vrbs fuissent conditores, vel agros seu fines in ditionem redeuissent, vt Lacedæmoniorum, & Macedonū, Molofforumq; reges.

Seneca lib. 1. de clementia.

Animus Reip. princeps est: ille vinculum est, per quod 163
Respublica coheret: ille spiritus vitalis, quem tot millia hominum trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda si mens illa imperii subtrahatur.

Rege incolum mens omnibus vna est, amisso rupere fidē.

NEQVE SORTIBVS NEQVE SVFFRAGIIS REGEM ESSE CREANDVM. Cap. 5.

Philo in libro de creatione principis.

164
Quibusdam placet sortito creari principes, nullo sanè subiectorum commodo. Sors enim ad fælicitatem, nō ad virtutem attinet. Itaq; sæpe accidit, vt ad principatū fors euehat, quos vir bonus non ferret in subditorū numero. Nō ergo decet, dominiū, principatūq; integrarū ciuitatū & gētiū sorti cōmittere, lubricæ rei pēdenti à fortuna instabili.

Biesius lib. 1. de Rep.

165
Nonnunquam per electionem principes fiunt. Et quāquā hæc suas vtilitates habeat, tamē ab iniusto fauore corrupti ferme solet: & etiā si fuerit electio incorrupta, potius

eos assumet principes, quorum maiores imperium rectè gubernarunt. Nos certè tales ad optimè constitutam Reip. regendam accomodatissimos fore speramus: nam filii parentibus similes esse solent, & à magnis causis, effecta quoq; magna prouenire.

Idem paulò post.

166 Non tantum quia natura transfert similitudinem à parentibus in filios, imperiorum successionem laudamus: sed etiam quia maiorem illi quoq; curam earum rerum gerūt, quas putant ad alienos possessores non esse peruenturas: & hi, quemadmodum scriptum est apud Herodotum, cum ad alia cuncta, tum etiam ad Reip. gubernationem melius instituantur, cui sunt ab ipsa natura hominumq; iustissimo consensu destinati. Ad hæc, successio multo securiorem Reip. statum reddit: novos enim principes, raro sine magno periculo, sæpe cum magna ciuitatum pernicie, videmus esse creatos, nam cum multis eadem est proposita spes imperii, non potest frequenter Respublica periculosissimis motibus non concuti, non potest perditissimis seditionibus non discerpi. His igitur & aliis rationibus persuasi, putamus esse multo melius, vt à bonis parentibus, filii similes, principatum consequantur.

DE REGIS EXCELLENTIA. Cap. 6.

Plato in tertio de Rep.

167 Socratem inducit, qui per similitudinem quãdam homines à Deo sic genitos esse tradit, vt qui apti futuri essent ad imperandum, iis aurum admisceret: qui vero his futuri essent auxilio, eis argentum: æs autem & ferrum futuris agricolis & opificibus, quod ad ingenium potissimum & virtutes naturales referendum est.

168

Ecphantès apud Stobæum sermone. 47.

Diuiniior inter homines rex est, vt qui multum supra cõmunem

minem naturam emineat: corpore reliquis non dissimilis, utpote natus ex eadem materia: sed ab optimo artifice factus, qui fabricauit ipsum archetypo ex sese sumpto.

Diotogenes in libro de regno.

Ciuitas ex multis diuersisque concinnata, mundi structuram & harmoniam imitatur: Rex autem imperium gerens, nulli obnoxium, & lex uiua existens, Dei figuram inter homines representat.

Stobæus in admonitionibus de regno, sermone. 48.

Rex vnicus & excellens, quoddam opus est, imo imago superni illius Regis, creatori suo semper familiaris, à subditis uero in regno tanquam lumine conspicua.

Idem sermone, de legibus.

Perfis lex erat, ut à morte regis, legum & iuris intermissio per quinque dies fieret, nimirum ut intelligerent subditi, in quanto precio regem ac legem haberi deceat.

Plurarchus lib. de doctrina principis.

Principes ministri sunt Dei ad curam ac salutem hominum, uti bona, quæ Deus illis largitur, partim distribuunt, partim seruent.

Et post pauca.

Princeps Dei simulachrum est, administrans uniuersa. Quemadmodum enim Deus in cælo pulcherrimus in ipso simulachrum constituit solem ac lunam, talis est in Repub. imago, ac lumen princeps, qui Dei reuerens iustitiâ tuetur.

Idem lib. de disputat. Philoso.

Nec enim censebat priuatos homines, esse deorum discipulos, sed reges: quibus si contigerit rectum cõsiliu, iustitia, probitas, fortitudo, continuo futurum est, ut omnes adiuuentur, fructumque capiant, qui cū eis habent cõmerciū.

Xenophon lib. 8. de pedia Cyri.

Bonus princeps lex uidens est.

Iustinianus, de consulibus, constit. 105.

176 Imperiali fortunæ Deus ipsas etiam leges subiecit: ipsa hominibus quasi animata quadam lege demissa.

QVAM SIT VENERABILIS MAIESTAS
REGIA. Cap. 7.

Diuus Petrus prioris epistole cap. 2.

177 S ubiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: siue regi, quasi præcellenti: siue ducibus, tanquam ab eo missis. *Et paulò post.* Deum timete, regem honorificate.

Zaleucus in proæmio legum.

178 Cũctos oportet obedire legibus, principes reuereri, eisque exurgere, & quod præcipitur facere. siquidẽ post deos proximis honoribus afficiuntur parentes, leges, ac principes, apud homines, qui mentem habent, & incolumes agere student.

Charondas in proæmijs legum.

179 In principes veluti parentes benevolentia nos affectos esse decet, obedientes ac venerantes ipsos. Nam principes etiã patroni & domini sunt ciuitatis, ac ciuium salutis.

Plutarchus in Themistocle.

180 Artabanus cum Themistocle loquens, inquit: hospes, vobis propositum est, libertatem atq; æqualitatem maximè admirari: nobis vero, id est, Persis, cũ multæ atq; pulcherrimæ sint leges, illa omnium honestissima est obseruare regẽ, simulachrumq; Dei, omnia seruantis, adorare. Si igitur nostris legibus parere volueris, Regemq; adorabis, fas erit tibi intueri Regem, atq; alloqui: sin autem tibi alia mens est, internunciis tibi cum rege vtendum erit: non enim patrium est regi, hominem minus adorantem audire.

Stobæus, sermone de legibus.

181 Persiæ Regi gratias agit, qui flagellari ab eo iussus fuerit, tanquam fæliciter secum actũ sit, quòd Rex memor ipsius fuerit.

DE RELIGIONE PRINCIPIS. Cap. 3.

Cyrillus lib. de recta fide.

Gloriosa in Deum pietas regis honoribus immobile fundamentum est. Impii reges, miseri, ac mali, malè pereunt: còtrà verò pietatis cultores sine labore vincere solèt, & aduersariis præualere.

Epistola, inter claras. C. de summa Trinitate.

Nihil est, quod lumine clariore præfulgeat, quàm recta fides in principe. Nihil est, quod ita nequeat occasui subiacere, quàm vera religio.

Lex Theod. & Valenti. lib. legum nouellarum Theodosij tit. 2.

Inter cæteras sollicitudines, quas amor publicus peruigili nobis cogitatione indixit, præcipuam imperatoriæ maiestatis curam esse perspicimus, veræ religionis indaginem: cuius si cultum tenere potueris, iter prosperitatis humanis aperimus inceptis.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 11.

Curandum est regi, atq; etiam tyranno, vt Deum religionemq; semper egregiè colere videatur. Nam minus iniuriam homines à talibus hominibus metuunt, cùm principem religiosum esse, ac Deum vereri putant: minusq; insidiantur ei, qui Deum auxiliarem habere videatur.

Plutarchus in Politicis.

Venerandi sunt à principibus dii, & per pietatem in honorem eorum opibus est vtendum: magnopere enim affici multitudo solet, & in opinionem adduci, colendos venerandosq; esse immortales deos, quando pietatè eorū conspicit quos ipsi maximi ducunt, tã magnificè & alacriter diuina prosequentiū, atq; tot sumptus haud grauatè impendentiū.

Lex Constantij lib. 16. Codicis Theod. tit. 2.

In qualibet ciuitate, in quolibet oppido, vico, castello, municipio, quicūq; voto Christianæ legis, meritū eximix singula

risq; virtutis omnibus intimaerit, securitate perpetua potiat. Gaudere enim & gloriari, ex fide semper volumus: scientes magis religionibus, quam officiis & labore corporis vel fudore, nostram Remp. contineri.

188 Liuthprandus rex Langobardorum admodum pius, qui plurima castra Baioariorum cepit, plus semper orationibus, quam armis fidens: multas ecclesias construxit, & intra suum quoq; palatium oratorium Domini Saluatoris edificauit: & quod nulli alii reges habuerant, sacerdotes & clericos instituit, qui ei quotidie diuina officia decantaret. Autor Paulus Diaconus, libro, 6. de gestis Langobardorum, cap. 17. & 18.

Biesius lib. 4. de Rep.

189 Princeps intentissimis oculis ad diuinam voluntatem semper aspiciat, ad eam instituat omnium rerum, cum priuatarum, tum publicarum gubernationem. Itaque opere pretium est, vt principes sancti sint & prudentes, bonisque consultoribus & eruditis vtantur: aulas eorum oportet esse gymnasia quaedam sapientiae & pietatis, vnde ciues omnes omnium virtutum exempla sumant.

DE IVSTITIA REGIS. Cap. 9.

190 QVamuis monarchiam virtutibus omnibus oporteat praeditum esse: religione tamen atque iustitia maxime debet excellere, vt enim Iustinus ait, incredibile est, quantum regna coalescant, in quibus iustitia permixta est cum religione.

Cicero lib. 2. Officiorum.

191 Mihi quidem non apud Medos solum (vt ait Herodotus) sed etiam apud maiores nostros, seruandae iustitiae causa, videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab his qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant virtute praestantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, aequitate constituen-

da,

da, summos cum infimis pari iure retinebat.

Plutarchus in Demetrio.

Nihil tant egregium, tamq; proprium Regis esse videtur, quàm iustitiæ opus. Mars enim, vt Timotheus inquit, tyrannus est: lex autem omnium Rex, iuxta Pindari poetæ sententiam. Atq; Reges, vt inquit Homerus, non expugnatrices vrbum machinas, æratas naues, sed iustitiam, à loue sumptâ, exercere, custodireq; decet.

Idem in Aristide.

Iustitia quidê causa est, cur principes amentur, honorentur, colantur.

Idem in Agesilao.

Cùm dicerent Agesilao, quâdam magno Regi placere. Nihil, inquit, maior est ille me, nisi sit iustus etiam magis: rectè præclarèq; putans, iustitia velut mensura quadam, quantum quisq; præcellat regum, existimari debere.

Eusebius, apud Stobæum, sermone de Magistratu.

Ad regnandum promotus es, vt imperio tuo subditos, ab aliorum insidiis seculos atq; tutos custodires: & vt custos esses recti, & magnæ deæ Iustitiæ minister ac interpret. Itaq; si quid admiseris præter eius sententiâ, aut deceperis ipsam, velut in deam maximam delinquens, tum ab ipsa, tum à constitutis circa eam geniis, custodibus & vltoribus profatis vindictam expectato.

Musonius apud eundem, in admonitionibus de regno.

Opus est, Regem, vt veteribus videbatur, vitam esse legem, æquitatem, & concordiam machinantem: iniquitatem vero ac seditiones a recentem, animoq; in subditos paterno loquem æmulantem.

Diotogenes in lib. de regno.

Citra iustitiam, nullus Rex esse poterit neq; iustitia citra legem. Iustum enim per legem iustum est: lex autem efficiens causa iusti. Porro Rex, aut est lex viua, aut legitimus prin-

ceps, ideoque iustissimus & maximè legitimus.

Diuus Augustinus lib. 4. de Ciuit. Dei cap. 4.

193 Remota iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia!

DE CAETERIS VIRTVTIBVS REGVM. Cap. 10.

Cicero pro lege Manilia.

199 **F**Rugi hominem dici, non multum laudis habet in Rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum beneficium, liberalem, & mansuetum, hæ sunt regie laudes.

200 Apollonius Thianeus Domitiano imperatori scribès, inquit: Vt potentia tibi est, pariter & prudentia opus est: alterum altero indiget, quemadmodum visus luce, & lux visu.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 3.

201 Virtutum sola prudentia est imperium obtinentis propria. Nam cæteræ necessariò communes esse videntur imperantibus cum iis, quibus imperatur.

Claudianus lib. 12.

202 Sis pius in primis, nam cum vincamur in omni Munere, sola deos æquat clementia nobis.

Cicero libro. 1. de Legibus.

203 Vt cupiditatibus principum, & vitiis infici solet ciuitas, sic emendari & corrigi continentia.

Plato in primo Alcibiade.

204 Virtute prius ornatus ipse debet esse, quicūq; non sibi tantum, ac suis, sed Reip. etiam & iis, quæ ad eam spectant imperaturus est.

Philo libro de charitate.

205 Quemadmodum ad prosperam navigationem, opus est bono, peritoq; gubernatore: sic etiam sapiente principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ Reipublicæ.

DE VITIIS VITANDIS. Cap. 11.

Cicero libro. 3. de Legibus.

206 **N**on tantum mali est, peccare principes (quanquam est

magnum per seipsum malum) quantum illud, quod permul-
 ti etiam principum imitatores existunt. Nec solum vitia cō-
 cipiunt ipsi principes, sed ea infundunt in ciuitates: nec ob-
 sunt, quod solum ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrū-
 punt: plusque exemplo, quàm peccato, nocent.

Plinius lib. 4. Epistolarum.

Vt in corporibus, sic in imperio grauisissimus est morbus,
 qui à capite diffunditur.

Idem in Panegyrico ad Traianum.

Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum,
 nihil occultum esse patitur. Principum verò, non modò do-
 mos, sed cubicula ipsa, intimosq; secessus recludit: omniaq;
 arcana noscenda fama proponit, atque explicat.

Claudianus lib. 12.

Hoc te præterea crebro sermone monebo,

Vt te totius medio telluris in orbe

Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse

Facta palam, nec posse dari regalibus vsquàm

Secretum vitiis, nam lux altissima fati

Occultum nil esse finit, latebraq; per omnes

Intrat, & obtrufos explorat fama recessus.

DE OPTIMA REGIS CVSTODIA. Cap. 12.

Plutarchus in Demetrio.

Regē Antigonū dixisse tradunt: Benevolentiam sibi semper
 visum, optimū regni fundamentū, verissimūq; præsidium.

Idem in Arato.

Vera ac stabilis ciuiū benevolentia, optima principis cu-
 stodia est. Latrones rupes ac saxa incolunt, & precipitiis se-
 tutantur. Regi autem nihil fide ac benevolentia firmitus, nec
 munitius esse potest.

Isocrates oratione ad Nicoclem.

Custodiam corporis esse puta tutissimam, tum amicorū
 virtutem, tum ciuium benevolentiam, tum tuā prouidentiam.

Plutarchus in Politicis. sup. multa multa que ad muniam

213 Hominem homini nil aliud mansuetum reddit, quam benevolentia fides, iustitia & probitatis certa opinio.

Plinius in Panegyrico.

214 Nos discimus experimento, fidelissimam esse custodia, principis ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egeret.

Cicero in Lælio.

21 Nihil est amabilius virtute, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter virtutem & probitatem, eos etiam, quos nunquam vidimus; quodammodo diligamus. Tanta enim vis probitatis est, ut eam vel in eis quos nunquam vidimus, vel quod maius est, in hoste etiam diligamus.

Idem lib. 1. Officiorum.

216 Vehementer amor multitudinis commouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentia, iustitia, fidei, omniumque earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem.

Claudianus lib. 12.

217 Non sic excubiæ, nec circumstantia pila,
Quam tutatur amor: non extorquebis amari:
Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.

DE ADVLATORIBVS. Cap. 3.

Plutarchus lib. de discrimine adulatoris & amici.

218 **C**Arneades dicere solitus est, diuitem & regum filios nihil rectè neque bene discere, præterquam equitare: propterea quod his assentetur præceptor in exercitatione litterarum, vsque laudans quidquid, dixerint: aduletur & is, qui colluctatur, cedens ac submittens sese. Porro equus haud intelligens neque cogitans, priuatus quis sit, an magistratus, diues an pauper, præcipitat quisquis ignarus sit equitandi.

Idem in eodem.

Adu

Adulator semper alicui imminet animi morbo: hūc pre-
mit & vrget bubonis in morem, vndique putribus & inflam-
matis animi partibus incumbens. Si irascaris, vlciscere, in-
quit: si concupiscis, frueri: si times, fugiamus, inquit: si suspi-
caris, crede, inquit.

Idem in Demetrio.

Rex Lyfimachus Philippidem diligebat, ob suos inte-
gros mores & vitæ probitatem: in eoq; præcipuè virum ad-
mirabatur, quòd cum secum versaretur frequenter, ab om-
ni tamen astutia & adulatione, quibus regię domus abun-
dare solent, quasi à perniciosa peste abhorreret.

Isocrates in epistola ad Philippum.

Aequum est, vt apud omnes magnos principes, maior sit
eorum, qui vera dicere non dubitant, autoritas: quàm horū,
qui ad gratiam omnia, nihil autem gratiã dignum loquun-
tur. Fieri tamen solet, vt illi apud plerosq; minore in pretio
sint quàm assentatores.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 11.

Nemo quidem adulatur, qui liberum animum gerat: nã
viri probi, vel amant, vel certè non blandiuntur.

Plato in Gorgia.

Facultas adulatoria optimi quidem nullam habet curã,
sed semper eo, quod dulcissimum est, quasi hamo incautam
illaqueat mentem, & vsq; adeò decipit, vt plurimi apud eã
æstimanda videatur.

Diogenes rogatus, quòd esset animal omnium maximè
noxium: si de feris, inquit, sentis, tyrannus: si verò de cicuri-
bus, adulator.

Patritius lib. 5. de instir. Reip.

Facetè Diogenes interrogatus, quæ nã belua sæuius mor-
deret, ex feris, inquit, obtrectator: ex cicuribus, adulator.

CONTRA ADVLATORES. Cap. 14.

Plus-

Plutarchus, lib. cum principibus philosophum debere disputare.

226

Qui semper corrumpunt principes, reges, ac tyrānos, nempe delatores, criminatores, & adultores, ab omnibus exiguntur, puniunturque, ut qui non in vno calicem letale venenū mittant, sed in fontem publicitus scatentem, & quo vident omnes uti.

227

Quemadmodum non vno supplicio dignus est, qui fontem publicum, vnde bibant omnes, veneno inficit: ita nocētissimus est, qui principis animum prauis infecerit opinionibus, quæ mox in tot hominum perniciem redundant. Nam si capite plectitur, qui principis monetam vitariit, quanto dignior est eo supplicio, qui principis ingenium corruperit.

Plutarchus in Annibale.

228

Nec deerat talia concupiscenti adulatorum assentatio, perpetuum malum regum: qui dum ea quæ volunt, libenter audiunt, se adulari sinunt, & falli æquo animo patiuntur.

Idem lib. de liberis educandis.

229

Nullum animantium genus assentatoribus est perniciosius: scelestissimi hominum, amicitiae simulatores, ex omni parte nothi atque degeneres: ad diuitum nutum vitam agunt, fortuna liberi, electione serui.

Quintus Curtius lib. 8.

230

Alexander, ut deum coli se iussit: nec deerat talia concupiscenti perniciofa adulatio, perpetuum malum regum: quorum opes sapius assentatio quam hostis euertit.

Patritius lib. 5. de instit. Reip.

231

Vera quidem est illa Quinti Curtii sententia, qua regnum it, sapius ab assentatoribus, quam ab hostibus euerti.

QUOMODO PRINCIPES SINT AD-
MONENDI. Cap. 15.

Sene

Seneca in proœmio suasoriarum.

A Pud reges, etiam quæ profunt, ita tamen vt delectent, 232
suadenda sunt.

Plutarchus lib. in principe requiri doctrinam.

Difficile est, his qui gerunt imperium, de imperio consũ- 233
lere. Reformidant enim rationem ceu principem admit-
tere: ne potentiaẽ bonum, quod habere videntur, impediãt,
si id astringat, & seruire cogat honesto.

Stobæus in admonitionibus de regno, sermone. 48.

Demetrius Phalereus Ptolomæum regem hortabatur, 234
vt libros de regno scriptos, emeret ac legeret: nã de quibus
amici reges admonere nõ auderent, ea in libris esse scripta

ADMONITIONES. Cap. 16.

Quamuis autem admonitiones plurimas huc facile trãs- 235
ferre possem: paucis tamen contentus ero, easque libe-
ter prætermisissẽm, nisi me sapientium autoritas, & senten-
tiarum commouisset utilitas.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 0.

Ad regis officium pertinet, cautum ac providentem esse, 236
vt nec diuites iniuria, nec populares contumelia afficiãtur.

Idem lib. 8. Ethi. cap. 11.

Regis amicitia ad eos, qui reguntur, in excellentia benefi- 237
cii consistit: confert enim in eos beneficia, qui ab ipso regũ-
tur. Si quidem cum sit bonus curam ipsorum habet, quò be-
ne sese habeant, vt ouium pastor. Vnde & Homerus, Aga-
memnonem populorum nuncupauit pastorem.

Xenophon lib. 2. de pedia Cyri.

Decet principem, non se bonum præffare duntaxat, ve- 238
rũm etiam pro subditis diligentiam gerere, vt quã optimi
sint futuri.

Xiphilinus in epitome Dionis, lib. 47.

Principatus propter salutẽ subiectorũ constituũtur: vt ij 239
nullum

nullum damnum capiant, non modò ab alienis, sed neque à suæ gentis hominibus.

Seneca in Octavia,

240

Consulere patriæ, parcere afflictis, fera cæde

Abstinere, tempus atque iræ dare

Orbi quietem, seculo pacem suo,

Hæc summa virtus, petitur hac cælum via.

Ovidius lib. 2. de Ponto.

241

Est piger ad pœnas princeps, ad præmia velox,

Cuique dolet quoties cogitur esse ferox.

Claudianus lib. 12.

242

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,

Occurrat, mentemq; domet respectus honesti,

Tu ciuem patremq; geras, tu consule cunctis,

Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica vota.

Ifocrates ad Nicoclem.

243

Regnum, quod summum est rerum humanarum omnium, maximam prudentiam postulat.

Philo lib. de creatione principis.

244

Sunt quidem principes publici parentes ciuitatum & gentium, quot quod boni sunt: contra qui in subditorum detrimentum abutuntur potentia, non principes sunt appellandi sed hostes, cum agant hostilia.

Diuis Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

245

Non te moneo summis occupatum, intendere infimis, & quasi minutum fieri: in minimis impendere, quod maximis debes. Vacuum prorsus à sollicitudine rerum minorum & vilium oportet esse animum, tam magnis & tam multis intentum rebus.

Philo librò de creatione principis.

246

Cum aliquando res magnæ, aliquando minores tractandæ sint, ne in exiguis conterat operam princeps, subpræfatis eas delegabit: maiores vero ipse examinabit diligenti si

me: ne

mè: ne sollicitudinem impendendo rebus vilioribus, negligat maioris momenti negotia.

LIBER QVARTVS

REMPVBLICAM SINE LEGIBVS STA

RE NON POSSE. Cap. 1.

Plato lib. 9. de legibus.

Ecesse est, leges hominibus ponere, vt secundū leges viuant. Nam si absque his viuerent, nihil a feris atrocissimis discreparent. Cuius rei causa est, quia nullius hominis ingenium, ita natura institutum est, vt quæ ad publicū humanæ vitæ bonum conferunt, sufficiēter cognoscat: & si cognouerit, vt optimū id quod nouit, semper agere possit, ac velit: & cætera.

Cicero lib. 3. de legibus.

Nihil est tam aptum ad ius cōditionemq; naturæ, quàm lex: sine qua nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Idem pro Cluentio.

Ciuitas sine lege, vt corpus sine mēte, suis partibus, vt neruis, ac sanguine, & membris vti non potest.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 9.

Omnino in omni vita legibus opus est.

Stobæus sermone de Rep.

Demosthenes orator, leges ciuitatis animam esse dixit. Vt enim exanime corpus procumbit: similiter ciuitas, si leges absint, non consistit.

Demosthenes contra Aristogitonem.

AEquitatis amica legū sanctio maximi faciēda est, quæ omnes & vrbes & regiones tuetur. Per leges & reguntur vrbes, & conseruantur: quæ si abrogentur, & pro sua cuiq; libi

D dme

dine licentia detur, non Respublica dumtaxat intereat, sed nihil etiam inter nostram & beluarum vitam interfit. Omnia præclara, & augusta, & ea per quæ vrbs ornatur & conseruatur, legibus accepta sunt ferenda. Et quorsum dicere attinet, legibus & obseruantia legum ornari omnia?

253 Nulla vsquàm fuit vel mediocris Respublica, sine certis legibus constituta: nam & si Lycurgus nullas scripserit leges, certas tamen quasdam prodidit, non tabulis, sed vt notiores essent, memoria ciuium insculpendas.

QVID SIT LEX. Cap. 2.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 9.

254 **L**ex est, sermo ab aliqua prudentia atque mente profectus, quæ vim habet cogentem.

Idem in proæ. Rhetor. ad Alexandrum.

255 Lex (vt ita dixerim) oratio quædam est, quæ communi ciuitatis consensu definita, iubet quo pacto vnàm quodque agendum sit.

Marsilius Ficinus in Minos, hanc definitionem colligit ex Plato.

256 Lex est, vera gubernandi ratio, quæ per commoda media ad finem optimum gubernata dirigit, transgredienti poenã, obediendi præmium statuens.

Stobæus sermone de Legibus.

257 Stoici, legem dicunt, orationem esse grauem & rectam, quæ faciendâ imperet, non faciendâ prohibeat.

Cicero Philipp. 11.

258 Lex nihil est aliud, nisi recta & à numine deorum tractata ratio, imperans honesta, prohibensque contraria.

Biesius lib. 4. de Rep.

259 Leges sunt, publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet: siquidem commune bonum & æquitatem ipsam perpetuò spectant, atque ab eo, qui iubendâ & iussa exequendi potestatem habet, proponuntur.

Alfonso Castus lib. 1. de potestate legis poenalis. cap. 1.

Lex est, recta voluntas eius, qui vicem populi gerit voce aut scripto promulgata, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi. 260

DE UTILITATE LEGVM. Cap. 3.

Solon, versibus elegiacis.

Inuehit heu quantas legum violatio clades? 261

At iustæ leges commoda quanta ferunt?

Compedibus stringunt sceleratos, ordinis æqui

Conseruatrices, nil nisi recta sinunt.

Aspera complanant, sedant fastidia, frenant

Indomitos, abigunt semina quæq; mali.

Iura regunt, mansuefaciunt turgentia corda,

Compefcunt miseræ seditionis opus.

Litis bilem atram reprimunt, ac deniq; vitam

Humanam erudiunt, vt sapienter eat.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 6.

Lex pactum est, atq; (vt Lycophron sophista dixit) spon- 262
sor & vas in officio mutuo permanendi.

Idem lib. 1. Rhetoricorum, cap. 4.

Salus ciuitatis in legibus sita est. 263

Iamblicus, apud Stobæum sermone de Magistratu.

Lex perhibetur omnium esse regina. Eadem videtur bo- 264
na præcipere, contraria prohibere. Quid igitur putamus
profectam ab ipsa bonam iuris legumq; constitutionem ef-
se: quali pulchritudine, quantaq; excellentia & iustitia re-
bus omnibus antestare: quæcunq; enim, & quantacunq; ge-
nera, & species virtutum sunt, per illa & eiusmodi omnia
legum pulcherrima præcepta penetrant: earum utilitas per
totam Reip. administrationem, & omnes hominum vitas
extenditur. Est igitur lex cõmune bonum, sine quo nihil vn-
quam boni fieri posset.

Dionysius Halicarnas. lib. 2.

265 Intellexit Romulus, rectis legibus, honestorumque studio-
rum æmulatione, piam, temperantem, iustam, belloque for-
tem ciuitatem fieri.

Idem lib. 7.

266 Libertas aufertur, ablato iure ac legibus. Nam ex quacū-
que ciuitate ius legesque exulant, in eam seditio, bellumque
solent ingruere.

Demosthenes aduersus Midiam.

267 Robur corporis paucorum, leges robur sunt vniuersorū.
Legum præsidio vnusquisque vestrum saluus est. Quidquid
bonorum habetis, legum beneficio habetis.

Idem contra Timocratem.

268 Ad felicitatem Reip. & populi libertatem in nulla re a-
lia plus virium & momenti est, quam in legum autoritate.
Leges causa sunt publicæ felicitatis.

Cicero pro Cecinna.

269 Maior hæreditas venit vniciuique nostrū à iure & legibus,
quàm ab iis à quibus illa bona relicta sunt. Nā vt perueniat
ad nos fundus, testamento alicuius fieri potest: vt retinea-
mus quod nostrum factum est, sine iure civili non potest.

Idem Cicero ibidem.

270 Nihil est in ciuitate tam diligenter retinendum, quàm
ius civile. Etenim hoc sublato, nihil est quare exploratum
cuiquam possit esse, quid suum, aut quid alienum sit. Nihil
est quod æquabile inter oēs, atque vnū omnibus esse possit.

DE LEGVM PRAESTANTIA. Cap. 4.

Demosthenes contra Aristogitonem.

271 Vniuersa vita mortalium natura & legibus regitur. Ac na-
tura quidem confusa & in æqualis est, & à peculiari cu-
iusque pendet ingenio: leges autem communes & ordinatæ
sunt, & eadem vniuersis. Quod si praua natura fuerit, sæpe
mala consilia molitur: quare tales facile in delicta ruere li-
quet.

quet. Leges autem æqua & honesta & vtilia spectant, & ad illa referuntur. Quæ inuenta si fuerint, commune iam inde mandatum omnibus proponitur par & æquabile, atq; ea lex est, cui parere omnes debent, cum propter multa, tum hac de causa potissimum, quod omnis lex inuentum est, & donum deorum immortalium, decretum hominum sapientum, regula delictorum, quæ de industria & fortuito committuntur, ciuitatis commune pactum, cui viuere conuenienter, omnes qui sunt in vrbe debent.

Euripides in supplicibus.

Nihil est ciuitati præstantius, quam leges rectè posita. 272
Nam & inferioris homo fortis & qui ditior est, æquale ius experiuntur: vincit autem minor maiorem, si iustam causam habeat.

Cicero lib. 1. de Oratore.

Docemur autoritate nutq; legum, domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri: ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. 263

Biesius libris de Rep.

Legibus omnes Reip. partes tanquam in vnum corpus arctissimè deinctæ sunt. Leges tanquam rectissimæ quædam regulæ sunt, secundum quas vitam suam omnes ciues componant. Legibus, tanquam nervis, omnia Reip. membra sunt in vnum corpus arctissimè deincta: sine quibus variis opinionum & morum disidiis confestim dissoluatur. 274

Cicero pro Cluentio.

Fundamentum libertatis, fons æquitatis, mens & animus & consilium, sententia ciuitatis posita est in legibus. 275

Non modò aduersus tyrannidem, in legibus innocentia præsidium est, sed & Magistratibus aduersus vulgi importunitatem, hic tanquam aheneus quidam murus est. 276

Plato in lib. ciuili.

277 **P**atet, legum lationem ad dignitatem regiam pertinere.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri,

278 Hæc quoque ita habent, quemadmodum item alia: quando princeps melior sit, puriora iura constituit: quando vero deterior, nequiora.

Plutarchus in commentario, in principe requiri doctrinam.

279 Iustitia quidem legis est finis, lex autem principis opus.

Aristoteles lib. 10. Ethi. cap. 9.

280 Patris quidem præceptio vires non habet neque necessitatem, neque vllius omnino vnius viri, nisi sit rex, aut aliquis talis. Lex autem vim habet cogentem.

Ex lege Theodo. & Valentin. lib. legum nouellarum Valentini, tit. 4.

281 Albine præfecte charissime, illustri & præclara magnificentia tua, saluberrimam sanctionem mox in omnium peruenire notitiam, propositis iubebit edictis, vt possit facile cognosci, condendarum, conseruandarumque legum curam nobis esse præcipuam.

Philo lib. 2. de vita Mosi.

282 Regis officium est, iubere quæ oportet fieri, & vetare à quibus abstinere decet. Cæterum iussio faciendorum, & interdictione cauendorum, propriè ad legem pertinet. Atque ita consequitur, vt Rex animata lex sit, lex vero sit Rex iustissimus.

283 Ex quibus omnibus, aliisque multis perspicuum est legum lationem Regis esse, aut certe illius, qui summo imperio Rei publicæ præest. Nec enim rectè Rempublicam regere possit si leges non erant: nec leges proficient, nisi ab eo factæ & promulgatæ sint, qui cogere possit.

Plato lib. 4. de Legibus.

Eum quippe solum rectè ferre leges existimo, qui velit sagittarius

gittarius, illuc animum semper intendit, vnde continuo aliquid semperque sequatur eorum, quæ bona sunt: cætera vero relinquit, siue diuitias seu huiusmodi aliud, quod à virtutibus sit separatum.

Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 1.

Legum latores, ipsos ciues assuefacientes, bonos efficiunt. Atque omnis quidem legum latoris hæc est voluntas. Qui vero non bene id faciunt, peccant. 285

Idem lib. 2. Polit. cap. 4.

Socrates duo legum latori in legibus condendis spectanda esse tradit, regionem & homines: at nihilo secius addere oportuit, vt rationem vicinorum locorum habeat, si ciuitati vita est agenda ciuili: Nec enim solum armis vti necesse est, quæ vsui sint in suis finibus, sed quæ ad externa loca possint accommodari. 286

Idem lib. 3. cap. 8.

Quæritur à nonnullis, num legum conditor in rectissimis legibus ferendis ad meliorum commodum debeat, an ad plurium vtilitatem spectare. Nam fortasse quod rectum est, suscipi debet. Forsitan autem rectum est, vt totius ciuitatis commodum, & ciuium commune bonum legum lator sibi proponat. 287

Demosthenes oratione. 2. contra Aristogitonem.

Eas vrbes maximè florere videmus, in quibus legum latores optimi extiterunt. Nam vt quæ in corporibus oriuntur infirmitates, medicorum inuentis curantur: sic animorum immanitas legum latorum prudentia exterminatur. 288

Philo lib. 2. de vita Moysi.

Non ignoro, quòd in legislatore optimo requirantur omnes virtutes integræ: sed facultati legislatoriæ quatuor hæc sunt coniunctissima, charitas erga proximos, iustitia, amor virtutum, & vitiorum odium. Quisquis enim ad leges ferendas animum appulit, ab his causis singulis permotus est. 289

Siquidem charitas docet, sententias vtilis proferre in medium: iustitia honoratur, vt æquabilitas, suum cuiq; tribuēs; virtutum amor approbat, quod natura bonum est, & id omnibus dignis exhibet sine inuidia. Odium autem vitiorum, exagitat contemptores virtutis, suspectos habens vt hostes humani generis publicos & perpetuos.

Dionysius Halicarnas. lib. 2.

290 Oportet eum qui mente sit præditus, ad res administrandas idonea, siue is legislator sit, siue rex, leges ferre, quæ iustas ac temperatas reddant vitas ciuium.

Fortunatianus. lib. 2. Rhetoricorum.

291 Quum lex fertur vel rogatio, quot locis diuiditur? tredecim: Cum verba scripti excutimus, id est, cum quærimus an obscura sit lex, an minus plena, an dubia & anceps.

Sequens locus quis erit: Cum quærimus, an contra legem vel decretum, vel morē referatur, & si quid huiusmodi fuerit.

Quid tertius? An honesta sit lex, quam ferimus. Quartus? An utilis sit, vel iusta. Quintus? An necessaria. Sextus? An facilis sit in accipiendo. Septimus? An possibilis in faciendo. Octauus? An alia lege satis caueatur id, quod in hac noua significatur. Nonus? An hoc alio modo fieri possit, quod noua lege comprehenditur. Decimus? Quo animo quis legem ferat. Vndecimus? Quo animo quis contradicat. Duodecimus? Coniectura, qua quærimus, qua causa quid factum sit, vel fiat. Tertius decimus? Cum quærimus, quid sit futurum, si lex fuerit probata, vel si non fuerit accepta.

QUAMOBREM LEGES FACTAE SINT ET FIANTE. Cap. 6.

Demosthenes contra Aristogitonem.

292 **R**esduæ sunt, propter quas omnes feruntur leges: tum vt ne quisquam iniusti aliquid agat: tum vt iis, qui ius violarunt punitis, alii meliores reddantur.

Cice-

Cicero lib. 2. Officiorum.

Eadem constituendarum legum fuit causa, quæ regum. 293
Ius enim semper quæsitum est æquabile, nec enim aliter esset ius: id si ab vno iusto & bono viro consequerentur, eo erant contenti: cum id minus contingeret, leges sunt inuentæ, quæ cum omnibus vna atq; eadem voce loquerentur.

Demosthenes epistola. 3.

Omnes leges propter æquitatem, & salutem bonorum, 294
& frugi hominum feruntur.

Cicero in Vatinius.

A maioribus nostris nulla alia de causa leges sunt inuentæ, nisi vt suos ciues incolumes conseruarent. 295

Idem lib. 2. de Legibus:

Ad salutem ciuium, ciuitatûq; incolumitatem, vitamq; 296
hominum & quietam & beatam, conditæ sunt leges.

Idem lib. 1. de Inuentione.

Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, vt in legibus scribendis, nihil sibi, nisi salutem atque vtilitatem Reipublicæ proponerent. 297

Idem in eodem.

Vt ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod 298
ad corporis vtilitatem spectat, quoniam eius causa est instituta: sic à legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod Reip. conducatur, proficisci, quoniam eius causa sunt comparatæ.

Horatius Satyra. 3. lib. 1.

Iura inuenta metu iniusti, fateare necesse est. 299
Tempora si fastosq; velis euoluere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum.
Diuidit vt bona diuersis, fugienda petendis.

Ouidius lib. 3. Fastorum.

Inde datæ leges, ne fortior omnia posset. 300

Cœptaq; sunt purè tradita sacra coli.

DE REPUBLICA
 LEGES COMMVNEM VTILITATEM
 RESPICIANT. Cap.7.

Plato in Critia.

301 **H**As nos negamus esse Respublicas, neq; cenſemus rectas
 eſſe eas leges, quæ non ſint communiter totius ciuitatis
 gratia poſitæ. Qui autem aliquarum partium gratia leges
 condunt, eos non ciues, ſed ſeditioſos putamus, & iura tua
 fruſtra ſic ab eis vocari cenſemus.

Idem epiftola. 8.

302 **P**riincipiò leges tales ſint, quæ non ad opes, pecuniaſq; cõ
 parandas, neq; ad libidines, mentes conuertant: ſed cum tria
 ſint, anima, corpus, pecunia, virtutem animi maximè ante
 ponant: Secundo verò loco virtutem corporis, virtuti ani
 mi ſeruientem: Tertio vltimoq; gradu pecuniarum prætiũ
 collocent, animo corporiq; miniſtrans. Quæcunq; lex hæc
 efficit, recta eſt, re vera beatitudinem vtentibus afferens.
 Locupletes verò beatos appellare, ſermo amens eſt, & infe
 lix, mulieribus pueriſq; conueniens: atq; eos qui id credunt,
 tales efficiens.

Archyta, lib. de lege & iuſtitia.

303 **A**d ciuilem comunionem conducet, ſi lex non monar
 chica fuerit, neq; ad priuatam quorundam, ſed ad commu
 nem vtilitatem inſtituta, & ex æquo ad omnes pertinens.
 Oportet autem vt lex regionis & locorũ rationem habeat:
 nam nec omne ſolum fert omnia, nec omnium hominum
 animi earundem virtutum capaces ſunt.

304 **L**eges conquire, quæ & iuſtæ ſint, & Reip. conducibiles,
 & inter ſe conſentientes. Deinde, quæ lites quàm pauciſſi
 mas pariant, & exortas, quàm fieri poſſit ocifiſimè finiunt.

LEGES PERSPICVAE SINT, ET POSSIBILIA VEIINT. Cap. 8.

Demosthenes contra Timocratem.

Arbitor confitendum esse omnibus, probam legem & multitudinē profuturam, primū simpliciter, & omnibus aequē apertē scriptam esse oportere, ne eam alius aliter interpretetur. Deinde, fieri posse oportere ea quae iubeat. nam si praecclare constituta sit, sed aliquid tamē quod fieri nequeat, proponat: id voti potius quam legis fuerit officium.

Plato lib. 5. de legibus.

Possibilia vult fundator legum, impossibilia nec vult: nam vana esset ea cupiditas.

Isocrates in Panathenaico.

Leges sint cognitu faciles: deinde, iustae & vtilēs, & inter se consentientes, & magis in hoc intentae, vt publica instituta praeclara sint, quam vt priuata commercia sine fraude fiant. quales esse decet in Rep. bene constituta.

Plutarchus in Solone.

Decet autem in ferendis legibus possibilitatis & facultatis rationem habere, si quis velit vtiliter in paucos, quam sine vtilitate in multos animaduertere.

Expedi, vt leges sint populo notae. Vnde Veteres eas in tabulis & albo descriptas publicitus exhibebant, quō cunctis essent conspicuae. Deinde, vt verbis apertis, minimēq; perplexis descriptae sint.

DE MULTITVDINE LEGVM. Cap. 9.

Isocrates in Arcopagitico.

Veteres Athenienses existimabant, multitudinē & nimis exquisitam legum constitutionem, signum esse mali status Reipublicae: nam dum delicta quasi aggeribus obic-

obiectis coercere nitantur, necessario cumulari leges. Decere autem prudentes Magistratus, non porticus implere legibus, sed efficere, ut ciues animis insitum iustitiæ studium habeant.

Stobæus sermone de Rep.

311 Archefilaus dicebat: Quemadmodum ubi pharmaca multa, multiq; medici sunt, ibidem & morbi abundant: sic etiam ubi plurimæ leges fuerint, ibi & iniustitia viget maxime.

Strabo lib. 6. Geographiæ.

312 Boni legum latores sunt, non qui omnia accusatorum acta cauerint, sed qui in simpliciter latis persistunt. Hoc & à Platone dictum est: quibus leges ad sunt plurimæ, & item poenæ plurimæ, iis & viuendi ritus deprauatos esse: Sicut quibus plures ad sunt medici, iis & ægrotudines per multas adesse probabile est.

313 Rectè quidem Tertullianus censèbat, squallentem legum syluam principum constitutionibus, tanquam securibus, esse truncandam.

314 Dabit operam optimus princeps, non ut multas condat leges, sed ut quam optimas, maximèq; Reipublicæ salutare. Nam bene institutæ ciuitati, sub bono principe & integris magistratibus pauca leges sufficiunt.

Demosthenes aduersus Leptinem.

315 Intelligitis Athenienses, quo pacto, & quam præclare leges terre Soloni iubeat? Primum apud vos, qui iurati estis, deinde, contrariis legibus abrogatis, ut singulis de rebus leges singulæ sint: ne homines imperitos id ipsum turbet, & efficiat, ut deteriore conditione sint, quam qui vniuersas cognitæ & perceptas habent: sed ut iura perspicua & simplicia legere & intelligere liceat omnibus.

316 Non erit tanta multitudo legum, si leges superflua reiciantur: & quæ barbaræ sint & incommodæ, abrogentur.

tur: & quæ in defuetudinem abierunt, ex libris legum tollantur: & pauca admodum, ac de grauioribus duntaxat, leges nouæ ferantur.

NE LEGES NOVAE FACILE FIANE.

Cap. 10.

Zalencus in proœmio legum.

Si quis voluerit, leges sancitas mouere, aut nouam statuere: is collo in laqueum immisso, de lege verba faciat. Quod si per suffragia videatur veterem legem esse tollendam, aut eam, quæ noua infertur, bonam esse, indemnitas maneat: contra, si prior lex melius habere videatur, aut quæ noua proponitur, iniusta sit, is qui mouet, infertve legem, laqueo attracto moriatur.

Demosthenes contra Timocratem.

Narrabo vobis iudices, quo pacto Locris leges ferre soleant. nihil enim vobis nocuerit, exemplum aliquod audiuisse, tale præsertim, quo laudata Respublica vitur. Nam illi usque adeo censent, veteribus legibus vtendum, & instituta patria ornanda esse, vt si quis legem nouam rogare velit, collo in laqueum inserto id facere cogatur. Quæ lex, si honesta & utilis videtur, autor eius viuit & abit; sin minus, perit constricto laqueo. Proinde nouas rogare leges non audent, sed veteribus religiose vtuntur.

Plato lib. 6. de legibus.

Omnibus perspicuum est, neminem leges nouas facile susceperunt.

Thucydides lib. 6. in oratione Alcibiadis.

Ad summam sic sentio, tutissimos inter omnes degere eos homines, qui præsentibus moribus ac legibus, etiam si minus bona sint, vtentes, eodem tenore Remp. administrant.

Vt in morbis non sunt tentanda noua remedia, si veteribus succurri malo possit: sic non sunt condenda noue le-

ges,

ges, si veteres ministrarent aliquid, quo malis Reipublicæ mederis.

DE ABROGATIONE ET MUTATIONE LEGVM. Cap. II.

Plato lib. 6. de legibus.

322 **N**ihil sponte in legibus moueatur. Si qua verò necessitas aliquando virgere videbitur, de hoc simul consulēt, magistratus omnes & populus vniuersus, & omnia deorum pe tantur oracula. Si horum omnium vnus erit consensus, moueāt aliter verò nunquam: sed vnus qui prohibeat, vincat.

Idem Plato ibidem.

323 Omnes eas leges colunt, & innouare formidant, in quibus educati sunt: si illæ diuina quadam fortuna longis temporibus stabilitæ fuerint.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 6.

324 **C**um parua commoditas inuitauerit, quia nocet Reipublicæ, vt ciues assuecant facile leges antiquare: haud dubiè satius fuerit, peccata quædam legum latorum & magistratuum permittere. Nec enim tantum legum mutatio profuerit, quantum consuetudo imperantibus non parendi nocet. Ac tota vis parendi legibus, in more posita est: qui mos nisi longo tempore non ingeneratur. Itaq; ex prioribus legibus, in nouas mutatio, legis potentiam infirmat.

Dion Cassius lib. 53.

325 **A**ugustus Cæsar in præceptis bene administrandæ Reipublicæ, hoc primùm tradidit. Leges firmiter retinete, neque quicquam in his mutare: nam quæ eadem semper manent, & si sint non nihil vitiosa, vttiliora tamen sunt his, quæ subinde, etiam si in melius, innouantur.

Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

Multò melior est status ciuitatis, quæ licet deterioribus, 326
firmis tamen legibus vitur: quàm illius, quæ bonis quidè,
sed quæ perinde non obseruentur.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Pausanias, ad quendam interrogantem, cur ex prifeis le- 327
gibus nullam mouere apud Spartiatis liceret: quia leges,
inquit, hominum, non homines legū dominos esse oportet.

Hierocles, apud Stobæum sermone de patria.

Oportet autem leges patriæ tanquàm alteros deos obser- 128
uare: si quis verò leges aut violare, aut innouare conabatur,
hic omni studio prohibendus, & modis omnibus oppugnã
dus est. Contemptus enim legum, & innouatio ab antiqui-
tate separata, non bonum est ciuitati studium.

DE LEGIBVS NOVIS. Cap. 12.

Cornelius Tacitus lib. 14. Annalium.

CAius Cassius in senatu Romano in hunc modum disse- 329
ruisse traditur. Sæpe numero Patres cõscripti, in hoc or-
dine interfui, cum contra instituta & leges maiorum, noua
Senatus decreta postularentur: neq; sum aduersatus: non
quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque re-
ctius olim prouisum, & quæ conuerteretur, in deterius mu-
tari: sed ne nimio amore antiqui moris, studium meum ex-
tollere viderer.

Satius quidem interdum est, aliquid à maioribus nõ om- 330
nino optimè constitutum tolerare, quàm id multarũ atatũ
vũ receptum & comprobatum: dum quasi iniquum tollere
volumus, vniuersæ ciuitatis otium atque pacem perturba-
re, aut etiam in aliquod seditionis discrimen eam adduce-
re. Tum illud addo, quòd ex nouis legibus quam ex veteri-
bus, plerunq; maiora nascuntur incommoda.

Aristo-

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 6.

331 Leges vniuersæ scriptas esse, necesse est: actiones autem in singulis versantur quò palam fit, leges quasdam & quãdoq; vtiliter mutari.

Ulpianus lib. 4. fidei commissorum.

332 In rebus nouis constituendis euidens esse utilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod iam diu æquum visum est.

333 Bonis legibus occurrendum est malis moribus: corrigendæ leges deprauatæ, tollendæ iniquæ.

Zalucus in proœmio legum.

334 Ex conditis legibus, si quæ videbitur, non bene lata esse, in meliorem formam mutetur. confirmatis verò & perma-
nentibus, omnes obediunt.

Proœmium legis Martiani lib. legum nouellarum eiusdem

Imperatoris. tit. 5.

335 Sæpe materiam scribendis ferendisq; legibus, negotia in opinatò exorta suppeditant, & aut nouas constitui sanctiones, aut durius & asperius latas faciunt abrogari. Aequalis enim in vtroq; æquitas est, vel promulgare quæ iusta sunt, vel antiquare quæ graua sunt.

Marsilius Ficinus in librum Platonis de regno.

336 Rex vnà cum Senatu leges condat: quas non liceat vel cuiquam priuato transgredi, vel vulgo mutare: liceat tamen Regi Senatuiq; simul pro temporum opportunitate, quatenus expedit, diligenti cum equitate & rebus ipsis accommo-
dare, atq; temporibus, & si opportuerit, permutare.

DE ALIIS LEGVM QUALITATIBVS.

Cap. 13.

Plato lib. 7. de legibus.

337 **M**ulta sunt in ciuitate, quæ doctrinæ potius, quàm legibus congrua esse videntur. Quæ enim priuatim & per singulas domos, tum multa, tum parua & occulta quotidie
sunt,

fiunt, cum facile ex voluptate, dolore, & cupiditate singulorum, præter legum latoris consilium agantur, varios & dissimiles mores civium reddunt: quæ res civitatibus officit. Quum verò parua & frequentia sint, singulis multa imposita, ea legum positione vetare, non satis honestum esset atque decorum: quin etiam scriptis legibus derogaret, cum in parvis & multis ad contemnendas leges homines consuecessent. Quapropter leges de his scribere difficile est. Ridiculus quidem legislator habebitur, si multa, frequentiaque, & minima quæque, de familiari administratione decreverit.

Idem Plato lib. 9.

Legislator, necessitate coactus, leges imponit: ipse namque nullum vellet usum necessitatemque legum unquam fore.

Ex Thucydide lib. 3, in oratione Diodoti.

Ingenitum natura est, omnibus & priuatim & publicè delinquere. Nec vlla lex tanti est, quæ istud prohibere possit: cum per omnia sit itum supplicia, si quomodo his terroribus homines à facinorosis minus læderentur: & nihilominus delinquant homines. Itaque aut aliquis isto vehementior inveniendus est terror, aut ne iste quidem coerceret. Ergo impossibile est, crimina omnino prohibere, aut legum vi, aut alia difficultate: quare non oportet leges durissimas ferre, ne ad desperationem illi qui defecerint, impellantur, tanquam eis poenitere non liceat, neque unquam delicta eluere, aut eorum veniam impetrare, aut poenas tolerare non queant.

Durum quidem & iniquum atque captiosum est, illaquea re populum multis legibus non necessariis.

Isocrates ad Nicoclem.

Leges quare in uniuersum æquas & utiles, & inter se consentien-

E sentien

sentientes: & præter hæc tales, quæ controuersias quam paucissimas pariant, & compositiones, quam fieri potest, celerimas inter ciues efficiant. Hec enim inesse oportet omnia legibus bene constitutis.

LEGES SINT GRATÆ POPVLO ET ACCOMMODATÆ REIP. Cap. 14.

Plato lib. 3. de Legibus.

342 **I**llud etiam legislatoribus multi præcipiunt, vt leges huiusmodi ferant, quales multitudo, & populus libenter suscipiat.

Stobæus lib. de potentibus.

343 Zaleucus Locrensiū legislator, leges aiebat, aranearum telis similes esse. Nam sicut in illas si musca aut culex incidit, retinetur: si verò vespa, aut apes, disrupta tela auolat: ita legibus pauperes detinentur, ditiores atq; potètes elabūtur.

Plutarchus in Solone.

344 Cū Solon publica negotia tractare, ac leges describere aggressus esset, atque id apud Anacharsim percrebuisset, impensam Solonis operam & studium vehementer irrisisse, aiunt: quippe qui existimaret, se iniurias ciuium & cupiditates literis coercere posse: quæ nihil ab aranearum telis differrent. Sed quemadmodum illæ, sic hæc ex captis debiles atque imbecilles detinent, à locupletioribus autem atque potentibus rumpuntur. Ad hæc Solonem respondisse dicunt: Conuentiones tamen & pacta homines seruare solere, quæ transgredi, ex contrahentibus nemini conducatur: Eodem modo se ita ciuibus leges accommodare, vt eas seruare, quæ non, vtilius & salutaris omnibus esse videatur.

Leges ad Rempublicam accommodari debent, & ab omnibus

nibus accommodantur, non ad leges Respublicæ.

Plutarchus in Politicis.

Statim mores & ingenia conari mutare populi, nouiſq; 346
 ea legibus moderari exemplo velle, non modo non facile,
 verum ne tutum quidem omnino eſt, vt res quæ multo tem-
 pore, & ingentibus viribus indiget.

Ad civilem hominum conſuetudinem leges accomodã 347
 dæ ſunt, non aliter atque pharmacum attemperari oportet
 ægri corporis naturæ ac viribus.

DECERE, VT REX LEGES SER-

VET. Cap. 15.

Xenophon de laudibus Ageſilai.

INter maximas patriæ virilitates hoc ego eius facinus po- 348
 ſuerim, quòd perſpicuè oſtendebat, ſe nihil malle, quàm legi-
 bus inferuire. Quis namque refragari his voluiſſet, cum re-
 gem obtemperare intueretur?

Dionyſius Halicarnaſ. lib. 5.

A principio omnes Græcæ ciuitates erant ſub regibus, ni 349
 ſi quòd illi, non barbarica licentia dominabantur, ſed legiti-
 mē iuxta patrios mores regnum exercebant: optimuſq; rex
 habebatur, qui eſſet iuſtiſſimus & legum ſeruantiffimus,
 nuſquam diſcedens ab inſtitutis patriis: id quod ex Home-
 ro liquet, appellante reges, iuris redditores, ſiue iuridicos.
 Sed poſtquam aliqui eorum inceperunt abuti poteſtate, &
 in rebus adminiſtrandis, non tam leges ſequi, quàm ſuam li-
 bidinem, regni tedio magna pars Græciæ mutauit ſtatum
 publicum, & cætera.

Diodorus Siculus lib. 2.

Reges Aegypti veluti priuati tenebantur legibus, neque 350
 id ægrè ferebant, exiſtimantes, parendo legibus ſe beatos
 fore.

Stobæus sermone de Legibus.

351 Lacedæmonii omnes regi consurgunt, præter Ephorok
& rex ante susceptum imperium iurat, imperaturu se iux-
ta ciuitatis leges.

Plutarchus in Apoph. Græcorum.

352 Themistocles ad Simonidem, iudicium quoddam minus
iustum efflagitantem, dixit: Neque illum esse bonum poëtã
posse, si præter numerum caneret: neque se bonum princi-
pem, si præter legem iudicaret.

Idem in Apoph. Laconicis.

353 Agefilaus ab Ephoris reuocatus, ex Asia soluit, dicēs, bo-
num imperatorem oportere legibus parere: ac tum quidem
verè iustèque ducem imperare, quando legibus paret.

Idem in Apoph. Græcorum.

354 Antiochus tertius ad ciuitates scripsit, si quid contra le-
ges per literas facere iusserit, ne sibi tanquàm ignaro pareat.

Lex Theodosij & Valentiniiani.

355 Digna vox maiestate regnantis, legibus alligatum se prin-
cipem profiteri: ad eò de autoritate iuris nostra pendet au-
toritas. Et re vera maius imperio est, summittere legibus
principatum.

Lex Alexandri imperatoris.

356 Licet lex imperii solennibus iuris imperatorem soluerit:
nihil tamen tã proprium imperii est, quàm legibus viuere.

Julius Paulus lib. 5. Sententiarum.

357 Ex imperfecto testamento legata vel fidei commissa im-
peratorem vindicare, inuerecundum est. Decet enim tantæ
maiestati, eas seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur.

Ausonius in Pithaci sententijs.

358 Pareto legi, quisquis legem sanxeris.

Sannazarus ad Federicum regem.

Publica nimirum res tunc sibi constat, & æquum Imperium, cum rex, quod iubet, ipse facit.

359

OMNES LEGIBVS OBEDIANT, EASQVE CVSTODIANT. Cap. 16.

Plato lib. ciuili.

Nemo quicquam præter leges committere audeat : & quisquis audet, morte multetur, extremisq; omnibus suppliciis affligatur.

360

Idem in eodem.

Si magistratus spretis legibus, aut lucri causa, aut propriae libidinis gratia, alia quædam præter ea, quæ sunt legibus constituta, imperitus rerum agere tentet : scelus graue committit, officia vitæ confundens atq; peruertens. Qua propter legibus constitutis altera iam nauigatio est, vt nemo quicquam vnquam præter illas facere permittatur, siue singuli, siue populus id conetur.

361

Idem in Apologia.

Non ad hoc sedet iudex, vt per gratiam concedat, sed vt iudicet secundum leges.

362

Idem Plato in Critia.

Magistratus ei dandus est, qui legibus maximè parebit, & hac re cæteris in ciuitate præstabit. hinc enim salus est ciuitati, & contrarium ex contrario.

363

Thucydides lib. 1. in oratione Archidami regis.

Edocti sumus indoctorum esse, leges contemnere, modestiusq; vel cum difficultate illis obtemperare.

364

Aristoteles lib. 1. Rhetoricorum.

Qui legibus semper obtemperarunt, ij optimi videntur, & in optimatum ciuitate gerendarum rerum principatu potiuntur.

365

Idem lib. 5. Polit. cap. 8.

366 In rebus publicis bene temperatis prouidendum est in primis, ne quid præter instituta moresque fiat: sed maximè omnium quod exiguum est caueri debet: detrimētum enim latenter obrepit, quia non totum simul contrahitur.

Idem lib. 7. Ethic. cap. 10.

367 Incontinens similis est ciuitati, quæ leges habeat bonas, Sed eis non vtatur, vt Anaxandrides facetè dixit. Vrbs consultabat, leges quæ negligit almas.

Demosthenes aduersus Midiam.

368 Sunt autem leges quando feruntur, considerandæ, quæ nam & cuiusmodi sint: cum verò receptæ fuerint, custodiendæ & vsurpandæ.

Idem contra Aristogitonem.

369 Leges tuendæ sunt, & à vobis, qui quoque tempore iudicia exercetis, confirmandæ. Harum enim præsidio boni sunt improbis superiores.

Iustinianus constitut. 82. de iudicibus.

370 Omnis iudex siue magistratum gerat, siue aliter iudicet, leges obseruato, & secundùm has proferto sententias. Et quâuis in medio litis nostram contingat iusionem, aut sacrâ formâ (licet pragmatica sit) procedere: legē tamē sequitor. Nos enim id obtinere volumus, quod nostræ volūt leges.

Iosephus in præmio Antiquitatum Iudaicarum.

371 His qui Dei voluntati obsequuntur, & leges bene latas transgredi verentur, omnia prosperè succedunt, supra quâ credi possit. Quòd si ab illarū diligenti obseruatione discedant, neque consilia eorū exitū inueniunt, & boni ipsorū opinione conatus in calamitates immedicabiles desinunt.

LEGES DOMINARI DEBERE. Cap. 17.

Plato in Critia.

372 **I**nteritum esse paratum illi ciuitati video, in qua non lex mag-

magistratibus, sed legi magistratus præfunt.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 12.

Præstat legem dominari, quàm vnum quempiam ex ciui-
bus. Qui legem imperare iubet, is Deum & leges iubet im-
perare: qui verò hominem, beluam adiungit: huic enim simi-
lis est cupiditas: & ira magistratus etiam optimos viros per-
uertit. Itaque lex est mens sine appetentia.

Idem lib. 4. cap. 4.

Respublica nulla est, vbi leges non tenent imperium: o-
portet enim vt lex rerum omnium imperium habeat.

Idem lib. 3. cap. 11.

Ratio vniuersalis Rempublicam moderantibus adesse
debet. Quod autem omnino caret affectibus, potius est, quàm
cui natura sunt insiti: quod malum vt legibus abest, sic hu-
manis omnibus animis adesse necesse est.

Idem lib. 2. cap. 8.

Periculosum est, vt imperio nõ ex legis scripto, sed suo iu-
dicio & arbitrato magistratus fungatur. Ea enim omnia re-
ctius ex lege, quàm ex voluntate hominum, quæ periculosa
norma est, efficerentur.

Aristophanes apud Stobæum, sermone de Republica.

Tunc saluæ sunt ciuitates

Cùm leges, vt decet obseruantur.

Ifocrates optimè habitari dixit ciuitatem, quæ secun-
dùm leges viueret.

Solon rogatus quomodo ciuitas in optimo statu degeret
dixit: Si ciues quidem magistratui obediant, magistratus au-
tem legibus.

Cicero pro Cluentio.

Legum ministri, magistratus. Legum interpretes, iudices.
Legum deniq; idcirco oēs serui sumus, vt liberi esse possimus.

Index quidem & magistratus, qui affectu aliquo motus,
aut sub stili, vel consuetudinis prætextu, ius & leges non ser-
uat: iniquus est, periurus est, tyrannus est.

DE REPUBLICA
LEGES MINIMA TANTVM ARBITRIO
IUDICVM RELINQVERE DEBENT.

Caput. 18.

Plato lib. 9. de Legibus.

382 **L**egislator minimas duntaxat multas iudicibus committat: plurima verò & maxima quæque in ferendis legibus ipse declaret.

Aristoteles lib. 1. Rhetor. cap. 1.

383 Maxime conuenit, vt quæ rectè positæ sunt leges, cuncta ipsæ explicent, quæ explicari queant, & quàm minima iudicibus relinquunt. Primum, quia vnum aut paucos prudentes, qui leges ferre possint, aut iudicare, facilius est inuenire, quàm multos. Deinde, quoniam longi temporis consideratione leges feruntur, iudicia breuissimè conficiuntur, difficile est, vt bene à iudicibus iustum & conducibile distribuatur. Illud autem omnium maximum est, quod legislatoris iudicium, non de singulis, nec de præsentibus, sed de vniuersalibus & de futuris est: senator verò & iudex de præsentibus iam determinatisque iudicant. Vnde fit, vt cum & ament & oderint, sua quoque utilitas connexa sit, non satis queant veritatem perspicere, sed propria vel voluptas, vel dolor iudicia sua obumbret. Quare minimam cæterarum rerum potestatem iudici tribuendam dicimus. Factum verò esse, aut non factum: & fore, aut non fore: esse quoque, vel non esse: hæc omnia cum non possit lator legis prouidere, iudicibus relinquenda necessariò sunt.

Martianus lib. ad Turpillianum.

384 **V**t Papinianus respondit: Facti quidem quæstio in arbitrio est iudicantis: poenæ verò persecutio non eius voluntati mandatur, sed legis auctoritati reseruetur.

385 **M**inima duntaxat, iudicium voluntati relinquuntur à legumlatoribus, ne in rebus maioribus arbitrio proprio iudicent.

ces.

ces abutantur, & legibus sapientiores se esse arbitrentur.

Diuus Ambrosius, in Psal. Beati immaculati, Sermone. 20.

Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, & proposito domesticæ voluntatis: sed iuxta leges & iura pronunciat, statu- 386
tis iuris obtemperat: non indulget propriæ voluntati, nihil præparatum & meditatam de domo defert: sed sicut audit ita iudicat, & sicut se habet natura decernit: obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. Qui iudicat, voluntati suæ obtemperare non debet, sed tenere quod legum est.

Archyta Pitagoreus lib. de lege & iustitia.

Omnis hominum cætus ex principibus ac subditis, & ter- 387
tio, legibus consistit. Lex alia animata, nempe rex est: alia inanimata, scriptum & hæc quidem lex partibus Reip. cæteris præferenda est. Huius enim cōseruatione, rex legitimus erit, magistratus officio suo satisfaciet, populus erit liber, vniuersus autem cætus scælix futurus est. In eiusdem violatione, rex tyrannus fiet, magistratus officio suo deerit, populus seruus, totus denique cætus infcælix euadet.

Solon in Elegia.

Inuehit heu quantas legum violatio clades? 388

Iudices ministri legum sunt & executores: secundum le- 389
ges se iudicaturos iurant: leges custodire debent tanquàm pupillam oculi sui: ab eis se auelli non patiantur, tamet si cælum ruat.

Ex lege Valent. & Martiani, lib. legum nouellarum Martiani, tit. 1.

Iudices legum custodes, & earum peruigiles defensores esse debent.

Athenis Nomophylaces erant, qui apud præfectos in om- 390
nibus publicis conciliis, candidis fasciis coronati assidebāt, vt prohiberent, ne quid contra receptas leges decerneretur.

DE LEGIBVS INIQVIS. Cap. 19.

Isaias

- 392 *Isaias cap. 10.*
VE qui condunt leges iniquas.
Plato in Minoc.
- 393 Nequaquã congruit, iniquam cõstitutionem legem esse.
Demosthenes aduersus Leptinem.
- 394 Consideret, leges malas etiam florentibus rebus publicis nocere.
- 395 Idem contra Timocratem, ait: Res iudicatas rescindere, iniquum et nefas esse, & status popularis euerfionem. Si quis autem ea, quæ iudicata sunt, noua lege abrogarit, quis finis reperietur: Lex ea dicenda erit, an legum interitus? an non grauissimum supplicium talis legislator meretur? extremũ, mea quidem opinione: non modò quòd hanc legem tulit, sed quia viam ostendit aliis tollendi iudicia.
Idem ibidem post multa.
- 396 Flagitiosa lex, vrbs eius, in qua recipitur, est publica ignominia & dedecus, nocetq; omnibus his, qui ea vtuntur.
Isocrates in Panathenaico.
- 397 Leges in tabulas relatas, & publicè propositas viderunt: non his quas nunc habemus similes, neq; confusionis plenas & inter sese pugnantes, ita vt tam ratæ, quam antiquatæ, siue eedem vtilis, siue superuacaneæ sint, prope nihil auctori tatis habeant: sed primũ pauca, sic tamen, vt satisfacerent, & cognitu faciles essent iis, qui vsuri erant.
Diuus Augustinus lib. 1. de libero arbitrio.
- 398 Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.
Idem lib. 19. de Ciui. Dei, cap. 21.
- 399 Non enim iura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit.
Alciatus oratione, de legibus.
- 400 Legum prudentiam ab ipsis maiorum gentium diis in
 ho-

homines transfusam, diuino quodam cultu meritò excipiēdam existimauere, à Ioue ipso ceu præcipuum quoddam donum mortalibus traditam, à iustitia neruos accipientem, à prudentia intellectum, à fortitudine executionem: cui si diuinæ virtutes hæ absint, non iam leges dicuntur, sed hominū carnificinæ, sed seditiones, & quodvis potius aliud, quàm leges. Nec enim verba ipsa, & quod vel membranis scribitur, vel ære figitur, lex est: sed quod iustitia dictante, æquitate præuia, bono consilio profertur, verum legis nomen habet.

MEMORABILIA, DE QVADAM LEGE
 SOLONIS. Cap. 20.

Aristoteles legem quandam Solonis retulit in hanc sententiam.

Sob discordiam diffensionemq; seditio atq; discessio populi in duas partes fieret: & ob eam causam iratis animis vtrinq; arma caperentur, pugna returq; tum qui in eo tempore, in eoque casu ciuili discordiæ, non alterutra parte sese adiunxerit, sed solitarius separatusq; à communi malo ciuitatis secesserit: is domo, patria, fortunisq; omnibus caret, exul extorrisq; esto.

Plutarchus de sera numinis vindicta.

Omnium ineptissima lex illa Solonis, quæ honore eum priuat, qui in seditione nulli ad hæret parti, siue diffensioni se haud immiscere conatur ciuili.

Idem in vita Solonis.

Ex aliis autem eius legibus, illa præcipuè incredibilis atque in primis admiranda est, quæ honoribus abdicat eum, qui orta seditione neutram factionem sequutus sit. Voluit quidem, vt videtur, neminem cum priuatas rationes in tuto locasset, nulla communi cura ac sollicitudine contineri, gloriantem quòd aliorū incōmodis difficultatibusq; minime angeretur: verum optimis ac iustissimis viris esse propo-

litum,

situm, cum aliis pariter periculose committere, atq; opera afflictis rebus ferre magis, quam absq; periculo quietum exitum victoriae expectare.

Aulus Gellius lib. 2. cap. 12.

404

Cum hanc legem Solonis singulari sapientia praediti legissemus, tenuit nos grauis quaedam in principio admiratio, requirentes quam ob causam dignos esse poena existimarit, qui se procul a seditione & ciuili pugna remouissent: Tum qui penitus atq; alte usum ac sententiam legis inspexerat, non ad augendam, sed ad definendam seditionem, legem hanc esse dicebat: & res prorsum se sic habent. Nam si boni homines qui principio coercendae seditionis impares fuerint, populumq; percitum & amentem non deterruerint, ad alterutra partem diuisi sese adiunxerint: tum eueniet, ut cum focii partis seorsum vtriusq; fuerint, eoq; partes ab iis, ut maioris autoritatis viris, temperari ac regi coeperint, concordia per eos potissimum restitui, conciliariq; possit: dum & suos apud quos sunt, regunt atq; mitificant, & aduersarios seruos magis cupiunt, quam perditos,

405

Sed melius aut certe tutius illud est, quod, reiecta illa Solonis lege tradit Plutarchus in Politicis: Ciuibus, inquit, pereuntibus, nullo sensu moueri, nihil dolere, tranquillitatem animi, atq; adeo indolentiam praedicare, vitam ociosam tanquam beatam verbis extollere, perinde utiq; est, ac aliorum miseris oblectari: imo Theramenis cothurnum induere debes, ut vtriusq; conuenias, neutris tamen addictus: qua ratione videberis neutris iniuriam facere, & propterea non alienus: vtriusq; opitulari, ac proinde communis: nec concitabis aduersum te ullam inuidiam, scilicet quia sis solus, expers malorum, caeteris calamitate afflictis: quippe qui vicem vtrorumq; pariter indolere videri possis.

DE REPUBLICA

LIBER QUINTVS.

LEGES SINE MAGISTRATIBVS NIHIL
PROFICERE. Cap. 1.

Plato lib. 6. de legibus.

EMINI dubium est, quin cum magna res legum latio sit, si quis ciuitati per leges bene parata, non idoneos magistratus constituat, quâuis leges bene posita sint, tamen non modo id nihil proderit, risumq; mouebit, verum etiam calamitates maximas ciuitatibus pariet.

Idem Laodamanti epistola. 11.

Si putant aliqui legum quarumlibet positione ciuitatē bene quandoq; constitui posse, nisi sit aliquis cum autoritate præsidens ciuitati, quotidianæ omnium vitæ moderator, adeo vt sit temperata & fortis, tam in seruis quàm in liberis, non rectè putant.

Demosthenes aduersus Midiam.

Legum vis in quo est: vtrum in eo, si quis affectus iniuria exclamarit, vt ipsæ accurrant & præsentia sua opitulētur? non literæ enim sunt, & scriptura constant, neq; hoc facere possunt. In quo igitur earum vis est: Si vos eas confirmabitis & semper ratas exhibebitis omnibus, earum opem implorantibus: ita & leges per vos firmæ sunt, & vos per leges.

Pomponius lib. enchiridy.

Parum est, ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint.

Iustinianus constitut. 161.

Non tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam

etiam sancita accuratè custodire, & ad effectum deducere, transgressoresq; còpetentibus pœnis subiucere. Quæ enim legû erit vtilitas, si in literis dûtaxat consultant, non etiam per ipsa facta atq; opera subditis vtilitatè de se præbèat?

Bessius lib. de Rep.

411 Quamuis lex, anima dicatur, & domina ciuitatis, proprium tamen efficiendi motum ipsa nullum habet: sed potius instrumentum quoddam rerum communium bene gerendarum est, quo egregius aliquis artifex vtatur.

CIVITATEM SINE MAGISTRATIBVS
ESSE NON POSSE. Cap. 2.

Aristoteles lib. 4. Polit. cap. 4.

412 Octaua pars ciuitatis, eorum est, qui publicis muneribus funguntur, magistratusq; gerentes suum officium præstant. Siquidem ciuitas esse absq; magistratibus non potest.

Idem lib. 6. cap. 8.

413 Sequitur vt rectè de magistratibus differamus. Nam nec esse ciuitas potest sine magistratibus necessariis: nec rectè sine iis, quæ pertinent ad rectum ordinem & ornatum, administrari.

Cicero lib. 3. de legibus.

414 Magistratibus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia ciuitas esse non potest, quorû descriptione, omnis Reip. moderatio continetur.

Dionysius Halicarnas. lib. 6.

415 Publica vtilitas alteros seruat per alteros. Hæc nos prima & sola contraxit in vnum, nec vnquam finet separari ab inuicem. Eget enim semperq; egebit imperita multitudo prudentibus ducibus: itidè qui præesse possunt & rebus còsulere, opus habent aliquibus, qui parè revelint: idq; nô rationibus tantû, verû etiâ quotidianis experimētis discimus.

Lucretius lib. 5.

Res itaq; ad summam faciem, turbasq; redibat:

Imperium sibi cum, ac summatum quisq; petebat:

Inde magistratum partim docuere creare:

Iuraq; constituere, vt vellent legibus vti.

Plutarchus in Catone Vticensi.

Dixit sententiam in Senatu Marcus Bibulus, qua censebat, solum Pompeium consulem designandum. Cato autem assurgens contra expectationem omnium, Bibuli sententiam laudauit, asserens, prestare vt quaevis potestas in vrbe sit, quam Remp. sine magistratu ac praeside maneret.

Ephantes Pythagoricus lib. de regno.

Citra constitutionem magistratum nulla ciuitas habitari posset. Requiritur autem ad illam constitutionem leges, ciuilibus gubernatio, subditi atq; praefecti, si per se conseruanda sit.

MAGISTRATVS ESSE DEBERE BONO GENERE NATOS. Cap. 3.

Qui autem sint magistratus, Aristoteles tradit lib. 4. Polit. cap. 15.

Magistratus, inquit, siue imperia nuncupari hi potissimum debent, quibuscumq; potestas de quibusdam de liberandi & iudicandi atq; imperandi adest: sed maxime quibus imperandi iubere enim magis imperium attingit.

Idem lib. 3. Polit. cap. 8.

Ex melioribus meliores procreari probabile est.

Idem lib. 1. cap. 4.

Vt ex homine hominem, ex beluis beluam: sic ex bonis bonum generari putant.

Fabius Quintil. lib. 5. cap. 10.

Similes parentibus ac maioribus suis filii plerumq; creduntur, & nonnunquam ad honeste turpiterq; viuendum inde causa fluunt.

Isocrates in Areopagitico.

Miiores nostri, modestiae tantam rationem habuerunt, vt se natum Areopagiticum celsurae morum praefecerint. Nec quisquam

in eum

in eum ordinem admittebatur, nisi qui honesto loco nati essent, & egregium virtutis & temperantiae suae specimē in vita praebuissent.

Dionysius Halicarnas. lib. 2.

424 Atheniensium Respublica florebat illo tempore, ubi Patricios appellabant ex illustribus familiis, & pollentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen.

Idem paulo post.

425 Romulus verò postquam discreuit potiores ab inferioribus, mox legibus latis praescripsit, quid utrisque faciendum, ut patricii sacra curarent, magistratus gererent, ius redderent, secum Rempublicam administrarent, res urbanas obirent: plebei verò ab his negotiis immunes essent.

Plutarchus in Theseo.

426 Nobilibus tractandi rem diuinam, magistratus ex suo ordine creandi, administrandique leges, tum pia religiosaque interpretandi, definiendi, potestatem fecit.

Biesius lib. 4. de Rep.

427 Si reliqua paria sint, virtus maiorum suam etiam dignitatem filiis affert: nam & effecta suas causas, & filii parentes referre, & à bonis parentibus illi melius institui solent: verum oportet, ut ad reliquam nobilitatem vitae integritas accedat.

Plato in primo Alcibiade.

428 Consentaneum est, meliores esse naturas nobili in genere, quam ignobili: ac necesse est, ut bene nati, si bene educentur, ita demum ad virtutem perueniant.

QVALES ESSE DEBEANT MAGISTRATVS. Cap. 4.

Plato lib. 3. de Rep.

Is qui singulis ætatibus semper, pueritia, adolescētia, ma- 429
tura atate probatus est, & immaculatus existit, custos & iu-
dex ciuitatis constituendus est.

Idem lib. 6. de Legibus.

Oportet eos, qui rectè magistratum accepturi sunt, ab 430
adolescētia probatos fuisse, tam ipsos, quàm suos, vsque ad
ipsam electionem.

Dionysius Halicarnas. lib. 3.

Apud nos magistratus ac honores deferuntur, non ditif 431
simis, non his, qui longiorem maiorum indigenarum pos-
sunt ostendere seriem, sed dignissimis. Nulla enim alia re,
quàm virtute, hominis nobilitatem constare dicimus.

Plato in primo Alcibiade.

Virtute prius ornatus ipse debet esse, quicumque non fi- 432
bi tantum ac suis, sed Reipublicæ etiam, & iis quæ ad eam
spectant, imperaturus est.

Idem lib. 1. de Rep.

Qui magistratum gerere debent, probi electique sint. 433
Nam vt oculi propria virtute priuati, malè vident: ita ani-
ma propria virtute destituta, malè suum opus peragit. Ne-
cesse est igitur, malam animam malè imperare, atque cura-
re: bonam verò hæc omnia benefacere.

Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 12.

Bonum non nisi à bono viro videtur: prauitas enim per- 434
uertit intellectum, efficitque, vt circa principia rerum agen-
darum improbus homo fallatur.

PLVRA DE PROBITATE MAGIS- TRATVVM. Cap. 5.

Plato lib. 3. de Rep.

BOnū & sapientē iudicē esse oportet: prauitas enim neq; se 435
neq; virtutē cognoscat vnquā. Virtus autē nature, tempo-
re addita disciplina, & seipsam simul, & prauitatē intelliget

436

Isocrates in Panathenaico.
 Veteres Athenienses non temerè quosvis ad consilia & magistratus admittebant, sed prudentissimos & optimos, & vitæ integritate spectatissimos. Atque hos ipsos tum imperatores creabant, tum legatos, si quando necesse esset mittebant, tum magistratus urbis omnes illis mandabant.

Herodotus in Thalia.

437

Ex optimis viris credibile est, optima existere consilia.

438

Philo lib. de legatione ad Caium.
 Solet Deus bonis viris bona consilia, & Reipublicæ commoda suggerere.

Imperator Constantinus ad agentes in rebus.

439

Vir idoneus probitate morum, & bonis artibus præditus nostris obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio.

Civis meus Sepulveda, epist. 94.

440

Moralis philosophia, quæ latissimè patet, pertinetq; ad omnes vitæ partes, & rerum publicarum, legumque ferendarum rationem, & moralium dogmatum, quæ a recta ratione, æternæ legis imagine, proficiuntur, cognitio & inventio, in vitiosum & intemperantem hominem cadere non potest, cum sit inquinata eius & mens & conscientia, ut Paulus ait, hoc est, corrupta ratio, & intellectus obæcatus, ita ut mala pro bonis iudicet, & bona pro malis, virtute destitutus: quæ virtus causa est, ut Aristoteles docet, rectè de principio existimandi.

SIT IUDEX IVSTITIÆ CVSTOS. Cap. 6.

Aristoteles lib. 5. Ethic. cap. 4.

441

QVI controuersiam habent, ad iudicem ipsum confugiunt. Ire autem ad iudicem, est ire ad ipsum iustum. Iudex enim ut iustum est animatum, suapte natura. Et quarunt iudicem medium, & vocant nonnulli mediatorem, ut ipsum iustum asecuturi, si medium iustum consequantur.

Me

Medium ergo quoddam est ipsum iustum: siquidem & iudex medium est: iudex autem ad æqualitatem redigit.

Demosthenes contra Aristogitonem.

Inexorabilis & veneranda iustitia, quam is qui sacrosancta initia nobis monstravit Orphæus, folio Iouis assidentè, omnia facta hominum ait intueri. Eam unusquisque in se defigere putet oculos, itaque pronunciet, ut caueat, & provideat, ne eam pudefaciat, à qua cognomen habetis singuli qui forte iudices quoque tempore delecti estis, ad omnium in Rep. degentium honestatem, & ius & utilitatem tuendam, & hodierna die tanquam depositum iureiurando astricti, accepistis à legibus & Republica & patria.

Cicero lib. 3. de legibus ait,

Magistratus leges esse loquentes, leges autem mutos magistratus.

Iosephus lib. 4. Antiquit. Iudaicarum cap. ultimo, inter alias Moysis leges, hanc retulit.

Iudicibus quidquid visum fuerit, illorum sententia valere debet, nisi constet pecuniis esse corruptos, aut manifestè coargui possint, non rectè decreuisse. Oportet enim sine lucri & dignitatis respectu iudicare, & iustitiam omnibus aliis rebus antepone. Hæc enim iniuria in Dei contumeliam recidit, quasi verò is infirmior sit habendus, quàm illi, quorum potentia metu præter ius fertur calculus, nã Dei potentia est iustitia. Ergo qui in magnatum gratiam præuaricatur, potentiores illos, quàm Deum facit.

Plutarchus in Catone Uticensi.

Iustitia virtus est, quàm fides populorum maximè sequitur. Nec enim duntaxat in honore habent iustos quæadmodum fortes, neque admirantur quemadmodum sapientes: verum etiã amant, atque eis confidunt.

Idem in Apoph. Græcorum.

A Egyptorùm reges ex sua ipsorùm lege iudices adiurabant, ne quid iniuste, etiam si rex imperaret, iudicarent.

Cicero lib. Offic.

F 2 In'pri

447 In primis autem videndum erit ei, qui Remp. administrabit, vt suum quisque teneat, neque de bonis priuatorum publicè diminutio fiat. Hanc enim ob causam maximè, vt sua tuerentur, respublicæ, ciuitatesque constitutæ sunt.

Iustinianus, de proconsule Cappadociae, constitutione. 30.

448 Conuenit omnia secundum legem nostram agere, vtentem in cognoscendo æquitate, in rebus gerendis puritate, vbique colentem iustitiam, qua nihil inter homines vnquã extitit robustius aut pulchrius, quod vel Deum & imperatorem placare conciliareque magis possit.

Isidorus in Etymologijs.

449 Iudex dictus est, quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est, iustè iudicare. Non est ergo iudex, si non est in eo iustitia.

Diuus Bernardus lib. 3. de consideratione, ad Eugenium.

450 Diligite, inquit, iustitiam, qui iudicatis terram. Parum est iustitiam tenere, nisi & diligas. Qui tenent, tenent: qui diligunt, zelantur. Amator iustitiæ inquit iustitiam, & prosequitur eam: porrò omnem iniustitiam persequitur.

Philo libro de Iudice.

451 Sicut ignis quacunque admouentur calefaciens, ipse primum innata sibi vi calet: nix contra suapte natura frigida, infrigidat & alia: sic iudex ipse debet esse plenus iustitia, si aliis ius administraturus est: à quo ceu fonte, promanet fluëta dulcia legum, & potabilia sitientibus iustitiam.

FORTITVDINEM HABEANT MAGISTRATVS. Cap. 7.

452 **D**Eus iudex iustus est, fortis, & patiens, vt ait Propheta Regius. Itaque ad illius exemplum, iudices & magistratus, & fortitudinem habere debent, & patientiam.

Ecclesiasticus, cap. 7

Noli

Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumperere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. id est, ne iudex aut magistratus sis, nisi vir fortis, & constans fueris: ne timiditate & inconstantia tua offendas subditos, & à iustitiæ via metu potentium recedas.

Plato lib. 2. de legibus.

Virtute egere iudices affirmamus: Nam & prudentiæ eos & fortitudinis oportet esse participes. Prudentiæ quidem, & cætera. Fortitudinis autem, quia non debet propter ignauiam & formidinem ex eodem ore, quo iudicaturus, deos invocauit, ignauius iniquum iudicium promulgare.

Cicero pro Sestio.

Sudandum est his, qui magistratum gerunt, pro communibus commodis ad eundæ inimicitia: subeundæ sæpè pro Rep. tempestates: cum multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus dimicandum. quæ quidem sine fortitudine fieri non queunt.

Philo libro de iudice.

Is qui ad iudicandum ascendit tribunal, iudicari se non minus quam iudicare cogitet. & vna cum potestate assumat prudentiam, ne decipiatur: iustitiam, vt suum cuique tribuat: fortitudinem, ne flectatur precibus aut misericordia, quò minus animaduertat in conuictos sceleris. Nam cuiusque virtutes hæc cordi fuerint, bene meritis de Rep. existimandus est, qui more boni gubernatoris sedat tempestates negotiorum commissorum suæ fidei, ad salutem securitatemque illorum, qui pendent ab eius arbitrio.

Plutarchus in Pelopida.

Timor qualis nunquam antea Bæotiam inuaserat, tum Pelopidas domo exiens, lachrymante vxore, atque orante, vt seipsum vellet seruare: hæc, inquit, ô mulier oportet semper priuatis viris persuadere, non his qui magistratus gerunt, vt alios saluos faciant.

458 Atque hæc quidem est constans illa & perpetua volūtas,
ius suum vnicuique tribuens, quæ nec potentia frangitur,
nec vi aut metu flectitur.

PATIENTIAM ESSE NECESSA-
RIAM. Cap. 8.

459 **Q**uæuis omnes virtutes omnibus hominibus necessariæ
sint: quædam tamé (vt ait Seneca lib. 1. de clementia) qui-
busdam personis aptiores sunt, & cunctæ virtutes melius in
tribunali, quàm in plano conspiciuntur.

460 Pars fortitudinis patientia est, voluntaria perpessio rerum
difficilium honestatis causa, vt Cicero definit lib. 2. de
Inuentione.

461 Patientia quidem admodum necessaria est iudicibus &
magistratibus: quippe qui molestis & importunis litigan-
tium precibus & querelis, ita obruuntur, fatigantur, & irri-
tantur, vt non facile sit, subinde non commoueri, ac tatum
non in morositate quandam incidere.

Plato lib. 7. de Rep.

462 Quærendus est vir memoria valens, integerrimus, tole-
rantissimus.

Plinius lib. 6. Epistolarum.

463 Etenim temerarium existimo diuinare, quàm spatiosa
sit causa inaudita, tempusq; negotio finire, cuius modum ig-
nores: præsertim cum primùm religioni suæ iudex pacien-
tiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quædam su-
peruacua dicuntur: etiam, sed satius est & hæc dici, quàm nõ
dici necessaria, præterea an sint superuacua, nisi cum audie-
ris, scire non possis.

Vlpianus lib. 1. de offi. procon.

464 Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet,
sed cū ingenio, ne contéptibilis videatur: nec dissimulare, si
quos causarū concinnatores, vel redemptores deprehendat.

Plato in Gorgia.
Iusti mansueti sunt.

Demosthenes, de Rep. ordinanda.

In armis formidabiles, in iudiciis humanos esse docet.

Isocrates oratione ad Philippum.

Difficiles mores molestos esse video, tum iis, qui eos habent, tum his qui eorum consuetudine utuntur: mansuetudinem verò non in animantibus solùm & hominibus, & cæteris rebus omnibus, sed in diis quoque celebrari.

Cicero lib. i. Officiorum.

Nihil laudabilis, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia. In iuris æqualitate exercenda etiam est facilitas & altitudo animi. ne, si irascamur aut intempestiuè accedentibus, aut imprudenter rogantibus, in morositatem inutilem & odiosam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo atq; clementia, ut adhibeatur Rep. causa seueritas, sine qua administrari ciuitas nõ potest

Stobæus sermone de Rep.

De magistratu & subiectis ita sentiebant Pythagoræi. Magistratus quidem dicebant, non oportere tantum prudentes esse, verùm etiam benignos: subditos verò non morigeros tantum, sed amantes quoque magistratum.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Ciuum quodam dicente, oportere bonum regem omnino mihi esse: respondit Cleomenes, eo usq; dum contemptui nõ sit.

Idem in Coriolano,

Non erat ille vir, qui grauitatem simul cum mansuetudine, quibus in rebus ciuilibus maximè virtus cõstat, studiorum ratione, aut disciplina temperatam haberet: ignarus ei, qui administrator in Rep. futurus est, fugiendam esse magnopere pertinaciã, & hominum societates comiter celebrandas.

Idem id Phocione.

472 Qui in administrandis rebus ita versantur, ut ad salutem publicamque commodum, velut ad metam aliquam, sua consilia dirigant, non nihilque interdum civium gratiæ & voluntati concesserint, nec singula velut ad filum redacta, velint severitate potius & vi, quam mansuetudine & humanitate conficere; hi mihi plane videntur, sapientissime servandarum rerum viam incedere. quâquam existimo, haud parvi esse negotii, severitate posse cum comitate retinere. Quod qui nactus est, rem profectò est assecutus, qua nulla est neque harmonia concinnior, neque concinnitas suavior, neque suavitas gratior aut utilior.

Plinius Hadriano lib. 4. episto.

473 Severitatem istam pari iucunditate condire, summæque gravitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile, quam magnum est: id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipuè stylo assequeris.

Chrysostomus, sermone, de mansuetudine.

474 Deus homines non ita diligit propter virginitatem, ieiunium, contemptum divitiarum, hilarem eleemosynarum dationem, ut propter mansuetudinem, & mites, beneque compositos mores.

DE PRUDENTIA MAGISTRATVVM.

Cap. 10.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 3.

475 Virtutum sola prudentia est imperium obtinentis propria: nam cætera necessario communes esse videtur imperantibus, cum iis quibus imperatur.

476 Plato in Menone docet, neminem rectè præesse posse, nisi sit prudens. Additque omnes animi impetus atque omnes declinationes, ducente prudentia, ad beatitudinem tendere, imprudentiâ vero ad contrarium.

Idem.

Idem in secundo Alcibiade.

Perpicuum est, & apud Deum & apud homines sanæ mentis, iustitiam & prudentiam præcipuè honorari. Prudentes autem, iustiq; sunt, qui sciunt, quæ erga Deum & homines agere atq; dicere deceat. 477

Xenophon lib. 1. de Cyri pædia.

Hominibus imperare, neq; impossibile est, neq; factu difficile, si vis prudenter id agat. Prudentibus enim vltro pareretur. Et quem seipsis prudentiorem duxerint, circa suam ipsorum vtilitatem, huic homines perlibenter obediunt. 478

Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 13.

Fieri non potest, vt sine prudentia sit homo propriè bonus, & absq; morum virtute prudens. 479

Demosthenes contra Theocrinem.

Ego è natu maioribus audio, tunc floruisse maximè Rem publicam, cum à modestis & prudentibus viris regeretur. 480

Cicero lib. 1. Officiorum.

Vt quisq; maximè perspicit quid in quaq; reuerissimum fit, quiq; acutissimè & celerrimè potest & videre & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus rite haberi solet. 481

Plutarchus in Pomponio Attico.

Prudentia quodammodo diuinatio est. 482

Agatho apud Stobæum sermone de prudentia.

Recta prudentia, magnus est Deus. 483

Pythagoras apud eundem.

Robur & murus & arma sapienti prudentia præstat. 484

Democritus ab eodem relatus, sermone, de legibus.

Imprudentibus regi satius est, quàm regere. 485

Isidorus lib. 2. de summo bono cap. 1.

Nec iudex sine iustitia, nec vlla potest esse iustitia sine prudentia. 486

EXPERIENTIAM ESSE NECESSARIAM.

Cap. II.

Ecclesiasticus cap. 34.

487 **V**ir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Qui autem non est expertus, pauca recognoscet.

Aristoteles lib. 10. Ethi. cap. 7. 11.

488 **I**is qui de re ciuili cupiunt scire, experientia opus esse videtur. Nā qui sunt in singulis experti, rectè opera iudicant: & quibus, aut quomodo perficiuntur, & quæ sunt his consona comprehendunt. In expertis autè satis est, si non lateat ipsos, bene aut malè factum sit opus, vt in pictura.

Idem lib. 1. Metaphysica.

489 **E**xperti certius quod intendunt, consequuntur, quàm ii, qui rationem absq; experientia tenent.

Idem lib. 6. Ethi. cap. 11.

490 **Q**uemadmodum in artibus, ita etiam in actionibus, & rerum publicarum administrationibus, nō minus expertis quàm doctis iudicium nonnunquam tribuendum est.

Plinius lib. 1. epistolarum.

491 **V**ir est grauis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis prouidere. Mihi & tentandi aliquid & quiescendi, illo autore ratio constabit.

Terentius in Adelphis.

492 **N**unquā ita quisquā bene subducta ratione ad vitā fuit
Quin res, ætas, vsus semper aliquid adportet noui,
 484 **A**liquid moneat, vt illa, quæ te scire credas, nescias:
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Horatius.

493 **A**ut virtus nomen inane est,
Aut decus & pretium rectè feret experiens vir.

Manilius lib. 1. Astronomie.

Per varios vsus artem experientia fecit,

Exemplo monstrante viam.

494

Multa sunt profectò cogitantibus facillima, experi-
entibus supra quàm dici possit, grauiata laboriosa.

495

DE DILIGENTIA. Cap. 12.

Lib. 2. Paralipo. cap. 19.

PRæcipiens Iosaphat iudicibus. Videte, ait, quid faciatis: nò
enim hominis exercetis iudiciũ, sed Domini & quodcũq;
iudicaueritis, in vos redundabit sit timor Domini vobiscũ,
& cum diligentia cuncta facite.

496

Plato lib. 7. de legibus.

Certè turpe illud & illibera se videri debet, vt ciuis ali-
quis per totam dormiat noctem.

497

Exurgant igitur nocte: & magistratus publicum aliquid,
patres verò & matres familiæ in domibus propriis, rem suã
curent. Somnus enim multus, nec corporibus, nec animis,
nec rebus gerendis, natura conuertit. Nemo quidem dum
dormit, alicuius pretii est, non magis, quàm si non viueret.

Idem Plato statim.

Quicumq; viuere & sapere cupit maximè, quã longissimo tẽ-
pore vigilet, sola sanitatis comoditate seruata. Ad hæc verò
nò multo opus est somno: si bene assueueris iocunnis. Magi-
stratus profectò nocte in vrbibus vigilantes, malis homini-
bus, tũ hostibus, tũ ciuibus terrori sunt, amandi, honorandi
que iustis & temperatis, sibi & ciuitati vtiles vniuersã.

498

Homerus lib. 2. Iliados.

Non licet integram noctem dormire regentem

Imperio populos, & agentem pectore curas.

499

Xenophon lib. 6. rerum Græcarum.

In rebus humanis celeritate sæpius multa digna & agre-
gia transigi possunt.

Arrianus lib. 8. de gestis Alexandri.

Alexander Magnus, inquit, plus vigilare quàm vos, me
certo scio, vt ipsi quietos somnos capere possitis.

500

Sene-

Seneca lib. de vita breuitate, laudans Caesaris diligentia dicit.

501 *att* Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium
illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vaca-
tionem illius occupatio.

Plutarchus lib. de doctrina principum.

502 Epaminondas, Thebanis in ludos quosdam festos & co-
potationes solutis, solis adibat arma, inceniaque, dices se so-
briū esse, ac vigilare, quò liceret aliis ebrios esse, ac dormire.

503 *Plautus in Rudente.*

Vigilare decet hominem

Qui volt sua tempore conficere officia,

Nam qui dormiunt libenter, sine lucro

Et cum malo quiescunt.

Lex Constantini lib. i. cod. tit. 39.

504 Iustissimos & vigilantissimos iudices publicis acclama-
tionibus collaudandi damus omnibus potestatem, vt hono-
ris eis auctiores proferamus processus.

Plautus in Rudente.

505 Nimis homo nihil est, qui piger est.

Nimis que id genus odi ego male.

Lex Arcadij & Honorij, lib. i. C. tit. 32.

506 Palatinis hæc cura debet esse præcipua, vt periculo pro-
prio notariis destinatis, super negligentia iudicum (si ita res
exegerit) conquerantur, ne eorum sit impunita desidia.

Iustinianus, de prouinciarum præsidibus, constitutione. 161.

507 Sancimus, vt illi magistratum gerant, qui & bona existi-
matione noti sunt, & in exercenda iustitia plurimum repo-
suerunt sollicitudinis.

DE DIGNITATE MAGISTRATVVM. Cap. 13

508 **V**T reuerentia maior magistratibus tribuatur, expedit;
vt dignitatem, id est, pulchritudinem quandam viri-
lem

lem habeant: quò efficietur, vt magis sint venerandi.

Plato lib. 7. de Rep.

Grauiſſimos homines decet eligere, & quoad fieri po- 509
teſt, ſpecioſiſſimos.

Ariſtoteles lib. 4. Ethic. cap. 3.

Pulchritudo corpore in magno conſiſtit. Parui verò vr- 510
bani quidem ſunt, & membris apoſiti, ſed non pulchri.

Vergilius lib. 5. Aeneid.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus

Aduuat.

Plutarchus in Scipione.

Erat Scipio animo, aliisq; virtutibus vehementer excel- 512
lens, ſed præſtans etiam pulchritudine oris, & totius corpo-
ris forma conſpicuus, læta atq; hilari fronte, quæ plurimū
valent ad gratiam hominum conciliandam.

Idem in Marco Craſſo.

Corporis autem dignitas ac ſermonis elegantia, tum frō 513
tis hilaritas quædam facile ad ſe amandum homines alli-
ciens, par in vtroq; fuiſſe traditur.

Lucretius lib. 5.

Et pecudes & agros diuiſere, atq; dedere

Proſacie cuiuſq; & viribus, ingenioq;,

Nam facies multum valuit, viresq; vigebant.

Plinius lib. 1. epiſtolarum.

Eſt illi facies liberalis, multo ſanguine, multo rubore ſuf- 515
fuſa: eſt ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam ſe-
natorius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda.

Olympius Nemeſianus. Egloga. 1.

Plenum tibi ponderis æqui

Pectus erat, tu ruricolam diſcernere lites

Aſſueras, varias patiens mulcendo querelas.

Blanda tibi vultu grauitas, & mite ſerena

Fronte supercilium, sed pectus mitius orē.

Patricius lib. 2. de regno.

517 Formæ dignitas plurimum auget autoritatem, & deformitas minuit. Nam oris & corporis deformitas, virtutis laudisq; gloriam, aliqua ex parte, minuere videtur: & hominē obnoxium detractoribus reddit.

Plutarchus in Philopœmene.

518 Mulier quædam Megarenfis, cum Achæorum imperatorem ad se aduentare accepisset, ingenti animi tumultu fluctuabat, & in ipso cœnæ apparatu (fortè enim maritus aberrat) agitabatur. Interim Philopœmen tenui admodum cū clamyde subit ædes, quem mulier ex ministris quempiam præcurrentem anteuertisse suspicata, vt ministranti sibi opem adhiberet, precabatur. Continuo Philopœmen relicta clamyde, scindere ligna cœpit. Inter hæc hospes ingressus, vbi rem conspiciat, Quidnam, hoc est, inquit, Philopœmen: Cui Philopœmen Dorica respondēs lingua: Quidnam aliud, ait, quam indecoræ faciei pœnam do? Reliqui corporis effigiem Titus Flaminus mordēs aliquādo, O Philopœmen, dixit, quam pulchras manus habes & crura, cæterū ventrem nō habes.

NE SIT MAGISTRATVS, QVI DOMVSVAE PRAEESSE NESCIIT. Cap. 14.

Diuus Paulus prioris epistolæ ad Timotheum cap. 3.

519 Siquis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam adhibebit?

Xenophon lib. 3. de factis & dictis Socratis.

520 Luculenter probat, bonos etiam imperatores fore, qui boni patres familias sunt. *Et post alia inquit.* Noli parui pendere homines œconomicos. Cura namq; rerū priuatarū, multitudine solū à Reip. gubernatione differt: in cæteris verò similes sunt. Quod verò magis est, neq; absq; hominibus vlla

ista

istarum regitur, neq; per alios quidē priuatæ, per alios verò homines publicæ res gubernantur. Fidis namq; hominibus vtuntur, qui Reip, curam habent, quibus etiam illi, qui proprias & priuatas gubernant. Qui enim vti hominibus non ignorent, & priuatas & publicas optimè regunt: qui verò ne sciant, in vtrifq; errant.

Isocrates ad Demonicum.

De rebus tuis consulturus aliquem, vide primùm quo pacto res suas administrauerit. Qui enim negotiis propriis malè consulit, nunquàm bene consulit in alienis.

Mem oratione de pace.

Prima igitur hæc est emendandæ, ordinandæq; Reip. ratio, si de publicis negotiis deliberaturi, eos in consilium adhibuerimus, quibus in priuatis rebus nullos anteponeamus.

Herodotus lib. 5.

Cùm Miletum venissent viri inter patrios præstantissimi, coacto cœtu, decreuerunt urbem ab eis esse incolendam, quorum fundos bene cultos inuenissent. videri enim illos ita curaturos publica, vt sua ipsorum curauissent.

Euphron in didymis.

Nam qui suam malè gubernant rem familiarem, dic quæ so, quomodo seruabit is alienam?

Diphilus, apud Stobæum, sermone de prodigalitate.

Cognouit autem, quòd quisquis malè vltus est rebus propriis, non possit esse fidus in alienis.

AEschines contra Timarchum, rectè existimabat, cum qui in sua familia non bene vixit, in communibus quoque Reip, negotiis similiter esse versaturum.

Musonius lib. de supellectile.

Multa insumpturus, acquirere multa conetur, oportet: qui autem id conatur, auarus & iniustus sit, necesse est. nec enim magnæ opes iuste parari possunt.

Quid

528 Quid aliud ciuitas, quid aliud est regnū, quā magna familia? Qui parua familiam male gubernat, quomodo gubernabit maximam? Et tamen hi, nescio quo pacto, vt qui se ac sua regere nesciunt, hi de Reipublicæ gubernatione philosophari non desinant.

Philo Libro de Ioseph.

529 Oportet futurum administratorem Reip. præexerceri in rebus œconomicis. Nam & domus est quædam parua ciuitas, & œconomia compendiararia Resp. Sicut etiam ciuitas magna domus est, & politia communis quædam œconomia. Vnde facile discimus, eūdem esse aptum & dispensationi domesticæ & administratione publicæ, quamuis hæc multitudine, magnitudineq; differant.

IVDICEM ESSE NON POSSE, QUI IURIS
PERITVS NON SIT. Cap. 15.

Plato lib. Vltimo, de legibus.

530 **F**Vturus iudex operam dare debet, vt legum constitutiones ante omnia discat, & mente firmiter teneat.

Idem lib. ciuili.

531 Non aliud est officium iudicis, quam vt circa contractus omnigenos, quid iustum, quid non, consideret, & ad normam legum respiciens, de singulis iudicet, propria virtute semper adhibita.

Idem lib. 2. de legibus.

532 Non debet verus iudex, quæ determinanda iudicio sunt, ab alio discere, & quasi stupefactus tam clamore multorum, quàm ignorantia sua, ita ferre sententiam.

Iustinianus de iudicibus, constitutione. 82.

533 Nec enim ex vsu fore existimauimus, vt aliqui iudicum nomen gestent, qui & legum maximè sunt imperiti, & nul-

lum

Ium in rebus gerendis obtinent vsum. *Et paulò post.* Si iudices iuris peritiam non habeant, sed aliunde emendicent rectè iudicandi formulam: quomodo non maximam ea res labè Reipublicæ inferat, si disceptandarum litium potestatem non his tradamus, qui per se sciant, quid factò opus sit, sed sinamus ipsos alios quærere, à quibus liceat perdiscere, quæ in iudicando eos proloqui oporteat.

Si is iudex est, qui ius dicit, quo pacto ab eo ius dici possit, qui ius ignorat? Bonus iudex, inquit Ambrosius, nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronuntiat. Quo autem modo bonus iudex esse poterit, qui leges & ius ignorat? Qui volunt igitur, vt iudices iuris periti non sint, hi procul dubio velle videntur, vt iura & leges pessum eant, & imperitorum hominũ arbitrio & libidine malè cuncta geratur.

Alciatus lib. 1. Parergon, cap. 30.

Tranquillus in Caligula: de iurisconsultis, quasi scientiæ eorum omnem vsum aboliturus, sæpè iactauit, se effecturũ, ne quid respondere possent præter æquum. Hoc videlicet significans, iuris scripti libros se aboliturum. Quod immanissimi tyranni dictum habet etiam num declamatores aliquos, quibus maximè arrideat: quorum in iureconsultos eadem sunt vota, quæ Libitinariõrum in medicos. Sublato enim iure scripto, quid aliud supererit, quàm vt omnes profultitiæ suæ captu iudicent? sententiasque in cuiusque gratiam, vel odium, arbitrato suo ferant? vniuersaque litium trichis inuoluant.

Terentius in Heautontim.

Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum atque æquum sciunt?

Melius, peius, profit, obsit: nihil vident, nisi quod lubet.

DE CONCORDIA MAGISTRA-

TVVM. Cap. 16.

G Pracla-

517 PRæclara quidem illa est Aristotelis sententia, Reipublica rectores si concordēs sint, facile Remp. moderatos; discordibus verò plebem ipsam dominari.

Idem lib. 5. Polit. cap. 6.

538 Quod inter se dissidet, infirmum est.

Plutarchus in Politicis.

539 Honos magistratibus ille in primis habendus est concordia atque consensu collegarum, & quidem multo amplior, quàm qui impositione coronæ, atque purpura & auro contexta veste comparatur.

Idem eodem libro.

540 Quibus quæso artibus modestus quisquàm & frugi homo haberi possit, qui existimationi collegæ per inuidiam detrahat, qui alicui erranti per malevolentiam insultet, qui factis præclare gestis per æmulationem obtrechet, vel denique inde laudem benefactorum per ambitionem extorqueus, sibi ipsi postea per impudentiam arroget & ascribat?

Idem in Marco Crasso.

541 Marcus Crassus, quamvis serius quàm oportuit, collegæ tamen suo dextram porrexit, & conuersus ad populum, Nihil humile inquit, arbitror, aut parum me dignum facturum Quirites, si prior ad amicitiam gratiamque cum Pompeio conciliandam surrexero, quem vos adhuc impuberem Magnum cognominastis, cuique nondum in senatorum ordinem ascito, triumphum decreuistis.

Idem in Apoph.

542 Aristides cum Themistocle, cui inimicus erat, orator missus: Vis ne, inquit, o Themistocles, in finibus inimicitias relinquamus? nam si videbitur, cū reuersi fuerimus, illas res mememus.

Aulus Gellius lib. 12. cap. 8.

543 AEmilius Lepidus & Fuluius Flaccus, nobili genere, amplius

plissimisque honoribus, & summo loco in ciuitate præditi, odio inter se graui & similtate diutina conflictati sunt. Postea populus eos simul Césores fecit. Atque illi, vbi voce præconis renuntiati sunt, ibidem in campo statim nondum dimissa concione, vtrò vterque & pari voluntate coniuncti complexique sunt: exq; eo die, & in ipsa censura, & postea iugi concordia fidissimè, amicissimèque vixerunt.

Valerius Maximus, lib. 4. cap. 2.

Existimarūt viri illi amplissimi, non oportere, eos priuis odiis dissidere, qui publicè summa iūcti essent potestate.

544

Idem eodem cap.

Liuius Salinator, etsi Neronis odio ardēs, in exilium profectus fuerat, testimonio eius præcipuè afflictus: tamen postquam eum inde reuocatum ciues collegam illi in consulatū dederunt: & ingenii sui, quod erat acerrimum, & iniuriæ, quam grauisissimam acceperat, obliuisci sibi imperauit: ne, si dissidente animo, confortium imperii vsurpare voluisset, pertinacem exhibendo inimicum, malum consulem ageret. quod quidem plurimum salutis Romæ atque Italiæ attulit. exempla clarissima, Christianis magistratibus nunquam obliuiscenda.

545

Ioan. Chrysostomus super Ioan. homilia. 77.

Nihil est concordia & mutua voluntati æquiparandū. vnus enim multiplex est. Si enim concordēs sunt duo, vel decem, non amplius erit vnus, sed eorum vnusquisque fit decem, & inuenies in decem vnum, & in vno decem. Singuli eorum viginti manus habent & oculos viginti, & totidem pedes. Decem animis vnusquisque spirat, non enim ipse sibi tantum curæ est, sed & illis. Quod si centum essent, idem cōtingeret, & virtus aueretur.

546

DE CLEMENTIA. Cap. 17.

G 2

Cicero

147 *Cicero lib. 1. Officio.*
Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.

Idem pro Ligario.
148 Nulla virtus, nec gratior, nec admirabilior misericordia est. Homines enim ad deos nulla re proprius accedunt, quàm salutem hominibus dando. Nam, ut alibi retuli: sola deos æquat clementia nobis.

Seneca lib. 1. de Clementia.
149 Nullam ex omnibus virtutibus magis homini convenire scimus, quàm clementiam, cum sit nulla humanior.

Idem lib. 2.
150 Clementia est, lenitas in constituendis pœnis, siue inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Clementia liberum arbitrium habet, nec sub formula, sed sub æquo & bono iudicat: & absolvere illi licet, & quanti vult æstimare litem. Et nihil ex his facit, tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id, quod constituit, iustissimum sit, id est, non contra legem, sed intra metas rectæ rationis.

Sopater quadam in Epistola.
151 Gratia, quæ iustitiam transgrediuntur, ne gratia quidem dici debere videntur. Amicis autem iustitiæ nemo reiecerit ultro, qui modo non ex quercu aut petra natus sit.

Idem in eadem.
152 Iudicia quidem, quæ occupantur circa iustitiæ emendationem in contractibus, omnino non agnoscunt gratiarum genus: quæ autem circa delicta versantur, mansuetam & humanam gratiarum faciem non recusant.

Ammianus Marcellinus. lib. 19.
153 Quærenda sunt ignoscendi causa, non puniendi occasiones: quod iudicis considerati est proprium.

Antiphon apud Stobæum, sermone, de Magistratu.

Si pec-

Si peccandum sit, iniuste reum absoluere, quam iniuste perdere, melius fuerit. Illud enim quidem peccatum est, hoc vero impietas. 554

Aristoteles in Problemat. particu. 29.

In dubiis causis ad eam partem vergere oportet, in qua si erratum sit, peccetur leuius. Grauius autem est innocentem damnare, quam absoluere nocentem. 555

Ulpianus cap. 5. de pœnis.

Traianus Adsidio rescripsit, satius esse, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari. 556

Sopater epistola iam ante laudata.

Oportet moderatam iustitiæ castigationem inferre iis, qui deliquerunt, ita ut parua quidem & vulgaria peccata dissimulentur, (nec enim conducit & quælibet & omnia simpliciter punire, neque cognoscentem negligere). Quæ vero iam ingrauescunt, his cura secundum leges adhibeatur. 557

Idem ibidem.

Desiderandum quidem est, animam à vitiis puram esse. interim tamen cogitabis, homini congenitum esse peccare. Quo circa qui punit homines tamquam impeccabiles, modum transgreditur rectæ & secundum naturam castigationis. 558

Cicero lib. 3. Officio.

Nihil, quod crudele, utile. Est enim hominum naturæ (quæ sequi debemus) maximè inimica crudelitas. 559

Seneca lib. 2. de clementia.

Crudelitas est, inclinatio animi ad asperiora. 560

CREANDI SVNT MAGISTRATVS OFFICIIS APTI.

Caput. 18.

Plato lib. 2. de Rep.

Nascimur quidem non admodum similes, sed differen- 561

tes inuicem, singulosque ad singula opera prompto natura producit.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 9.

562

Tria quædam adesse iis oportet, qui summis magistratibus præesse debent. Primum præsentis status Reip. charitas: deinde maxima facultas ad munera magistratus obeunda: (id est, vt facultatem, ingenium, & vsura ad rem gerendam habeant:) tum virtus & iustitia cuiusque Reip. rationi accommodata.

Isocrates in Areopagitico.

563

Nec promiscuè omnes ad fortitionem magistratuum admiserunt, sed meliores, & singulis muneribus obeundis aptissimos, adhibito iudicio prætulerunt.

Plutarchus in Politicis.

564

Qui inexplibili quadam cupiditate gloriæ & potentiæ, vniuersam rem sibi arrogant, & commissam singulariter volunt: his plerunque præesse muneribus, atque modum exhibere coguntur, ad quæ ipsi nec natura idonei, nec exercitatione & vsu accommodati, & apti sunt: vt Cleonem legimus ad copias ductandas haud aptum fuisse, Philopemenem ad rei navalis imperium, ad concionandum Annibalem: quorum quidem errata nulla ratione excusari possunt. Ad quos Euripideum illud aptè accommodari potest: Cum esses faber lignarius, rem ipsam lignariam minimè exercebas: cum oratione ad persuadendum parum valeres, legationes inibas: cum in re familiari curâda inertia torperes, Remp. gubernare volebas: calculandi rationandique imperitissimus cum esses, Quæstorem agebas: imbecillus & senex, ductandi copias, & foris imperitandi studio flagrabas.

Homerus lib. 13. Iliados.

565

Sed mihi crede, vni non dat Deus omnia, verùm

Dotibus hos illis, alios his dotibus auget:

Nec ratione pari dispensat cuncta, vides ne

Hunc

Hunc belli præstare aliis virtute gerendi ?
 Illum magno animo per aperta pericula ferri
 Indeuctum: aliosq; veloci excellere cursu ?
 Nonnullos citharæ neruis, atq; arte canendi:
 Diuersis ita diuersas dat Iupiter arteis,
 At quos consiliis voluit superare ferendis
 Mortales alios, & sana mente valere,
 Hi sunt præcipuè, qui possunt esse salutis
 Urbibus & populis & rebus rectè gerendis.

DE REPUBLICA

LIBER SEXTVS.

DE IMPROBIS MAGISTRATIBVS.

Caput. I.

Isocrates ad Demonicum.

Imperium gerens, nullius mali opera ad guber- 566
 nandum vtitor. Illius enim peccatorum cau-
 sæ in te referentur.

Iamblicus in exhortatione ad philosophiam.

Perinde periculosum est, insanienti gladium, 567
 ac improbo viro magistratum committere.

Euripides in Exechtheo.

Improbos in ciuitate nunquam promoueris: 568

Mali enim vel pecuniis ditati,

Vel aliquo Reip. magistratu aucti,

Exultant, repente fortunatis ipsorum domibus factis.

Quantum probi magistratus ciuitatibus prosunt, tantum 569
 dem Republicæ improbi nocere possunt.

Itaq; vitia omnia vitare debent magistratus, vt recte suū officium faciant.

Diuus Ambrosius lib. 2. de Cain. cap. 4.

570 Cū renuncietur improbitati, statim adsciscitur virtus: egressus enim malitiæ, virtutis operatur ingressum: eodemque studio, quo crimen excluditur, innocentia copulatur.

571 In primis autem fugienda est à magistratibus superbia, cui sæpe coniuncta sunt insolentia, arrogantia, iactantia, contēptus, & alia vitia, Deo & hominibus odiosa & iniusta.

Beatus Gregorius.

572 Vnusquisq; præsidens, toties in apostasiæ culpam labitur, quoties hominibus præesse delectatur.

Claudianus lib. 12.

573 Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

Idem libro. 6.

574 Quin ipsa superbia longe
Discessit, vitium rebus solenne secundis,
Virtutumq; ingrata comes.

NE SINT AVARI MAGISTRATVS.

Cap. 2.

Cicero lib. 2. Officio.

575 **C**Apit est in omni procuratione negotii & muneris publici, vt avaritiæ pellatur etiam minima suspitio. Nec enim vllū tetrius vitium, quàm avaritia, præsertim in principibus, & Rēp. gubernantibus. Habere enim quæstui Rēp. non modò turpe est, sed sceleratum etiam & nefarium.

Ex lib. legis Boioariorum. tit. 3.

576 Index talis ordinetur, qui veritatem secundum hoc dictū iudicet. Non sit personarum acceptor, neq; cupidus pecunia: perit lex cupiditatis amore præmia & dona legibus vi-

res.

res tulerunt: impunita manet malè viuendi licentia. Propterea talis constituitur iudex, qui plus diligit iustitiam, quàm pecuniam.

Demosthenes aduersus Aristocratem.

Non est, non est Atheniensis, apud istos, quorum omnia studia, cogitationes omnes, ad auaritiam referuntur, quicquam vel firmu, vel sancti.

Diuus Hierony. in Iob. cap. 36.

Optimus iudex est, qui his pessimis, iracundia & cupiditate, non mouetur.

Iustinianus nouella constitu. 8.

Prouinciaru moderators si lucro & prædæ intenti sint, multos reos fontes accepta pro delicto pecunia absoluunt, multos rursus in fontes, vt fontibus gratiam faciant, condemnant. In summa, hæc est omnium maloru causa: & pecunias ex officiis conquirere, omnium flagitiorum principium est & finis. Et profectò quod sacra docent eloquia, admiratione dignum simul & verissimum est, auaritiam omnium malorum matrè existere: & maximè cum in animis non priuatorum, sed magistratuum innascatur, & cætera.

Leo Magnus, de passione Domini, sermone. 9.

Nullum est in illo corde iustitiæ vestigium, in quo sibi auaritia fecit habitaculum.

Memoria traditum est, magistratuum statuas à Thebanis ita solere formari, vt sine manibus essent, principum verò clausis oculis: nimirum eam iustitiæ naturam esse offendentes, vt incorrupta sit: nec pretio, precibusue, aut alienavlli voluptati cedat.

Horatius satyra. 2. lib. 2.

Dicam si poterò, malè verum examinat omnis

Corruptus iudex.

Herodianus lib. 2.

Per

583 Pertinax vir erat grauis & pauper. Siquidem id quoque illius laudibus accedebat, quod cum plurima omnium administrasset, tamen erat omnium pauperrimus.

NE MVNERA ACCIPIANT. Cap. 7.

584 *Exodi cap. 23.*
NE accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, & subuertunt verba iustorum.

585 *Deuteronomij cap. 16.*
 Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Efficunt enim vt iudices ita sint affecti erga eos, qui munera mittunt, vt illis appareat fouenda, vel excusanda, vel toleranda causa eorum.

586 *Theophylactus enarrans cap. 1. Abacuc.*
 Quia iudices, inquit, munera accipiunt, dispersa est lex; id est, reiecta est, confusa est, genuinam naturam non seruat, neq; conueniens iudicium rebus adhibetur.

587 *Plato lib. vltimo de legibus.*
 Qui patriæ in aliqua re ministrant, nullo modo munera accipiant: nec sibi persuadeant, in rebus bonis suscipienda esse, in aliis verò non. Nam neque id cognoscere facile est, neq; vbi cognoueris, continere. Idcirco tutius est, legibus obtemperare, dicentibus, nulla pro patriæ ministerio munera esse suscipienda. Si quis verò minus obtemperasse damnatus fuerit, moriatur.

588 *Demosthenes philippica. 3.*
 Fuit aliquid, fuit Athenienses, in populi animis, quod nunc non est: quod & Persarum vicit opulentiam, & Græciæ libertatem asseruit: id postquam nunc perditum est, omnia corrumpit. Quid igitur fuit illud? Perpetuum odium eorum, qui pecuniam accipiebant. Grauisimum crimè erat, si quis accepisse munera conuinceretur, eumq; maximis pœnis affic-

ficiebant. Nunc tanquàm è foro, & diuendita sunt hæc omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & periit & laborauit. Ea quæ sunt admiratio, si quis aliquid accepit: risus, si confitetur: venia, si conuincitur: odium, si quis ista reprehendit: cetera omnia quæ pendent à corruptelis.

Idem de falsa legatione.

Legislator seuerè vetuit accipere munera: existimans, vt mihi videtur, eum qui semel acceperit, & largitionibus sit corruptus, non iam constantem manere iudicem publicorum commodorum.

Idem oratione, de pace.

Si in vtramuis partem, veluti in trutinam, argentum imposeris: id argentum præcipitat cogitationem, & ad sese deorsum arripit.

Iustinianus constitutione nouella. 8.

Subit animum cogitatio, quo tandem factò, quidquid vsquam in prouincijs nostris noxium existit, possemus vno generali actu ad meliora traducere. Et re ipsa hoc euenturum deprehendimus, si demus operam, vt getium præsides, qui ciuilia in prouincijs officia administrant, puris vtantur manibus, & omni præda abstinant, his solis contenti, quæ præbentur ex publico.

AMPLIUS DE MVNERIBVS. Cap. 4.

Herodotus lib. 5.

Isamné Otanis patrem, vnum è regijs iudicibus, quòd iniuste ob pecuniam iudicasset, rex Cambyses interemerat, interemptoq; detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedes iudicarat, intendit: ibidemq; eius filium Otanem sedere iudicem præcepit, atq; in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.

Idem lib. 7.

Thaumasium Darius ob hanc causam captū cruce affecerat,

cerat, quòd cùm è regis iudicibus esset, iniquam sententiam ob pecuniam tulerat.

594 Caius Pontius Samnis grauisimè dixisse fertur: Utinam ad illa tempora fortuna me seruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent: non essem passus diutius eos imperare.

595 *Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum.* Antimachus dixit.

Ex donis hominũ generi mala plurima fiunt, & Auxias. Namque hominum mentes cum factis munera fallunt.

Ex epistola Senecæ. 98. & ex alia Ciceronis epistola.

596 In Clodiana causa dati iudicibus nummi sunt, & absolutus Clodius, qui reus erat ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore in aperto commiserat. Hi iudices à senatu petierant præsidium, quod nõ erat nisi damnaturis necessarium, & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus absoluto reo, Quid vos, inquit, à nobis præsidium postulabatis: an, ne nummi à vobis eriperentur, timebatis?

Spartianus in Pescennio.

597 Pescennius niger addidit salaria consiliariis, ne eos grauent, quibus absidebant, dicens, iudicem nec dare debere, nec accipere.

Iustinianus constitutione. 8.

598 Absurdum quidem fuerit, si in leuibus furtis deprehensos iudices ipsi coërceant, tormentisque subiiciant, nec prius veniam dent, quàm res ablatas restituerint, ipsi verò maximorum furtorum rei absque causa dictione noxa soluantur, ne que exempli eos pudeat, quod subiectis in hoc exhibent.

IUDICES NE AFFECTIBVS

SERVANT. Caput. 5.

Affectus

Affectus, quos vulgò passiones vocant, Cicero affectiones appellat, libro primo de inuentione, dicens, eas esse, animi ex tempore aliqua de causa commutationes. 599

Seneca epistola. 60. inquit.

Affectus esse, motus animi improbabilis, subitos & concitatos. Deniq; sunt affectus, animi perturbationes, quæ rem consilio & cogitatione videre non sinunt. 600

Hi affectus sunt, ira, cupiditas, metus, amor, dolor, timor, aliæq; animi perturbationes, quæ vt ille ait. 601

Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Aristoteles lib. 2. Rhetorici. cap. 1.

Affectus sunt, quibus homines commoti differentur iudicant. Non enim eadem iudiciis videntur, cum diligunt, & cum oderint, nec iratis, & quietis: sed vel omnia diueria, vel magnitudine diuersa. Nam reus aut nullam, aut paruam fecisse iniuriam, amanti videtur: contra verò, ei qui oderit: cupienti autem sperantiq; si quod dicitur futurum, iucundum sit: & fore & bonum fore videtur: contra verò ei videtur, qui aspernatur atq; desperat. 602

Seneca lib. 3. de beneficiis.

Omnia maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. 603

Philo lib. de iudice.

Sacræ leges cum ab omnibus exigunt sinceritatē, & animi tranquillum, nullis obnoxium perturbationibus, tū præcipuè ab his, quibus iudicandi potestas aut per electionem, aut sorte obuenit, absurdum enim fuerit, eos in culpa hæerere, qui iura præscribunt aliis, quando quidem ab his potissimum exemplum vitæ petendum est. 604

Quintilianus lib. 6. cap. 3.

Probationes efficiunt sanè, vt causam nostram meliorem esse iudices putent: affectus præstant, vt etiam velint, sed id, quia 605

quia volunt, credunt quoq; . Nam cum irasci, fauere, odif-
 se, misereri ceperunt: agi iam rem suam existimant. Et si-
 cut amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum
 oculorum premit amor: ita omnem inquirendæ veritatis
 rationem, iudex amittit occupatus affectibus, æstu fertur, &
 velut rapido flumini obsequitur.

Boetius lib. 1. metro. 7.

606	Tu quoq; si vis Lumine claro Cernere verum, Tramite recto Capere callen: Gaudia pelle.	Pelle timorem Spemq; fugato, Nec dolor adfit. Nubila mens est, Vinctaq; frenis, Hæc vbi regnant.
-----	---	---

Salustius in coniuratione Catiline.

607 Omnes homines, qui de rebus dubiis consultant, ab odio,
 amicitia, ira, atq; misericordia vacuos esse decet: haud faci-
 le animus verum prouidet, vbi illa officiant.

NE SINT IRACVNDI MAGISTRA- TVS. Cap. 6.

Ex Seneca libris de ira.

608 **I**Ra ex affectibus omnibus maximè teter ac rabidus est.
 I cuius comites sunt, rabies, sæuitia, crudelitas, furor.

609 Est ira turbidus animi motus, inimicus rationis, métisq;
 tràquillæ. Ira sibi indulget, & ex libidine iudicat, & audire
 nō vult, & patrocínio non relinquit locum, & iudicium eri-
 pit: sæpe infesta patrono reum damnat, etiam si in geritur
 oculis veritas, amat & tuetur errorem. coargui non vult, &
 & in malè conceptis honestior illi pertinacia videtur, quã
 pœnitentia. Itaq; magistratuū ira excutiendæ veritati plu-
 rimum obstat, & subiectos omnes vehementer exasperat.

Cicero lib. 1. Officio.

Qui Reip. præfunt, legum similes sint, quæ ad puniendû non iracundia, sed æquitate ducuntur. 610

Plutarchus Problemate. 82.

Quid est, quod prætorum virgæ securibus alligatæ præferuntur an signum est, non oportere magistratus iracundiam promptam ac dissolutam esse? an virgarum dissolutio mora et tarditate iram frangit, & impetû moderatur? 611

Maximura remedium iræ dilatio est, vt primus eius feruor, & (vt Seneca inquit) caligo, quæ premit mentem, aut resideat, aut minus densa sit. nam vt canit Ouidius. 612

Vt fragilis glacies, interit ira mora.

Quod cum nõ ignoraret beatus Ambrosius, iram Theodosii nostri dilatione triginta dierum compescuit, lata lege saluberrima, quæ etiam num in Codice Iustiniani extat. 613

Seneca lib. 2. de ira.

Potest pœna dilata exigi non potest exacta reuocari. 614

Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Quodam percontante, quare capitales causas pluribus diebus seniores audiunt: Respondit Anaxandridas: Pluribus diebus iudicant, quia de morte qui errauerint, in consilium mutare non possunt. 615

Ioan. Chrysofsta. ad. populum Antiochenum homilia. 29.

Vir iracundus insuauis est omnibus, & communis hostis ciuium & peregrinorû: & qui facile irascitur, diaboli ludibriû est, dæmonû officina, & nequitie illius dignus minister. 616

Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 5.

Qui non irascitur pro quibus oportet, & vt oportet, & cum oportet, & quibus oportet: is proculdubio fatuus & stupidus est. 617

Sed cohibenda est iracundia freno rectæ rationis, & irascendum, vt peccare nolimus. 618

Plato

- Plato in Philebo.*
 619 Vir prudens nō nunquam irascitur, eo tamen pacto, ut eius affectus dulcior sit melle iugiter distillante.

NEC ODIO, NEC AMORE VINCANTUR. Cap.7.

- Aristoteles lib.5.Polit. cap.10.*
 620 **I**Ram, partem esse odii statuendum est, nam quodammodo actionem earundem causa fit.
Idem lib.2. Rhetor. cap.4.
 621 Ira tempore sanabilis est, odium non item. qui irascitur, multis modis miserebitur: qui odit, nullo pacto.
Cicero lib.4. Tusculana.
 622 Odium est, ira inueterata.
 623 Ex quibus omnibus aliisque multis perspicuum est, odium non minus quam iram, à magistratibus esse vitandum.
Plutarchus lib. de officio auditoris.
 624 **A**Equi iudicis est, nihil in odium alicuius audire, vel in gratiam, sed sincerè ad ius reddendum in causa, omnia expendere.
 625 Fugiendus quoque est improbus amor, qui plurimos magistratus, & Appium Claudium decemviriū perdidit, ut prolixè Dionysius Halicarnasensis memorat, lib.11. antiquitatum Romanarum.
Pausanias lib.1.
 626 **M**ultæ & magnæ solent ex amore hominibus existere calamitates.
Idem Pausanias lib.7.
 627 **E**am vim Selemnium amnem habere creditum est, ut qui viri, quæve foeminae se in eo abluerint, amorum suorum obliuiscantur: quod nisi cōmentitium esset, quantavis pecunia

nia videri posset, ea Selemni aqua preciosior.

Cicero lib. 4. Tuscula.

Omnibus ex animi perturbationibus nulla profectò vehementior est, quàm amor. 628

Plutarchus lib. de discrimine adulatoris & amici

Quisquis amat, hallucinatur, ac cæcutit in eo quot amat. 629

Diuus Hieronymus lib. 1. aduersus Iovinianum.

Amor non consilio, sed furore ducitur, turbat consilia, altos & generosos spiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas trahit: querulos, iracundos, temerarios, durè imperiosos, seruiliter blandos, omnibus inutiles facit. 630

Idem Diuus, sermone, de Assumptione.

Ignorat amor iudicium, ratione sapè numero caret, modum nescit, nec aliud cogitare potest, quàm quod diligit. 631

Cicero lib. 1. Officio. & Plutarchus in Pericle.

Pericles cùm haberet collegam in prætura Sophoclem poëtam, hique de communi officio conuenissent, & casu for mosus puer præteriret, dixissetq; Sophocles: ô puerum pulchrum Pericle ait, At enim prætorem Sophocle, decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere. 632

NE TIMIDI SINT, NEC VOLVPTATIBVS DEDITI. Caput. 8.

Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 5.

Timor est, ex imaginatione futuri mali perturbatio quædam, aut dolor. 633

Idem lib. de somno & vigilia, cap. 2.

Timentes facile circa sensum decipi solent. 634

Xenophon lib. 3. de pædia Cyri.

Metus rerum omnium horribilium maximè animos perterret. 635

636 Ex quibus liquidò perspicitur potest, minimè decere, ut sine magis raturus timidi.

Plato lib. 9. de legibus.

637 Qui principatum ad hominis arbitrium redigit, eique leges subigit, atque ita ciuitatem subiicit factionibus: hic uersa ciuitati hostis est maximus omnium iudicandus. Secundus ille hostis est, qui quamuis particeps huius sceleris non sit, tamen cum amplissimis fungatur in ea Rep. magistratibus, eas coniurationes non animaduertit: & si animaduertit, timiditate quadam patriæ non succurrit.

Ioan Chrystof. sermone, de Ioanne Baptista.

638 Facile deuiat à iustitia, qui in causis non Deum, sed homines pertimescit.

Cicero lib. 5. episto. famil.

639 Præter culpam ac peccatum, homini accidere nil potest, quod sit horribile aut pertimescendum.

640 Archytas Tarentinus nullam capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat, à natura datam. Hinc patriæ prodiciones, hinc Rerum publicarum euersiones nasci dicebat. Nullum denique scellus, nullum magnū facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: supra verò, adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate.

Plato in Timæo.

641 Voluptates, doloresque admodum vehementes, morborum animæ omnium grauissimi sunt iudicandi.

Cicero pro Sestio.

642 Qui voluptatibus ducuntur, & se vitiorum illecebris, & cupiditatum lenociniis dediderunt, missos faciant honores, nec attingant Rempublicam.

Plutarchus in Annibale.

643 Corruptum blandæ voluptates omne robur animi, indolemque virtutis, ingeniū labefactant, & consilium eripiunt.

Arist.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 10.

Qui se voluptatibus dedunt, facile in contemptionem
veniunt, & multas se opprimendi occasiones præbent. 644

Silius Italicus lib. 15.

Quippe nec iræ deum tantum, nec tela, nec hostes: 645
Quantum sola noces animis illapsa voluptas,
Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te semper volitans infamia pœnis.

EBRIETATEM FUGIANT, ET NIHIL
CVM DOLORE FACIANT. Cap. 9.

*Cuius mens Seneca libro primo, de beneficijs, hæc de ebrietate
prædixit.*

HAbebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum me
ri cepisse, virtus erit. 646

An hoc sit iam receptum apud multos aliarum nationum
homines, ipsi viderint: certè religioni, iustitiæ, fortitudini,
cæterisque nostratum virtutibus, hæc quoq; accedit, quod 647
Hispano homini, cuicumque priuato, nedum magistratui,
vile admodum ac turpissimum est, vnquã vsquã in ebriari.

Aristoteles lib. 3. Ethi. cap. 10.

Seruiles & ferales sunt voluptates, quæ tactu, gustuque
fufcipiuntur. 648

Plato lib. 1. de Legibus.

Vini vsus, voluptates, dolores, iras, amores, vehementius
conciat: & sensus, memoriam, opinionem, & intelligentiã 649
extinguit, si quis ebrietate fuerit occupatus.

Idem lib. 2. eiusdem operis.

650 Gubernatores atque iudices, munus suum subituros, à vi no penitus prohiberem: deliberaturos quoque de rebus nõ omnino negligendis.

Isocrates ad Demonicum.

651 Cùm mens obruitur vino, idem quod curribus ei euenit, è quibus aurigæ sunt excussi: nam vt hi temerè ferentur carentes gubernatoribus, sic animus in multa delicta impellitur, ratione subuersa.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

652 Quodam interrogante, quam ob causam parum bibant Spartiata, respondit Leotychidas, Ne pro nobis alii consulent, sed nos pro aliis.

Idem oratione consolatoria.

653 Cùm multæ sint animi perturbationes, omnium quàm grauisima est dolor.

Aristoteles lib. 1. Magn. Moral. cap. 6.

654 Quemadmodum voluptate allecti improba facitamus, ita dolori succumbentes ab honestis deficimus.

Idem lib. 6. Ethi. cap. 5.

655 Dolor quidem corrumpit atque peruertit iudicium, restamque existimationem ad res gerendas.

Seneca in Troade.

656 Leuis est dolor, qui consilium capere potest.

QUATENVS IVDIX DEBEAT ESSE

MISERICORS. Cap. I.

Seneca lib. 2. de clementia.

657 **M**isericordia est egritudo animi ob speciem alienorũ malorum, vel tristitia ex alienis malis.

658 Et quamuis Seneca cum Stoicis suis, hunc affectum à sapiente non admodum sapienter auferat, ipse tamen fateatur, à plerisque misericordiam, vt virtutem laudari, & bonum

num hominem vocari misericordem.

Aristoteles lib. 2. Rheto. cap. 9.

Commiseratio & indignatio, perturbationes sunt bonorum ambæ morum. Oportet enim condolere cum quis indignè vexetur, similiter & propter illum indignari.

Plinius lib. 2. Epistolarum.

Adnotatum est experimentis, quòd fauor & misericordia acris & vehemèteis primos impetus habent, paulatim consilio & ratione quasi reſtincta confidunt.

Diuus Iacobus in epist. cap. 2.

Super exaltat misericordia iudicium.

Ecclesiasticus cap. 4.

In iudicando esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quàm mater.

Sed his obſtare videtur lex illa Exodi cap. 23. Pauperis nõ misereberis in iudicio.

Cui respondet beatus Augustinus super Exodum quæst. 88.

Nisi addidisset, in iudicio, magna esset quæstio, sed cum additum est, nulla quæstio est, hoc esse præceptum, ne forte cum iudicamus, rectè nobis facere videamur, si contra iustitiam pauperi faueamus, causa misericordiæ. Itaque sine alterius iniuria & pauperi, & pupillo & viduæ semper fauendum est.

NE QUID INIVSTVM PROPTER AMICOS FIAT. Cap. 11.

Ex Aristotele lib. 9. Ethi.

AMicitia est amor quidam superabundans, qui oculos amicorum nonnunquam excæcat. Amicus enim est, alter ipse.

Idem Aristo. lib. 1. Rheto.

666 Iudices iis gratificantur, quos amant, & aut omnino absoluunt, aut parui condemnant.

667 *Cicero lib. 3. Officio.*
Neque contra Remp. neque contra iusiurandum, ac fide amici sui causa vir bonus faciet, ne si iudex quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitia, ut veram amici causam esse malit, & ut perorandae liti tempus, quoad per leges liceat, accedat. Cum vero iurato dicenda sententia sit, meminerit Deum se adhibere testem.

Idem paulo post.

668 Honesta amico à iudice concedi possunt. Nam si omnia facienda fiat, quae amici velint, non amicitiae tales, sed con-iurationes putandae sunt.

Idem in Lelio.

669 Nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Prima lex in amicitia sancitur, ut nec rogemus res turpes, nec faciamus rogati.

Valerius Maximus lib. 6. cap. 4.

670 Publius Rutilius, cum amici cuiusdam iniustae rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: Quid ergo mihi opus est amicitia tua, respondit: Imo quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturus sum?

Plutarchus in Politicis.

671 Quorumvis amicorum inepta & incommoda postulata amoveas ipse, depellasque, necesse est: non tamen acerbè & truciter, sed placidè, leniterque commonefacièdo, quae abs te petunt, non esse digna, quae ab illis impetrentur, quando à virtute atque existimatione eorum, iure abhorrere videri possunt.

672 Molestis & importunis amicis nonnunquam ergo respōdi. Tu satis superque functus es officio rogatoris: delinc me-recto iudicis officio fungi.

NE RESPICIANT PERSONAM, SED
CAVSAM. Cap. 12.*Deuteronomij cap. 1.*

Quod iustū est iudicate: siue ciuis ille sit, siue peregrinus.
Nulla erit distantia personarum: ita paruum audietis,
vt magnum, nec accipietis cuiuspiam personam.

673

Leuitici cap. 19.

Non confideres personam pauperis, nec honores vul-
tum potentis.

674

Philo libro de iudice.

Præcipitur iudici, vt causas partium examinet ante iudi-
cium, semoto in totum respectu personarum, siue sint ciues
amici, domestici: siue contrà, inimici, alieni, exteri: ne quid
vel beneuolentia vel odium cognitionem impediatur, alio-
qui necesse est, iudicem impingere, velut si cæcus incedat
absque baculo, ducente, sustentanteve nemine. Ideo decet
bonum iudicem personas, quæ iudicantur, non animaduer-
tere, sed solam naturam negotiorum sinceram, nudamque
considerare, vt non iuxta opinionem, sed iuxta veritatem
iudicet, sic cogitans, Dei esse iudicium, iudicem verò mini-
strum & procuratorem. Procuratori autem non permittit-
tur, largiri de eo, quod Dei est, à quo, vt optimo, accepit
hoc depositum rerum omnium optimum.

675

Aristoteles lib. 5. Ethic. cap. 4.

Iustum in commerciis sine personarum consideratione
fit. Nihil enim refert an bonus prauo detraxerit, vel contrà.

676

Idem eodem libro cap. 5.

Si quis magistratum gerens, percusserit quempiam: non
decet eum reperi. Et si quispiam eum qui magistratum
gerit, percusserit. is non solum reperiendus est, verum
etiam supplicio aficiendus.

677

678. Itaq; in honoribus & penis consideranda sunt circumstantia personarum: alioqui nihil esset tam inæquale, quàm æqualitas ipsa.

Plato lib. 6. de legibus.

679. Inæqualibus æqualia, inæqualia fiunt, nisi mensuram accipiant.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. vlti.

680. Vt corporibus perniciosum esset, si cibo aut veste pari impares vterentur: sic est de honoribus statuendum.

NE SINT AMBITIOSI. Cap. 13.

Ecclesiasticus cap. 7.

681. **N**Oli quærere ab homine ducatum, neq; à rege cathedrâ honoris.

Plato lib. 1. de Rep.

682. Turpe est, vt quis sponte ad imperandum accedat, neq; expectet necessitatem. Quòd si bonorum virorum extaret ciuitas, in ea haud aliter non imperandi gratia pugnaretur, quàm nunc certetur imperandi cupiditate: ibiq; patèret, re vera legitimum principem non sui ipsius, sed eius qui sub ipso est, comoditatem respicere. Quare vnusquisq; qui non amens fit, potius eliget, alium sibi prodesse, quàm dum alius ipse consulit, multis sese negotiis implicare.

Idem lib. 7. de Rep.

683. Ciuitas, in qua ciues ad expetendos magistratus minimè ambitiosi sunt, procul à seditionibus permanet: contra verò, quæ aliter affectos habet ciues.

684. Magistratus dandi sunt hominibus imperii minimè cupidis: alioqui similtas inter æmulos orietur.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7.

685. Pleraque voluntaria crimina ex ambitione & pecuniarum.

rum cupiditate inter homines oriuntur.

Iſocrates in Areopagitico.

A publicis vectigalibus adeò sanctè abſtinebant, vt illis temporibus difficilius eſſet inuenire qui Remp. capeſſere, quàm nunc qui priuatã vitam agere velint: nec enim Reip. curam negociationem & quaſtum, ſed publicam occupationem & miniſterium exiſtimabant. Nec à primo initi magiſtratus die computabant, an priores magiſtratus ſordidi aliquid lucelli reliquiſſent: ſed multò magis, an aliquid neglexiſſent, quod primo quoq; tempore conſciendum eſſet.

Cicero lib. ii. Officio.

Miſerrima eſt omnino ambitio, honorumq; contentio. De qua præclare apud Platonem eſt: ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, vter potius Remp. adminiſtraret, vt ſi nauæ certarent, quis eorum potiſſimè gubernaret.

Maximè adducuntur pleriq; vt eos iuſtitia capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriæve cupiditatem inciderint.

Facillime ad res iniuſtas impellitur, vt quiſq; eſt altiſſimo animo & gloriæ cupido.

Lex Valentiniãni & Martiani lib. legum nouellarũ Martiani tit. i.

Multa remediorum genera noſtræ clementiæ prouincialibus ſuis proſpicere geſtienti, & crebra cogitatio ſuppedit, & ipſe rerum vſus apportat. Nam cum venalem iudicũ ambitum radicitus amputaſſe, & ad res priuatas vel publicas ſinceriſſimè gubernandas, homines expectandos atq; cõſultos traxiſſet inuitos. Sciens quippe ſœlicem fore Remp. ſi à nolentibus, & actus publicos repullantibus gubernetur, & cætera.

Plutarchus in Politicis.

Ambitio, & ſi ſpecioſior videri poteſt, auaritia, & lucri fa-

H 5 cienda

ciendi cupiditate, nihilo tamen minus mihi videtur pernicioſa Reip. quippe cui maior ineſt audacia, & quæ non deiectis neq; ignavis innascitur animis, ſed nouis, videntibus & iuuenilibus.

Panſanias lib. 1. Atticorum.

692 Illud mihi præclare dictum videtur, hominem nimis Reipublicæ admiſtrationi deditum, & populari aura ſidentē, haud vnquam feliciter diem extremum claudere.

Plautus in Amphit.

693 Virtute ambire oportet, non fautoribus,
Sat habet fautorum ſemper, qui rectè facit.

Boetius lib 3. metro 8.

694 Quid dignum ſtolidis mentibus imprecer,
Opes, honores ambiant.

Et cùm falſa graui mole parauerint,

Tum vera cognoscant bona.

Diuus Bernardus lib. 3. de conſideratione ad Eugenium.

695 O ambitio, ambitioſorum crux, quomodo omnes torquens, omnibus places?

696 Quamuis charitas ambitioſa non fit, (vt ſcribit Apoſtolus in epiſtola priore ad Corinthios): ambitio tamē in hoc ſimilis eſt charitati, quòd omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, vt rectè dixit Euthymius.

Lampridius in Alexandro.

697 Alexander Seuerus dicere ſolebat: Inuitos, non ambientes in Remp. collocandos.

CVR MAGISTRATVS, MINVS QVAM
PRIVATI, PECCARE DEBEANT.

Caput. 14.

Qua-

Quatuor causas reperio, quamobrem magistratus minus peccare debeant, quam priuati. Vnam, quod priuatorum vitia occulta esse possunt, magistratuum verò non itè. Alteram, quod grauiora sunt horum, quam illorum peccata, præfertim si in officio delinquant. Tertiam, quod qui aliorum crimina puniunt, hi carere debent omni labe. Quartam, quod exemplo plurimum nocere solent.

Plutarchus in politicis.

Vitam sibi quisq; & mores pulcherrimè excolere debet, quò prorsus omni nota, vituperationeq; careat: quando præfertim eorum qui Reip. præsunt, non modò singula verba, nec res tantum publicitus gestæ animaduerti, notariq; solent, sed virtus quoq;, ioci simul & seria quæq;, domus, ipsa familia, vxor, cubile, curiosius conquiritur. Vulgus mores, vitam, actiones, consilia omnia eorum, qui Reip. præsunt, curiosissimè rimari, atq; introspicere solet, etiam si hoc altè admodum obtegas, & tanquam vel amentis obnubas & abdas.

Athenienses Cimoni vinum, populus Romanus Scipioni somnolentiam soliti exprobrare traduntur: quippe qui nihil præterea aliud, quod illis obiectari posset, haberent. Et in Cneum Pompeium inimicos cauillatos accepimus, vnicò digito caput icalpere deprehensum.

Quemadmodum enim indignius ferri, maioriq; haberi solent dedecori verrucæ, ficusue in facie, quam notæ; naui atq; mutilationes in reliquo corpore: sic etiam ob eam, quæ plerosq; omnes de principatu, atq; ciuilibus magistratibus tenet, opinionem, vtpote de re magna atq; dignissima, quæ omni facinore atq; temeritate vacare debeat, minima quæq; principum, & Remp. administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.

Diuus Ambrosius sermone. 20.

702 Iudicet ille de alterius errore, qui non habet in se ipso quid condemnet. Iudicet ille, qui non agit ea, quæ in alio putauerit punienda: ne cū de alio iudicat, in se ferat sententiã.

Diuus Cyprianus lib. 2. epist. 2.

703 Ecce nōre quodam nocendi, quàm fuerit amplior summa dignitatis & honorū, tam maior exigitur & vltura pœnarū.

Beatus Hierony. epistola ad Heliodorum.

704 Cui plus creditur, plus ab eo exigitur: potentes enim potenter tormenta patientur.

CONSILIA MAGISTRATIBVS DATA. Cap. 15.

Cicero lib. 1. Officio.

705 **Q**ui Reip. præsumt, duo Platonis præcepta teneant. Vnū, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quidquid agant, ad eam referant, oblitum commodorum suorum. Alterum, vt totum corpus Reip. curent, ne cū partem aliquam tuerentur, reliquas deserant.

706 Est propriū munus magistratus, intelligere se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, & ea fidei suæ commissa meminisse.

Idem lib. 2. Officio.

707 Si qui Remp. tuebuntur, in primis operam dabunt, vt iuris & iudiciorum æquitate suum quisque teneat, vt neque tenuiores propter imbecillitatem circumueniantur, neque locupletibus ad sua vel tuēda, vel recuperāda, obsit inuidia.

Idem pro Cluentia.

708 Est sapientis iudicis, meminisse, se hominem, cogitare sibi tantum esse permissum, quantum commissum sit & creditum. Et non solum sibi soli potestatem esse datam, verum etiam fidem habitam esse, meminisse: posse quem
oderit

oderit absoluere:quem non oderit,condemnare:& semper non quæ velit ipse, sed quid lex & religio cogat, cogitare.

Cum hæc sunt videnda, tum illud est hominis magni, iudicis atq; sapientis, habere in consilio legem, fidem, religionem, æquitatem: libidinem autem & inuidiam, metum, cupiditates omnes amouere: maximi æstimare conscientiam mentis suæ quàm à diis immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest.

Idem pro Milone.

Timida est ambitio, & sollicita cupiditas magistratus: omnia non modò quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscure cogitari possunt, timeamus: rumorem, fabulam fictã, falsam, perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur: nihil est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, sensusq; civium.

Idem ad Quintum fratrem, pro consulem Asiae.

Toti sit prouinciæ cognitum, tibi omnium quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse charissimas. Denique hæc opinio sit, non modò iis qui aliquid acceperint, sed iis etiam qui dederint, te inimicum (si id cognoueris) futurum. Neq; verò quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari.

Plutarchus in Politicis.

Nec enim tanquàm ad nundinas & lucella eundum est iis, qui sibi gubernacula Reip committi volunt, quemadmodum Stratoclem illum & Dromoclidem accepimus solitos sese mutuò ad messem auream inuitare: sic enim iocò tribunal & curiam appellare consueuerunt.

DE MAGISTRATIBVS, MISCELLANEA.

Cap. 16.

Plutar-

713 *Plutarchus in Apoph.*
 CUM rex Philippus, Magni Alexandri pater, quendam ex
 Antipatri amicis iudicum numero adscripsisset, postea
 quam & barbam & capillos cum sibi inficere sensit, remo-
 uit: quòd diceret, cum qui in capillis infidus esset, dignum
 non esse cui in negotiis fides haberetur. Qui in capillis, in-
 quit, infidus est, qualem in negotiis remur futurum:

Aulus Gellius lib. 2. cap. 2.

714 Tauri philosophi sententia hæc fuit: In publicis locis, at
 que muneribus, atque actionibus, patrum iura cum filiorum,
 qui in magistratu sunt, potestatibus collata interquiescere
 paululum & coniuere. Sed cum extra Remp. in domestica
 re atque vita sedeat, ambulet, in conuiuio quoque familia-
 ri discumbatur: tum inter filium magistratum, & patrem
 priuatum publicos honores cessare, naturales & genuinos
 exoriri.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 9.

715 In qua Rep. virtus non est maximè omnium in precio, in
 hac optimatum imperium stabilitatem habere non potest.
 Nam qui magistratus emerint, hos quaestibus assuescere pro-
 babile est, cum factis sumptu imperia sint assecuti. Nec enim
 credibile est fore, ut vir egenus quidem, probus tamen, qua-
 stui Remp. habere velit: deterior, qui sumptus fecerit, non
 velit.

Callistratus lib. 1. digesto. lib. 17.

716 Iudex in cognoscendo, neque excandescere debet aduer-
 sus eos, quos malos putat: neque precibus calamito forum
 illachrymari oportet, id enim non est constantis & recti iu-
 dicis, cuius animi motu vultus detegit. Et summam ita ius
 reddere debet, ut autoritate dignitatis ingenio suo augeat.

Ulpianus lib. 50. digesto. tit. 4.

717 Si ita quidem tenues & exhausti sunt, ut non modò pu-
 blicis

blizis honoribus pares non sint, sed & vix de suo victum sustinere possint: & minus vtile, & nequaquam honestum est, talibus mandari magistratum: præsertim cum sint, qui conuenienter rei, & suæ fortunæ & splendori publico possunt creari.

Plutarchus in Politicis.

Videtur vulgus fatietate atq; fastidio quodam eorum, quibus cum iam diu consuevit, vt in spectaculo nouum certatorem, ita eum qui recens Remp. capessit, alacriter excipere.

Si inueniri non queant viri perfecti, qui magistratus gerant: hi saltem deligantur, qui eruditi sint, & prudentes: virtus nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimus vrgetur.

Trebellius Pollio, in Posthumo secundo, hanc Valeriani epistolam reculit.

Transhenani limitis ducem, & Galliarum præsidem Posthimum fecimus, virum dignissimum ieueritate Gallo: u: præsentem quo non miles in castris, non iura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuique proprium & suum seruet: virum quem ego præ cæteris stûpeo, & qui locum principis mereatur iure: de quo spero quod mihi gratias agetis. Quod si me fecellerit opinio, quam de illo habeo, sciatis, nusquam gentium reperiri, qui possit penitus approbari.

DE RE

DE REPUBLICA

LIBER SEPTIMVS.

DE REGE HISPANIAE. Cap.1.

721

ACTENVS de ciuitate, de Republica, de rege, de legibus & magistratibus, generaliter ac vniuersè multa dispersa collegi: deinceps autem de Republica Hispaniæ alia quædam ordine paululum immutato congregabo.

722

Monarchia quidem aliis omnibus Reipublicæ formis melior & præstantior est: sed tunc proculdubio est perfectissima, cum fuerit bonis coniuncta legibus, (vt Plato dicebat) & cum abundat optimis magistratibus, & ex aliis quoque rebus publicis constat.

Archyta Pythagoreus lib. de lege & iustitia.

723

Oportet sanè, vt tum lex, tum Respublica, quæ excellere debet, ex omnibus rerum publicarum formis constet: ita vt & popularis aliquid insit, & paucorum, & regiæ, & optimatum aliquid Reip. Ad hunc modum Lacedæmoniorum Respublica composita est: in ea enim monarchia ad regem, aristocratia ad senes, oligarchia ad Ephoros, democratia denique ad Hippagreteas & Coros pertinet.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 10.

724

Solonem quidam probum legumlatorem fuisse putant: qui paucorum imperio intemperanter abutentium dominatum iustulerit, & seruientem populum in libertatem vè dicauerit, statumque popularem rectè Rep. téperata in morem maiorum constituerit. Nam consilium Areopagi ad paucorum potentiam pertinere tradunt: quod autem suffragio magistratus mandentur, ad optimatum imperium:

tribu-

tribunalium verò rationem popularem esse.

Plato quoq; vult, vt senatus probatissimorum hominum, fit collega regis, qua si quædam Respublica optimatum: atq; hæc quidem Regis nostri dominatio est, multis consiliariis præstantissimis plena. Itaq; Reges nostri re & nomine vere Catholici, tales habent consiliorum & actionum adiutores, quales esse possent illi, qui aristocratiam & democratiam optimè gubernarent.

Hanc Reip. formam desiderasse videtur Claudianus, cum cecinit, libro. 7.

Fallitur, egregio quisquis sub principe, credit

Seruitium: nunquam libertas gratior extat,

Quàm sub rege pio: quos præficit ipse regendis

Rebus, ad arbitrium plebis, patrumq; reducit,

Conceditq; libens: meritis seu præmia poscant,

Seu punire velint: posito iam purpure fastu,

De se iudicium non indignatur haberi.

DE MAGISTRATIBVS HISPANIAE.

Cap. 2.

Nemini dubium est, vt inquit Plato, libro de regno) quoniam omnis rex parum quid manibus ac reliquis membris ad regni salutem possit. Tamen si autem & intelligentia & animi robore plurimum valeat, solus tamen, ne vnam quidem urbem regere, ne dum prouincias plures & vniuersum regnum gubernare poterit.

Exodi cap. 18.

Tetro videns Moysem à mane vsq; ad vesperam ius dicentem populo: Cur solus sedes, inquit, & omnis populus præstolatur de mane vsq; ad vesperam? Non bonam rem facis: stulto labore consumeris: ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Prouide de omni plebe viros potentes & timentes Deam, in quibus sit veritas, & qui ode-

rint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, qui iudicent populum omni tēpore: quidquid autem maius fuerit, referāt ad te: atq; eaquidem sanctissimus ille Moyses protinus fecisse traditur.

729 Ad eundem prorsus modum Reges nostri, ad regnorum, & prouinciarum administrationem, plurimos crearūt magistratus, tam ciuiles, quā militares: multis vtuntur gubernatoribus, præsidibus & præfectis: habent & tribunalia summa: de quibus iam nunc differemus.

DE PRAEFECTO PRAETORIO SUMMO. Cap. 3.

730 **P**rimus Hispaniæ magistratus est, præfectus prætorio summo, quem Præsidentem consilii Regii, siue Præsidentē vocant. Is in Hispaniæ Curia primum locum post Regem obtinet, & regio consilio præest. Ad hunc grauisima quæq; negotia totius regni referuntur, & ea omnia ipse cum regis consiliariis cōfert. Sed maximum atq; præcipuum eiusdem munus est, vt mihi quidem videtur, viros idoneos eligere, quibus administrationem Reipublicæ Rex tutò committere valeat. Salus enim Reipublicæ in magistratibus sita est.

Isocrates oratione, de regno.

731 Operā dare, vt honores & magistratus ad optimos quoq; deferantur, & cæteri tuti sint ab omni iniuria: elementa prima & maxima sunt foelicis Reipublicæ.

732 Munera quidem & officia publica ad utilitatem Reipublicæ sunt inuenta, non autem ad huius vel illius commoditatem. debētur sane meliora melioribus, sed optima omnium Reipublicæ.

Plato lib. 3. de legibus.

733 Oportet ciuitatem, quæ pro humanis viribus salua foelixq; futura est, rectè honores distribuere. Recta verò distributio est, quæ pro meritis ac dignitate fit, quemadmodū Aristoteles

stoteles docet, lib. 5. Ethico. cap. 3.

Isocrates ad Philippum epistola. 4.

Omnes boni & docti, eos qui præfatis doctrina & virtute viris honorem habent, non minus laudant & venerantur, quàm si in ipsos omnia collata fuissent.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

Omniū quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redudat.

Claudianus lib. 6.

Non obruta virtus

Paupertate latet, lectos, ex omnibus oris

Euchis, & nunquam meriti cunabula quæris

Et qualis, non vnde satus: sub teste benigno

Viuitur, egregios inuitant præmia mores.

Hinc præcæ redeunt artes, foelicibus inde

Ingeniis aperitur iter, despectaq; musæ

Colla leuant, opibusq; fluens, & pauper eodem

Nititur ad fructum studio, cum cernat vterq;

Quòd nec inops iaceat probitas, nec inertia surgat

Diuitiis.

Biesius lib. 4. de Rep.

Sapientibus non admodum difficile est, discernere bonos viros à malis, doctos ab indoctis, idoneos ab inutilibus: hæc enim cognitu facilia sunt, nisi cæcutiremus. Sed habemus fermè mentis oculos caligine priuati fauoris obscuratos: qui nos dignitatem cuiusq; & vtilitatem Reip. intueri nõ sinat. Hinc etiã fit, vt quisq; potissimũ eos, quos quacũq; de causa maximè diligit, ad honores sũmos euectos cupiat.

Inuiti, & non ambientes in Remp. collocentur. nam qui honores ambiunt, suam ipsorum, non Reipublicæ commo- ditatè quærent. Adde quòd ambitio, vt rectè Cassiodorus ait, iustitiæ semper est inimica. Sequamur igitur præceptum consequens.

Iustinianus constitutione. 8.

739 Ad officia publica gerenda, ij sunt eligendi, qui & graui-
tate morum ceteros præcellant, & peritiam habeant ratio-
num publicarum, & qui bonitatis de se experimentum de-
derint, & gerendis officiis sint idonei.

DE CONSILIARIIS REGIIS. Cap. 4.

740 **M**ulta sunt in Regis Curia tribunalia summa, quorum
consilio Rex cuncta gubernat. In præsentia tamen de
tribunali duntaxat summo, quod Regium consilium vocat,
nonnulla succinctè commemorabo. Nam de sacrosancto il-
lo tribunali, in quo de causis religionis agitur, in nostris ca-
tholicis institutionibus, copiosissimè disseruimus. Cætera
verò tribunalia, (Aragonix, rerum Italicarum, Indiarum,
militiarum siue Ordinum, & patrimonii principis, & regia
sunt, & summa, & regii consilii instar obtinent.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 12.

741 Incredibile est, quemquam melius videre duobus oculis,
& duabus auribus iudicando, & duobus pedibus, duabusq;
manibus agendo, quàm multos multis. Quamobrem prin-
cipes ac reges nunc quoq; multos sibi oculos, multas aures,
multas item manus, atq; pedes faciunt.

Idem eiusdem libri, cap. 7.

742 **C**um conueniunt multi suam quisq; partem habent vir-
tutis atq; prudentia, suntq; quasi vnus homo multipes, (vt
ita loquar) & multi manus, ac multis sensibus, multisq; mo-
ribus & intelligentiis præditus. Quò fit, vt multi rectius iu-
dicium, quàm singuli ferant.

Philo, libro de creatione principis.

743 **S**ummæ potestatis officium est, eligere aliquot admini-
strationis, reddendiq; iuris socios. Vnus enim non sufficit,
quantumuis alacris, fortisque corpore, simul atque ani-
mo, in tanta mole negotiorum ac multitudine, quotidie a-

liis affluentibus super alia: proinde assumendi sunt optima
res selecti, spectata prudentiæ, fortitudinis, iustitiæ, pietatis,
incorrupti, & ante omnia insensu superbiæ. nam huiusmo-
di viri maximè idonei sunt, ad subleuandum ope sua bonū,
honestumq; principem.

Herodotus lib. 7.

Bene consultare, comperiò maximum esse lucrum. Nam
etiam si quid e contrario euenturum est, nihilo tamèn mi-
nus bene consultum est, superauitq; fortuna consilium. Et
post aliqua dixit Artabanus ad Xerxem: Apud me rex tan-
tundem valet, bene sentire per se, & alteri bonā dicenti sen-
tentiam accedere.

Homerus lib. 10. Iliados,

Maiores adest, & plena duobus

Pectoris atq; animi præstantia, copia rerum

Vberior, vis consilii præsentior omnis,

Dum nunc hic, nunc ille aliquid, quod & vtile credat,

Inuenit, alter & alterius sæpe indiget vsu.

At qui solus erit, si forte quid vtile rebus

Cogitet, inueniatq;, animo persæpe labanti

Deficit, & timidum fugit omnis consilii vis.

Plato in Protagora.

Arbitror haud ab re illud ab Homero dictum fuisse: Si
duo simul cocant, alter altero magis intellexerit: expeditio-
res namq; sumus cuncti ad quodlibet opus, verbum & sen-
sum inuestigandum, quàm singuli.

Plautus in Milite glorioso.

Nemo solus satis sapit.

Onofander lib. de optimo Imperatore.

Quæ per se quisq; inuenerit, secum solus meditatione di-
scutere potest, sed non continuo eadem probare debet. Co-
gitationes enim atq; consilia nostra, vt quibus natura affici

mur, nisi fidele foris per consultationem sit adhibitum cō-
siliū, fallere nos facile possunt, & errorum plena sæpe-
numero comperiuntur. Contrā quæ alieno iudicio atq; sen-
tentia comprobantur: securitatem comparant animo, &
firmitatem in rebus tuentur.

749 *Plato diuinus in Theage, Consiliū sacram rem esse dicit.*

Pronerbiōrum cap. 11. §. 13. & 15.

750 Salus erit, vbi multa consilia.

Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.

Dissipantur cogitationes vbi non est consiliū; vbi ve-
rò plures sunt consiliarij, confirmantur.

DE EODEM SVMMO TRIBVNALI. Cap. 4

751 **T**Am necessarij sunt Regi assessores & consiliarij, quàm
oculi, quàm manus, quàm pedes.

Arcadius & Honorius lib. 9. Codicis Iustiniani, tit. 8.

752 Qui consilijs & consistorio nostro interfunt, pars corpo-
ris nostri sunt.

753 Ex quibus perspicuum est, esse magnificiendos Regis cō-
siliarios, præsertim sapientes & probos, & qui consilia salu-
taria Regi & Reipublicæ suggerunt.

Isocrates ad Nicolem.

754 Cordatos homines, & eos qui longius quàm alij prospice-
re possunt, magnifico & colito, ac persuasum habeto,
bonum consiliarium vtilissimam & Regi omnium dignif-
simam esse possessionem.

755 Summum hoc Regis tribunal, tanquàm in specula & lō-
co superiore positum, omnia ferè grauissima regni negotia
trahat, & omnes penè Hispaniarum prouincias rectè gu-
bernat. Sic olim Solon superiorem senatum constituit, eūq;
speculatorem rerum omnium ac legum custodem esse vo-
luit. Author Plutarchus in vita Solonis.

Herodianus lib. 6. & Lampridius in Alexandro.

Alexari.

Alexander Seuerus sedecim ordinis senatorii viros, æta-
tis grauitate, vitæq; sanctimonia præcellentes, assessores &
consiliarios delegit, nihilq; aut dicebatur, aut agebatur, ni-
si illorum accedente suffragio. Hi autem fuerunt, Vlpianus,
Paulus, Sabinus, Pomponius, Alphenus, Africanus, Floren-
tinus, Marcianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Try-
phonius, Metianus, Celsus, Proculus, & Modestinus: omnes
illustres iure consulti, omnes iuris professores celeberrimi.

Diuus Bernardus lib. 4. de consideratione, ad Eugenium

Diligenter omne quod faciendum erit, tracta apud te, &
cū his qui te diligunt. Et hoc tibi persuade, qui admittendi
sunt, difficile in Curia posse probari: & ideo, si fieri potest,
viros probatos oportere deligi, non probandos. Ergo ad Cu-
riæ tribunalia summa viri probati sunt eligendi, non inex-
perti iuuenes.

Iustinianus, de iudicibus, constitutione nouella, 82.

Deligere nobis visum est iudices, qui ex omni parte re-
rum præclare gestarum testimonium habeant, qui quidem
generales omnium iudices futuri sunt, utpote ex omnibus
vndiq; partibus à nobis delecti iudices. Et statim nominat
nouem iuris peritos. Et priusquam alios quinque illis adiun-
gat, inquit: Quia verò conueniens est, ut etiam maiores quidam
inter iudices sint, qui & dignitate præcellant, & multarum
insuper rerum experientia ac longæua maximorum magi-
stratum tractatione, vel horum multitudine exercitati
sint necnon pietati nostræ constantissime deseruiert: pro-
pterea visum nobis est, in cætum nostrorum allegere iudi-
cum, Platonem, Victorem, Phocam, Marcellum, & Appionem.

Dionysius Halicarn. lib. 10.

Optimus consultor est, qui non ad odium aut gratiam,
sed ad utilitatem publicam attemperat sua consilia.

DE CONSILIARIIS CAMERAE VT
COEANT. Cap. 6.

760 **E**X ipso tribunali summo deligi solent, vnus, duo, vel tres, qui Regi sint à consiliis camera, vt nominant. Ad horu officium pertinet, referre ad Regem de decretis, siue dispensationibus, quæ à solo Rege conceduntur, qualia sunt, etatis venia, quarundam peccatorum condonatio, facultas constituendi primogenita, siue maioratus, & mille talia. *Plato libro ciuili.*

761 Lex nequit, quod optimum est omnibus & iustissimum, sincerè comprehendendo, semper ita vt opere pretium est præcipere: quando hominum actionumque distantia, & instabilis rerum humanarum conditio facit, vt ars nulla simplex quicquam & in vniuersum de omnibus, perque omne tempus valens constituere possit: nec legislator, dum cunctis in vnum consulit, singulorum comoditatem, iusve prospicere valet.

Hæc eadem Aristoteles tradit lib. 5. Ethic. cap. 10. post alia dicens.

762 Cum lex vniuersaliter loquitur, & aliquid præter vniuersale accidit, in quo durum esset, vt lex locum haberet: tunc rectè sese habet, vt emendetur legis ille defectus, nam & legislator si adesset, hoc modo dixisset.

763 Iustum igitur decretum Regis, & recta dispensatio, non est legum violatio, sed exceptio, declaratio, & emendatio, quæ tunc demum fieri debet, cum id epicia cogit, aut certè suadet, prægrauante æqui bonique lance, perpèsis temporu personarum, locorum, & aliis qualitatibus, & circumstantiis. *Aristoteles lib. 2. Magna. Moral. cap. 7.*

764 **A**Equus est, qui descripta legibus iusta diminuit ac moderatur. Nam quæ legislator particulatim ad vnguem defini niri nõ potest, sed in vniuersum loquitur: hic in eisdè intercedens ea deligit, quæ legislator particulariter quidem definire volebat: veru ei facere nõ licuit, eiusmodi certè æquus est, non omnino iusta diminuens: quando quidem quæ naturâ ac verè iusta sunt, non diminuit sed ea duntaxat, quæ legis-

légiflator decernit; cum explere non potest. *Dansibui*

Peruelim equidem, vt hi Regii Confiliarii tria femper ante oculos habeant: vnum, ne quid Regi perfuadeant, quod æquum & bonum non fit. *765*

Alterum, vt æquo animo ferant, si quis decreto, vel dispensatione laesus, principi supplicauerit: nec aditum ad iustitiæ tribunal intercludant. quando quidem ea decreta sine causâ cognitione, & parte inaudita altera, fieri solent.

Tertium, vt in dispensationibus tribuendis, meminerint beati Bernardi (libro tertio de consideratione ad Eugenium) dicentis: Vbi necessitas vrget, excusabilis dispensatio est: vbi utilitas prouocat, dispensatio laudabilis est, utilitas dico communis, non propria, non priuata, nam cum nihil horum est, non planè fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.

DE AETATE CONSILIARIORVM.

Caput. 7.

Regis assessores, & summorum tribunalium consiliarii, senes esse debent. *766*

Plato lib. 6. de Legibus.

Custos legum, non plusquàm annos viginti, hunc habeat magistratum: nec pauciores natus, quàm quinquaginta, cum gerat. *767*

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 16.

Mens & intellectus in plerisque, maximè viget circa quinquagesimum annum. *768*

Plato lib. 3. de Rep.

Non iuuenem, sed senem iudicem bonum esse oportet, qui sero quale quid iustitia sit, didicerit: tanquàm qui non propriam in animo suo eam senserit, sed alienam in alienis animis longo tempore nouerit, atque idcirco, cuius modi sit malum discernat, scientia potius, quàm propria experientia. *769*

ria iudicans. Generosissimus certe iudex huiusmodi esse videtur. *Ecclesiasticus, cap. 25.*

770

Quam speciosum canticum iudicium, & speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consilium.

771

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Annorum multitudo docet sapientiam.

772

Isocrates Iasonis liberis, epistola. 6.
Experientia & rerum multarum usus senes erudit, atque efficit, ut quid quid expediat, acutius quam alii perspicere posse videantur.

773

Cicero in Catone Maiore.
Mens, ratio, & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nullae omnino ciuitates essent.

774

Linus lib. 3. scribit,
Feruorem & audaciam aetatem quotidie auferre: consilium autem indies crescere, senescentibus vitis, maturescente virtute.

775

Euripides in Phoenissis.
Experientia senum Plus sapientiae demonstrare potest, quam iuuenes.

776

Idem in Bellerophonte.
Manus quidem iuueniles ad agendum robustae sunt. Seniorum autem sententiae praestant. Tempus enim multam & variam doctrinam parit.

777

Sophocles in Thyeste.
Solent senilem aetatem mens etiam & opportuna consilia sequi.

778

Ouidius lib. 5. Fastorum.
Nec nisi post annos patuit tunc curia seros, Nomen & aetatis mite senatus habet.

779

Idem lib. 9. Metamor.
Iura senes norint, & quid liceatque, nefasque; Fasque sit, inquirat, legumque examina seruent.

Cassiodorus lib. de anima.

Aetate maturi melius sapere iudicantur, quia senescentibus membris, & corporalibus sensibus emollitis, proxima parte in consilium transeunt. Vbi dum mens amplius occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. 780

Sed senes decrepiti, bis pueri sunt, & res omnes (vt ait Horatius) timide, gelideq; ministrant. 781

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7.

Vt corpus, sic item mens, suum habet senium. 782

Idem lib. 7. Polit. cap. 8.

Qui aetate cōfecta sunt, in Deo colēdo requiescere debēt. 783

DE CONSILIO IUVENVM. Cap. 8.

Temeraria & periculosa esse consilia iuuenum, multis & magnis exemplis iam pridem compertum est: sed vno duntaxat memorabili contentus ero. 784

Lib. 3. Regnorum cap. 12.

Cūm Israhēlitæ loquerentur ad regem Roboam, dicētes: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaq; nūc imminue paululū de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauisimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Inuit consilium Roboā cūm senioribus, qui assidebant eorā Salomone patre eius. qui dixerunt ei: Si hodie petitioni eorū cesseris, locutusq; fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. Qui dereliquit consilium senum, & adhibuit adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & assidebant illi: dixitq; ad eos: Quod mihi datis consilium, vt respondeam populo huic? Et dixerunt ei iuuenes: Sic loquere populo: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei: & ego addam super iugum vestrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cecidam vos scorpionibus. 785

Placuit consiliū hoc Roboā, & respondit populo dura, vt iuuenes cōsulerūt. Deinde misit Adurā, qui erat super tributa, & lapidauit eum omnis Israhēl, & mortuus est: & ipse 786

Roboam

Roboam fugit in Ierusalem, recessitq; Israël à domo Dauid, vsq; in præsentem diem. Ita que toto (quod aiunt) caelo errauit Roboam, quia relicto consilio seniorum, secutus est consilia iuuenum.

Cicero in Catone Maiore.

787 **T**emeritas est florentis ætatis, prudentia senectutis: multoq; maiora & meliora faciunt senes prudentes, quam iuuenes. Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, sed ratione, consilio, autoritate & sententia. Quod si legere & audire uoletis externa: maximas Respublicas per adulescentulos labefactatas, à senibus sustentatas, & restitutas, reperietis.

DE IURIDICIS CONVENTIBVS. Cap. 9.

788 **Q**uidam sunt iuridici conuentus in Hispania, sed duo præcipui, Valdolitanus, & Granatensis, quos Audientias, & Cancellarias, vulgò appellant, ac de his in præsentia nonnulla dicemus.

789 In utroque horum conuentuum sedecim selecti iudices (quos Auditores vocant) in quatuor aulas, siue classes, diuisi, causis ciuilibus finem imponunt. Hi causas appellationum excutiunt: & aliorum omnium iudicum sententias, aut confirmant, aut in melius reformant. Ab his prouocare non licet, sed eisdem supplicari potest.

790 Ad onera huius officii subeunda viribus opus est: quam obrem aptiores erunt huic muneri iuuenes, quam senes. Vetus quidè dictum est, hæc officia senum esse, verum præ nimio labore, à senibus non sat commodè administrari posse.

791 In summis Curiaë tribunalibus, prudentia, & experientia maximè opus est. In his verò conuentibus, patientia, & magna iuris peritia necessaria est. Et hinc assumendi sunt ad illa gubernationis tribunalia, postea quam hoc summum iustitia: munus rectissimè iudices gesserint.

Aetas huic officio idonea (mea quidem sententia) erit, à
trigesimo ad quinquagesimum annum. 792

Ioan. Chrystosto. in euangel. Marci, homilia postrema.

Hominibus perfecta ætas triginta annorum est. 793

Theophylactus in euangel. Lucae, cap. 3.

Aetas triginta annorum perfectissima est : & illa homo
vel probus, vel improbus cognoscitur. 794

Dionysius Halicarnas. lib. 2.

Quadragesima annorum ætas est prudentissima. 795

Plinius Traiano lib. 10. epistolarum.

Cautum est domine Pompeia lege, quæ Bithynis data
est, ne quis capiat magistratum, ne ve sit in senatu minor
annorum triginta. 796

ADHVC DE EADEM RE. Cap. 10.

Cicero in Catone Maiore.

Non cani, nõ rugæ, repente auctoritatem afferre possunt:
sed honestè acta superior ætas fructus capit auctori-
tatis extremos. 797

Prouerbiorum cap. 16. & 20.

Corona dignitatis est senectus, quæ in viis iustitiæ reperietur 798

Dignitas senum canicies : sed vt *Ecclesiasticus inquit*, Cani-
cies hominum prudentia est.

Sapientie cap. 4.

Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum
numero computata. Cani autem sunt sensus hominis : &
ætas senectutis, vita immaculata. 799

Philo, in fine libri de Abrahamo.

Re vera senior, non ex longitudine temporis, sed ex lau-
data vita spectatur. Siquidem qui multum ætatis in corpo-
re viuunt sine probitate, longæui pueri dicendi sunt, quia
nunquam disciplinas attigerunt dignas canicie. 800

Origenes super Genesim, homilia 3. & in librum Iesus Nave.

801

homilia. 16. Hieronymus in Esaiam, cap. 3. Chrysostomus in epistolam Pauli ad Hebræos, homilia. 7. Omnes vno ore dicunt: non senectam corporis, sed cordis maturitatē, veram senectutē esse.

802 Non igitur eligendi quilibet senes, nec omnes iuniores sunt repudiandi: sed ex viris probis, iurisque peritis permiscendi erunt iuuenes cum senioribus, vt illorum viribus, & horum prudentia, & vtrorunq; scientia, controuersis ciuium finis optimus imponatur.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 9.

803 Non est eodem tempore, omni ætati committenda Respublica: sed prout ratio naturæ postulat: quæ vt iunioribus vires, sic senioribus prudentiam largitur.

Euripides in Melanippe.

804 Vetus hoc dictum est: opera quidem iuniorum, consilia autem seniorum vim habere.

Iuuenes sanè aptiores sunt ad labores: sunt item diligentiores & acutiores: senes verò, & si prudentiores sint, debiliores tamen atque tardiores esse solent.

Ioan. Chrysost. in epist. Pauli ad Titum, homilia. 4.

805 Vitia quadam propria senectuti insunt, scilicet, segnitias quadam ac tarditas, obliuio profunda, obtusio sensuum, iracundia, atque pusillanimitas.

DE DIVERSIS SENTENTIIS. Cap. II.

806 **Q**uamuis iudices amici & vnanimis sint, fieri tamen non potest, quin in ferendis suffragiis nonnunquam dissentiant: vel propter naturalem hominum ad dissentiendū facilitatem: vel (vt Iustinianus ait) quod nihil in rebus humanis sit vsq; adeò semotum ab omni cōtrouersia, tametsi maximam cum iustitia coniunctionem habeat, quod dubitationem & controuersiam non recipiat, si subtiliter animi curas intendas: vel quia nihil est in iure non vndiq; controuersum: siue id faciat legum obscuritas, siue rerū ipsarū iniquitas

quitas, siue ingeniorum diuersitas, siue imbecillitatis humanae infelicitas quædam siue horum singula, siue omnia simul.

His accedunt quæstiones inexplicabiles, facta dubia & obseura, testimonia varia & pugnantia: ut magis sit mirum, collegas frequentissimè consentire, quàm dissentire nonnunquam. Accedit eodem, quòd (ut quidam eleganter scripsit,) homines non facie tantum, sed animo, consilio, opinionibus, iudiciis, quàm dissimillimi sunt: adeò ut vix in tanta multitudine haud temerè duos reperiatis, qui aut vultu sint simili, aut probent eadem. Quot homines, tot sententiæ: quod huic bonum, illi malum: quod illi suauis, huic amarum, inde etiã Horatio tres conuiuia prope dissentire videntur,

Poscentes vario multum diuersa palato.

At multò maiorem inesse ingenii, quàm palatis diuersitatem, vel cæco appareat.

VTRVM DISPUTARE IUDICIBVS LICEAT. Cap. 12.

Non debent iudices pertinacibus argumentis aduersus collegas contendere, neque disputare nimium. Nihil tam prohibet, contrarias, diuersasque sententias dicere, ac leni disputatione comiter, modestèq; veritatem inquirere.

Plutarchus in Politicis.

Si qui alicubi dissonant, atque discrepare videntur, hos amice & placidè, velut musicum, ad modum, adq; concinnitatem oportet reducere: non iracundè, duriter, atque per contumeliam adoriri: quin, autore Homero, mitius & moratius pertractare: Te scilicet, equidem cæteros prudentia anteire arbitror. Item, Te certè scio meliorem ista oratione excogitare facile posse. His & similibus est utendum.

Herodotus lib. 7.

810 Nisi diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem: sed necesse habet, ea quæ dicta est, uti. At cum plures dictæ sunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per se discerni cum nequeat, comparatum cum altero discerni potest.

811 *Isocrates oratione, de pace.*
Qui fieri potest, ut vlli, vel de præteritis rectè iudicent, vel de futuris prudenter deliberent, nisi contrarias inter se rationes conferant, & æquos vtrisque auditores se præbeant.

812 *Cicerolib. 2. Officio.*
Contra omnia disputatur à nostris: quod hoc ipsum probabile elucere non possit, nisi ex vtraque parte causarum sit facta contentio.

813 Herennius Modestinus & notando, & disputando, bene & optima ratione nonnulla decreuit. *Autor Arcadius, lib. de muneribus civilibus.*

814 Nec reprehendenda est ea, quæ non animorum, sed iudiciorum est dissensio: quam & in omni Rep. utilem esse Philostratus libro. 4. de vita Apollonii affirmat, & eam dissentientem concordiam appellat. Nam quòd alius alio melius in cõsilio sententiam dicat, aut magistratum rectius gerat, aut splendidiora conseruet ædificia, aut in aliquo huiusmodi excellat: talem contentionem aut æmulationem plurimum ciuitati conferre existimabat.

815 Ad extremum id fieri debet, quod Plinius Vrso lib. 6. epistolarum scripsit: Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque qui prius negarant Vareno, quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. Singulos enim integra re dissentire fas esse: peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum.

DE ARCANIS. Cap. 13.

816 OMnes iudices & magistratus arcana occultare tenentur.
& qui-

& quicumq; operta recluserit, seuerissimè puniendus est.

Prouerbiorum, cap. 11.

Qui ambulat fraudulentè, reuelat arcana.

Seneca lib. de quatuor virtutibus,

Iustus secreta non prodit: tacenda enim tacet, loquenda loquitur.

Idem epistola. 89.

Fides sanctissimum humani pectoris bonum est: nulla necessitate ad fallèdum cogitur: nullo corrumpitur præmio.

Vre, inquit, occide, non prodam: Sed quò magis secreta quæ ret dolor, hæc illa altius condet.

Ouidius lib. 2. de arte.

Eximia est virtus præstare silentia rebus,

At contrà, grauis est culpa, tacenda loqui.

Plutarchus in Apoph. Græcorum.

Quodam ex iunioribus tribunis militum percontante, quid acturus esset Cæcilius Metellus: Si hanc, inquit, tunica mihi consciam esse putarem, ipsam exutus in ignem iniicerem.

Quintus Curtius, lib. 4.

Lingua grauius apud Persas castigatur, quàm vllum probrù. Nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo, cui tacere graue sit: quod homini facillimù voluerit esse natura.

Ouidius lib. 2. elegiarum.

Quis minor est autem, quàm tacuisse, labor?

Amimianus Marcellinus lib. 21.

Apud Persas nemo consiliorum est conscius, præter optimates taciturnos et fidos.

Vetus disciplina Perfarum, silentium vitæ periculo sanxerat.

Fabius Quintil. declamatione. 19. ait.

Non prodere secretum, primam fuisse sapientiam in pri-
scis illis morum, mentiumq; rectoribus.

Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

827

Adeò magna charitate patriæ veteres Romani tenebantur, vt arcana consilia Patrum conscriptorum, multis sæculis nemo senator enunciauerit. Quintus Fabius Maximus tãtummodò, & is ipse per imprudentiam, de tertio punico bello indicendo, quod secreto in curia erat actum, Publio Crasso, rus petens, domum reuertenti, in itinere narrauit, ignarus nondum à censoribus in ordinem senatorum electum. Sed quamuis honestus error Fabii esset, vehementer tamen à consulibus obiurgatus est. Nunquam enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum, labefactari volebant.

828

Horatius satyra. 4. lib. 1.

Fingere qui non visa potest, commissã tacere
Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueo.

ITERVM DE OCCVLTIS. Cap. 14.

Isocrates oratione. 1. ad Demonicum.

829

Diligentius tuere deposita verborum quàm pecuniarum.
Ne cui arcana tua credas, nisi res illas taceri, non minus iis qui audiunt, quàm dicenti tibi expediat.

Cuius meus Seneca lib. de moribus.

830

Quod tacitum esse velis, nemini dixeris. Si enim tibi nõ imperasti, quomodo ab alio silentium speras?

Alter Seneca in Hippolyto.

831

Alium filere quod voles, prius file.

Fabius, declamat. 19.

832

Ex omnibus, quos humana pectora feriis, grauibsq; cõplectuntur affectibus, nullam difficiliorem, quàm silentiã credo virtute: adeòq; promptissimo sermone facile delinquimus, vt constantiam tacèdi neq; in aliis ferre possimus.

Plu-

Plutarchus in Apoph.

Hieron tyrannus dicitabat, qui sermonem arcanum efferrent, iniuria afficere etiam eos, quibus reuelassent. Odio namq; habemus non eos solum, qui efferunt, sed etiam eos, qui quæ nolumus audierint.

833

833

Simonides musicus dicente quodam, quod multi ipsum apud se deferrent: Ecquando tandem desines, inquit, tu auribus me calumniari?

834

Horatius lib. 1. epistol.

Arcanum neq; tu scrutaberis vllius vnquam,

835

Commissumq; tegetes, & vino tortus & ira.

Percontatorem fugito: nam garrulus idem est,

Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.

Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum siue contextorum.

836

Zeno Eleates dum cogeretur quoddam arcanum enunciare, restitit tormentis, nihil confitens, ac tandem linguam erodens, eam expuit in tyrannum. Quod idem fecisse dicitur Theodotus Pythagoreus, & Paulus Lacidis familiaris. Posthumus quoque Romanus captus à Peucetione, non modo nihil ex his, quæ erant occulta, retexit, sed cum etiam manum in ignem immisisset: constitit vultu firmo, & planè immutabili.

Iustinus historicus libro supremo, de Hispanis loquens inquit.

837

Sæpe tormentis pro silentio rerum creditarum immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura, quam vitæ fuit.

Sextus Aurelius Victor in epitome.

838

Octavius Augustus Cæsar mæcenatem nimium dilexit, ob taciturnitatem.

Cæsar lib. 1. commentariorum de Gallis vetustissimis scribit.

839

Quòd cum in concilium conuenissent, iureiurando, ne quis enunciaret, nisi quibus cõmuni cõsilio mandatù esset,

inter se sanxerunt.

Idem lib. 6. de bello Gallico.

840 Magistratus, quæ visa sunt, occultant, quæq; esse ex usu iudicauerint, multitudini produnt.

841 Ac mea quidem sententia, iudices & magistratus, qui iure iurando violato enuntiant arcana: tum aliis poenis afficiendi, tum etiam officiis mouendi sunt. Quæ enim esse potest perfidia maior, quam retegere occulta Reipublicæ? Angelus Perusinus hostes & præuaricatores illos appellat, qui secreta produnt: quòd metu eorum Reip. consuli non possit: nam coram eis non sunt libera suffragia: & preterea odia, dissidia, & ininicitias seminant.

DE IVRAMENTO IUDICVM.

Cap. 15.

842 **I**urant iudices, se leges seruaturos, arcana celaturos, pupillos & viduas protecturos, & ea omnia, quæ ad eorum officium pertinent, fideliter præstaturos.

Plutarchus in Apoph.

843 Aegyptiorum reges ex sua ipsorum lege iudices adiurabant, ne quid iniuste, etiam si id rex præciperet, iudicarent.

Iustinianus, sub titulo de iudicijs.

844 Cui cognitum non est, antiquos iudices, non aliter iudicalem calculum accepisse, nisi prius sacramentum præstitissent, omni modo sese cum veritate & legum obseruatione iudicium disposituros: *Et paulo post.*

845 Sancimus, omnes iudices non aliter litiû primordiû accipere, nisi prius ante sedem iudicalem sacrosanctæ deponatur scripturæ, & hæ permaneant vsq; ad ipsam definitiuæ sententiæ recitationem. Sic etenim attendentes ad sacrosanctas scripturas, & Dei præsentia consecrati, ex maiore præ-

præ-

præsidio lites diriment: scituri, quòd non magis alios iudicât, quàm ipsi iudicantur. cùm etiam ipsis magis, quàm partibus iudicium terribile est: siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore adhibito, causas proferût trutinandas.

Sapientia cap. 6.

Audite reges & intelligite, discite iudices finium terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cùm effectis ministri regni illius, non rectè iudicastis, neque custodistis legem iustitiæ, neq; secundùm voluntatem Dei ambulastis. Horrèdè & cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum, in his qui præsumt, fiet. Exiguo enim concedetur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.

846

De pupillis & viduis, Isaias cap. 1.

Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana, alba erunt.

847

DE ALIIS IVRAMENTIS MEMORABILIBVS. Cap 16.

Demosthenes contra Timocratem.

Heliastarum iuramentum vobis recitabitur. Pronunciabo secundùm leges & decreta populi Atheniensis, & senatus quingentorum. Tyrannidem, aut paucorum dominatum, mea sententia non comprobabo. Nec si quis corrupto Atheniensium populo, aut statuat, aut velit contrarium,

848

K 3

vsquam

vsquam in illius sententiam pedibus ibo. Tabulas nouas, alieniue æris rescisionem nūquam fieri permittam: neq; exules reuocabo, neq; capitis damnatos: neq; eos qui ciuitatis iure vtantur, cōtra leges & Atheniensis populi decreta, vsquam vrbe eiici patiar: nec quemuis alium iniuria id facere permittam: neq; magistratum creabo, vt is imperet, ante quàm de alio gesto magistratu rationem retulerit, quicumque ille sit: neq; bis eundem magistratum, eundem virum, neq; binos magistratus eundem gerere finam eodem anno: nec accipiam munera, vel ipse ego, vel quisquam alius mihi, vel alii, me conscio. Natus sum annos non minus, quàm triginta. Audiam accusatorem & reum, æquo animo ambos, sine affectibus & personarū ratione: illumq; condemnabo, quem merito causa cadere cognouero, & sententiam de eo feram, quod est in controuersia positum. Adiuro Iouem, Neptunum, Cererem: & ipse mihi exitium imprecor & familiæ meæ, si quid horum neglexero & violaro. Sin bona fide præstitero, præclara mihi & bona multa eueniant.

Iustinianus constitutione. 9. memorat. Hoc iurandum abijs præstandum, qui officia suscipiunt.

349 Testor ego iurando omnipotentem Deum, & cætera: quòd domino nostro Iustiniano occasione concessi mihi ab eius pietate officii, puram conscientiam, & genuinum præstaturus sum seruitium. quodq; pro ipsius imperio & Republica in concessio mihi officio, summa cum animi pròptitudine, sine dolo & absque fraude, omnem operam ac laborem subiturus sum: & quod cum sanctissima Dei catholica & apostolica Ecclesia communionem habeo, neq; ei vlla vnquam in re aut modo aduersabor, neq; quantum in me erit alicui alii permittam.

Eodem

Eodem iuramento testor, quòd neq; occasione traditi mihi officii, nec per causam patrocini, aut præstiti apud dominum suffragii, vlli omnino quidquam vel dedi vel dabo, vel promisi, vel pactus sum ex prouincia mittere, vel mit tam: sed quemadmodum gratuitum officium suscepi, ita integrum me & syncerum exhibebo, constitutis mihi ex publico annonis contentus. Subditos omnes (quantum in me erit) vndiq; noxa & à damno liberos conseruabo. atque æquum me vtriq; parti, tam in disceptandis controuersis, quam tuenda disciplina publica præbens, neutri parti præter ius & fas addictus ero: sed & omnes delinquentes persequar, & æquitatem omni ex parte conseruabo. Insontes, ne quid sentiant dispendii, tuebor: & reis fontibus secundum leges irrogabo supplicium. & tam in publicis, quam in priuatis contra actibus, iustitiam obseruabo.

Nec ego tantum ista perficiam, sed etiam qui vnquam mihi adfident, quiq; circa me sunt, tales studebo assumere, vt non solus ego innocenter viuere, qui verò circa me sunt, rapere & delinquere videantur. Si quis autem circa me talis inuenietur, præstabo, quod ipse admisit, eumq; abigam.

Quod si non omnia hæc, quæ dixi, obseruauero, omnibus incommodis ero expositus, tam hic, quam in futuro seculo in horrendo iudicio magni Domini Dei & seruatoris nostri Iesu Christi, habebog; partem cum Iuda, & leprâ Giezi, & tremorem Cain, vltra hoc, quod etiam poenis legibus comprehensis ero obnoxius.

DE QUATVOR VIRIS CAPITALIBVS.

Cap. 17.

IN Regis Curia, & in vtroq; conuentu iuridico, quater-
ni viri de causis capitalibus, iudicant: & ab eis prouocare

care non licet.

854 Quales hi magistratus eligēdi sint, ex Iustiniani constitutione, de plebeis pratoribus, licet cognoscere. Inquit enim: Cogitauimus, quod si ob causas pecuniarias, in quibus non de maximis rebus versatur periculum, sed tantum de pecuniis, summi magistratus ius dicunt, sæpenumero etiam alii adduntur iudices, & plus mille curis inuoluimur, ne res sine causæ dictione procedant, quomodo indecorum fit, omnē nos prouidentiam eò conferre, vt iudices periculum vitæ damnatis irrogantes, hi eligantur, qui pro dignitate in aliqua reputatione sint, ne temerè vita hominis pereat, qui semel quidem nascitur, amissam autē vitam recipere nequit.

855 Principio igitur sancimus, ne quis omnino ad prædictū magistratum accedat, antequam à nobis eius administratio nis codicillum perceperit, neque vlla etiam ratione eā functionē sine imperatoris codicillis expectet in scriptis promulgandam. Nemini enim prædictam administrationem trademus, nisi qui eam suscipiunt, hi de numero sint magnificientissimorum illustrium, aut spectabilium comitum, aut sublimissimi tribunalis clarissimorum tribunorum prætorianorum, aut qui alioqui officiorum in prouinciis administrationem habuerunt, & idonei, nostroque testimonio digni visi sint: quod magis prædicta grauitate & honore insigniti, ius diligenter reddant, præsertim quia de vita certamen est. Cōsueuerunt enim vt plurimum de perpetratis cadibus, de adulteriis, de aggressuris, de rapinis, & id genus aliis iudicare. Vnde oportet eū, qui tam magnis criminibus præsidet, virum esse ex omni parte grauitatis plenum, irreprehensibilem, & tanta audientia dignum.

856 Oportet quidem, vt hi iudices prudentes sint, perspicaces ac diligentes, & vt suspicionibus non magis moueantur, quam leges ipsæ: quarum custodes & ministri sunt, non domini.

PLVRA DE IVDICIBVS CRI-
MINVM. Caput. 18.

Seneca lib. 1. de Ira.

Nihil minus quàm irasci punientem decet: cum eò ma-
gis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est.
Iudex reum damnaturus, in tribunal procedat, non ira-
tus & furens, sed vultu legis seuerus.

Idem lib. 2. de Ira.

Dandum semper est tempus, veritatem enim dies aperit.
Potest pœna dilata exigi, non potest exacta reuocari.

Herodotus lib. 7.

Omnis res properando parit errores, vnde magna detrimẽ-
ta fieri adsolent. In cunctando autem bona inveniunt: si non ta-
lia, quæ statim videantur esse bona, certè quæ suo tempore
bona quis esse comperiat.

Statius lib. 8. Thebaidos.

Ne frena animo permittite calenti,
Da spatium, tenuemq; moram: malè cuncta ministrat
Impetus. *Et vulgatus ille versiculus.*

Nulla vnquàm de morte hominis cunctatio longa est.
Præcipitatio nouerca iustitiæ est, & (vt Publius Mimus ad-
monet,) ad pœnitendum properat, cito qui iudicat.

Et rursus inquit.

Deliberate vtilia, mora tutissima est. Caueant hi iudi-
ces, ne sub styli, aut consuetudinis prauæ pretextu, quicquid
contra leges, aut præter leges committere audeant.

Ne

Neminem torqueant inauditum. Nam, vt Iulius Paulus inquit: Rei subitis accusatorum criminibus non sunt opprimendi: & quocunq; tempore defensionem, postulante reo negari non oportet.

Seneca lib. 2. de Ira.

864 De parvula summa iudicaturō tibi res sine teste non probaretur. Testis sine iure iurando non valeret: vtrique parti da res a ctiones, da res tempus, non semel audires. Et cūm tormenta sint morte ipsa anariora, hominem torquere audes, antequā illi, vel iudicia nosse liceat, vel testes? Antequā eum audias, dilatione concessa, vt suspiciones diluat? Sed de his plenius in nostris catholicis Institutionibus.

865 Ad extremum hi iudices neque crudeles sint, neque remissi: sed semper animos reuocent ad illius sententię memoriam, quam Martianus iure consultus eleganter his verbis scripsit.

866 Respicendum est iudicāti, ne quid durius, aut remissius constitua tur, quā causa deposcit. Nec enim aut seueritatis, aut clementię gloria adfectanda est: sed perpenso iudicio, prout quęque res postulat, statuendum est. Planē in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus pœnis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis sublequi.

DE EXECUTORIBVS. Cap. 19.

867 **E**xecutores, appello apparitores, siue lictores, quos vulgus Merinos, & Alguaziles nominat. Hi sunt, qui mandata & sententias iudicum exequentur.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 8.

868 Proximus huic magistratus est, ex omnibus ferē & maxime necessarius & idem molestissimus, qui in iudiciorum execu

executionibus versatur, siue damnatus quis fuerit, siue factus reus: isque carceri, custodiisque præest. Itaque propter odium, quod magnum incurrit, molestus est. Quamobrem, ubi non est merces magna proposita, hunc magistratum homines recusant: nec qui susceperunt, fungi munere ex legis præscripto volunt: est tamen necessarius. Frustra enim exercentur iudicia, nisi ad finem perducantur. Quare si communitas constare nequit, nisi iudicia fiant, ne constabit quidem, si nemo quod iudicatum fuerit, exequatur.

Itaque commodius est, hunc magistratum non esse unum, sed alios ex aliis tribunalibus: ut causas, quas unus magistratus condemnauerit, alius exequatur. Nam quò minus odii executores contraxerint, hoc magis executiones ad finem perducentur. Igitur si condemnantes iidem sint & exequentes, duplex odium contrahetur.

Quas ob causas, mea quidem sententia, necesse est, ut executores, quoad fieri commodè possit, urbanitate quadam atque adeò modestissima comitate utantur: & eò magis, quò præsto illis esse potest excusatio iusta, quia officii necessitate coacti, mandata iudicum exequuntur. Sed plerique illorum superbi & insolentes sunt, quo circa multorum odium iure ac merito incurrunt.

Hi ferè per omnem Hispaniam officio vigilum funguntur. Quamobrem oportet eos vigilare, ut ciues securi dormiant. Pleraque enim facinora noctu perpetrari solent. Nec soli, ut ait Horatius.

Ut iugulent homines surgunt de nocte latrones:
sed adulteri, ficarii, cæteri que facinorosi lucem fugiunt,
ac tenebras amant.

Patricius lib. 3. de institu. Reip.

872 Qui Reipublicæ præsumt, non mediocri diligentia cura re debent, vt vigilæ ita per urbem disponantur, vt ne quid incommodi, de decorisve ciues patiantur. Pessima namq; facinora noctu potius, quàm interdiu perpetrantur. Male quidem cum ea ciuitate agitur, quæ satis tuta non est ab adulteris, nocturnisq; turibus. Omnes metu poenæ noctu domi se continent: nihil enim boni agere cupit, qui lucem fugit, qui testem, iudicemq; formidat

873 Profunt præterea hi executores incendiis arcendis, quæ noctu solèt esse periculofissima. quorum cura olim fuit maximi, vt videre est, in titulo digestorum, de officio præfecti vigilum.

DE ADVOCATIS. Cap. 20.

874 **A** Bundat Hispania nostra patronis & aduocatis plurimis: quorum non pauci, & viri probi sunt, & iuris peritissimi. Officium autem eorum admodum necessarium omnibus est.

Extat Leonis lex, vulgaris & peruagata, cuius hæc sunt verba.

875 Aduocati, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæq; defensionis viribus, in rebus sæpe publicis ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quàm si præliis ac vulneribus patriam, parentes que saluarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thorace nituntur: sed etiam aduocatos. Militant namq; patroni causarum, qui gloriosa vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

876 Sed inter plurimos aduocatos probos, iuris legumq; peritos, consentaneum est, esse aliquos, illis non omnino dissi

disimiles, qui Platoni, Diuo Augustino, aliisque displicuerunt.

Plato in Epinomide.

Neque sapientes dici eos volumus, qui litigantibus dicendi viribus adfunt: quippe cum memoria & usu opinionis moribus se accommodent, & à veræ iustitiæ intelligentia procul aberrent.

Idem lib. 11. de legibus, hanc legem tulit.

Si quis iustitiæ vires in animis iudicum in contrarium vertere conetur, ac præter opportunitatem multa litigia mouet, aut mouentibus adest: agat in eum quicumque voluerit, malè agèdi, vel defendendi crimine, iudiciumque huiusmodi apud electos iudices agitetur. Quod si conuictus fuerit, discutiatur, vtrum avaritia, an ambitiosa quadam contentione id fecerit. Ac si contentione, certum ipsi iudices tempus præscribant: in quo neque pro alio vllam agat, dicat ve causam. Si autem avaritia: peregrinus quidem à regione, nunquam rediturus abito, & si redierit, moriturus. Cuius autem si avaritia id fecisse deprehendatur, quoniam pecuniam tanti fecerit, omnino moriatur. Quod si ambitiosa contentione bis tale quid fecisse iudicatus fuerit, id ipsum supplicium subeat.

Fabius Quintil. lib. 12. cap. 7.

Paciscendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis præcia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis aberit: cum præsertim bonos homines bonasque causas tuenti non sit metuendus ingratus: qui si futurus est, malo tamen ille peccet. Nihil ergo acquirere volet. Orator vltra quàm satis erit: ac ne pauper quidem tantquam mercedem accipiet, sed mutua benevolentia utetur, cum sciet se tanto plus præstitisse, quia nec venire hoc beneficium oportet, nec perire. Denique vt gratus sit, ad eum ma-

gis per-

gis pertinet, qui debet.

ITERVM DE ADVOCATIS. Cap. 21.

Diuus Augustinus Macedonio, epistola. 54.

880 **I**ustius dicitur aduocato, redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisisti, iudicem fellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti. Quis tandem aduocatus, aut ex aduocato ita vir optimus facile peritur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cum tibi malè adessem, dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agè te iniquè abstulisti? & tamen quem prioris non rectæ vitæ, rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet: vt si ille qui iniquè litigauit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculo auferitur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumuentis legibus obtinetur?

Diuus Bernardus lib. 1. de consideratione, ad Eugenium.

881 **N**isi agitentur causæ audiantur partes, inter partes iudicare quis potest? Agitentur causæ: sed sicut oportet. Nam is modus qui frequentatur: execrabilis planè, & qui, non dico Ecclesiam, sed nec forum deceret. Miror namque quemadmodum religiosæ aures tuæ audire sustinent huiusmodi disputationes aduocatorum, & pugnas verborum, quæ magis ad subuersionem, quàm ad inuentionem proficiunt veritatis. Corrige prauum morem, & præcide linguas vaniloquas & labia dolosa claude. Hi sunt, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium: disertis aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate. Sapientes sunt, vt faciant malum: eloquentes, vt in pugnent verum. Hi sunt, qui instruunt, à quibus fuerant instruendi: astruunt non comperta, sed iua: struunt de pro-

prio calumnias innocentia: destruunt simplicitatem veritatis: obstruunt iudicii vias. Nihil ita absque labore manifestam facit veritatem, vt breuis & pura narratio. Ergo illas, quas ad te necesse erit intrare causas, diligenter velim, sed breuiter decidere affuescas, frustratoriasque & venatorias præcidere dilationes.

Habeant semper aduocati ante oculos iuramentū, quod quotannis præstare solent, cuius capita ex Iustiniани formula decerpta esse videntur. Iurāt enim, quod omni virtute sua omnique ope, quod iustum & verum existimaerint, clientibus suis inferent: nihil studii relinquentes, quod sibi possibile sit: quod credita sibi causa, cognito quod improba sit, vel penitus desperata, & ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti non patrocinentur: sed et si certamine procedente aliquid sibi tale cognitum fuerit, à causa recedent, ab huiusmodi communicatione sese penitus separantes.

Fabius lib. 12. cap. 7.

Neque verò pudor obset, quo minus susceptam, cum melior videretur, litem, cognita inter disceptandum iniquitate, dimittat, cum prius litigatori dixerit verum. Nam & in hoc maximum, si æqui iudices sumus, beneficium est, vt nō fallamus vana spe litigantem. Nec enim dignus est opera patroni, qui non vitur consilio.

Patricius lib. 3. de institut. Reip.

Agant causas patroni viri optimi iurisque periti, qui nihil astutē, nihil dolo committant, sed omnia verē loquantur: sitque illis mendacium non impunitum. Nihil enim in Rep. tam incorruptum esse debet, quàm iudicium: quod qui dem sapius lingua, quàm pecunia corrumpitur. Vnde eleganter se nō intelligere Cicero dicebat, cur qui iudicem pecunia corrumpit, pcena dignus sit, qui verò eloquentia, laudem ferat. Mihi quidē, inquit, hoc plus mali facere videtur,

qui

qui oratione, quàm qui precio iudicem corrumpit quia pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo autè potest.

Ouidius lib. 1. Elegiarum.

885

Turpe reos empta miseros defendere lingua,
Quod faciat magnas turpe tribunal opes.

DE SCRIBIS. Cap. 22.

886

Scribæ Hispaniarum, innumerabiles ferè sunt: sed vt multi mecum sentiunt, pauculi esse deberent, & illi quidem spectatæ fidei, & bono genere nati. nam & priuatim & publicè, prodesse plurimum, & nocere possunt.

887

Cassiodorus lib. 12. Variarum.

Scribarum officium securitas solet esse cunctorum: quoniam ius omnium eius sollicitudine custoditur. Armarium tabellionis fortuna cunctorum est, & merito refugium omnium dicitur, vbi vniuersorum securitas inuenitur.

888

Scribæ potius, quàm ipsi iudices iudicant: quia causarum vincula dissolunt. Nec enim iudices aliud facere possunt, quàm fidem eorum sequi, quæ apud istos probata fuerint: contractuum, testamentorum, & actorum omnium robur, ex fide scribarum pendet. Adde, quòd cum fas sit, promulgatam sententiam appellatione suspendere, istis non licet obuiare. nam horum scripturæ paratam habent executionem, & ab eis prouocare non licet.

889

Quamobrem, vt in pretio habendi sunt, qui suis stipendiis contenti, fideliter ac diligenter suum officium faciunt: sic puniendi sunt seuerissimè, qui spretis legibus litigantes deglubunt, & res publicas & priuatas depeculantur. Sed hi sine vlla miseratione durissimis suppliciiis afficiendi erunt, qui falsi aliquid pro testimonio scripserint. Actum enim
est de

est de rebus humanis, si scribæ improbi sint, & impuniti, & sola eorum spectatur fides.

Lampridius in Alexandro Seuero.

Eum notarium, qui falsum causæ breuem in consilio imperatorio retulisset, ancisis digitorum neruis, ita vt nūquam posset scribere, deportauit. 890

Philo Alexandrinus libro in Flaccum, memorat. Lampo- nem quendam scribam sedentarium, qui tunc vanalem habebat iudicum obliuionem, & in actis publicis quædam delebat, quædam prætermittebat, data opera, nonnunquam inferebat, quæ in iudicio dicta non fuerant: rursus aliam mutabat, transponebatque pro libito, è singulis syllabis atque etiam apicibus quæstum faciens: qui sæpe conclamante populo appellatus est, calamosphactes, aptissimè, quòd scribendo multos calamo iugularet. Atque vtinam hodie non sint, discipuli Lamponis, & successores. 891

DE OFFICIO EORVM, QVOS VISITATO RES NOMINANT. Cap. 23.

Vtilissimum quidem Rebus publicis est, vt omnes magistratus muneris gesti rationem reddant. Sic etenim fit, vt qui perperam se in officiis gesserint, iustissimè puniantur: qui verò rectè, laudem & honorem consequantur. Denique vt cauti sint omnes, non ignari haud ita multò post, rationem ab eis esse reddendam. 892

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 4.

Commodum est, vt animi magistratuum pendeant, nec eis quidquid velint efficere, liceat. Nam licentia quidquid libet agendi, non potest malum, quod est in quoque homine, cauere. 893

Erant Athenis Legistæ, quibus omnes magistratu functi, intra triginta dies, quæ magistratu decessissent, administrationis rationem reddebant. Præco autem proclamabat his 894

L verbis

verbis : Quis vult talem, tali functum magistratu, de antea-
ctæ vitæ accusare facinoribus ? Et qui accusare volebat, ad-
mittebatur. Sed hæc magis ad eam rationem, quam residen-
tiam vocant, quam ad visitationem pertinent.

Plato lib. 6. de legibus.

895 Nemo iudex, magistratusve sit, qui gesti officii sui ratio-
nem non referat: præter eos, qui regum instar finem rebus
imponunt.

896 Obserua exceptionem diuini Platonis, qui prudentissi-
mè censuit, summorū iudicū autoritatem exponendam nō ef-
se calumniis & accusationibus impudētissimis subiectorū.

Idem Plato lib. 12. de legibus.

897 De repetendis rationibus, quas magistratus referre de-
bent, quid dicemus: Quis enim sufficiens repetundarum iu-
dex erit, si quis magistratus rerum pondere pressus, dixerit
feceritve suo aliquid indignum principatu? Difficile inuen-
tu hoc est. Nam cum delecti magistratus virtute alios ante-
cellant, quo pacto præstantiorem eis inueniemus? Et tamen
diuini aliqui viri rationum referendarum exactores & iu-
dices nobis quarendi sunt: quos oportet in omni virtutum
genere cunctis excellere: & qui non pauciores, quam quin-
quaginta nati sint annos.

Cornelius Tacitus lib. 15. annalium.

898 Olim quidem non modò prætor aut consul, sed pri-
uati etiam mittebantur, qui prouincias viserent, & quid de
cuiusque obsequio videretur, referrent. Trepidabantque ge-
tes de æstimatione singulorum.

899 Ex quibus perspicue patet, vetus & antiquum esse, vt in
iudices & magistratus generaliter inquiratur, & ad princi-
pem referantur bene ac malè gesta illorum. Nam vt præ-
mio digni sunt, qui bene præsunt: sic è Republica est, vt iudi-
cium seuerissimum fiat in eos, qui malè se gesserint.

Demosthenes, oratione, 2. contra Aristogitonem.

Repellendi & coërcendi sunt à vobis, cum omnes legum violatores, tum verò in primis ii, qui magistratu funguntur & in Republica versantur. Per hos enim & maximas Respublica clades accipit, si mali sint: & vicissim iuuatur plurimùm, si sint boni viri & legum studiosi. Quod si Remp. capessentibus semel permiseritis, vt leges violent, & recepta iura despiciant: necesse erit, vniuersos qui in ciuitate degunt, improbitatis eorum pœnas sustinere. vt enim delictorum, quæ in nauibus committuntur inter nauigandum, si quis nautarùm deliquerit, paruum est damnum: sin gubernator deceptus fuerit, aut aberrauerit, communi calamitate vectores omnes inuoluit. Sic & plebeiorum peccata non in populi, sed in ipsorum damnum cedunt: sed magistratum & Remp. gubernantium peccata, ad vos vniuersos pertinent. Quapropter & Solon plebeis tarda, magistratibus & populi gubernatoribus velocia supplicia constituit: quod existimabat, ab illis quouis tempore sumi posse pœnas, hos moram vltionis non admittere.

DE REPUBLICA

LIBER OCTAVVS.

DE PRAEFECTO VRBI.

Caput. 1.

HOC ferè toto Libro de his magistratibus disseremus, qui vrbibus præficiuntur: quos Correctores appellare solemus. Omnes enim ciuitates Hispaniæ ab his magistratibus gubernantur: & quæ olim præsides prouintiarum, pro consules atque prætores administrabant: ea omnia præfecti vrbibus hodie gerunt.

902. Sic etiam ad praesides prouinciarum omnia pertinebāt, quae Romae plures magistratus curabāt: & quaeq; ciuitas Hispania, cū municipiis & vicis suis: instar prouinciae obtinet.

Hermogenianus & Martianus, sub titulo de officio praesidis.

903. De omnibus causis, de quibus vel praefectus vrbi, vel praefectus praetorio, itemque consules & praetores, caeteriq; Romae cognoscunt: correctorum & praesidum prouinciarum notio est. Omnia enim prouincialia desideria, quae Romae varios iudices habent, ad officium praesidum pertinent: & praefecti vrbibus nostris eorum omnium magistratum vice atque officio funguntur.

904. Urbibus praefectos Rex mittere solet, vt biennio ciuitates regant: & plerunq; ad consequentem annum iurisdictionis eorum porrigitur, praesertim cū id ciuitatum senatores ac decuriones postulant.

Institianus de plebeis praetoribus, haec eadem serē tradit, constitutione. 13, dicens.

905. Scire autem eos pro certo oportet, quod si incorruptos se conseruauerint, & à Deo auxilium habebunt, neque benevolentia nostra frustabuntur, & magistratus in longiora illis tempora prorogabitur. Quis enim vellet eum, qui pulchrè & rectè se gereret, temerè mutare?

Qualis autem sit eligendus ad huius magistratus munera, docet Plato, dialogo. 3, de Rep.

906. Is qui singulis aetatibus semper pueritia, adulescentia, maturatione aetate, probatus est, & immaculatus existit, custos & princeps est ciuitatis constituendus.

Idem dialogo. 6.

907. Oportet eum, qui passim syncerus & incorruptus euadit, tanquā aurū in ignis examine comprobatū, gubernāda ciuitati praeficere, muneribusq; ornare & viuente & mortuū.

QVID PRIMVM FACIET PRAEFE

CTVS VRBI. Cap. 2.

Vrbi-

Vrbibus præfecti in primis iuramentum præsent, quale iam antè retuli: Deinde ad vrbes protinus proficiscantur. Neq; moram alicubi trahant, aut demigrent prius ad alias regiones, inuisuri fortè patriam, & quæcunq; alia delicti dissolutiq; homines facere consueuerunt: sed celeriter ad officium, cuius habenas susceperunt, proficiscantur. *Quemadmodum Iustinianus edixit, constitutione. 95.* 908

Ad hæc, ea omnia vrbis præfectus faciat, quæ Vlpianus prudentissimè tradit. *Lib. 1. de officio proconsulis.* 909

Antequàm fines prouinciæ sibi decretæ ingressus sit, edictum debet de aduentu suo mittere, continens commendationem aliquam sui, si qua ei familiaritas sit cum prouincialibus, vel coniunctio: & maximè excusans, ne publicè vel priuatim ei occurrant: esse enim conueniens, vt vnusquisq; in sua eum patria excipiat. Rectè autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit: significetq;, qua die fines sit ingreßurus: plerunq; enim incerta & inopinata turbât prouinciales, & actus impediunt. *sup. Iustinianus constit. 95.* 610

Ante duos duntaxat dies, quàm prouinciam ingredietur, in qua est, qui magistratu defungitur, ad eum amicè cõscriptam mittat epistolam: quæ velit, vt cohors mittatur in eius occursum: atq; ex eo tẽpore annonas percipiat, ex quo iam cum magistratu est, & hunc administrat. 911

Vsq; adeò viris sapientibus nouitates displicuerunt, vt Vlpianus, loco prænotato scripserit: hoc obseruare debet proconsul, vt per eam partem prouinciam ingredietur, per quam ingredi moris est. Magni enim faciunt prouinciales, seruari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. 912

Idem lib. 2. de officio proconsulis.

Si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput peruenerit: pati debet cõmendari sibi ciuitatem, laudèq; suas non grauatè audire, cum honori suo prouinciales id ve 913

dicent: & ferias, secundum mores & consuetudinem, quæ re-
tro obtinuit, dare.

913 Quod verò præfectus, urbem ingressus, primum facere
debet, illud est: vt ad confistorium, siue curiam civitatis ac-
cedat: ibidemq; coram decessore & senatoribus, diploma re-
gium, quo sibi ea civitas decreta & commissa est, exhibeat,
ac perlegi faciat: & ex more infulas & insignia magistratus,
hoc est, virgas iustitiæ, accipiat.

DE VXORE PRAEFECTI. Cap. 3.

914 **A** Cris olim contentio fuit inter Seuerum Cæcinnam &
Valerium Messalinum, de vxoribus proconsulum, & a-
liorum magistratum, vt est apud Cornelium Tacitum, in
lib. 3. Annalium.

915 Seuerus Cæcinnam censuit, ne quem magistratum, cui pro-
uincia obueneret, vxor comitaretur: multum antè repetitum
concordè sibi coniugè, & sex partus enixæ: seq; quæ in publico
cū statueret domi seruauisse, cohibita intra Italiã, quanquã
ipse plures per provincias quadraginta stipèdia expleuisset.

916 Haud enim frustra placitum oliu, ne feminae in focios,
aut gentes externas traherentur. Inesse mulierum comitan-
tui quæ pacem luxu, bellum formidine morentur: non im-
becillè tantum, & imparè laboribus sexû, sed si licentia ad-
sit, saeuum, ambitiosum, potestatis auidû, incedere inter mi-
lites, habere ad manû centuriones: cogitarent ipsi, quoties
repetundarû aliqui arguerentur, plura vxoribus obiectari:
his statim adhærescere deterrimû quèq; provincialium: ab
his negotia suscipi, transigi: duorû egressus coli, duo esse præ-
toria, peruicacibus magis & impotentibus mulierum ius-
tis, quæ Oppiis, aliisq; legibus constrictæ, nunc vinculis exo-
lutis, domos, fora, iam & exercitus regerent.

917 Cui Valerius Messalinus respondit: Multa duritiæ veterû,
molius & latius mutata. Nec enim vt olim obsideri urbem
bellis, aut provincias hostiles esse, & pauca feminarum ne-
cessis

cessitatibus cōcedi, quæ ne coniūgum quidē penates, adeo socios non onerent: cætera promiscua cum marito, nec vllū in eo pacis impedimentū, bella planè accinctis, obēdita, sed feuerentibus post laborē, quod honestius quàm vxorū leuamentum: At quasdam in ambitionem aut avaritiā prolapsas. Quid ipsorū magistratū, nōne plerosq; variis libidinibus obnoxios: non tamen ideo neminē in prouinciā mitti corruptos sæpe prauitatibus vxorū maritos, nū ergo omnes celibes integros placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reip. Postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignauiam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpā, si fœmina modū excedat. Porrò ob vnius aut alterius imbecillū animū, male eripi maritis consortia rerum secundarum aduersarumq; simul sexum natura inualidum deserui, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis: vix præsentī custodia manere illesa coniugia, quid fore, si per plures annos in modum disidii obliterentur: Sic obuiam irent iis, quæ alibi peccarentur, vt flagitiorum vrbs meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. Nam principibus ad eūda sepius longinqua imperii: Quoties diuū Augustū in Occidentē atq; Orientē meauisse comite Liuia: se quoq; in Illyricū profectū, & si ita cōducatur, alias ad gētes iturū, haud semper æquo animo, si ab vxore charissima, & tot cōmuniū liberorum parente diuelleretur. Sic Cæcinnæ sententia elusa, Messalinus obtinuit, vt vxores maritorū comites ad prouincias esse possēt.

Sed Vlpianus lib. i. de offi. proconsulis, inquit. Proficisci proconsulē melius quidem est sine vxore: sed & cum vxore potest: dummodo sciat, senatū Cotta & Messala consulibus censuisse: futurum, vt si quid vxores eorū, qui ad oficia proficiscuntur, deliquerint ab ipsis ratio & vindicta exigatur. Ac mea quidem sententia, ex qualitate coniugum, profectiois & oficiorum, id rectius æstimari poterit.

DE COMITIBVS PRAEFECTI VRBI.

Caput. 4.

919 **P**raefectus vrbi comites eligere debet, probos, prudentes,
& muneribus aptos. Nam si quid perperam gesserint, id à
praefecto praestandum est, quippe cum debeat bonos viros
ad Reipublicae ministeria eligere.

Isocrates ad Dæmonicum.

920 Delectus ad magistratum, nullius improbi ministerio in
obeundis negotiis vtitor. Nam quidquid ille deliquerit, id
tibi imputabitur.

921 Comites praefecti vrbi esse solent Assessor, quem locum
tenentem vocant: & alter iudex criminum, & apparitores,
siue executores, quos quidem idoneos facile praefectus inue
niet, si modò iusta illis stipendia dederit. Nam si vno, quod
aiunt, nummo, comites istos conduxerit, aut salarii prae
stiti parte malè illos fraudauerit: sibi, & avaritiae suae, impu
tare debet, quidquid praefecturae suae tempore parum fœ
liciter euenerit.

Lex Diocletiani & Maximiani lib. 1. C. tit. 47.

922 Studiorum labor meretur, vt ii, qui in publicis admini
strationibus constituti, sociari sibi consiliorum participes
cupiunt: spe praemiorum atque honorificentia sua prouo
cent eos, quorum prudentiam sibi putant esse necessariam.

Cicero ad Quintum fratrem.

923 His autem in rebus iam te vsus ipse profectò erudiuit, ne
quaquam satis esse, ipsum has te habere virtutes: sed esse cir
cunspiciendum diligenter, vt in hac custodia prouinciæ,
non te vnum, sed omnes ministros imperii tui, socios & ciui
bus & Reip. praestare videare. Quos verò aut ex domesticis
conuictoribus, aut ex necessariis apparitoribus tecum esse
voluisti: horum non modò facta, sed etiam dicta omnia
praestanda nobis sunt.

Idem ad eundem: de his loquens, quos habebat adiutores imperij.

Si

Si quis, inquit, forte eorum esset sordidior, ferres eatenus 924
 quoad per se negligeret eas leges, quibus est astrictus: non ut
 ea potestate, quam ad dignitatem permisisses, ad quæstum
 vteretur. *Et mox.* Quanta sit in quoque fides, tantum cuique
 committe. *Et paulo post.*

Sed habes eos tecum, quos possis rectè facientes facile di- 925
 liger e minus consulentes existimationi tuæ, facillime coër-
 cere. Sint aures tuæ, quæ id quod audiunt, existimentur au-
 dire, non in quas fictè aut simulatè quæstus causa infurre-
 tur. Sit licitor non suæ, sed tuæ lenitatis apparitor, maioraq;
 præferant fasces illi, ac securès dignitatis insignia, quam po-
 testatis. Si quis est eorum, in quo iam offenderis, de quo ali-
 quid senseris, huic nihil credideris, nullam partè existima-
 tionis tuæ commiseris.

NE FAMILIA PRAEFECTI MVNERA
 ACCIPIAT. Caput. 5.

Satis multa iam antè dixi, ut ne magistratus accipiant mu- 962
 nera. Addèdum eodem est, ne familia præfecti vrbi quip-
 piã doni aut muneris capiat: si secus fecerit, pœna septupli ad
 uersus præfectum ipsum lege Regia sancita est, idque iure
 quàm optimo, ne fraus legibus fiat, & fortè per vxorè, filios
 domesticos, & familiares, ad magistratû perueniãt munera.

*Atque ea quidem olim Cicero Verrem commississe ait: nam
 Actione 3. in eundem, inquit.*

Non nego tibi ipsi nullum nûmum esse numeratum. Sed 927
 cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata, pecuniæ da-
 bantur, non erat quærendum cuius manu numerarètur, sed
 cuius iniuria cogerètur. Comites illi tui dilecti, manus erãt
 tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, ma-
 nus erãt tuæ. ut quisq; te maximè cognatione, affinitate, neces-
 situdine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur.

Obseruet præfectus vrbi consilium illud Ciceronis ad
 Quintum fratrem, atq; operibus præset: & nemo erit qui
 fami

familiaribus suis munera dare velit. Deniq; ait: Hæc opinio fit, non modò iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam qui derint, te inimicum (si id cognoueris) futurum. Neq; verò quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant, se apud te multum posse, abs te solere impetrari.

Ad hæc præfectus rem boni exempli, & ciuibus gratissimam faciet, si familiarium crimina, præsertim eorum, qui in officio delinquant, seuerè punierit: eo enim efficietur, vt intelligant oēs, quòd qui suis nõ pepercit, nec ali enis parceret.

Extat lex Honorij & Theodosij, lib. 1. Codicis Iustiniani. sub titulo. 29. cuius verba sunt.

Omnes prouinciarũ apparitores, pro inueterata autoritate, iuxta motũ iudicis, nudatos verberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus: vt & facilis executio Rerum publica rum sit, & officiorum insolentia comprimatur, & iudicum seueritati competens reddatur autoritas.

NE COMITES INDIGENAE SINT AVT CONSANGVINEI PRÆFECTI. Cap. 6.

NEC præfectus vrbi, nec eius comites indigenæ esse possunt, ne odio aut gratiæ multa concedant: itaque locum præfecti tenens, iudex criminum, assessor, apparitores, & executores aliunde sunt assumendi.

Lex Anastasij lib. 1. C. tit. 39.

Nulli patriæ suæ administratio sine speciali permisso principis permittatur. *Lex Constantij lib. 12. C. tit. 66.*

Nullus apparitor ad eam prouinciam, ex qua oriundus est vel in qua collocauerit larem, obtentu publicæ necessitatis, vel executor priuati negotii dirigatur. Apparitor verò, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc autem pœna etiam cæteris officialibus irrogata est.

Lex Gratiani, lib. 9. C. tit. 29.

Ne quis sine sacrilegi crimine desiderandum intelligat, gerendæ ac suscipiendæ administrationis officium, intra eam prouinciam, in qua prouincialis & ciuis habeatur: nisi hoc cupiam vltro nea liberalitate per diuinos assatus imperator indulgeat. 934

Iulius Paulus lib. 5. sententiarum, tit. de fisci aduocato.

In ea prouincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale administrare prohibetur: ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. 935

Qui eiusdem ciuitatis non sunt, & administratione deposita, alio migrare debent: si proculdubio sine respectu cuiuslibet, officium suum libere faciunt: contrarium vero indigenis evenire solet: quid, quod omnia & inimicitia inter municipes ipsos oriuntur & crescunt, cum ciuis in suam ciuitatem, tamen si iustissime, animaduertit. 936

Quas ob res legibus regis & mandatis veritum est, ne officia ista indigenæ gerant, & eisdem mandatis adicitur, ne comites, consanguinei, aut affines sint præfecti: vtricumque enim amicitiam natura ipsa peperit: quod sit, vt ferere in eos præfectus animaduertere non facile queat. 937

DE SENATORIBVS SIVE DECVRIONIBVS. Caput. 7.

Senatores urbium, rectores vulgo appellatur, & præfectus ipse, corrector: nempe quia omnes in nub regunt ciuitates. Hi præfectorum socii atq; consilarii, & nonnunquam assessores, viri prudentes, & probi, & nobiles esse deberent, vt publicis & priuatis rebus rectius consulere possent. Hi ferè hodie sunt, quos olim defensores ciuitatum nominabant: nam idem penè est vtrorumque officium, quemadmodum ex his legibus perspicue patet. 938

Lex Græuani lib. 1. C. tit. 51.

939 In defensoribus ciuitatum erit administrationis hæc forma: scilicet, vt in primis parētis vicē plebi exhibeas: descriptionibus rusticos, vrbanosq; non patiaris affligi: officialiū insolentię, & iudicum procacitati (salua reuerentia pudoris) occurras. Ingredi cum voles ad iudicem, liberam habeas facultatem.

Lex Valentiniani, sub eodem titulo.

904 Defensores nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis sui tantum fungantur officio: plebē ab omni improborum insolentia & temeritate tueantur: vt id tantum, quod esse dicuntur, esse non desinant.

941 Ad officium senatorum pertinet, omni ope curare, ne quid Respublica detrimenti capiat. Libera sint illis suffragia semper, sine respectu cuiusquam. Sic illis propositum commune bonum, & ab eo se auelli nunquam patiantur: ne priuata odia publicis vtilitatibus anteponan: ne bona ciuitatum depeculantur. Demū, quę facturos se ac seruatos iurant, fideliter ea omnia præstent.

942 Sed illud præterire non possum, in quo senatores quosdam rimarum plenos facile deprehendas: qui arcana Reip. tanta licentia produnt, vt nihil minus quam sese iniquę agere, credere videantur: cum & perfidi hoc solo, ac periuri sint: & tamen iam id iniqua consuetudine leue, & pro nihilo, esse putatur.

Cicero lib. i. de legibus.

943 Tantam esse ait, corruptelam malę consuetudinis, vt ab ea tanquam igniculi extinguantur à natura dati, exorianturq; & confirmentur vitia contraria.

Diuus Augustinus in enchiridio, cap. 80.

944 Magna etiam & horrenda peccata, cum in consuetudinem venerint, aut parua, aut nulla esse creduntur,

DE RATIONE REPOSCENDA, QUAM
VVLGO RESIDENTIAM VO-

MAndatis cauetur, vt iudex residentia, siue praefectus
vrbi rationem administrationis à decessore reposcat. 945
Is autem qui eodem officio functus est, permanere debet ac
residere quinquaginta diebus in ciuitate cui praefuit. idq;
est, quod à residendo vulgus residentiam nominat.

Lex Zenonis lib. 1. C. tit. 45.

Nemo ex omnibus magistratibus, postquam sibi suc- 946
cessum fuerit, audeat excedere de locis, quos rexisse nosci-
tur, antequam quinquaginta dierum constitutus numerus
finitur: sed per id tempus publicè, non domi, vel intra sa-
cro sanctos terminos, aut potentes domos latitantes: sed in
celeberrimis locis, ante omnium, quos nuper gubernauit,
ora versentur: vt pateat omnibus facultas libera super
furtis aut criminibus querimoniam commouendi: & ille,
accusare volentibus, pro legum ratione respondeat.

Ipse autem, qui praesentem fugiens non obseruauerit le- 947
gem: vbi cumq; repertus fuerit, sine vllò penitus obstaculo,
deducatur, per sex menses ibidem moraturus, ne possint e-
ius crimina vel furtia caelari. Quod si intra quinquaginta
dies coepta, necdum finita sit fuerit si ciuilerit fuerit pulsa-
tus, dato procuratore instructo, post quinquaginta dies pro-
tinus discedere valeat. Si verò de crimine fuerit accusatus,
vq; ad terminum causae ibidem necessario permaneat.

Hec eadem renouans Iustinianus, constitutione. 95. in- 894
quit: Sancimus, ne cui praesidi, prius licentia sit prouinciae
deserendae, quam magistratum deponat: & vt eo deposito,
per quinquaginta dies sub publico aspectu commoretur in
prouincia, cui praefuit: referatq; in acta publica eum diem,
quo discedit ex prouincia, vt perspicuum sit, in rebus, ne ge-
stis suis fiduciam collocet, an non.

Præterea si quis magistratum, siue militarem, siue ciui- 949
lem, vel adhuc gerens, vel eo abdicatus, prouinciam relin-
quat:

quat. is sanè magistratus, qui absq; iussione nostra hanc relinquit, tum criminis perduellionis reus esto, tū denuo in prouinciam remissus, postquam his, qui crimen ei ingerūt responderit, vt perduellionis reus extremum supplicium excipito.

DE EADEM RE. Cap. 9.

950 **E**Rgo præfectus vrbi actiones & accusationes aduersus decessorem & comites eius propositas audire, ac breuiter eas definire debet.

Lex Arcadij & Honorij, lib. 1. C. tit. 47.

951 **C**onsiliarios iudicum & cancellarios, & eos qui domesticorum funguntur officio, post depositam administrationē quinquaginta dies in prouinciis residere præcipimus. Pro cōfesso autē tenebitur, qui accusatus, huiusmodi personam subtraxerit: eaq; in quadruplum restitui iubemus, quæ desiderantur ablata: vt duplum spoliatus accipiat, & duplū noster fiscus adquirat.

Pars legis Honorij & Theodosij, sub eodem titulo.

952 **C**ancellarii post depositam administrationem, prouincialibus præsentiam sui exhibeant: quo volentibus sit accusandi eos facultas: si enim idonea causa exegerit, ad detegenda iudicis flagitia, etiam quæstioni eos subdi oportet.

953 **V**ariis pœnis magistratuum crimina coërcentur, quas nunc referre nihil attinet: eam duntaxat memorasse sufficiet, quam Herodotus libro. 5. retulit, in hanc sententiam: Sisamnem, vnum è regijs iudicibus, quòd iniuste ob pecuniã iudicasset, rex Cambyles interemerat, interemptoq; detractum coriũ in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicaret, intēdit: ibidēq; eius filiũ Otanē sedere iudicem præcepit, atq; in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.

954 **I**nquiritur quoq; secretò in decessorē & eius comites, vt
etiam

etiam officio iudicis constet, vtrum bene, an malè Remp. ad ministrauerint. Quòd si quempiam inuenerit ex cane in lupum conuersum, seuerissimis cum suppliciis afficiat.

Demosthenes oratione. 1. contra Aristogitonem.

Canis iste est populi, qui eos, quosvt lupos insimulat, non mordeat: quas verò se tueri profitetur oues, ipse deuoret. Atqui dicunt, canes, qui de ouibus gustent, esse iugulandos. Itaq; primo quoq; tempore a medio tollendus est.

Debet etiam præfectus vrbi rationes excutere vestigaliũ publicorum, & accepta & expensa perspicere, & vt reliqua soluantur, cogere: & quæ perperam fuerint expensa, delere.

Plinius Traiano lib. 10. epistol.

Nunc Reip. Prusensium impendia, redditus, debitores excutio: quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium inteligo. Multæ enim pecuniæ, variis ex causis a priuatis detinentur. Præterea quædam minimè legitimis sumptibus erogantur.

Cui Traianus respondit.

Rationes in primis tibi Rerum publicarum excutiendæ sunt: nam & eas esse vexatas satis constat.

Idem Plinius eidem Traiano alia in epistola scribit.

Requirenti mihi Byzantium Reip impedia, quæ maxima fecit, indicatum est Domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eiq; dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putauit vt simul & sumptus leuaretur, & impleretur publicum officium. Eidem ciuitati imputata sunt terna milia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Massiæ præest, publicè salutandum. Hæc ego in posterũ circuncidenda existimaui. Te Domine rogo vt quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmate, aut errorè emendare digneris.

Traianus respondit.

- 960 Optinere fecisti, Secunde charissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, & si solum eorum p̄sephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis & Mæsiæ præses, si minus illum sumptuose coluerint.

DE PRAETORIIS ET OPERIBVS PUBLICIS. Cap. 10.

- 961 **S**I forte publica domus in ciuitate non sit, in quam præfectus vrbi, & senatores, commodè conuenire possint: cura re præfectus debet, vt quam primùm fieri queat, ædificetur. Prætoria quoq; id est, domus quas præfecti habitant, reficiantur.

Lex Anastasii, lib. 1. C. tit. 39.

- 962 Nulli iudicum, qui prouincias regunt, in ciuitatibus, in quibus sacra palatia aut prætoria sunt, liceat his relictis, priuatorum sibi domos ad habitandum, veluti prætoria, vendicare: sed sacratissima modis omnibus habitare palatia, seu prætoria: vt hac necessitate compellantur eorum reparationi prouidere.

- 963 Opera quoq; omnia publica, ad officium præfecturæ vrbanae hodie pertinent: quæ olim ad ædiles pertinebant.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 3.

- 964 Secunda procuratio est vrbanae rerum, tum communium, tum etiam priuatarum, vt cum decente ornatu ædificia & viæ conseruentur, & collapsa reficiantur, & cætera, quæ similem procurationem attingunt. qui magistratus ædilitas à plerisque nominatur.

Vlpianus lib. 2. de offi. proconsul.

- 965 Aedes sacras & opera publica proconsul circumire debet,

bet, inspiciendi gratia, an facta recta sint, & quæ sint, vel an aliqua refectione indigeant: & si qua cepta sunt, vt consummentur, prout vires eius Reip. permittunt, curare debet. Curatoresq; operum diligentes & solemniter præponere: ministeria quoq; militaria, si opus fuerit, ad curatores adiuvandos dare.

Quòd si Vlpianus ethnicus in primis aedes sacras visendas, & reficiendas esse à proconsule, tradit: multò id magis à veræ religionis cultoribus faciendum est. Itaq; præfectus vrbi ciuitatis Episcopo in templis ædificandis, & reficiendis, adesse ac suffragari debet.

Biesius lib. 3. de Rep.

Templa rebus diuinis consecrata sunt, in quæ nos à tumultibus reciperemus, quòd possimus commodius de religione, negotiisq; salutis nostræ cum Deo tractare. Diligenter autem obseruandum est, vt nihil indecens sit vnquam in templis, ac non vehementer religiosum. Res sacræ nihil admittunt, nisi quod omnino serium sit atq; seuerum. Ludicra verò omnia, quæ suapte natura stulta sunt & inepta, si propter stolidam nostri partem ad contentioris animi relaxationem interdum vtilia sint, vel in foro, vel priuatim in cædibus, non autem in templis exercentur. Certè legimus sapientissimos omnes, præcipuè tamen Christianos, ab huiusmodi ineptiis plurimum abhorruisse.

DE NOVIS OPERIBVS. Cap. ii.

Prefectus & senatores opus nouum facere nequeunt, nisi consulto Principe.

Lex Valentiniãni, lib. 8. C. iii. 12.

Nullus iudicum nouum opus informet, quoties serenitas nostræ arbitria cessabunt: nisi de suis pecuniis huiusmodi opus voluerit construere. Ea tamen instaurandi, quæ iã

M defor-

deformibus ruinis intercidiſſe dicuntur, vniuerſis licentiam damus.

Lex Arcadij & Honorij eodem tit.

- 970 Nemo iudicum in id temeritatis erūpat, vt inconfulta pietate noſtra, noui aliquid operis exiſtmet inchoandū. Si quis contrā fecerit, ſex libris auri multabitur. Similis etiā condemnatio ordines ciuitatis manebit.

Lex Leonis ſub eodem titulo.

- 971 Nemini iudicū liceat, noua opera inchoare, prius quā ea, quæ cepta inuenerit, à deceſſore, vel deceſſoribus ſuis, veſtigate dirupta, ſut deſidia derelicta, diligenti ſtudio inſtātiaq; compleuerit: cū ex hoc plurimū laudis acquirat, ſi ea culta & perfecta reddiderit, quæ vetuſta ſunt, & inſtaurationem requirunt, quæq; ab alijs initiata & imperfecta reſederant.

- 972 Ac ſi diceret: Multō maiorem laudem ferent, qui vetuſta inſtaurauerint, collapſa reſecerint, cepta cōſummauerint: quā ijs, qui rebus hiſce neglectis, noua opera fuerint aggreſſi.

Lex Conſtantini lib. 15. C. Theodoſiani, tit. 1. vbi alia multa leges huic ſimiles referuntur.

- 973 Provinciarum iudices cōmoneri præcipimus, vt nihil ſe noui operis ordinari antè debere cognoſcant, quā ea compleuerint, quæ à deceſſoribus inchoata ſunt: exceptis duntaxat templorum ædificationibus.

Plinius Traiano lib. 10. epiſtolarum.

- 974 Quærenti mihi Domine, Pruſæ, vbi poſſet balineū, quod induliſti, fieri: placuit locus, in quo fuit aliquādo domus (vt audio) pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim conſequemur, vt ſcædiſſima facies ciuitatis ornetur. atq; etiam, vt ipſa ciuitas ampliatur, nec vlla ædificia tollantur: ſed quæ ſunt veſtigate ſublapſa, reparentur in melius.

DE MVRS, ET VIA PVBLICA. Cap. 12.

Ad

AD officium quoq; præfecturæ vrbanae pertinet, murorū,
& viarum cura: muri enim, & viæ publicæ refici, & ex
trui debent. 975

Ulpianus lib. 69. ad edictum.

Muros municipales nec reficere licet sine principis vel
præsidis autoritate, nec aliquid eis cōiūgere, vel supponere. 976

Martianus lib. 4. regularum.

In municipiis quoq; muros esse sanctos, Sabinum rectè re-
spondisse, Calsius refert; prohiberiq; oportere, ne quid in
his immitteretur. 677

Lex Honorij, lib. 8. C. tit. 12.

Omnes prouinciarum rectores literis moneantur, vt
sciant: ordines, atq; incolas vrbium singularum, muros, vel
nouos debere facere, vel veteres firmiter renouare. 978

Quæ de muris retuli, eadem de pontibus, & itineribus re-
ficiendis, sunt accipienda, item de fontibus. 979

Lex Honorij lib. 1. C. tit. 2.

Ad instructiones itinerum pontiumq; etiam diuinas do-
mos, & venerabiles Ecclesias, tam laudabili titulo libenter
adscribimus: quia non est inter fordida munera numeratū. 980

Plato lib. 6. de legibus.

Viarum vrbis curam habeant ædiles, vulgariūq; itine-
rum, quæ à regione in vrbem tendunt: ædificationum quo-
que, vt secundum leges omnes fiant. 981

Papinianus lib. 43. digest. tit. 10.

Ædiles curam gerant per vrbem publicorum itinerū,
vt complanentur: ne ve flumina damnum dent ædibus: &
vt ponticuli sint, quocunq; loco opus fuerit. 982

Procurant etiam, ne quis publica itinera perfodiat, aut
aggeribus congestis obruat: ne ve quid in publico itinere ex
ædiñcet: si contra factum erit: seruis quidem flagellis, à
quocunq; qui eum deprehenderit, cadatur: liber verò 983

ædilibus indicetur. ædiles autem lege in eū animaduertāt:
& quod factum est opus, destruant.

984 Præterea curent, ut ante suas quisq; ædes, publicas vias re-
paret, repurgetq; aquagia, quæ sub dio sunt, ita quidem, ut
ne quid impedimento sit, quod minus eatur, agatur.

985 Procurent in super, ne quid ante officinas propositum sit:
præterquam si fullo vestimenta ab excoctione ad auram re-
creet, vel faber rotas exponat: ut tamen ita collocent, ne im-
pedimento sint ducendo vehiculo. Hæc prudentissimè Pa-
pinianus.

986 Sunt qui putent, ad officium præfecturæ vrbane in pri-
mis attinere, ut refecentur contignationes illæ, quæ ex ædi-
bus eminent supra calles, quia singulariter deformat ipsam
vrbis venustatem: sed id nec legibus cautum, nec mandatis
adiectum est: nec fieri quidem potest, nisi consulto Princi-
pe. Adde quod, magno priuatorum incommodo, contigna-
tiones illæ diruuntur, nec semper deformes sunt, nec rebus
publicis nocent.

Memorat Cornelius Tacitus, lib. 15. annalium.

987 post magna vrbis incendia, præcepisse Neronem, ut eri-
gerentur domus dimensis vicorum ordinibus, & latis viarū
spatiis, patefactis areis, additisq; porticibus, quæ frontem in-
sularum protegerent. eas porticus Nero sua pecunia extru-
cturum, purgatasq; areas dominis traditurū pollicitus est.
Addit præmia pro cuiusq; ordine & rei familiaris copiis:
finiuitq; tempus, intra quod effectis domibus præmium adi-
piscerentur. Aedificia ipsa certa sui parte sine trabibus esse
voluit, & ut saxo gabino, albanoq; solidarentur: quod is la-
pis igni imperuius est.

988 Ea ex utilitate accepta decorem quoq; nouæ vrbis attule-
re. Erant tamen qui crederent, veterem illam formam salu-
britati magis conduxisse: quoniam angustiarū itinerum, & al-
titudo.

ritudo testorum non perinde solis vapore perumpere-
tur: at nūc patulam latitudinem, & nulla vmbra defensam,
graviore æstu ardescere. Ac mea quidem sententia, in regio-
nibus calidis, & satis ampliscallibus, ea contignationum de-
structio minime necessaria est.

DE AEDIFICIIS PRIVATIS.

Cap. 13.

CVrare debet præfectus vrbi, ne priuatorū ædificia viis
publicis, aut ædificiis Reipublicæ noceant, nec ita fiant,
vt publicus deformetur aspectus.

Lex Alexandri Seueri, lib. 8. C. tit. 10.

Negotiandi causa ædificia demoliri, & marmora detra-
here, edicto Vespasiani, & senatusconsulto vetitum est. Cæ-
terum de alia domo in aliam transferre licere, exceptum
est. Sed nec dominis ita transferre licet, vt publicus defor-
metur aspectus.

Lex Arcadij, eodem tit.

Si cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes ani-
mum dederit: is quindecim pedum spatio interiecto publi-
ca & priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, vt tali
interuallo publicæ ædes à periculo vendicentur.

Lex Honorij, sub eodem tit.

Mæniana, siue olim constructa, siue in posterum consti-
tuenda, nisi spatium inter se per decem pedes liberi aëris ha-
buerint; modis omnibus detrúcentur. In his verò locis, in
quibus ædificia priuatorum horreis publicis videntur obie-
cta: obstructione mænianorum quindecim pedum inter-
ualla seruentur. Qui secus fecerit, sciat, non solum fabrica-
ta demolienda, sed etiam domum ipsam sico adscribendá.

Lex Arcadij, eodem lib. tit. 12.

- 993 Aedificia priuata, vel si qua alia opera mœnibus, vel publicis operibus sociata coherent, vt ex his incendium, vel infidias vicinitas reformidet, aut angustetur spacia platearum, vel minuatur porticus latitudo, dirui ac prostrerni praecipimus.

Lex Gratiani, sub eodem titu.

- 994 Praescriptio temporis iuri publico non debet obsistere, sed ne rescripta quidem. Atq; ideo diruenda sunt omnia, quae per diuersas vrbes in foro, vel in quocunq; publico loco contra ornatum, & commodum, ac decoram faciem ciuitatis extracta esse noscuntur.

Papinianus lib. 43. digest. tit. 10.

- 995 Aediles curam habeant, vt si priuati parietes, cum alii, tum domestici, qui in publicam viam feruntur, ruinam minentur: aedium domini ees, vt oportet, demoliantur ac reparent. Quod si non demoliantur, vel non reparent: multa in eos dicant, quousq; vitium emendauerint.

Iulius Paulus lib. 39. digest. tit. 2.

- 996 Ad curatoris Reip. officium spectat, vt diruptae domus a dominis extruantur. Domum vero sumptu publico extructam, si dominus ad tempus pecuniam impensam cum usuris restituere noluerit, iure eam Resp. distrahit.

DE OPERIBVS PUBLICIS ET PRIVATIS. Cap. 14.

Vlpianus lib. 1. digest. tit. 18.

- 997 Praefes prouinciae inspectis aedificiis, dominos eorum, causa cognita, reficere ea compellat: & aduersus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.

Lex Diocletiani, lib. 11. Capit. 29.

Si secundum legem ciuitatis, Resp. cuius meministi, ruina collapsis ædificiis tuis, distraxit arcem: nihil contra huius legis tenorem rector prouinciæ fieri patietur. 998

Pluribus regiis legibus vetitum est, ne à priuatis hominibus arces vel turres ædificentur. 999

Plutarchus in Tiberio & Graccho.

Caius Gracchus maximè diligentem circa viarum pro- 1000
curationem se præstitit, tum vtilitatis causa, tum etiam or-
natus. Rectis quidem regionibus vias deduxit, & eas partim
lapide incusso strauit, partim arenæ munuit aggeribus, in
qua ad æquas, & quantum valles, torrentesq; abrumpebant,
pontibus æquali altitudine ac procliuitate coniungens, pul-
cherrimam operis speciem ostendit. Dimisso præterea via-
rum spatio, singulis milliariis columnas lapideas, spatii si-
gna præferentes, constituit. Alios insuper lapides, parum in-
ter se distantes, ex vtraq; parte viarum disposuit, vt ex illis
faciliter, & sine saltu in equos esset ascensus, & ob hæc à Po-
pulo Romano laudatus est.

Sed in huiusmodi, aliisq; omnibus rebus nouis, ne opera 1001
impensa pereat, magni interest, vt *Aristoteles libro. 2. Politico-
rum, capite. 3. inquit*, longi temporis & multorum annorum
memoriam replicare: in quibus si recta ea & commoda es-
sent, non latuissent. Cuncta enim ferè inuenta sunt, sed quæ-
dam in consuetudinem non inducta, quædam ab expertis
repudiata, multa quidem olim tentata sunt frustra, quæ ho-
die vt noua, magnis impensis ne quicquam renouantur.

Patricius lib. 8. de instit. Reip.

Secundum vias publicas in vrbe priuatæ ædes longo or- 1002
dine, ad pares, si fieri potest, dimensiones cõstituendæ sunt,

vt speciem vrbis exornent. Et, vt ait Cicero, dignitatē viri auget ædium pulchritudo. Auaritiam autem eorum vituperandam cenſeo, qui cū ditiffimi eſſent, nihil vnquam ædificauerunt, vt pecuniæ parcerent. Quod ſi tale quippiam maiores noſtri ſibi perſuaſiffent, adhuc paſtorum tuguria, & ruſticas caſas in vrbibus haberemus. Sed ſit, neſcio quo pacto, vt homines quidam ardentēs auaritia, in domibus ædificandis prope modum prodigi eſſe videantur.

DE HORREIS PVBLICIS. Cap. 15.

CVra horreorum publicorum ad vrbis præfecturam pertinet.

Lex Valentiniani, lib. 10. C. tit. 26.

1003. Cū ad quamlibet urbem acceſſeris, protinus horrea te inſpicere volumus. Nam ſi per incuriam officii grauitatis tuæ, ſartorum tectorum neglecta procuratione, aliqua pluuis infecta perierit, ad damnum tuum referentur.

Alia lex eiufdem, ibidem.

1004. Omnia quæ in horreis habentur, expendi volumus, ita vt non prius ad frumentum extendatur expenſa quod ſub præfectura tuæ vrbis horreis inferitur, quàm vetera condita fuerint erogata. Et ſi fortè vetuſtate ſpecies ita corrupta eſt, vt per ſemet erogari ſine querela non poſſit: eidem ex noua portione miſceatur, cuius adiectione corruptio velata, damnum fiſco non faciat.

1005. Ad iſtud autem negotium, arbitrato ac iudicio tuo, nobis prudens, fidelis, optimè ſibi conſcius, pro integritate mentis, apponatur cuſtos ac menſor: qui vel frumēta modio metiatur, vel iuſtis æſtimationibus colligat, quanta habeantur in condito.

1006. Extat & imbi alia conſtitutio Arcadii, qua eos, qui ali- quid ex horreis publicis vſurpauerint, de portatione ac bo-
 norum

norum publicatione condemnat. Quam sanctionem iustissimam, si hodie in illos exequeremur, qui publicum frumentum occupare solent: longè quidem melius Rebus publicis consultum esset.

Vbi horrea publica desunt, curare debet præfectus vrbi, & ædificentur.

Pars legis Anastasij. lib. 1. C. tit. 39.

Vbi palatium est & prætorium: palatium quidem habitationi præiudis, prætorium autem suscipiendis, conseruandisq; speciebus publicis, horreorum vice, deputetur.

Debent autem frumento repleri horrea vbertatis tempore, vt Pharaoni consuluit Iosephus, Genesis, cap. 41.

Lex Leonis lib. 10. C. tit. 48.

Statuimus, omni excusatione cessante, nullaque personali dignitate penitus excepta, in quibuscunque locis administrationi tuæ commissis, opus exegerit murorum constructionem seu comparationem frumenti, aliarumque specierum, sine vlllo impedimento, prout commodum atq; necessarium magnitudo tua prospexerit, fieri.

Horrea publica præferenda sunt omnibus priuatis hominibus in frumenti emptione, sicuti regia lege cauetur.

Renouanda esset illa consuetudo, cuius meminit Vlpianus, his verbis: Solent possessores certam partem fructuum municipio viliori precio addicere, lib. 7. digest. tit. 1.

Quo tempore sit frumentum emendum, vendendum, & renouandum, & quo pacto sit in horreis publicis conseruandum, multis ciuitatum ordinationibus prouisum est: quas præfectus vrbi seruare, & exequi debet.

DE FONTIBVS ET AQVIS.

Caput. 16.

Plato lib. 6. de legibus.

Curā

1014 **C**Vram aquarum ædiles habeant, vt in fontes quam liqui-
dissimæ sufficientesque ducantur, ac ciuitatem iuuent
pariter & exornent.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 11.

1015 **Q**uod verò pertinet ad aquas & fontes, primum est, vt
aquarum suppetat intima copia. Quòd si non contingat, in-
uenta est à prioribus huic incommodo medendi ratio, per
cisternas, imbribus excipiendis comparatas, magnas & mul-
tarum aquarum capaces, quæ nunquam oppidanos defi-
ciant, si bello intra oppidum compulsi, vsu agrî prohibeantur.

1016 *Et paulò post.* In ciuitatibus, quæ prudenter administrâ-
tur, aquas, nisi omnes similes sint, nec fontium puteorumq;
copia suppetat, diuisas esse oportet: vt quæ potui sunt aptæ,
separatæ sint ab his, quæ alius vsibus accommodantur.

Lex Zenonis, lib. 11. C. tit. 42.

1017 **D**iligenter inuestigare decernimus, qui publici ab initio
fontes, vel cum essent ab initio fontes priuati, postquam pu-
blicè vsum præbuerunt, ad priuatorum vsum conuersi sunt
siue sacris apicibus, per subreptionem impetratis, ac multò
amplius, si autoritate illicita, nec appetito colore sacri ora-
culi, huiusmodi aliquid pertentatum fuisse cognoscitur: vt
ius suum ciuitati restituatur, & quod publicum fuit aliquã
do, minimè sit priuatum, sed ad communes vsus recurrat: sa-
cris oraculis, vel pragmaticis sanctionibus aduersus commo-
ditatem vrbis quibusdam impertitis, iure cassandis: nec lon-
gi temporis præscriptione, ad circumscribenda ciuitatis iu-
ra, profutura.

1018 **P**ræfectus vrbi & eius apparitores circumeant priuatas
domos ad requirendum, ne qua deceptio vel suppressio in
aquæductibus fiat contra publicam vtilitatem: & seuerissi-
ma pœna eos afficiat, qui aquam ad prædia sua ex aquæ du-
cto publico vel castellis deriuauerint, quemadmodum mul-
tis legibus eiusdem tituli sancitum est.

Venuleius lib. 43. digest. tit. 21.

De riuis reficiendis ita interdicitur, vt non quærat, an aquam ducere actori liceret. Non enim tam necessariam refectio- nem itinerum, quàm riuorum esse: quando non refectis riuis, omnis vsus aquæ auferretur: & homines siti necarètur: & sanè aqua peruenire, nisi refecto riuo nõ potest. At non refecto itinere, difficultas tantum eundi, agendique fieret, quæ temporibus æstiuus leuior esset.

1019

DE AQVIS ET BALNEIS. Cap. 17.

Plato lib. 6. de legibus.

Diligenter procurent ædiles, vt pluuias aquæ non solùm non noceant, verum etiam conferant, ab altis montibus cauas in valles fluentes: vbi foueis, parietibusque stagnare eas cogant: vt illic alveis pluuias aquæ combibitæ, inferioribus locis, agrisque omnibus scatebras, fontesque aquarum efficiant, locaque siccissima isto modo humore multo, salubriq; irriguent. Fontes autem & fluuios arboribus, ædificationibusque exornent. Lucos quinetiam iugi irrigatione, & dedicatos diis agros aquis immisis pinguefacere curent, & metallis humorem scatebrasque adhibeant. Atque ita & abundantia omnia reddant, & templa deorum ornatiora.

1020

Plinius Traiano lib. 10. epistol.

In aqua ductu Domine, Nicomedenses impenderunt se fertia triginta. Qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt ducenta. Hoc quoque relicto, nouo impendio est opus, vt aquam habeant, qui tantam pecuniam malè perdididerunt. Ipse perueni ad fontem purissimũ: ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatũ erat arcuato opere, ne tantũ ad plana ciuitatis, & humalia perueniat. Manet adhuc paucissimi arcus, possunt & erigi quidã lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est: aliqua pars, vt mihi videtur, testaceo opere.

1021

pere.

pere agēda erit. Id enim & facilius, & vilius. Et vt in primis necessarium est, mitti à te vel a quilegem, vel architectum, ne rursus eueniat, quod accidit. Ego vnum illud affirmo, & vtilitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.

1022 Curandum est, vt aqua in Nicomedensem ciuitatē perducatur. Verè credo te ea, qua debetis diligentia, hoc opus adgressurum. Sed medijsfidius ad eam diligentiam tuam pertinet inquirere, quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedēs perdidit: ne cum inter se gratificantur, & inchoauerint aqua ductus, & reliquerint. Quid itaq; compereris, perfer in notitiam meam.

1023 Has atq; alias huiusmodi epistolas huic operi inserui, vt perspicue pateat, qua diligentia olim publicæ res administrarentur: vtq; in his ædificiis publicis caueant præfecti & vrbium senatores, ne forte multi reperiantur Nicomedenses, Plinius nullus. Sed iterum Plinium audiamus.

Plinius Traiano. lib. 10. epistol.

1024 Sinopenfes Domine, aqua deficiuntur, quæ videtur & bona, & copiosa ab sexto decimo milliario posse perducī. Est tamen statim à capite paulò amplius mille passibus locus suspectus & mollis, què ego interim explorare modico impendio iussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis, contracta non deerit. Si tu Domine hoc genus operis & salubritati, & amœnitati valde sitientis coloniarum induleris.

Cui Traianus ibidem ita respondit.

1025 Vt cœpisti Secunde charissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aqua ductus possit. Nec enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem: si modo & viribus suis ipsa id assequi potest, cum plurimum ea res & salubritati, & voluptati eius collatura sit.

De balneis, *Plato lib. 6. de legibus inquit.* Gymnasia iuvenes
 tā sibi commoda, quānī senibus præparent, calidis balneis
 constitutis, & copiose siccis appositis lignis, vt & remedium
 agrotātibus, & lenimen labore defessis beneuolē afferatur:
 quæ sanē curatio longē melior est, quānī medici parum pe-
 riti medela. 1026

Ad curam quoque vrbanae præfecturæ attinere videtur,
 vt balnea salubria conferuentur. Qua in re non possum non
 imputare multis, damnum quidem nunc infectū, sed quod
 iam cum plurimorum exitio imminet. Nam in agro Salmā-
 ticensi, prope Ledesinam, balneum quoddam saluberrimū
 est: cuius beneficio quotannis quāmplures homines ex ma-
 gnis & diuturnis, etiam desperatis, morbis, facile liberātur.
 Id balneum ruinam minatur, & modica impensa nunc refi-
 ci poterit: quod si semel fuerit lapsum, (vt audio) irrepara-
 bile erit. 1027

DE MVNDITIA VRBIS. Cap. 18.

Plato lib. 6. de legibus.

VRbs quidem tota in circulum in locis sublimibus dedu-
 catur, vt & munitior sit, & mundior. 1028

Idem post aliqua. Curent ædiles, vt vrbs quānī mundissi-
 ma sit, nec à priuatis vnquānī patiantur, aut ædificādo, aut
 fodiendo, publicum aliquid occupari. 1029

Ulpianus lib. 43. digest. tit. 22.

Cloacarum purgatio & resectio, ad publicanū vtilitatem
 spectare videtur. Curabit autem prætor, vt cloacæ purgen-
 tur, & reficiantur: quorum vtrumque ad salubritatem ciui-
 tatum, & ad tutelam pertinet. Nam & cælum pestilens, &
 ruinas minantur immundiciæ cloacarum: item si non refi-
 ciatur, de cloacis priuatis interdictum prætoris propositū
 est, publicæ enim cloacæ publicam curam merentur. 1030

Idem Vlpianus eodem lib. tit. 8.

1031

Si odore soli locus pestilentiosus fiat, non erit ab re, de ea re interdicto uti.

1032

Papinianus, eiusdem libri tit. 10.

Aediles neque rixari in itineribus, neque stercora proiicere, neque morticina, aut pelles iactare permittant.

1033

Præter hæc omnia providendum est, ne quid effundatur, vel deiciatur in calles & vias publicas: id enim edicto prætoris iamdiu vetitum est. Atque his etiam in rebus nostratium diligentiam desidero: qui ciuitates Hispaniæ florentissimas, oppida, & municipia nobilissima, luto, & fœtore abundare sinunt: testis Granata, testis Valdolitum, testis Toletum.

1034

Plinius Traiano lib. 10. epist.

Amastrianorum ciuitas Domine, & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemq; longissimam plateam: cuius à latere per spatium omne porrigitur, nomine quidem flumen, re verò cloaca fœditissima: quæ sicut turpis, & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis, non minus salubritatis, quàm decoris interest, eam contegi: quod nect, si permiseris, curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario.

1035

Traianus Plinio, inibi.

Rationis est, mi Secundæ charissime, contegi aquam istâ, quæ per ciuitatem Amastrianorum fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te, secundum diligentiam tuam, certum habeo.

DE MONTIBVS. Caput. 19.

1036

HOc quoque vrbi præfecto curæ esse debet, vt montes & syluæ prouinciæ suæ conseruentur. Itaq; diligenter prouideat,

uideat, ne præter leges extirpentur montes: aut excidantur.

Ignis quidem ad vitam sustentandam maximè necessarius est: cuius alimentum ligna & carbones sunt. Montes quinetiam domibus ædificandis materiam, gregibus & armentis pascua saluberrima suppeditare solent.

Patricius lib. 7. de institut. Reip.

Sylua cædua, quæ materiam ædificiis, nauigiisque præstat, diligentius custodienda est, & singulis annis à sentibus & vepribus perpurganda: ne nouis furculis, arbuſtulisque crescentibus, impedimento sint, quò minus proceritatem suam absoluant.

Quibusdam videtur, singulis annis septimam partem sylvarum, & montium, aliis decimam, aliis decimam sextam dumtaxat cædi posse: tot enim annorum spatio indigere aiunt quercus, & ilices, ut adolescant, & iterum cædi queant. Sed vrbibus præfecti & senatores, rebus ipsis edocti, & agriculturalium consilio adhibito, pro montium & prouinciarum qualitate, melius id statuere poterunt.

Eligendi sunt montium & sylvarum custodes, quos quidam saltuarios vocant: & Aristoteles eos magistratibus annumerare videtur.

Inquit enim lib. 6. Polit. cap. 8.

Alia procuratio est necessaria, ad litatim finitima est enim eisdem de rebus, per agrum tamen extra urbem cui qui præ sunt, agrorum præfecti, & ab aliis sylvarum inspectores nominantur. Hi sunt qui maiores custodes appellantur: saltuarios verò generaliter, montium, & agrorum custodes vocat.

Pomponius lib. 7. digest. tit. 8.

Dominus proprietatis, etiam inuito vsu fructuario vel vsuario, fundum vel aedes per saltuarium vel insularium custodire poterit. Interest enim eius, fines prædii tueri.

DE TERMINIS. Caput. 20.

1043

Praefectus vrbi terminos prouinciae sibi commissa, visitare debet, & usurpatores terminorum punire: & appellatio ne posthabita, motos & amissos terminos restituere.

Plato lib. 8. de legibus.

1044

Agriculturae leges primo ponantur: primaque terminalis Iouis haec. Nemo fines atque terminos agri moueat, nec cuius vicini, nec finitimi peregrini, si agri extrema possideat. sed putet id esse verè quod dici solet, hic immobilia mouet: malitque vnusquisque saxum ingens mouere, quam paruū lapidem iureiurando à diis firmatum, quò amicitiae & inimicitiae terminentur. Alterius enim Iupiter contribulis, alterius hospitalis, est testis: qui hanc legem dispunxerit, duplices poenas luat: primo quidè Deo vindice, deinde lege: quae iubet, vt nemo sponte vicini agri terminos moueat. Eum vero qui mouerit, quicumque voluerit, ad agricolas deferat, agricolae ad iudicium ducant, à quo damnatus, vt pote terminorum clam vique turbator, reddat, patiatque, prout iudices iudicauerint.

Dionysius Halicarnas. lib. 2. anti. Roma.

1045

Rex Numa, vt Romani contenti propriis, aliena non concupiscerent, cauit lege de praediis terminandis. Cum enim vnumquemque iussisset agrum suum circumscribere, ac in finibus statuere lapides: hos sacros esse Ioui Terminali voluit: iussitque vt quotannis stato die res diuina eo loco in paganorum cœtu fieret, sacrato cum primis nobili festo in honorem deorum, qui terminis tutelares praesident. Id Romani vocant Terminalia, sicut lapides ipsos terminos: quos si quis transferre ausus fuisset, aut tollere, lege terminali caput eius his diis deuouit, interfectori ipsius, tanquam sacrilegii impunitate promissa & puritate à scelere. nec de priuatorum tantum agris hoc ius sanxit, verum etiam de publi-

cis,

eis, hos quoque certis complexus finibus, vt Romanum agrū à vicinarum vrbiū agris terminales dii discernent, & priuatum à publico. Qui mos ex illo seculo reliquus Romanis religioſe ſeruatur, etiam noſtro tempore, nam deos putant terminos, eiſque ſacra faciunt, non hoſtias cadentes, quod nefas ſit cruentari hos lapides, ſed liba cerealia, frugumque offerentes primitias.

Modestinus lib. 47. digeſt. tit. 21.

Terminorum auulſorum non multa pecuniaria eſt, ſed pro conditione admittentium, coërtione tranſigendū eſt.

Calliſtratus ibidem.

Diuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit: Quin peſſimū factum ſit eorum, qui terminos finium cauſa poſitos protulerint, dubitari non poteſt. De pœna autem, modus ex conditione perſonæ & mente facientis, magiſtratu poteſt, &c.

Petrus Crompton lib. 8. cap. 10.

Romani illi vetuſtiores acerrimis pœnis contra eos vindicabant, qui agrorum fines ac terminos exemiſſent, aut loco mutaſſent: quod in primis Numæ regis inſtituta & leges probant, in quibus vir egregie prudens ſtatuit, licere omnibus tanquàm ſacrilegum eum occidere, qui violare ius termini aulſus eſſet. Vnde etiam verſus ex antiquis legibus,

Qui fecus faxit, & terminum exarſiſit,

Ipfus & boues ſacri ſunto.

Sed quàmuis hæ leges abolitæ ſint, & Hadriani reſcripto, ſecundum Platonis legem, pœna ſit iudicis arbitrio relicta: ſeueriſſimè tamen puniendi ſunt, qui crimen hoc perpetrauerint. Nam ſi fures mobilium & vilium rerum, ſeptuplo, verberibus, & ſæpe morte afficiuntur: quanto ſeuerius puniendi ſunt, qui auulſis priuatis ac publicis terminis, prætioſum agrum uſurpant: certè pœna illa videtur eſſe iuſtiſſima, quam Conſtantine ſanciuſ, ſub titulo Codicis ſummæ regundorum, vt uſurpator agrorum, tantum agri modum,

N quan-

quantum adimere tentauit, amittat.

DE CIBARIIS. Caput. 21.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 8.

1050

Prima ex necessariis procuratio est, quæ in foro versatur: cui muneri magistratum, qui commercia & decentia dispiciat, præficere oportet. Nam ferè omnibus ciuitatibus, quædam emere, alia vendere, ad mutuos rerum necessariorum usus, necesse est: quod proximè ad rerum copiam accedit, cuius gratia in vnâ Rempublicâ homines conuenisse videtur.

Idem lib. 7. cap. 8.

1051

Sex opera sunt, sine quibus constare ciuitas nequit: quorum primum est alimentum: cuius copia suppetat, necesse est, ad vitam degendam.

Cicero lib. 2. Officio.

1052

Omnes qui Rempublicam gubernabunt, consulere debent, vt earum rerum copia sit, quæ sunt necessariae.

Vlpianus lib. de officio præfecti vrbi.

1053

Cura carnis omnis, vt iusto precio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. Ideo & forum suarium sub ipsius cura est. Sed & cæterorum, siue pecorum, siue armentorum, quod ad huiusmodi præbitionem spectat, ad ipsius curam pertinent. Ergo & piscium, & aliorum esculentorum cura ad vrbi præfectum attinet.

Lex Valentiniani lib. 1. C. tit. 28.

1054

Studentibus nobis statum vrbi & annonariam rationem aliquando firmare: in animo subiit, eiusdem annonæ curam non omnibus deferri potestatibus. Ac ne præfectura vrbi abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium redundasset: eidem præfecturæ sollicitudina-

tudin-

rudinis necessitatem mandamus, vt ambæ potestates tueantur ciuilem annonam, sitque societas muneris.

Iustinianus de præfide Pisidie, constit. 24.

Præsidem prouinciæ prospicere atq; curare oportet, vt affluens rerum copia sit in vrbibus, ne quid ciues deficiat.

Itaque præfectus vrbi curare debet, vt cibariorum sit copia, & vt carnes, pisces, vinum, & esculenta omnia iustis pretiis vendantur. Sed id maximè necessarium est sterilitatis tempore, ne populus annonæ caritate prematur, & pro venditorum libidine, aut fame conficiantur ciues, aut bona perdere cogantur. Hoc autem esse iustissimum, & ius & ratio, & natura ipsa conuincit. Nec enim paucorum auaritia perire debet vniuersa Respublica.

Plato diuinus lib. 8. de legibus.

Res venales curæ censoribus sint, qui ne quis vendendo, emendoue iniuriam faciat, vehementer prouideant: & immoderatos, contumeliososque omnes compescant. Hi considerent, nunquid ciues peregrinis res singulas conuenienter, atque lege cautum est, vendant.

Idem post aliqua.

Si quid verò venditum emptumque pluris, minorisve est quàm lex iusserit, qua rerum uenaliùm mensuræ & præcia constituta sunt, apud legum custodes plus illud conscribatur, & contrarium deleatur: nempe iniustis venditoribus punitis.

Lampridius in Alexandro Seuero.

Cùm edulitatem populus Romanus ab eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciem annonæ caram putarent? Illi continuo exclamauerunt, carnem bubulam, atque porcina. Tunc ille non quidem edulitatem proposuit, sed iussit, ne quis suminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis damalione: tantumq; intra biennium, vel propè annu, porcinae carnis fuit, & bubulæ, vt cū fuisset octominu

talis libra, ad duos tantū vtriusq; carnis libra redigeretur.

1060. Cū erit annonæ difficultas inopia rei frumētariæ, præfectus vrbi cogere debet frumenti dominos, vt (excepto eo, quod ipsis, & eorum familie necessarium esse videbitur, reliquum cæteris ciuibus publicè vendant. Quod vt commodius fiat, compellendi sunt frumēti possessores, vt illud profiteantur. Qui verò aliquid occultauerint, aut plaris, quàm æstimatum sit, vendiderit, vtpote violator legum, & hostis vniuersæ Reipublicæ seuerissimè puniendus est.

Dionysius Halicarnas. lib. 9.

1061. Cū Roma bello Hetrusco magna inopia frumenti laboraret: Spurius Seruilius, & Aulus Virginius consules, dimissis in propinqua loca qui commeatus coëmerēt, per singulas quoque domos ciues frumentum profiteri iusserunt, vt quod superesset familiari vsui, conferretur in publicum. Quibus artibus effecerunt, ne pauperum audacia prorumperet in facinora.

Ex Lilio lib. 4. & alijs.

1062. Cū dira fames urbem vrgeret, constitutus est Lucius Minutius præfectus annonæ. Huius magistratus, difficili tempore & caritate annonæ, vsus potissimum atque opera exigebatur, frumentumque vndique coëmendum, & si quis vltra proprios vsus possideret, in medium ponendum curabat: aduehi vndique, & aduectum iusto precio vānire nitebatur. Cuius magistratus ope, populo Romano penuria laboranti, egregia sæpe opera nauata est.

1063. Herodes id ipsum Iudæis diligenter præstitit in summa annonæ difficultate, & ad sementem faciendam, fruges quoque distribuit, vt *Iosephus lib. 15. antiquitatum Iudaicarum cap. 12. auctor est.*

1064. Ioseph externas quoque gentes fame pressas curauit, paterna diligentia distribuens alimenta, futuris etiam necessitatibus

ratibus prospiciens, non solum presentibus. Nam ineunte anno egestatis septimo, accitis agricolis (iam enim ubertatis spes affulgebat) dedit hordeum & triticum ad sementem: diligenter cauens, ne quis hæc in alium usum verteret, appositis custodiis ex optumatis, qui rationem obseruarent, *vt Philo reculat, libro de Ioseph, prope finem.*

DE DARDANARIIS. Cap. 22.

NE oneretur annona, & adeo rerum uenaliu pretia in qua sint: animaduertere oportet in dardanarios, qui omnia præmunt, vt ea postea carius vendant. Hi quidem perniciosissimi Rebus publicis esse solent, vtpote genus auarum, & iniusti lucri cupidissimum, 1065

Cicero lib. 1. Officio.

Sordidi putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. 1066

Vlpianus lib. 47. digest. tit. 11.

Annonam attentare & vexare, vel maximè dardanarij soler: quorum auaritiæ obuiam itum est, tam mandatis, quæ constitutionibus, mandatis denique ita cauetur. Præterea debetis custodire, ne dardanarii vilius mercis sint: ne aut ab his, qui coemptas merces supprimunt, aut à locupletioribus, qui fructus suos æquis precis vendere nolunt, dum minus vberes prouentus expectant, annona oneretur. Poena autem in hos varia statuitur. nam plerunque, si negociantes sunt, negociatione tantum eis interdicitur: interdum & relegari solent: humiliores ad opus publicum dari. 1067

Multis quoque legibus regijs occursum est dardanariis: sed illa omnium est optima, & Rebus publicis utilissima, quæ vetat, ne quisquam unquam frumentum emat, vt ven- 1068

dat. Ea enim effectum est, vt res frumentaria iustis precijs vendatur, & vilitas annonæ consecuta sit. Quamobrem plurimum Reipublicæ interest, vt ea lex conseruetur: & qui se-cus fecerit, accerrimè coërceatur.

De his verò qui monopolium exercent, extat Zenonis constitutio, regius legibus comprobata, cuius hæc sunt verba lib. 4. C. tit. 59.

1069 Iubemus, ne quis cuiuscunque vestis, vel piscis, vel cuiuslibet alterius ad victum, vel ad quemcunque vsum pertinentis speciei, monopolium audeat exercere: ne ve quis illicitis habitis conventionibus, coniurare aut pacisci, vt species diuersorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter se statuerint, venundentur. Aedificiorum quoque artifices, aliorumque diuersorum operum professores, penitus arceantur, pacta inter se componere, vt ne quis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere: bonis propriis expoliatus, perpetuitate damnetur exilii.

DE CARCERE ET VINCTIS. Cap. 23.

1070 **V**Rbi præfectus carcerem habere debet, ad custodiendos reos. Eleganter enim dixit Aeschines: Nullum esse vsum ciuitatis, quæ nervos contra facinorosos non habeat.

Plato lib. 10. de legibus.

1071 Tres sint in ciuitate carceres. Vnus plurimis communis, in foro rerum venalium: vbi multi, ne fugiant, custodiantur. Alter, vbi coetus eorum fit, qui noctu congregantur, correctionis nomine appellatus. Tertius, in media regione: vbi quam maximè desertus syluestrisque locus sit, supplicii nomine notatus.

Titus Livius lib.

Cum

Cum in tanta multitudine hominum, facinora claudes- 1072
tina fieret, carcer ad terrorem incrementis audaciae media
vrbe, imminens foro aedificatur.

Ulpianus lib. 48. digesto. tit. 19.

Solent praesides in carcerem continendos damnare, ut in 1073
vinculis contineantur: sed id eos facere non oportet, nam
huiusmodi poenae interdicitur sunt. Carcer enim ad continen-
dos homines, non ad puniendos haberi debet.

Lex Constantij lib. 9. C. tit. 4.

Reo comprehenso non ferreas manicas & inhaerentes 1074
ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, (si criminis
qualitas etiam acerbiter catenarum postulauerit) ut &
cruciatio desit, & permaneat fida custodia. Nec vero sedisin-
timae tenebras pati debet inclusus, sed usurpata luce vegetari
ac subleuari: & ubi nox geminauerit, custodiam, vesti-
bulis carcerum & salubribus locis recipi, ac reuertente ite-
rum die, ad primum solis ortum ilico ad publicum lumen
educi, ne poenis carceris perimatur: quod innocentibus mi-
serum, noxiis non satis seuerum esse cognoscitur.

Ulpianus lib. 48. digesto. tit. 3.

De custodia reorum proconsul aestimare solet, utrum in 1075
carcerem recipienda sit persona, an maliti tradenda, vel fi-
deiussoribus committenda, vel etiam sibi. Hoc autem, vel
pro criminis, quod obiicitur, qualitate, vel propter honorem,
aut propter amplissimas facultates, vel pro innocentia per-
sonae, vel pro dignitate eius qui accusatur, facere solet.

Macer eodem tit. cap. 7.

Solent praesides prouinciarum, in quibus delictum est, 1076
scribere ad collegas suos, ubi factores agere dicuntur: & de
fiderare, ut eum persecutoribus ad se remittantur, & id quo
que quibusdam rescriptis declaratur.

Lex Gratiani lib. 9. C. tit. 4.

1077 De his quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus: vt aut conuictum velox pœna subducatur, aut liberandum custodia diuturna non maceret. et cœtera.

Lex Honorij, lib. 9. C. Theodosiani, tit. 3. quam nescio, quamobrẽ Iustinianus non transtulit in suum Codicem.

1078 Iudices omnibus dominicis diebus productos reos e custodia carcerali videant, interrogent ne his humanitas elafis, per corruptos carcerum custodes, negetur. Victualem substantiam non habentibus faciant ministrari libellis duobus aut tribus diurnis, vel quod existimauerint Commentariensi decretis, quorum sumptibus proficiant alimonia pauperum.

Iulius Paulus lib. 48. digesto tit. 3.

1079 Carceri præpositus, si precio corruptus, sine vinculis agere custodiam passus est: officio iudicis puniendus est. si nescit, ob negligentiam remouendus est officio.

Lex Valentinianæ lib. 9. C. tit. 4.

1080 Ad Commentariensem, receptorum personarum custodia, obseruatioq; pertineat nec putet hominem abiectum atq; vilem obiciendum esse iudici, si reus modo aliquo elapsus fuerit: nam ipsum volumus eiusmodi pœna consumi, qua obnoxius docebitur fuisse, qui fugerit.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 8.

1081 Multis in ciuitatibus custodiarum præfectus diuersus est ab executore. Itaq; commodius est, vt hic magistratus diuisus sit, & solerter quod eius ratio postulat, prouideatur. Nec enim minus necessarius est præfectus carceri, quam iudiciorum executor. Nam viri probi maximè magistratû hûc recusant: improbis non rectè cõmittitur: qui custodiri magis debent, quam alios custodire.

1082 Ex quibus omnibus perspicuum est, quid facere debeat præ-

præfectus vrbi, tam in carcere condendo, quam in comprehendendis, custodiendis, visitandis, & iudicandis reis, ac denique in eligendis & puniendis custodibus carceris.

DE CAUPONIBVS ET STABVLARIIS.

Caput. 24.

Plato lib. ii. de legib.

Sloptimi viri diuersorii præessent, & mulieres sanctissimæ ad hæc similiter descenderent: cognosceremus plane honesta & approbata hæc omnia esse. Quippe nisi corrupte fierent: matrum, nutricumque personam gerere, non iniuria putarentur. Nunc vero in desertis locis, ad quæ multæ longæque ducunt viæ, cauponandi gratia domos ædificant: optato diuersorio tempestate pullos suscipiunt, & caloribus pressos recreant: deinde non tanquam amicos hospitalibus muneribus donatos remittunt: sed vt inimicos atque captiuos crudeliter se redimere cogunt, rebusque omnibus spoliant. Hæc autem cæteraque huiusmodi in his omnibus turpiter acta, faciunt, vt huiusmodi studia, quæ indigentibus opem ferunt, calunnia sint subiecta. Quorum remedium à latore legum excogitandum est.

Iam pridem curam gessit prætor (vt inquit Vlpianus) reprimenda improbitatis hoc genus hominum, & ita edixit: nauta, caupones, stabularii, quod cuiusque saluum fore receperint, nisi restituant, in eos iudicium dabo. Quod nisi esset statutum: materia daretur, cū furibus aduersus eos, quos recipiunt, coeundi: cum ne nunc quidem abstineant huiusmodi fraudibus.

Hoc edicto omni modo qui recipit, tenetur, etiam si sine culpa eius res perierunt, vel quantum datum est: nisi si

N s quid

quid damno fatali contigerit. & hæc actio in duplum est. Caupo autem præstat factum eorum, qui in ea caupona eius exercendæ causâ ibi sunt: item eorum qui habitandi causâ ibi sunt. Viatorum autem factum non præstat. namque viatorem sibi eligere caupo vel stabularius non videtur, nec repellere potest iter agentes. Inhabitatores verò perpetuos ipse quodammodo eligit, qui non reiecit, quorum factum oportet eum præstare. *Hæc Ulpianus lib. 4. digesto. tit. 9. lib. 47. tit. 5.*

Caius eodem tit. 9. cap. 5.

1086 Nauta, & caupo, & stabularius, mercedem accipiunt, non pro custodia, sed nauta, ut traiciat vectores: caupo, ut viatorum manere in caupona patiat: stabularius, ut permittat rumenta apud eum stabulari: & tamen custodia nomine tenentur. Nam & fullo & sarcinator, non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt; & tamen custodia nomine ex loco tenentur.

1087 Mandatis adicitur, ut curet præfectus urbi, ne quid detrimenti viatores à cauponibus & stabulariis accipiant. Præterea visitandi sunt, & in eos est inquirendum: ne, ut solent, aliquid à viatoribus capiant, præter id, quod publicitus ipsis taxatum est.

Biesius lib. 4. de Rep.

1088 Diverforia commoda sint, & tam multa, quæ sufficiant hominibus externis: & in iis omnia sint, non tantum quæ famem & sitim tollere, sed etiam quæ lassos recreare possint. Præfecti verò tales sint, qui nemini iniuriam fieri patiantur, viri nimirum boni, autoritate publica constituti: nam quantum id ipsum referat, exempla & experimenta multorum satis euidenter docent.

DE CRIMINVM PVNITIONE.

Caput. 25.

Plato

Plato lib. de Philosophia.

Ciuitates tūc optimē gubernantur, cū iniusti dant pœnas.

1089

Cicero in Vatiniū.

Vt medici membrum saepe putrefactum incidunt, atq; in totum eradicant, ne aliam corporis partem labefactare, aut corrumpere possit: sic necesse est, si Remp. saluam esse volumus, vt perditissimos homines ex vrbe penitus extirpemus, ne corruptus integro, violatus casto, labē infringat.

1090

Iulius Paulus lib. 1. digesto. tit. 18.

In mandatis principum est, vt curet is qui prouincia præest, malis hominibus purgare prouinciam: nec distinguitur, vnde sint.

1091

Vlpianus eodem tit. cap. 13.

Congruit bono & graui præfidi curare, vt pacata atque quieta prouincia sit, quam regit. Quod non difficile obtinebit, si sollicitē agat, vt malis hominibus prouincia careat, eosq; conquirat. Nam & sacrilegos, latrones, plagiatarios, fures conquirere debet: & prout quisq; deliquerit, in eum ani maduertere: receptoresq; eorum coercere, sine quibus latro diutius latere non potest.

1092

In mandatis quoq; regiis est, vt præfectus vrbi, & aleatores, lenones, maledicos, sceneratores, & cæteros facinorosos omnes, iustis pœnis afficiat.

1093

Exploratores habeat præfectus vrbi, qui ad se referant diligenter, quid homines improbi vbiq; moliantur. Hi forte sunt, quos lex curiosos appellat, qui denunciabant delicta iudicibus.

1094

Vlpianus lib. de offi. præfecti vrbi.

Quies popularium & disciplina spectaculorum ad præfecti vrbi curā pertinere videtur. Et sanè debet dispositos milites stationarios habere, ad tuendā popularium quietē,

1095

& ad

& ad referendum sibi, quid ubi agatur, Melius quidem est, opportunè occurrere, quàm post vulnere remediùm quærere. Cur enim (inquit Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua componere?

Herodotus lib. 3.

1096

Deioces in exercèda iustitia seuerus erat & incorruptus. Si quem audiret iniuriam, hunc ad se ascitum, indicta pro delicti modo pœna, multauit: in quem usum exploratores, auscultatoresque destinauit per vniuersam regionem, cui præerat.

1097

Cæterum aures præfecti vrbi tales esse debent, quales Cicerò ad Quintum fratrem his verbis scribit: Sint aures tuæ quæ id quod audiunt, existimentur audire, non in quas fictè aut simulatè quæstus causa insusurretur. quod & alibi retuli. Sed, vt Plato inquit in Gorgia: bis atq; ter puchrum esse ferunt, ea quæ pulchra sunt, dicere, atque confiderare.

1098

Sunt etiam præfecto vrbi multa dissimulanda, ea præsertim, quæ leuia sunt, aut occulta, & quæ maius malum vitare possunt. qua in re maximè prudentia opus est.

Diuus Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 5.

1099

Ea vindicanda sibi lex populi assumit, quæ satis sint concilianda paci hominibus imperitis, & quanta possunt per hominem regi.

Beatus Ambrosius in priorem Pauli epistolam ad Corinth. cap. 5.

1100

Iudicis nõ est, sine accusatore damnare quemquam: quia & Dominus Iudam, cum fur esset, sciebat, sed quia non est accusatus, minime abiecit.

Plutarchus in Apoph.

1101

Scipio minor Caium Liciniũ cũ prætereuntem vidisset: Istum, inquit, hominem ego peierasse scio: sed cũ illũ nemo acculèt,

accuset, non possum ipse & accusator esse, & iudex.

Satis quidem Reip. consultum est, si graua & publica peccata non dissimulentur. 1102

Nec enim debent magistratus, tanquam hostes, occulta peccata præter leges prædere, sed vt patres, aut secreto corrigere, aut dissimulare.

Plutarchus in Politicis.

Nonnunquam dissimulandum est, atq; consultò non nihil prætereundum, tanquam nec videris quicquam, nec audiueris id quod domi plerunq; puerorum errata de industria non obseruantes, quasi nesciamus, factitare solemus. 1103

Idem post aliqua.

Quemadmodum medici est, magna ex parte corruptiore sanguine diminuto, parum ægroto deinceps innocui & salubris cibi afferre: sic vir ciuiliſ & Reip. princeps, dempta prius ignominia, damnouæ ciuitatis summoto, leui deinde gratia & humanitate quascunq; molestias & querelas leniet atq; solabitur. 1104

DE FACTIONIBVS ET SEDITIONIBVS.

BVS. Cap. 26.

SI fortè ciuitas vel prouincia factionibus diuisa sit, neutri parti præfectus vr̄bis faueat: id enim scelus maximum esset. imò verò summa ope ac diligentia curet, vt vtrosq; ad amicitiam ducat, vel certè ad concordiam trahat. Quod si seditio aliqua tum primùm orta sit, confestim reprimenda & componenda est, ne vniuersam ciuitatem inficiat. 1105

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 4.

Seditiones non de paruis rebus fiunt, sed ex paruis orta seditione, de rebus magnis disidetur. Caterum tunc potissimum parua seditiones inualeſcunt, cum inter Reip. principes 1106

cipes agitantur. Itaq; talibus malis initio occurrere, & principum potentiumq; discordias protinus dirimere oportet, quoniam peccatum est in principio, ac paruus error in ipso pro portione respondet in aliis partibus.

1107 Nam peccatum in principio cuiusq; rei, magna errata & incommoda in cæteris partibus, ipsaq; tota Rep. parit. Quare nascenti in principio rei malo, occurrendum est: tunc enim paruum est id malum & facile tolli potest, antequam ulterius serpat: si autem inualuerit, in alias partes diffusum, difficulter curatur. Ad summam, nobilium dissensiones secum vniuersam ciuitatem trahunt.

Plutarchus in Politicis.

1108 Non semper incendia de sacris, publicisve ædibus initiū sumunt, sed sæpenumero è domuncula, lucerna parumper neglecta, ingens erumpit flamma: vel ignis sensim conceptus, palea deinde & fomentis refocillatus, mirum in modum ardere incipit, & primis quibusq; correptis longius serpere, & maximam stragē dare. Ita seditiones in ciuitatibus, non magnæ semper contentiones, nec de publicis rebus dissidia, incendere, concitareq; solent. verum plerunq; priuatis creatæ offensionibus, in publicā pestem certando progressæ sunt, studiis & contentionibus mutuis auctæ.

1109 Quas ob res principem ciuitatis, & virum ciuilem oportet eiusmodi parua futuræ cladis initia, nihilo segnius præuenire, itaq; curanda & opprimenda suscipere, vt aut nusquam existere possint, aut si qua extiterint, præfocentur: ne paulatim assumptis viribus luculenter succrescant, postremo suapte magnitudine Remp. taxent & occupent. Quod si tolli penitus nequeant, ad eos saltem reiciantur, è quorum priuatis studiis & dissensionibus ortum sumpsisse videntur.

1110 Ciuilem itaq; virum eiusmodi tanquam in corpore aliquo vitia, quæ possunt emanare latius, nequaquam contem-
nere

nere & floccifacere decet, sed prouisa eminus statim opprimenda suscipere. Qui enim hæc prospicit, & magna iis quæ sunt parua efficere, & parua ipsa in nihilum redigere possit, ut inquit Cato.

Ergo præfectus vrbi, qui princeps est ciuitatis, & cuius fidei hæc omnia commissa sunt, diligentia sua, prudentia & autoritate, omnes reprimet seditiones; ac pacificatoribus, foederibus, induciis, vadibus, fide publica, carcere, exilio, pœnis, ita discordias ac dissensiones diluet, ut nullum earum vestigium deinceps inueniri queat.

DE OTIOSIS ET VAGIS. Cap. 27.

Plato lib. 8. de Rep.

Otiosi fucis aculeatis similes sunt, & in quacunq; fuerint ciuitate, eam turbant, quemadmodum pituita ac bilis corpus. Quos oportet bonum medicum & legum fundatorem, non minus quam solertem apum cultorem, eminus præcauere: primùm quidem ne oriantur in ciuitate: quod si oriuntur, ut cum ipsis fauis protinus excidantur.

Xenophon lib. de Rep. Lacedæmo.

Per multa ab otiosis & absurda patrari solent. Multa mala docuit otiositas, inquit Ecclesiasticus cap. 33.

Herodotus lib. 2.

Amasis legem hanc apud Aegyptios condidit: ut singulis eorum annis apud prouinciarum præfides demonstrarent, unde uiuerent. Et qui aut hoc non faceret, aut non demonstraret, se legitime uiuere, is morte afficeretur. Quam legem Solon ab Aegyptiis mutuatus, Atheniensibus tulit: quam illi, quod sit castissima, assidue usurpant.

Diodorus Siculus lib. 2.

Coge

1115 Cogebantur Aegyptii omnes scripta sua nomina ad pre-
fides regionum, & simul quo exercitio viueret, deferre: qua
in re si quis mētiretur, aut si iniusto viueret quaestu, in mor-
tis poenam incidebat. Dicitur hanc eandem legem à Solo-
1116 nie, cum ad Aegyptios penetrasset, ad Athenienses traductā.
Patricius lib. 1. de institutione Reip. hanc legem laudans, addit.

1116 Otiosi & ignaui homines, venenum sunt ciuitatis, proni
ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetunt: deni-
que seditiosi & turbulenti euadunt: vt non omnino malè
Draconis lege, otii damnati, capite punirentur.
Euripides inquit.

1117 Idem est otiosus & malus ciuis. *Cato.* Nihil agendo ho-
mines malè agere discunt. *Ouidius.* Ignauum corrumpunt
otia corpus. *Et Catullus.* Otium reges prius & beatas Perdi-
dit vrbes.

1118 Hæc atq; mille talia diuitibus otiosis sæpe sunt inculcā-
da: nemini enim, eas perquirenti, occupationes iustæ deesse
poterunt. *Plato libro sexto de legibus.* Oportere, ait, magistra-
tus esse tales, vt intermissa suorum cura, otium habeant ad
publica procuranda. *Et Isocrates in Areopagico:* his qui pro-
pter opum affluentiam otium agere possint, curandam esse
Remp. non minori fide ac diligentia, quàm rem familiarè.
Biesius lib. 3. de Rep.

1119 Non sunt homines illi laudandi, qui suo censu citra pu-
blicam vtilitatem sibi tantum viuunt, nec aliquid commo-
dum in commune conferunt. Non enim nos nostris tantum,
sed & Reip. nostris & nobis frui debet: nobis inquam, nõ
otiosis, sed diligentiam summam adhibentibus ad felicita-
tem communem. Non es ideo potentior ac ditior, vt otio-
sus sis, sed vt præstantiora negotia exerceas. Omnes igitur in
vsum publicum aliquid conferamus, & pro ingenii & lo-
cis instituemur: primum ad virtutem, deinde ad reliquas
vtilitates ciuitatum.

Homines otiosos, quos vagabundos appellant, præfectus vrbi flagellis caesos in exilium mittere debet: idque lege regia sancitum est. Prius tamen monédi sunt, vt vel alicui seruiant, vel operas suas locent: quod si non fecerint, ea poena in illos omni modo exequenda est. Nam qui semel otio sunt assueti, si desit quò illud alant, ad malas artes confugiunt: & vt plurimum, latrones, lenones, aleatores, & his deteriores euadunt.

1120

DE PEREGRINIS. Cap. 28.

AD religionem præfecti vrbi cura peregrinorum pertinet: vt ne à quoquã eis illudatur, nec afficiantur iniuria.

1121

Plato lib. 5. de legib.

Ad peregrinos sanctissima esse foedera quisque cogitet. Firmè enim omnia peregrinorum, & contra peregrinos, peccata, præ illis quæ inter ciues committuntur, vltori Deo curæ sunt. Nam cum peregrinus amicis, cognatisque careat, maiorem & apud Deos, & apud homines, meretur misericordiam.

1122

Idem lib. 12. de legibus.

Aduenæ benignè suscipiendi sunt. Quatuor autem sunt peregrinorum genera. primum eorum, qui semper æstiuales sunt, & quasi aues per mare ad alias deuolant ciuitates. & cætera. nec esu & hostiis peregrini pellendi sunt, nec atroci edicto à finibus nostris arcendi.

1123

Cicero lib. 3. Officio.

Qui ciuium rationem dicunt esse habendam, externorum negant. Hi dirimunt communem humani generis societatem, qua sublata, benècentia, liberalitas, bonitas, iustitia funditus tollitur.

1124

Charondas in proemys legum.

Peregrinum quemuis, secundum leges proprias, bene precando & familiariter suscipere oportet, ac remittere: Iouis

1125

O hosp

hospitalis memores, qui deus apud omnes communis est cōstitutus, & hospitalitatem inspicit.

1126 *Cicero lib. 1. Officio.*

Peregrini officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeq; in aliena Republica esse curiosum.

Besius lib. 3. de Rep.

1127 Magistratus nullos externos nebulones, qui tantum vagari & grassari per itinera sciunt, admitteat. Tales quippe sunt ij, qui se aiunt Aegyptios esse, cum nihil minus quam Aegyptii sint. Hos præfectus vrbi, vt illusores, impostores, & fures, suppliciis seueris afficiet.

DE PAUPERIBVS, ET VID-VIS. Cap. 29.

Diuus Augustinus ad fratros in eremo, sermone. 35.

1128 **I**udices, duces populi esse debent, orphanorum patres, viduarum mariti, iustitiæ zelatores, & Reip. amatores. Quæ quidem omnia cunctis magistratibus inesse debent: sed vr-bibus præfectis multò profectò magis: quia eorum fidei ciuium fortunæ omnes committuntur, & capita.

1129 Vt pauperum misereamur, eisq; semper faueamus, literæ sacræ nos assatim admonent: & illa in primis sententia, quam Christus Deus noster in iudicii vniuersalis supremo die laturus est. Qua vel sola patet, quam impii sint huius temporis hæretici, qui fidei solæ, sine operibus mortuæ, iustificationem tribuunt. Sed ad propositum reuertamur.

1130 Quemadmodum præfectus vrbi curare debet, vt ne pauperes opprimantur, aut conficiantur inedia sic etiam validos mendicantes omni modo è ciuitate exterminabit, & puniet.

De quibus,

Plato lib. 11. de legib.

Nul-

Nullus in ciuitate nostra mendicus fit. Quicumq; verò id tentauerit: victumq; in explebilibus precibus colligere ceperit, à rerum venalium curatoribus è foro pellatur, ab ædili magistratu ex vrbe eiiciatur, ex tota deniq; regione ab agri magistratu exterminetur: vt ab eiusmodi animali omnino vniuersa regio munda fit. 1131

Lex Valentimiani lib. 11. C. tit. 25.

Cunctis, quos in publicum quæstum incerta mendicitas vocauerit, in ipso: exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum, & cætera. 1132

Quòd si quotannis semel saltè exploraretur, quis sit vnus quisq; pauperù, & quamobrem mendicus sit, & curarentur morbi eorum, & nemini liceret mendicando viuere, nisi prius ab episcopo & vrbi præfecto causa cognita, id illi permitteretur: longè quidem melius consultum esse veris mendicis, atq; Reipublicæ. 1133

De viduis iam ante dixi, & Ecclesiasticus cap. 35. inquit. Non despiciet Dominus viduam, si effundat loquelam gemitus. Nonne lachrimæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas: à maxilla enim ascendent vsq; ad cælum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Tueatur ergo viduas præfectus vrbi, & rem Deo gratissimam faciet. 1134

DE PVPILLIS, ET EXPOSITIS.

Cap. 30.

PVpillos viduis æquiparant scripta sacra. Dominus deprecationem læsi exaudiet, non despiciet preces pupilli, nec viduam. Et apud Itaiam: Subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite, & arguite me, dicit Dominus. Quin etiam leges ciuiles eodem respexisse videntur. 1135

Lex Constantini lib. 3. C. tit. 14.

1136 Si contra pupillos, viduas, vel diuturno morbo fatigatos & debiles, impetratum fuerit nostræ lenitatis iudicium: à nullo nostrorum iudicum compellantur comitatui nostræ sui copiam facere &c.

Lib. 26. digesto. tit. 6.

1137 Seuerus Eufipio Ruffino, ita scripsit. Omnem me ratione adhibere subueniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus volo.

1138 Ad præfectum vrbi attinet, pupillis tutores dare, & vbi educari tutius ac melius debeant, & ne bona eorum sine decreto alienentur, prospicere ac prouidere. Nec perfunctorie aut oscitanter pupillis tutores dabit, sed causa cognita.

Modestinus lib. 26. digesto. tit. 5.

1139 Inter ceteras causas magistratus oportet creandorum mores animaduertere. Nec enim tam facultates, aut dignitas apta sunt ad fidem eis habendam, quam vitæ institutum decens, & mores probi. Semper autem maxime hoc magistratus obseruent, ne creent eos, qui se ingerunt, vt creentur, aut ob id pecuniam dant, quos pœnæ quoque obnoxios esse, constitutum est.

1140 Si pupillam tutor corruperit, seuerissime puniendus est. *Qua de re lex Constantini extat lib. 9. C. tit. 10. quæ plenior legitur in Codice Theodosiano, lib. 9. tit. 8.*

1141 Si tutor pupillam suam violata castitate stuprauerit, deportatione plectatur, atque vniuersæ eius facultates, fisci iuribus vendicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt.

Vlpianus lib. 2. de offi. præconsulis.

1142 Aduocatos petentibus debet indulgere: plurimumque scemnis vel pupillis, si quis eis petat: vel si nemo sit qui petat, vitro eis dare debet. Eorum quoque negotia celeriter expedienda sunt, ne litium sumptibus consumantur.

Infan

Infantes expositi educandi sunt cura præfecti vrbi, ne in 1143
 edia moriantur, aut à canibus & porcis dilacerentur. Magis
 enim eorum miserendum est, quam aliorum omnium pau-
 perum, qui fari, & ambulare possunt. Philo libro de specia-
 libus legibus: Impietatem esse, ait, infantes exponere: & pa-
 rentem, qui hoc committit, immanem & homicidam esse,
 atque adeò infanticidam prolis propriæ. Puniendi quidem
 ii sunt, qui filios suos quodammodo ad mortem exponunt:
 & ius aliquod in infantes expositos tribuendum nutritori-
 bus esset: quandoquidem charitas iam pene refrixit.
Constitutio nouella. 153.

Lex Constantini lib. 11. C. Theodo. tit. 27.

Aereis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis scripta 1144
 per omnes ciuitates Italiae proponatur lex, quæ parentum
 manus à parricidio arceat, votumque vertat in melius: offi-
 ciumque tuum hæc cura perstringat, vt si quis parens affe-
 rat sobolem, quam pro paupertate educare non possit, nec
 in alimentis, nec in veste impertienda tardetur: cū educatio
 nascentis infantia moras ferre non possit, ad quam rem &
 fiscum nostrum, & rem priuatam indiscreta iussimus præ-
 bere obsequia.

PRAEFECTVS VRBI, AD REMP. SE ACCOMMODARE DEBET. Cap. 31.

SI non est Respublica trahenda ad leges, sed leges sunt ac- 1145
 commodandæ Respublicæ, vt alibi ex Aristotele retuli:
 multò id magis de præfecto vrbi, legum ministro, dicendū
 est. Itaque vt vrbe[m] fidei suæ commissam præfectus guber-
 nare facile possit, ad mores ciuium cognoscendos, & senato-
 rum exploranda & pertractanda ingenia animum attende-
 re oportet. Varii enim sunt populorū mores, varia ciuita-
 tū ingenia: nec omnis Respublica eodē modo tractari vult.

Plutarchus in Politicis

1146 Decet virū ciuilem, & Remp. tractare incipiētem, tādū
 ciuium moribus consentaneē viuere, & se ad eorum natu-
 ram accommodare, atque scitē coniecturaque sectari ea &
 assequi, quibus populus soleat delectari, & quibus adduci fa-
 cile, donec opinione virtutis, & fide iam comparata, auto-
 ritate initi possit.

1147 Sanē ciuem, qui Remp. rectē administrare velit, mores &
 vias vulgi effingere atque imitari minimē decet: scire dun-
 taxat, ac probē tenere, qua quisque maximē ratione capi, ad-
 ducique possit. Ignoratio enim eorum, quibus cum tibi vi-
 uendum est, vt opinione & spe frustreris, ac ceptis sapenu-
 mero decidas, in causa est: quod non minus in ciuitatibus,
 quā in amicitiiis regum vīu venit. Mores proinde ciuium,
 tum leniter atque scitē tractandos, moderandosque, melio-
 res efficiendos aggredi debes, cū iam tibi vires sunt, & au-
 toritas comparata apparet. Hæc Plutarchus.

1148 Quamuis autem præfectura vr̄bis satis magnam autori-
 tatem habeat, nihilo tamen minus necesse est, vt præfectus
 vr̄bi placidē pertractet ciuium animos, & captet voluntates
 eorum, præsertim senatorum & illustrium atque nobiliū,
 saluis legibꝯ & iustitia, saluo officio & autoritate. Nec enim
 laudandi sunt, qui sibi subiectos nimis asperē tractant.

Lex Valeriani lib. 12. C. tit. 1.

1149 Nemo præfectus vr̄bi, citra præceptionem vel scientiam
 nostram, vlli muneri subiugēt senatorem: nemo curiam no-
 stram inani pulset iniuria, &c.

Plato epistola. 4.

1150 Necessaria est ad res gerendas hominum beneuolentia.
 Hanc præfectus vr̄bi iustitia & prudentia, cæterisque virtu-
 tibus facile conciliabit: nam (vt Plutarchus inquit:) Ille a-
 mor validissimus atque sanctissimus omnium iureque opti-
 mo

mo habetur, quem per virtutem quispiam à ciuibus & popularibus sibi comparauerit.

DE FAMILIARITATE CVM
CIVIBVS. Caput. 32.

Praefectum vrbi placidum esse oportet ac mitem, ita tamen vt autoritatem dignitatis conferuet. 1151

Callistratus lib. 1. digesto. tit. 17.

Obseruandum est ius reddenti, vt in adeundo quidem facilem se præbeat, sed contemni non patiat. Vnde mandatis adiicitur, ne præfides prouinciarum in vltiorem familiaritatem prouinciales admittant. Nam ex conuersatione æquali contemptio dignitatis nascitur. 1152

Cicero ad Quintum fratrem proconsulem Asiae.

In prouincia ipsa si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis antè fuerit ignotus: huic quantum credendum sit, vide: non quin possint esse multi prouinciales viri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vnus cuiusque natura. Frons, oculi, vultus sæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Quamobrem qui potes reperire ex eo genere hominũ, qui pecuniæ cupiditate adducti, careant his rebus omnibus à quibus nos diuulsi esse non possumus, te autem alienum hominem ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur, præsertim si iidè homines priuatim non ferè quemquam, prætores semper omnes amant. Quo ex genere, si quem forte tui cognosti amantiorem (fieri enim potuit) quàm temporis, hunc ad tuum numerum libenter ascribito. Sin autem id non perspicias, nullum erit genus in familiaritate cauendum magis: propterea quod & omnes vias pecuniæ norunt, & omnia pecuniæ causa faciunt, & qui conuicturi non

sunt, eius existimatione consulere non curant.

- 1154 Caueant ergo vrbibus præfecti à familiaritate nimia senatorum & ciuium: caueat ab scribis & apparitoribus, qui modis omnibus eos capere cupiunt: caueant deniq; ab amicitiis simulatis. Nemo enim ferè est, qui se non simulet præfecti amicum, vt quo iure, qua iniuria sibi & suis amicitia illius abutatur.

NE PRAEFECTVS VRBI NEGOTIETVR,
AVT VXOREM DVCAT IN PRO-
VINCIA. Cap. 33.

- 1155 NE forte præfecti vrbibus alius negotiis occupentur, aut fordidis lucris inhare possint: vetitum est mandato regio, ne ipsi aut comites eorum emanant bona immobilia, aut ædificent, aut negocientur. Quod idem iamdiu prohibitum, & pœnis sancitum erat.

Martianus lib. 8. digesto. tit. 1.

- 1156 Non licet ex officio, quod administrat quis, emere quid vel per se, vel per aliam personam: alioqui non tantum rem amittit, sed & in quadruplum conuenitur, secundum constitutionem Seueri & Antonini.

Modestinus eodem tit. cap. 62.

- 1157 Qui officii causa in prouincia agit, vel militat: prædia cõparare in eadem prouincia non potest.

Idem Modestinus lib. 2. digest. tit. 1.

- 1158 Principalibus constitutionibus cauetur, ne hi qui prouinciam regunt, quiue circa eos sunt, negocientur, mutuum pecuniam dent, foenusve exercent.

Sed Iulius Paulus eodem tit. inquit.

- 1159 Præles prouinciae mutuum pecuniam foenebrem sumere non prohibetur.

Hermogenianus lib. 49. digest. tit. 14.

Quod

Quod à præfide, seu procuratore, vel quolibet alio in ea
provincia, in qua administrat (licet per suppositam perso- 1160
nam comparatum est: infirmato contractu vendi catur, &
æstimatio eius fisco infertur: & nauem in ea provincia, in
qua quis administrat, ædificare prohibetur.

*Eadem fere omnia complexus est Iustinianus lib. 1. C. tit. 51.
cuius hæc summa est.*

Quicumq; administrationem gerunt, nec res immobiles 1161
emere, nec domum ædificare possunt, nisi concessu princi-
pist: nec donationes accipere debent: nec res mobiles com-
parare queunt, præter eas, quæ ad alimoniam, vel vestes per-
tinêt, quod idê vetitum est domesticis & consiliariis eorû.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 8.

Caput est in omni Rep. vt legibus & omni alia ratione 1162
promissum sit, ne qua facultas quæritus faciendi magistrati-
bus reliquatur.

De Nuptijs, Iulius Paulus lib. 23. diges. tit. 2.

Si quis officium in aliqua provincia administrat: inde 1163
oriundam, vel ibi domicilium habentem, vxorem ducere
non potest. Qui in provincia aliquid administrat, in ea pro-
vincia filias suas in matrimonium collocare, & dotem con-
stituire non prohibetur.

Martianus eiusdem tit. cap. 57.

Qui in provincia officium aliquod gerit, prohibetur e- 1164
tiam consentire filio suo vxorem ducenti.

Ex lege Gratiani lib. 5. C. tit. 7. & lib. 3. Codicis Theodosiani tit. 6.

Si quis in potestate publica constitutus, qui parentibus, 1165
aut tutoribus, & curatoribus puellarum potest esse terribi-
lis: inuitis eis, vel puellis, metu vel terrore illas sibi aut filiis,
nepotibus, propinquis, domesticis, aut comitibus, in vxores
accipere tentauerit, licet prohibitas nuptias non peregerit,
attamen pro tali conamine, decem libris auri multetur.

GRAVIORA QVAEQVE AD REGEM
ESSE REFERENDA. Cap.34.

1166 **S**iquid grauius in ciuitate vel prouincia cōtigerit, statim præfectus vrbi ad regem & consiliarios eius, illud referre debet. Qui verò secus fecerit, officio mouebitur, sicuti lege quadam regia constitutum est.

1167 Sic olim Moyſes elegit viros strenuos de cuncto Israël, & constituit eos principes & iudices populi, qui iudicabant plebem Domini omni tempore: quidquid autem grauius erat, referebant ad eum, quemadmodum in Exodo traditur, cap. 18.

1168 *Lex Constantini lib. .C. tit. 39.*

Præsides prouinciarum oportet, si quis potentiorum extiterit insolentior, & ipsi vindicare non possunt, aut examinare, aut pronuntiare nequeunt: de eius nomine ad nos, aut certe ad Prætorianam præfecturam scientiam referre: quò prouideatur, qualiter publicæ disciplinæ & læsis tenuioribus consulatur.

1169 *Lex Constantini lib. 11. C. Theodo. tit. 29.*

Super paucis, quæ iuridica sententia decidi non possunt, nostram debes consulere maiestatem, ne occupationes nostras interrompas.

Idem lib. 15. eiusdem Codicis tit. 1.

1170 De rebus præcipuis, maximisq; non de quibuscunq; vilissimis, nostrum debet interpellari consilium.

Lex Valentiniiani lib. legum nouellarum Martiani. tit. 5.

1171 Nemo à nostra pietate maioribus occupata, nisi in maximis ac necessariis rebus, subsidium poscat.

OFFICIA PVBLICA NON ESSE CONTINUANDA. Cap. 35.

1172 **P**ræfectus vrbi, biennio duntaxat magistratu fungitur, nisi rex

si rex ipse magna ex causa tēpus id prorogauerit, hæc enim officia perpetua esse non debent.

In duodecim illis Romanorum tabulis hæc lex, vt referunt,

scripta erat.

Eundem magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito. ciuitatem annali lege seruant.

Dionysius Halicarnas. lib. 4.

Superest vnum ad retinendos in officio summos magistratus, omnium, quæ hæctenus memorauimus, vtilissimum: vt perpetuum non sit, & cum vita demum finiendum imperium. Prægrauis enim est omnibus magistratus, cui nullum certum tempus præfixitum est, eoq; rationem reposituræ nemine, vnde tyrannus nascitur. contrahenda igitur potestas, exemplo Atheniēsiū, intra tempus annum, imperandi enim parendiq; vicissitudo, & potestas antequam corrumpat animum relinquenda, reprimat ingenia fastuosa, nec finit inebriari licentia nimia.

Cornelius Tacitus lib. 2. Annalium inquit.

Superbire homines etiam annua magistratus designatione: Quid si honorem per quinquennium agitent? Quid si per omnem vitam?

Titus Livius lib. 3. tradit.

Senatum censuisse, magistratus continuari, contra Rempublicam esse.

Extant leges plurimæ in iure Ciuili, de honoribus & muneribus non continuandis, quas huc transferre non attinet, quia vulgares & peruagatæ sunt: sed vnam aut alteram, propter earum rationes, præterire non possum.

Lex Valentimani, lib. 10. C. tit. 70.

Neminem susceptionis munere functū ad idem munus astringi, nisi se prius vinculo sollicitudinis superioris absoluerit. Namq; neq; eos qui placuerint grauare, iustitia est, neque eos, qui displicuerint, tenere, prudentis est.

Vlpia

Ulpianus lib. 50. digest. tit. 4.

1479

Præses provinciarum provideat munera & honores in civitatibus æqualiter per vices, secundum ætates & dignitates, aut gradus munerum, honorumque, qui antiquitus statuti sunt, iniungi ne sine discrimine & frequenter his oppressis, simul viris & viribus Republicæ destituantur.

1480

Ad summam, is qui solus iudicat, & sine collega gubernat, & qui de causis in primo iudicio, & prima instantia cognoscit, non debet perpetuo in eodem magistratu manere: id enim non expedire, iam pridem experientia docuit.

REGIOS CONSILIARIOS, ET SENATORES, PERPETUOS ESSE DEBERE.

Caput. 36.

1181

HI qui de causis appellationum cognoscunt, & qui collegas habent: quales in Hispania sunt omnes consilarii regii & senatores: magistratus perpetui sunt, & esse debent.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 1.

1182

Satius esset haud dubiè, si fieri posset, ut semper iidem gererent magistratus.

Isocrates in Symmachico.

1183

Qui singulis annis magistratus ineunt, homines imperiti sunt, in vita privata nati & educati, neque de Rep. quicquam prius intellexerunt, aut usu edocti compertum habuerunt. Qui verò iisdem rebus perpetuò præsumunt, etiam si minus ingeniis valeant, longè tamen experientia cæteris antecellunt. Illi præterea dum alii alios intuentur, multa negligunt: hi verò, cum sciant, à se omnia perfici oportere, diligentèr de singulis cogitant.

Idem in Busiride.

1184

Ut singuli easdem res perpetuò tractarent, imperavit: haud ignarus, eos qui subinde aliud atque aliud minus suscipere

fufciperent, nihil exquisitè cognitum habere, aut dextrè obire: eos autem, qui rebus iisdem perpetuò sunt occupati, in suo genere plurimum excellere.

Iulius Capitolinus in Antonino Pio.

Successorem viuenti bono iudici nulli dedit, nisi Orphito præfecto vrbi, sed perenti.

1185

Lex Valentiniani & Martiani, lib. 1. Codicis tit. 47.

Liceat omnibus iudicibus illustri præditis potestate, cõfiliarios sibi, eosdem secundo, ac tertio, & sæpius adiungere: quia qui semel rectè cognitus est, ob hoc solum, non debet, quod iam probatus est, improbari.

1186

Iosephus lib. 18. antiquitatum Iudaicarum, cap. 8.

Tiberius Cæsar neq; legationes sine mora admittebat, & præsidibus prouinciarum, vel procuratoribus, successorem non mittebat, nisi mortuis. Proinde victos quoq; negligebat audire: moræ hanc rationem reddens amicis scisci tantibus: legatos quidem ideo admitti tardius, ne illis citò dimissis, alii denuò creati redeant, atq; ita obruatur continuo excipiendis & dimittendis legationibus. Potestates autem semel constitutàs ideo sinere, vt parcatur subditis. Cũ enim natura omnis magistratus ad auaritiã sit pronior, externum, cui nullus cẽrtus sit præstitutus terminus, eò magis ad rapinam sollicitare homines. Itaq; si diutius eo fruuntur, ex satiãtos lucris segniores ad rapiendum fieri. Quod si successor immineat, non suffecturos eorum auiditati prouinciales, dum decessor tanto magis spoliat, quanto minus temporis ad hoc faciendum sibi putat esse reliquum. Vtebaturq; hac similitudine. Confauciati cuiusdam vulnera muscæ agminatim ingruentes operuerant, cum quidam forte fortuna præteriens miseratus est, putans languidiorem, quã vt illas posset arcere, accedensq; propius, parabat eas depellere. Orante autem faucio, vt sic eum sineret: quæsiuit alter

1187

causam, cur ita liberari ab hac molestia negligeret: Tum ille: Imò his abactis maiorem molestiam mihi faceres: nam hæc iam saturatæ sanguine remiserunt nonnihil. Quòd si recentes accederent, & famelicæ, me iam antè pessimè affectû, facile perderent. Quare se quoque aiebat hac ratione providere subditis, multorum rapacitate vexatis, qui more muscarum eos infestarent, maximè si ad innatam cupiditatem, metus citò definendi accederet.

1188 Sed verius id sœcordiæ atque desidiæ Tiberii tribuunt Historici. Nam avari nunquam replentur pecunia, imo verò, Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Non ergo de peculatores illi tolerandi erant, sed citò puniendi severissimè.

PRÆCEPTA DATA

PRÆSIDIBVS.

Caput. 37.

Iustinianus, constitutione novella. 8.

1189 **P**ræsides provinciarum oportet, ut subiectos nostros ex omni parte illæfos consèruent, nihil quidquam ab illo eorum accipientes, sed æquos se in disceptandis controuerisus, æquos in consèruanda disciplina publica præbeant, in persequendis quidem criminibus, insontes à calumniis reddentes liberos, reis verò fontibus pœnas legitimas imponentes: neque aliter inter subditos imperium exer-

exercentes, quàm patres solent inter filios: vt dñgant qui dem eos, si crimine vacui sint, coërceant verò ac puniant si criminibus videantur esse obnoxii: iustitiam denique illis exhibentes, tam in causis publicis, quàm priuatis contractibus.

Neque vt ipsi tantùm hoc agant, sed etiam vt assessorem & omnes, circa ipsos versari solitos, sibi similes assumant: nequando cùm ipsi culpa careant, per alios delinquere, & furari, & (quod multò sceleratius est) maleficiorum sibi socios adsciscere videantur.

Præsides autem, si omni munere abstineant, nihil timori Dei, legis, & nostri, præponant: sed eo respicientes, subiectis conferuabunt iustitiam, omnia secundum leges nostras & iudicantes & agentes.

Iustinianus constitutione. 13.

Compertum habemus, quòd improbi admodum ex cohorte homines iudicibus sint in ministerio, nempe conscii latronum, veneficarii, crumenifecæ, & reliqua multitudo, quorum vnumquemque satius est puniri, quàm ad istum modum viuere. Hoc enim hominum genus, cui cum latronibus intercedit notitia, eiusmodi est, vt nihil boni peragat: sed in hoc tantùm fures cognoscunt, vt sibi, suisque iudicibus aliquid venentur lucra. Quæ omnia conuenit, vt iudices oderint, & aduersentur, & puris vtantur manibus, & omnia delicta iusta animaduersione persequantur, & urbem, veluti bestiis furta exercentibus, perpurgent. Industrios præterea homines ad hæc ministros assumant, & ea moderatione aduersus cohortem suam vtantur, vt ab ipsis tanquàm iudices metuantur, & omnia agant cum summa animi intentione ac beneuolentia.

Ex eiusdem constitutione nouella. 17.

In administranda prouincia instructos eos esse oportet, qui

officia suscipiunt: & ideo certa præcepta dantur officiū suscipienti, quibus edoceatur, quomodo prouinciam gubernare conueniat: quorum hæc summa est: Puras Deo & nobis ac legi manus conferues.

- 1194 Nullam contra subditos negociationem exerceas.
- 1195 Pūblica tributa vigilanter exigas.
- 1196 Prospicias, ne populares seditionem aliquam moueant.
- 1197 Causas cum summa æquitate cognoscas.
- 1198 Breues causas & viles sine scripto decidas & diiudices.
- 1199 Pauperum causas gratis cognoscas.
- 1200 Rerum victui necessariorum copiis, & ciuitatum operibus adhibebis diligentiam.
- 1201 Pontium, viarum, & portuum prouinciæ, cui præfides, murorum quoq; curam habebis.
- 1202 In omnes res, in quibus aliqua vel fisci, vel ciuitatum utilitas versatur, consilia & actiones tuas relicies, deque his ad nos referes.
- 1203 Neq; cōmittes vt priuilegiis apud te vtantur malefici.
- 1204 Maleficia omnia cum tanta vehementia persequeris, vt paucorum supplicii omnes alios salues.
- 1205 Cohortales tuos, id est, comites & ministros, in officio cōtinebis: & nemo illorum imperium in tuam habeat voluntatem.
- 1206 Assessorem virum bonum assumes, qui si tibi fidem non seruauerit, hunc abiges, & altero vteris, qui & leges & ius in contaminatis tractet manibus.
- 1207 Delinquentibus maximo sis terrori: mansuetissimus vero & mitissimus erga probos, quibus paternam impertieris prouidentiam.
- 1208 Si quando ad alia loca te proficisci iubemus, contentus iis, quæ largiuntur ex publico, non gratis sumptus facias, ne que subditos nostros alteras & propriis iumentis, proprio item sumptu profectiqnem cōficias.

Sed

Sed neque si milites te sequantur, permittes, vt gratis & aliter sumptum faciant, quàm de suis annonis. 1209

Hæc omnia igitur obseruabis, & simul ac prouinciam in gressus fueris, conuocatis Episcopo & clero, & nobilioribus ciuitatis, hæc sacra mandata publicè propones, vt omnes cognoscant, quibus conditionibus magistratum susceperis, respiciantque, si hæc obserues, & nostro dignum te ostendas iudicio. 1210

DE QVIBVSDAM ALIIS AD VRBIS
PRAEFECTVRAM PERTI-
NENTIBVS. Cap. 38.

Præfectus vrbi & senatores nemini salarium dare debet, nisi consulto principe, itaque ipsi viderint, ne forte vt cuipiam gratificentur, in publica commoda peccent, & sit restitutioni obnoxii. 1211

Lex Constantini, sine Alexandri lib. 10. C. tit. 36. & C. Theodo. lib. 12. tit. 2.

Nulli salarium tribuatur ex iuribus Reipublicæ, nisi ei, qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus. Grauitas igitur tua placitis obsequatur. 1212

De ponderibus & mensuris curæ esse debet vrbi præfecto, ne quid Respublica detrimenti capiat. 1213

Lex Gratiani lib. 12. C. Theodo. tit. 6.

In singulis stationibus & mensuræ & pondera publicè collocentur, vt fraudare cupientibus fraudandi adimant potestatem. 1214

Lex Valentiniani eodem tit. & lib. 12. C. tit. 70.

Modios æneos vel lapideos cum sextariis per mansiones, singulasque ciuitates iussimus collocari, vt vnusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modis, sciat, quid debeat susceptoribus dare, &c. Extant ea de re leges regni, quas vrbi præfectus ad vnguè seruare, & exequi debet. 1215

Nec prætereunda est lex Valentini, lib. 14. C. Theodo. tit. 4.

1216

Illud à decessore tuo salubriter institutum est, quo suariis æstimandi licentia denegetur, pondusq; porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quærat: ita videlicet, ut ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit suarius: animal verò à possessore tradendum ob digeriem prius vnus noctis tantum ieiunitate vacuetur.

Marius Salomomius sub titulo, de officio præfecti vrbi, hæc scripta reliquit.

1217

In carinis, inter ruinas effossum vidimus lapidem, in quo hoc edictum scriptum erat. Ex autoritate Turci Aphoniani viri clarissimi præfecti vrbis.

Ratio docuit, ytilitate suadente, consuetudine micandi summotâ, sub exagio (id est, pōdere) potius pecora vendere, quàm digitis concludentibus tradere. ut appenso pecore, capite, pedibus, & sauo, lactente & sub gulari, lanio cædentibus, reliqua caro cum pelle & interraneis proficiat venditori, sub conspectu publico fidè ponderis comprobata: ut quantum caro occisi pecoris appèdat, & emptor norit & venditor: cōmodis omnibus & præda damnata, quam tribuni officium, cancellarius, & scriba, de peculiariis capere consueuerant. Quæ forma interdicti, & dispositionis sub gladii periculo, perpetuò custodienda mandatur.

DE TEMPLIS, AC DIEBUS FESTIS LV- DORVM. Cap. 39.

1218

Slus suum cuiq; tribuendum est: si beneficia & priuilegia principum conseruanda sunt, priuatis etiam & prophanis: quæ nã est ista irreligiôsæ mentis audacia, quæ sacratissimis veri Dei templis, quo iure, qua iniuria, vim & violentiã infert: quæ intemperie, ut præsidium sanctitatis loci temere

merè atq; impiè violetur: Erant olim apud Hebræos ciuitates quædam refugii, dæmoniorum quoq; delubris & fanis ius aſyli conceſſum, inuiolabile erat: & nos Catholici, qui in ſacris ædibus, ex aqua & ſpiritu ſancto naſcimur: qui cætera ſacramenta omnia ibidem cotidie participamus: qui tandem illic ſepeliendi ſumus: templorum immunitatem nihilo minus lædere atq; imminuere non formidamus?

Non tantum Pontificio iure, ſed & multis regiis legibus hoc priuilegium templis tributum eſt, refugium quidem admodum neceſſarium humani generis fragilitati, & Gundericus Gothorum rex, ante nongentos annos hanc immunitatem ædibus Hiſpaniarum ſacris conceſſit, & confirmauit: vt hiſtorici noſtri omnes autores ſunt. Quid autem magni eſt, id ius templis ſeruare, quæ Deus ipſe domos ſuas, & orationis domos eſſe ait: cùm alibi hominum priuatorum, quin etiam puerperarũ domibus idem priuilegium inuiolabile ſit?

Extant quoq; imperatorum leges ſanctiſſimæ, ſub titulo Codicis Iuſtiniani, de his, qui ad Eccleſias confugiunt: quarum aliquas breuiter commemorabo.

Lex Honorij & Theodoſij.

Fideli deuotaq; præceptione ſancimus, nemini licere ad ſacroſanctas Eccleſias confugientes abducere: ſub hac uide licet definitione, vt ſi quiſquam contra hanc legem venire tentauerit, ſciat ſe maiæſtatis crimine eſſe retinendum.

Lex Leonis.

Præſenti lege decernimus per omnia loca ualitura: nullos penitus curuſcunq; conditionis ſint, de ſacroſanctis Eccleſiis expelli, aut tradi, vel protrahi confugas: his, qui hoc moliri, aut facere aut nuda ſaltem cogitatione atq; tractatu auſi fuerint tentare, capitali & ultimi ſupplicii animaduerſione plectendis.

Ex lege Theodoſij & Valentiniani, lib. 9. Codicis Theodo. tit. 34.

1223

Pateant summi Dei templa timentibus: nec sola altaria, & oratorium templi circumiectum, quod Ecclesias quadripartito intrinsecus parietum septo concludit, ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita. Sed usque ad extremas fores Ecclesiae, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus aram salutis esse praecipimus: ut inter templi, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica, & ianuas primas Ecclesiae, quidquid fuerit inter iacens, siue in cellulis, siue in domibus, hortulis, balneis, aris, atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. Neque in extrahendo eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere: ne qui hoc ausus fuerit, cum discrimen suum videat, ad expectandam opem ipse quoque confugiant. Abducentibus enim capitalem poenam volumus esse propositam, nam humanitati praeferranda religio est.

Paulus Diaconus lib. 13. rerum Romanarum.

1224

Macezil elatus rerum secundarum insolentia & tumens, Ecclesiam Dei temerare ausus est, atque ex ea quosdam non dubitavit extrahere, sequuta mox poena sacrilegum est. Nam iisdem superstitionibus atque insultantibus, quos ab Ecclesia ad poenam protraxerat, post aliquantum tempus solus ipse punitus est.

1225

De diebus festis ludorum, quos praefecti urbium exornare praesentia sua debent, leges aliquot referemus.

Lex Honorij lib. 15. C. Theodo. tit. 9.

Cunctos iudices admonemus, ut ludorum quidem, quibus moris est, intersint festiuitati, & oblectamentis fauorem eliciant populorum. Verum expensarum non excedant duorum solidorum librata impendia, nec inconsulta plaurum infania, fortunas ciuium, Reipublicae robur euellant.

Lex Arcadij lib. 11. C. tit. 45. & altera lib. 15. Codicis Theodo. tit. 6.

Cic-

Clementiæ nostre placuit, vt maiumæ provincialibus lætitia reddatur: ita tamen, vt seruetur honestas: & verecundia castis moribus perseueret. 1226

Ludicras artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur: sed procax, scœdum atq; indecorum spectaculum denegamus. 1227

Lex Theodosij & Valentiniiani lib. 35. Codicis Theodo. tit. 5.

Quo tempore commemoratio Christi passionis, totius Christianitatis magistræ, à cunctis iure celebratur: omni theatrorum voluptate per vniuersas vrbes earundem populis denegata, totæ Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur. Aliud enim est supplicationum tempus, aliud voluptatis. 1228

Ergo præfecti vrbium, vim ædibus sacris non inferant: neq; ludis sumptuosis onerēt ciuitates: neq; scœdum aliquid, iniuriosum, aut inhonestum in publicis spectaculis agi permittant: neq; in quadagesimæ diebus, tauros agitari, aut hausti ludia fieri sinant. 1229

VARIA DE PRAEFECTIS VRBIVM.

Caput. 40.

Iustinianus constitutione. 25. de prætoribus Lycæonia, idemq; est de præfecto.

Oporet ipsum providere, vt omnia rectè atq; ordine fiât in ciuitatibus. Et primùm quidem, vt ciuitates sub ipso collocatæ seditionibus careant, ex omni parte æquitatem conseruans, & summo studio prospiciens, ne nimium subditis indulgeat & frena relaxet. Deinde neq; opera in ciuitatibus negligat, ne per hanc causam deminuantur vel aquarum ductus, vel ipsorum pontium transitus, vel murorum munitio, vel cura itinerum, sed omnia reficiat, vel saltem ad nos referat, et cætera. 1230

Idem de prætorè Thraciæ, constit. 26.

1231

Descriptum iusiurandum est, quo magistratus nostros conueniat, cum officia suscipiunt, animam suam deuouere Deo, & tueri subditos nostros in æquitate & iustitia, ab omnibus sordibus, inimicitis, gratia remotissimos.

1232

Curabit quoq; illic omnia opera publica, neq; patietur, vt vel portus, vel muri, vel pontes, vel itinera, vel deniq; alia, viciu contrahant: sed ipse quæcunq; ex publicis redditibus possunt refici, ea procuret. Si quid vero ex his maiore cura indiget, id ad nos referat.

1233

Propterea magnam pecuniæ vim despiciamus, & ita amplis annonis tam præfides, quam cohortes, & circa illos verari solitos, consolati sumus, ne per egestatem fortè aut eius modi aliquid, parum decentibus factis occupentur.

1234

Damus ei curiosius crimina indagandi, & prohibendi, & ad nos per suggestionē nunciandi facultatem, vt partim ipse per se ea corrigat, partim celerius ad nostram referat notitiam, vt si qua in re imbecilliores sunt, ibi vires crescat, & suppleantur scientiæ, & iusionis nostræ accessione.

Idem, de iudicibus, constit. 82.

1235

Si iudex aliquid improbè & maliciose quenquam ministrorum suorum agere senserit: expellat auditorio suo eos, qui non bonam habent in gerendis rebus opinionem, & alios in illorum locum sufficiat.

Idem de præfide Pisidiæ, constit. 24.

1236

Oportet, vt qui hunc magistratum suscipit, his solis, quæ ex publico soluuntur, contentus sit: iuste & purè, & cum quadam asperitate humaniter se erga subditos gerat, omne maleficium prouincia expellat: & eos qui delinquant, secundum leges nostras puniat, & per omnia ius tueatur: & ad nostras leges respiciat, & secundum eas iudicet: & vt subditi nostri secundum illas vitam, suamq; studia instituunt, efficiat, et cætera.

Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum.

Officium iustitiæ salutaris est, vnum quodq; semper deducere ad id quod est melius. 1237

Plato lib. 5. de legib.

Re vera nimius in seipsum amor omnium peccatorum omnibus semper est causa. Occæcatur quippe circa amatû qui amat. Quapropter qui se amat, cum seipsum magis quâ veritatem honorandum putet, quid iustum, bonum, pulchrumve sit, male iudicat. Decet sanè eum, qui magnus vir futurus est, neq; seipsum, neq; sua diligere, sed iusta semper, siue à seipso, siue ab alio quouis gerantur. Ex hoc ipso delicto accidit omnibus, vt ignorantiam suam esse sapientiam opinentur. hinc fit, vt quamuis nihil, vt ita dicam, sciamus, scire tamen omnia arbitremur. Cùm verò nec aliis committamus facultatem agendi, quæ ipsi facere ignoramus, facientes ipsi errare compellimur. Quamobrem nimium sui ipsius amorem fugere quisq; debet, & meliores sequi, nullo rubore verecundiæ impeditus. 1238

Idem lib. 6. de legib.

Quidquid in ciuitate legis ordinisq; est particeps, cuncta ex eo bene procedunt. Quæ verò ordine carent, vel malè ordinata sunt: ea etiam quæ bene sunt ordinata, confundunt. 1239

DE REPUBLICA

LIBER NONVS.

DIFFICILE ESSE BENE IMPERARE.

Caput. 1.

SUPEREST quidè, vt ea iam colligam, quæ ad optimam regni gubernationem pertinere posse visa sunt. ac primùm generalia referâ; deinde verò singula persequar. 1240

Plato Dionis propinquus epist. 7.

1241 Cùm animaduertèrem homines qui in Reip. gubernatione versabantur, legesque & mores: quantò magis confiderarem, quantoque magis ætate progrederer, tanto difficilius arbitrabar esse, rectè Rempublicam gubernare.

Xenophon lib. 1. de pædia Cyri.

1242 Noui te dicere semper solitum, haud fas esse à diis petere, neque victoriam eos equestri pugna, qui equitare non didicissent: neque sagittæ ignaros, superare illos sagittando, qui huiusmodi peritiam callent: neque gubernandi imperitos optare nauum salutè gubernando: huiusmodi enim omnia esse præter diuina instituta. *Et paulo post.*

1243 Scire aliis præesse hominibus, vt habituri sint omnes res necessarias affatim: & vt futuri sunt omnes, quales oportet, hoc nobis mirabile sanè videbatur. Ita medius fidius ô pater, memini hoc dixisse te: itaque mihi quoque videbatur, opus esse maximū pulchrè imperare: ac nunc eadè mihi videntur, cùm ipsum imperandi munus mecū ipse confidero.

Cornelius Tacitus lib. 1.

1244 Tiberius variè diserebat, de magnitudine imperii: solà diui Augusti mentem tantæ molis capacem, se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quàm arduum, quàm subiectum fortunæ, regendi cuncta onus.

Flavius Vopiscus in Aureliano.

1245 Ego à patre meo audiui, Diocletianum principem iam priuatum dixisse: Nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Colligunt se quatuor vel quinque, atque vnum cõsiliū ad decipiendum imperatorem capiunt. Dicunt quid probandum sit, Imperator, qui domi clausus est, vera nõ nouit. cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur, facit iudices quos fieri non oportet: amouet à Rep. quos debeat obtinere. Quid multa: vt Diocletianus ipse dicebat, bonus, cautus, optimus venditur imperator.

PROBIS CONSILIARIIS ET SAPIENTI-
BUS OPVS ESSE. Cap. 2.

ERgo multis prudentibus viris atque sapientibus Rex indiget, vt rectè gubernare possit, nec enim princeps tantam rerum ac negotiorum molem solus valeat sustinere. 1246

Exodi cap. 18. dixit Iethro ad Moysen: Cur solus sedes & omnis populus præstolatur à mane vsque ad vesperam? Non bonam rem facis, stulto labore consumeris & tu, & populus iste: vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Prouide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiã, & constitue ex eis tribunos, & alios qui iudicent populũ, &c. 1247

Fallitur autè opinione ineptissima quisquis putat, homines ineruditos, aut consiliarios regios, aut iudices esse posse. 1248

Socrates apud Xenophontem lib. 4. de factis & dictis

Socratis.

Stultum est putare, artes eas, quæ minores sint, non posse absolutas reddi sine instructore: ciuitati verò præesse, cum sit omnium maximum, posse quenquam ex se satis nosse. 1249

Aristoteles lib. vlti. Ethi. cap. vlti.

Electio sagacitatis est & intelligentiæ, ac rectè iudicare opus est maximum. 1250

Diuis Augustinus (lib. de ordine, prope finem) iure ac merito laudat Pythagoram, quoniam regendæ Reipublicæ disciplinam suis auditoribus vltimam tradebat, iam doctis, iam perfectis, iam sapientibus, iam beatis. Tantos enim ibi fluctus videbat, vt eis nolet committere, nisi virum, qui & in regendo penè diuine scopulos euitaret: si omnia defecissent, ipse illis fluctibus quasi scopulus heret. 1251

Verum de consiliariis principis, ac de probitate, sapientia, eruditione atque virtutibus eorũ, satis multa dicta sunt libris superioribus. 1252

QVIS

QUIS SIT SCOPVS RECTAE GVBER-
NATIONIS. Cap. 4.

Plato lib. ciuili, vel de regno.

1253

Necessè est, eam maxime, ac solam rectam existimare Remp. in qua qui magistratibus funguntur, re vera gubernare sciunt. Quatenus autem scientia & iustitia freti, ex deteriori meliorem pro viribus ciuitatem efficiunt, eatenus rectam appellari Remp. volumus, & in eo ipso duntaxat de finitionem rectae gubernationis consistere. Cæteras verò omnes neque legitime, neque verè dici putandum est.

Idem in eodem.

1254

Vir sapiens bonusque gubernabit semper, ita ad subditorum salutem respiciens, vt ad nauarum nauisq; salutem respicit gubernator. Ad summam, quidquid prudentes principes agant, nunquam delinquunt, quandiu vnum hoc potissimum seruant, vt mente & arte quod iustissimum est ciuibus inducentes tueri eos valeant, melioresque ex deterioribus, quoad fieri potest, efficere.

Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 13.

1255

Videtur is, qui verè ciuilis est, circa virtutem maximè laborare. Vult enim ciues bonos efficere, ac legibus obtemperantes.

1256

Hoc igitur debet esse propositum Reipublicæ gubernatoribus, quò intueri, & quò cursum suum dirigere debeant, nimirum vt ciues bonos & beatos efficiant: idque ipsum est, quod sapientes omnes legum latores volunt.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri.

1257

Similia sunt opera boni pastoris & boni regis. Nam & pastorem decet id præstare, vt pecora habeant foeliciter: & is vt, si tandem pecudum est foelicitas: & regem identidè decet, vt res atque homines foelices facere, & is vt.

Iamb.

102 *Iamblicus epistola ad Dyscolium.*

Verus princeps magna cum dignitate & bonitate præest
 magna bonorum munera subditis exhibet: victus abun-
 dantis, salutis omnimoda, & vitæ tranquillitatis autor est.
 Hunc enim finem sibi proponit honestus princeps, vt subdi-
 tos foelices efficiat. Et tum sanè præ cæteris qui ab eo guber-
 nantur in primis eximius est, cum illi beatam vitam agunt,
 qui seipfos ei commiserunt. Siquidem vtilitas publica non
 separata est à priuata: quia potius in vniuersali, singulis
 etiam vtile continetur, & partes in toto seruantur, tum in
 animalibus & ciuitatibus, tum in aliis quoque naturis.

1258

1259

1260

1261

Cicero quadam in epistola.

Ac mihi quidem videtur huc omnia esse referenda ab
 iis, qui præfunt aliis, vt ij qui eorum in imperio sunt, sine
 quàm beatissimi.

DE FOELICITATE REIPV-

BLICAE. Cap. 4.

EX bona regni gubernatione foelicitas subiectorum na-
 scitur: quo vel solo patet, quanti faciendâ sit optima cõ-
 stitutio Reipublicæ.

1262

1263

Isocrates in Areopagico.

Notum quidem omnibus est, foelicitatem potissimum &
 parare & retinere eos, nõ qui maximis & pulcherrimis mee-
 nibus muniti sunt, aut qui maximam hominum turbam in
 eodem loco congregatam habent: sed eos qui suam urbem
 optime ac modestissime gubernant. Nec enim alia ciuita-
 tis anima est, quàm forma & constitutio Reipublicæ: quæ
 vim eandem habet, quam in corpore prudentia. Siquidem
 hæc est quæ de rebus omnibus deliberet, & enim res fecundas
 tueatur, tum calamitates effugiat. Ad hæc & leges & orato-

1264

1265

1266

res & homines priuatos se met accommodare, & quasi eodem fieri necesse est, & ea quosq; fortuna uti, talemq; vitam agere, qualem Remp. habuerint.

1262 Finis verò rectæ gubernationis foelicitas est. Nam vnicuiq; priuatim, & publicè omnibus finis quidam est, quem conuicentes, alia persequuntur, alia fugiunt. Is verò foelicitas est, aut eius pars aliqua, *vt Aristoteles tradit, lib. 1. Rhetorico, c. 5.*

1263 *Plato in Euthydemo ait.*
Foelicitatem ab omnibus summum bonum vocari. Sed ea foelicitas sub luna nulli conceditur. Idcirco alia est foelicitas Reipublicæ, atq; hominum in hac vita: quam Aristoteles definit, vt sit, fortuna secunda cum virtute, vel vita tuta & iucundissima. Huic igitur tendere debet recta Respublica, vt ciues bonos efficiat, omniq; virtute præditos: vt in pace ac tranquillitate degentes, eam foelicitatem assequantur, per quam ad summum illud bonum post hanc vitam peruenire queant.

Xenophon, lib. de Vectigalibus.
1264 Hæ dicuntur beatissimæ Respublicæ, quæ plurimo tempore in pace vixerunt.

Plato lib. 8. de Rep.
1265 An ex quercu fortè existimas, aut silice Respublicas fieri potius, quam ciuium moribus, qui quocunq; fluxerint, cætera secum rapiunt? ex moribus proculdubio.

Aristoteles lib. 8. Polit. cap. 1.
1266 Sæper optimi quiq; mores melioris Reipublicæ sunt causa.

Idem lib. 7. cap. 13.
1267 Optima Respublica est, per quam optimè ciuitas administratur: per hanc verò administratur optimè, per quam licet fieri beatam.

FOELICISSIMAM ESSE HISPANIARVM

REMP. Cap. 5.

EX quibus omnibus, aliisque multis perspicuum est, Hispaniarum Rempublicam esse foelicissimam: quia & pace & religione Catholica, & iustitia fruimur. Etenim optimo Philippo Rege incolumi, religio vera, & mens omnibus vna est: eademque semper fuit sub Carolo Maximo, Regibusque Catholicis Ferdinando & Isabella: atque eandem futuram speramus regnantibus eorum posteris: vt cum Claudio etiam nunc verè dici possit. 1268

Quid dignum memorare tuis Hispania terris

Vox humana valet?

Diues equis, frugum facilis, preciosa metallis,

Principibus foecunda piis.

Vera quidem religio est, primum atque adeò arctissimum foelicis Reipublicæ vinculum. Hanc nos puram, inuiolatamque seruamus: qua & boni effici possumus, & æternam consequi foelicitatem. Cæteræ verò ferè omnes Reipublicæ labefactantur, exagitantur, ac dilacerantur hæresibus: quæ dirimunt ciuium coniunctionem, & nimium virtutibus obstant, atque homines deteriores efficiunt. 1269

Plato lib. 6. de legibus.

Extrema omnia subeunda sunt potius, quàm in eam gubernationem ciuitas commutanda, quæ peiores solet homines facere. 1270

Idem lib. 5. de Rep.

Habemus ne vllum perniciosius ciuitati malum, quàm quod eam diuidit, & ex vna plures facit? vel melius quicquæ eo, quod ipsam vincit simul & vnã efficit? non habemus. 1271

Quemadmodum extra controuersiam est, nulla re magis, quàm efficaci religione atque eius vnitate, in vnus corporis societatem conciliari, continerique liberos homines: sic omnibus perspicuum est, nihil eos magis separare, & contra se diuidere, quàm in religione dissidium pugnari atque discordiam. Id namque dissidium omnium maximum & 1272

perniciosissimum est: Primum, quòd rem præstantissimã, religionem scilicet, perturbet. Deinde, quòd societatem omnibus communem & arctissimam, sua contagione laxet. Denique, quòd christianam amicitiam soluat, qua neque iucundior vlla, neque sanctior quidem esse potest. Sed de his alibi plura.

BONAM GVBERNATIONEM ESSE,
QVAE IVSTITIAM SERVAT.

Caput. 6.

Plato Dionis propinquis epist. 7.

1273 **S**I philosophia vnà cum potentia verè in idem quasi domiciliũ concurrisset, per omnes homines, & Græcos & Barbaros elucentem, veramque opinionem omnibus ostendisset: neque ciuitatem, neque hominem vnquam fore fœlicem, nisi & eum prudentia, & sub iustitia vixerit: siue per se illas possideat, siue sub sanctorum principum moribus ritè educetur, atque erudiatur.

Idem in Minoe.

1274 **I**ustitia ciuitates ac reliqua omnia seruat, iniustitia verò peruertit atque corrumpit.

Idem lib. 1. de Rep.

1275 **I**niustitia seditiones, inimicitias, contentionesque parit: iustitia verò concordiam & amicitiam.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 7.

1276 **M**aximè tum respublica, tum status optimatum dissoluuntur, si ius in ipsa Rep. violetur. Hoc autem solum confirmat stabilemque facit statum Reip. si pro dignitate paria tribuantur, & quæ sua sunt, quisque retineat.

Orpheus in hymnis.

1277 **O** iustissima dea mortalibus, beata, optabilis,
Quæ semper iustis hominib9 propter æqualitatè gaudes,
Veneranda, fœlicissima, gloriosa iustitia,

Quæ

Quæ pura mente semper digna cuiq; distribuis.
 Integra cōscientia fruens : semper autē cōminuis omnes
 Quotquot stateram tuam non subeunt, sed vltra ipsam
 Lancibus duris inexplēbilitē declinant. studiosa pacis,
 vitæ stabilis æmula.

Sēper enim quod nimium est odisti: gaudes autē æqualitate.
 Per te sapientiæ totum virtus finem assequitur.

Idem in alio hymno.

Oculum iustitiæ canto, retro videntis, formosæ:

1278

Quæ etiam super Iouis principis sacro sedet folio,
 Cælitus dispiciēs vitā mortaliū in varias gentes diuisorū,
 Iniustorum vltrix, suppliciiis gaudens iustis.
 Veritatis æqualitate concilians dissimilia.

Omnia enim, quæ mala mente homines committunt

Temere, nimium concupiscentes malis consiliis,

Tu sola puniens, pœnam sumis ab iniustis:

Hostis improborum, beneuola autem versaris cū iustis.

Hesiodus in operibus.

Iustitia virgo est Ioue prognata,

1279

Castæ & veneranda diis cælicolis.

Et quando quis ipsam læserit, obliquè iniuriam inferens,

Statim apud Iouem patrem sedens,

Iniustam narrat hominum mentem, donec luat

Populus peccata regum, qui malè sentientes,

Aliò defleunt iura, obliquè interpretantes.

Diomysius Halicarnas. lib. 2.

Moenibus absolutis, perfectisq; ad præsentem necessita-
 tem ædibus: cū iam tēpus moneret, de futura forma Reip.
 dispicere, Romulus de materni aui sententiā sic pro concio-
 ne loquutus est. Urbem à se cū publicis, tum priuatis ædi-
 ficis, vt recens conditam, satis ornatam esse: cogitandum
 tamen, non in hoc sitam summam Reipublicæ. neque e-
 nim amplè profundæq; fossæ munimentū, certā incolomi-

1280

tatis

tatis spem polliceri inclusis intus securis ciuibus: sed ad hoc tantum conducere, ne oppressis repentino incurfu, hostis cladem aliquam inferat: neq; si intestinus tumultus inuadat Remp. priuatas ædes præbere tutum cuiquam refugium. hæc enim ad vitam quietem ac tranquillam degendam inuenta esse subsidia: quæ nihil vetent, quominus vel vicinis insidiamur per iniuriam, vel ipsi expositi sumus aliorum insidiis: nec vllam urbem huiusmodi ornamentis quæsisse sibi diuturnam felicitatem & amplitudinem: aut contrà, sine his non potuisse amplam & fortunatam euadere. Aliud esse, quod feruet ciuitates, & è paruis magnas faciat: nimirum in externis bellis armorum potentiam, quæ fortitudine pareatur & assiduo studio: in ciuilibus verò perturbationibus, concordiam ciuium: eam iustitia, temperantiaq; foueri in Republica.

Plutarchus lib. de doctrina principum.

1231

Veteres ita & loquuntur, & scribunt, & docent: Absq; iustitia principatum rectè gerere, ne Iouè quidem ipsum posse.

OPTIMAM OMNIUM GVBERNATIONEM ESSE, LEGES SERVARE.

Caput. 7.

1282

Maximum & præcipuum optimæ gubernationis præceptum est, vt nihil præter leges, omnia verò secundum leges fiant. Lex enim est rectæ gubernationis cõstans ac perpetua regula. nam, sicuti ex Platone iam antè retuli, lex est vera gubernandi ratio, quæ per commoda media ad finem optimum dirigit res gubernatas.

Idem Plato in libro ciuili.

1283

Ea sola recta ciuilis gubernatio est, quæ id efficit, vt nemo quicquam præter leges committere audeat, & qui au
de

audeat, morte afficiatur.

Idem lib. 4. de legibus.

Non ideo magistratus alicui dabimus, quòd diues sit, aut huiusmodi quicquam possideat, vt robur, magnitudinem, generis claritatem: sed ei, qui positis legibus parebit maximè, & hac re cæteris in ciuitate præstabit. *Et paulo post.*

1284

Magistratus autem legum ministros appellaui, non quia innouare vocabula cupiam, sed quia putem, salutè hinc maximè ciuitati fore, & contrarium ex contrario. Interitum enim paratum illi ciuitati video, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsumt: salutem verò illi, vbi lex seruientibus magistratibus dominatur. Cuncta certè bona, quæ dii ciuitatibus præbent, huic affore cerno.

1285

Idem Plato diuinus epistola. 7.

Lex regina esse debet, ac dominari, non aliis tantum ciuibus, sed ipsis etiam regibus.

1286

Plutarchus lib. de viciosa verecundia.

Themistocles Simonidi petenti quiddam iniustum, Nec tu, inquit, bonus poëta fueris, si præter numerum canas: nec ego bonus princeps, si præter leges iudicem.

1287

Iustinianus, de prætorè Lycaonia const. 25.

Neminem improbè agentium reuereatur, etsi diues, etsi maiore aliqua dignitate præditus sit. Propterea enim de numero præstantiorum electum ipsum mittimus, vt pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quam nobis & legibus: secundum quas & ipse iudicet, & subditos vitam instituere procuret. Et siue fordidis eum manibus vti, siue ad affectum aliquem respicere, siue leges nostras transgredi deprehenderimus: nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam eum sistemus.

1288

Omnia quidem, quæ ad rectam Reip. gubernationem attingunt, legibus iustissimis definita sunt. Proinde qui bene Rempubicam administrare voluerit, is leges diuinas & hu-

1289

Q... manas

manas omnimodo seruare debet : quas si sequatur duces, nã quam vsquam aberrabit.

Aristoteles lib. 1. Rhetorico. cap. 7.

1291 Qui legibus semper obtemperarunt, ii optimi esse videntur, & in optimatum ciuitate gerendarum rerum principatu potiuntur.

Idem lib. 5. Ethic. cap. 1.

1291 Iniustus homo est, qui à legibus exorbitat, & legum transgressio iniustitiam omnem continet.

NATVRALEM RATIONEM MAGISTRATVS NON SVFFICERE SOLAM AD GVBERNATIONEM RECTAM.

Caput. 8.

1292 **Q**uamuis lex, nihil aliud esse videatur, quàm recta ratio, & mensura quædam : nemo tamen vsque adeo ratione perspicaci præditus est, vt arbitrio suo, spretis legibus, rectè Rempublicam gubernare queat. Est enim ratio nostra tum peccatis, tum affectibus admodum extenuata atq; obscurata.

Plato in Timæo.

1293 Animã Deus mortali corpore clausit, quæ grauibus, necessariisq; perturbationibus afficitur : quarum prima est voluptas, esca maxima mali : deinde dolor, fuga impedimentum; bonorum: audacia præterea, metusq;, consultores amētes : accedit & implacabilis iracundia: spes etiã blanda, conciliatrixq; cum irrationali sensu, anioreq; omnium inuafore.

1294 Ergo non rectum est, hominem quem affectus animi sollicitant, & non potius legem in Republica dominari. Nam quod omnino caret affectibus, potius est, quàm cui natura sunt insiti: quod malum, vt legibus abest, sic humanis omnibus animis adesse, necesse est. Itaq; qui legem volunt ciuitati dominari, ij videntur Deum & leges dominari velle: qui ve

ro hominem dominari volunt, ij addunt & feram. Siquidē huiusmodi quiddam est cupiditas: & excandescencia magistratus ipsos & viros, quamlibet etiam bonos, deprauat. at qui lex mens est appetitione vacans. *Hæc ex Aristotele lib.*

3. Polit. cap. 7. & 12.

Cicero lib. 2. de Oratore.

Plura iudicant homines aut amore, aut cupiditate, aut iracūdia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quàm veritate, aut præscripto, aut iuris norma aliqua, aut iudicii formula aut legibus, atque id quidem iniquissimū est. *Plato in lib. de Regno.*

Si legibus præficeremus virum quendam, qui spretis legibus aliā quædam præter hæc, quæ sunt instituta, imperitus rerum agere tentet, nōne hoc magnum esset malū? Etenim quisquis præter leges illas, quæ ex lōgo rerum vsu latae sunt, committere audet, is scelus graue committit, & officia vitæ confundit atque peruertit. Quapropter legibus constitutis, altera (quemadmodum dicitur) nauigatio est, vt nemo quicquam vnquam præter illas facere permittatur, siue singuli, siue populus hoc conetur.

Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

Planè intelligimus, vtiliorem esse imperitiam cum modestia, quā peritiam cum immodestia: ac tardioris ingenii homines administrare commodius plerunq; ciuitates, quàm solertioris: nam isti, tum legibus sapientiores videri, tum semper excellere dicendo in consultatione Reip. volunt: vnde in multas calamitates ciuitates incidūt. Illi suæ peritiæ diffidentes, non abnuunt se legibus esse imperitiores: & cū inualidiōres sint, quàm vt bene dicentis orationem refellant, potius ex æquo sunt iudices, quàm concertatores: ideoque eis plerunque foeliciter cedit.

Ad summā, hoc scire oportet, sapientiū omnium consensu, nihil aliud esse rectam Reip. gubernationem, quam prudentem ac diligētē legum executionē. Nam ea quæ cōtra

leges, aut non secundum leges est, aberratio, destructio, tyrānis, aut quiduis potius, quam recta gubernatio, dicenda est.

QVIS OPTIME GVERNARE
QVEAT. Cap. 9.

Plato diuinus lib. 5. de Rep.

1299

Nisi philosophi ciuitatibus dominantur, vel hi, qui nunc reges potentisque dicuntur, legitime sufficienterq; philosophentur, in idemque ciuili potentia & philosophia concurrant, non erit ciuitati, vel hominum generi requies vlla malorum, neq; prius recta Respublica oriatur pro viribus, & lumen solis aspiciet. *Ex mox addit, nullam aliam gubernationem priuatim, vel publice futuram esse foelicem.*

Idem Dionis propinquus, epist. 7.

1300

Ego dicere adductus sum, non prius desinere humanum genus in malis versari, quam aut homines recte verèq; philosophantes Rerū publicarū gubernationem adepti fuerint; aut hi, qui gubernat, diuina quadā sorte vere philosophetur.

Cicero ad Quintum fratrem.

1301

Plato tum denique fore beatas Respublicas putauit, si aut docti, aut sapientes homines eas regere cœpissent. aut qui regeret, omne suū studiū in doctrina, ac sapientia collocassent.

Plutarchus in Platone.

1302

Quam salubre & illud est, beatissimas fore Respublicas, si qui earum gubernationi præessent, aut sapientia præditi essent, aut sapientia studio tenerentur.

1303

Hæc autem philosophia non alia proculdubio, quam ciuili scientia est: atque adeo philosophi illi, legum iurisq; periti sunt. Nec enim admodum refert, an magistratus naturalium rerum peritiam habeat, Academicus sit, vel Stoicus: sed in primis opus est, vt leges, iuraq; noscat. Nam si verum est, sicuti est, rectam gubernationem esse, prudentem ac diligentem legum executionem: quomodo gubernabit recte

rectè, qui leges & ius ignorat?

Xenophon lib. 4. de factis & dictis Socratis, Idem esse ait, 1304
iustum virum & legibus optemperantem: Et post alia inquit.
Quem ciuitas digniorem putet magis, quàm qui legibus pa-
reat? tum à quo magis parentes, propinqui, familiares, noti,
ciues, aduenæ assequuntur, quæ officii sunt? cui focii magis
credant aut principatum, aut ciuitatis custodiam, quàm le-
gibus parenti? Et paulo procul: Qui legibus obtemperant, nū-
hi iusta faciunt? Maximè. Quicumque igitur ea fecerit, quæ
leges præceperint, iusta & quæ decet faciet? Quid ni? Arbi-
traris ne igitur quosdam obtemperare posse legibus, igna-
ros eorum quæ leges præcipiant? Minimè.

DE EADEM RE. Cap. 10.

Ex lib. Esther cap. 1.

REX Assuerus interrogabat sapientes, qui ex more regio 1305
semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio,
scientium leges ac iura maiorum.

Spartianus in Hadriano.

Cum iudicaret, in consilio habuit, non amicos suos, aut 1306
comites, sed iuris consultos, & præcipuè Iulium Celsum, Sal-
uium Iulianum, Neratium Priscum, aliosque, quos tamen
senatus omnis probasset.

Capitolinus in Antonio philosopho.

Habuit secum præfectos, quorum & autoritate & pericu- 1307
lo semper iura dictauit. Vfus autem est Scuola præcipuè
iuris perito.

Lampridius in Alexandro Seuero.

Vlpianū iurisconsultum pro tutore habuit: primū re- 1308
pugnante matre, deinde gratis agente: atque ideo summus
imperator fuit, quod eius consiliis præcipuè Remp. rexit.

Idem in eodem.

Negotia & causas prius à scriniorum principibus, & do- 1309

ctissimis iuris peritis & sibi fidelibus: quorum primus
 Vlpianus fuit, tractari, ordinarique, atque ita referri ad se
 præcepit. Leges de iure populi & fisci moderatas, & infini-
 tas sanxit, neque ullam constitutionem sacrauit sine viginti
 iuris peritis, & doctissimis, & sapientissimis viris. Ibat
 per sententias singulorum, ac scribebatur quid quisque dixisset:
 dato tamē spatio ad disquirendū, cogitandūque; priusquā
 dicerent, ne incogitati dicere cogerētur de rebus ingētibus.

1310 Sed quid exemplis externis opus est: nunquam quicquam
 Hispania, nunquam legibus & magistratibus, ut oportuit,
 obtemperauit, nunquam barbaras consuetudines exiit, donec
 iuris peritorum consilio gubernata est.

1311 Quod si lex est, sicuti est, recta gubernandi ratio, quis recte
 Rempublicam administrabit, nisi iuris legumque peritus?

Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis.

1312 Omnes, quæ sciunt, facile, optimè, suauissimè, citoque operantur.
Et libro tertio. Si cupis honoribus atque admiratione in ciuitate affici,
 conare quàm maximè potes, ut scias quæcunque agere velis.
 Si enim in his præstantior aliis effectus, incipias Rempublicam regere,
 non mirarer, si valde facile quæcūque cupis obtineas.
 Sciunt autem licitum ab illicito discernere, æquum, ab iniquo separare,
 ac bonos ciues efficere, qui leges & ius probe norunt.

QVO PACTO QUI IVS IGNORAT,

BENE GVBERNARE POS-

SIT. Caput. II.

1313 **E**Venire nonnunquam solet, ut regna, provincias, & ciuitates
 magnas iuris periti soli administrare non queant: quamobrem ducibus
 & præsidibus opus est, qui armamagis quam leges sciant.
 Hi verò, ut rectè Rempublicam regant, iuris peritorum consilio,
 negotia ciuilia tractare debent.

He-

Hesiodus in Georgicis.

Optimus ille quidem est, ex sese qui omnia nouit.

Prospiciens rerum fines, meliora secutus.

Is rurius bonus est, qui paret recta monenti.

At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures

Vt bona percipiat: demens & inutilis ille est.

Alciatus oratione de legib.

Cum eos cæterorum primores esse constet, qui sibiipsis, quid in re sit, sciant consulere: sicut secundos, qui recte admonentibus obediant: postremos verò & omnium deterri-
mos, qui nec ipsi quid agant, norint: nec bene suadentibus parere, in animum inducere possunt: Merito iurisconsulti cæteros omnes excellunt, qui non solùm sibi sciunt prospicere, sed etiam sui muneris id præcipuum habent, vt alios quoque tueantur, bonoque consilio confirmet. Hi Respublicas ferè omnes tractant, nihil in domesticis, extraneisque negotiis sine his tuto fieri potest, horum vigilantia ciuili concordia conseruatur, &c.

Iustinianus, de iudicibus const. 82.

Nostris magistratibus omnino ad manum sunt & assessores, qui legum placita explicent, & illorum suppleant occupationes: quandoquidem multis vndique curis impliciti, meritò iudicarias partes assessorum suorum supplet præsentia.

Idem Iustinianus, de moderatore Arabia, const. 102.

Nullum habeat cum paganicis causis commercium: quãdoquidem magnum in medium interuallum est, inter ciuilem, & militarem administrationem.

Lampridius in Alexandro Seuero.

Assessoribus salaria instituit: quamuis sæpe dixerit, eos esse promouendos, qui per se Remp. gerere possent, nõ per assessores: addens militares habere tuas administrationes, habere literatos, & ideo vnumquemque id agere debere, quod nosset.

1319 Ergo prouinciarum præfides, & urbium præfecti, affe-
 1318 forum fuorum confilio, ciuilia omnia gerere debent: nec
 enim iuris ignorantia excufari poterunt, fi fuo ipforum ar-
 bitrio iniquè aliquid, aut perperam egerint: quia fatis eft,
Ve Iulius Paulus inquit, copiam eorum, quos contulerent, ha-
 buiffe. *Labeo quoque ait.* Iuris ignorantiam ei non prodeffe,
 qui iurifconfulti copiam habuit.

DE ELECTIONE MAGIS-

TRATVVM. Cap. 12.

1320 **P**rimum ac fummum principis ftudium effe oportet, vt
 quàm optimè de Rep. mereatur. Nec alia re melius mere-
 ri poteft, quàm fi curet, vt magistratus uiris integerrimis, ac
 publici commodi ftudiofiffimis committantur: hi enim re-
 ctiffimè Rempublicam gubernabunt.

Ex Lampridio in Alexandro.

1321 Alexander Seuerus, optimus imperator, procòfules, præ-
 fides, & cæteros magistratus, nunquam fecit ad beneficium,
 fed ad iudicium, vel fuum, vel fenatus. Et ubi aliquos uoluit
 prouinciis iudices dare, aut præfectos facere: nomina eorū
 proponbat, hortans populum, vt fi quis aduerfus eos quid
 haberet criminis, probaret manifeftris rebus. Dicebatque
 graue effe, cum id Chriftiani & Iudæi facerent in prædican-
 dis facerdotibus, qui ordinandi funt: non idem fieri in pro-
 uinciarum rectoribus, quibus fortunæ hominum commit-
 terentur, & capita.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

1322 Salua eft omnibus uita, & dignitas uitæ: nec iam confi-
 deratus ac fapiens, qui ætatem in tenebris agit. Amas
 constantiam ciuium, rectosque ac uiuidos animos, non vt
 alii, contundis ac deprimis, fed foues & attollis.

His honores, his facerdotia, his prouincias offers: hi ami-
 citia

citia tua, hi iudicio florent: ac uentur isti integritatis & industriæ precio. Similes & dissimiles alli ciuntur: nam præmia bonorum malorumq; bonos ac malos faciunt. Pauci adeò ingenio valent, vt non turpe, honestumq; prout bene aut secus celsit. Expetant fugiantve cæteri, vbi laboris, inertia, vigilantia, somno, frugalitatis, luxuriæ merces datur. Eadem ista, quibus alios artibus asssecutos vident, confectantur: qualesq; sunt illi, tales esse, & videri volunt, & dum nolunt, fiunt.

Dion Cassius in vita Neruæ.

Traianus adoptatus à Nerua, deinde Imperator factus est atq; in hoc bonitas Neruæ, & studium in Remp. maximè apparuit. Nulla intercedebat cum adoptato cognatio, imò verò propinquos & cognatos q̄ plurimos habebat: publicæ tamen vtilitati atq; salutis, societatem sanguinis postposuit.

Et vt quidam rectè inquit: Præcipua Reip. felicitas in hoc sita est, vt purè creentur magistratus, & purè mandentur officia. Purè autem creabuntur, si princeps eos asciscat, non qui plurimò emant, non qui improbissimè ambiant, nò qui cognatione coniunctiores, non qui ad illius mores, aut affectus, cupiditatesq; sint accommodi: sed qui moribus sint integerrimis, qui virtute ambiant, non fauitoribus, & qui ad functionem mandati officii aptissimi sint. Certè ea Resp. scelicissimè gubernatur, in qua maximo consilio magistratus eliguntur.

QUANTI REFERAT, PROBOS ESSE MAGISTRATVS. Cap. 13.

Ecclesiasticus cap. 10.

Secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.

Plato lib. 4. de Rep.

Q̄ Ma-

1326 Magistratus si custodes legum non sint, omnem ciuitatē simul perdunt, contrā verò, si verè custodes sunt, beatā; vel soli, vt eam efficiant, oportunitatem habent.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri.

1327 Vbi non essent hi, quales oportet, ex quibus maximæ ac plurimæ res forent gerendæ, futurum censebat Cyrus; vt res suæ malè haberent: sin hi essent quales oporteret, putabat omnia pulchra fore.

Idem in eodem.

1328 Quales fuerint præfecti, tales etiam qui sub ipsis sunt, frequentius fiunt.

Idem lib. de Vectigalibus.

1329 Ego semper illud verum esse putavi, quales essent gubernatores, tales Respublicas existere solere.

Isocrates ad Nicoclem.

1330 Non ignores, totius ciuitatis mores, ad exemplum magistratuum conformari.

Idem in panathenaico.

1331 Ego verò formas Rerum publicarum tres dūtaxat esse dico, oligarchiam, democratiam, monarchiam. Qui igitur his vruntur, si magistratus & cætera munia, ciuium prudentissimis, & optimè, ac iustissimè curaturis omnia, mandent: eos in quavis Republica, cū inter se, tum erga alios foelici statu futuros. Qui verò improbissimos & audacissimos deligunt, qui cū Republicæ vtilitatem negligant, tum ad explendam suam avaritiam quiduis parati sint & facere & perpeti: & ciuium eandem, quæ magistratuum est, improbitatem esse velint; hos contra & sibi metipsis & ciuibus pessimè consulere iudico.

Idem ad Mitylenæorum principes, epistola. 8.

1332 Demiror equidē eas ciuitates, quæ maiora præmia victoribus in ludis gymnics decernūt, q̄ his, qui ingenii solertia & industria sua, vitæ aliquid vtile repererūt: neq; cōsiderāt,

pedum celeritatem & robur, morte, ynà cum corpore inter ire ; artium autem eam naturam esse, vt perpetuò durent, suiq; studiosos semper iubent ! Hæc prudentibus consideranda sunt, vt maximi faciant bonos & iustos Rerum publicarum gubernatores.

Biesius lib. 4. de Rep.

Optimi magistratus scelicem ciuitatem reddunt. Certè legimuseas Resp. semper maximè, diutissimèq; floruisse, quæ magistratibus sapientissimis & optimis vtebatur. Quæ admodum enim in grauissimis tempestatibus, nisi peritissimus nauclerus sit, necessarium est summis periculis nauæ exponi: sic in tantis rerum humanarum fluctibus, magistratus nisi variis experimentis, & eruditione cum probitate cōiuncta, rerum momenta didicerint, nequaquam incolumè seruare possunt Remp.

REGEM ESSE GVBERNATIONIS REGV- IAM. Cap. 14.

Cvm sit princeps lex viuua & videns, sitq; subiectis exemplum & norma: dubitabile non est, quin bona vel mala gubernatio Reipublicæ, ex regis ipsius moribus & vita pendeat.

Plato lib. 4. de legib.

Non multo labore, nec longo tempore principi opus est, ciuitatis mores mutare volenti : Nam siue ad virtutis officia, siue contra, ciues perducere velit, ipse primus viam, per quam sequantur cæteri, ingrediatur oportet : omniaq; in seipso primum expressa præscribat agendo : alia quidè laudans atq; honorans, alia verò vituperans, & eos qui non obediunt, in singulis actionibus semper dedecorans.

Idem post pauca.

Nemo vobis persuadet, o amici, aliter vnquam citius &

facilius,quàm principum exemplo leges in ciuitate mutari.

Et paulo procul.

1337 Cùm in eodem homine bene cum prudentia & temperantia simul potentia summa conuenerit, tunc demum gubernationis optimæ, optimarumq; legum elucebit origo, aliter autem nunquam.

Isocrates oratione de regno.

1338 Extra controuersiam est, quemadmodum reges animos suos excoluerint, talia eos regna habituros esse. Quare nulli pugili tam opus est corpus exercere, quàm regibus animū & ingenium.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

1339 Vita principis censura est, eaq; perpetua: ad hanc dirigimur: ad hanc conuertimur: nec tam imperio nobis opus est quàm exemplo: quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur: quæ in primis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri posse. Et quis terror ualuisse efficere, quod reuerentia tui effecit?

Claudianus de. 4. Honorij consularu.

Componitur orbis

1340

Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, quàm vita regentis.

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Seneca in Thyeste.

1344

Rex velit honesta, nemo non eadem uolet.

Besius lib. 4. de Rep.

1342

Principes intentissimis oculis ad diuinam voluntatē semper aspiciant, & ad eam instituant omnem rerum, cū priuatarum, tum publicarum gubernationem. Aulas eorum oportet esse gymnasia quædam sapientiæ & pietatis, unde ciues omnes omniū virtutū exempla sumāt. Oportet enim à suis principibus causas felicitatis publicæ deduci, etcætera.

De

DE BELLO. Caput. 15.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 14.

Bellicas exercitationes non idcirco cogitare homines debent, vt in seruitutem redigant ea conditione indignos; sed primùm, ne ipsi aliis seruiant: deinde, vt principatum quærant, quo subiectorum vtilitati consulant, non vt in omnes dominatum exercent.

1343

Cæterùm legum latori id potius elaborandum esse, vt tum leges quæ rem bellicam attingunt, tum cætera instituta ad otium & pacem referantur, res ipsæ docent, cum rationibus congruentes.

1344

Cicero lib. 1. Officio.

Bella non nisi iustis de causis suscipiantur: ne inferatur, nisi rebus repetitis, nisi sollemniter denunciata, ne sauiatur supra modum in victos.

1345

Plutarchus in Annibale.

Sapientes viros & optimos Rerum publicarum gubernatores finem magis in rebus humanis, quàm initium spectare, & prius quàm ad arma bellaq; prorumpant, experiri omnia consilio decet.

1346

Sextus Aurelius Victor in Cesare Augusto.

Dicebat Octavianus, iactantis ingenii & leuissimi esse, ardore triumphandi, in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem ciuium præcipitare, neq; imperatori bono quicquam minus, quàm temeritatem congruere: satis celeriter fieri, quidquid commodè gereretur: armaque, nisi maioris emolumentis causa, nequaquam esse mouenda: ne compendio tenui, iactura graui, petita victoria similis sit hamo aureo præcantibus: cuius abrupti, amissi; detrimentum nullo capturæ lucro pensari potest. Eadem commemorat Eutropius lib. 7. rerum Romanarum.

1347

Cum

1348 Cum nunquam oporteat principem præcipiti esse consilio, tum haud alibi cunctatior, quam in suscipiendo bello. Quod ex bello simul omnium bonarum rerum naufragium oritur, omnium malarum rerum pelagus exundat. Calamitosa quidem res est bellum, & magnum malorum agmen secum trahit, etiam si iustissimum sit.

1349 Expende & considera curas, sumptus, pericula, molestum & longum apparatus, ac dubium euentum belli. Accersenda est fex sceleratissimorum hominum, quibus, data pecunia, blandiendum ac seruiendum est.

1350 Nihil principi magis in votis esse debet, quam ut suos incolumes & florentes videat. In bello autem subiectos periculis obiicere cogitur: & vna sæpe hora tot orphans, tot viduas, tot orbos senes, tot mendicos, tot infelices reddit.

1351 Moueat & hoc principem pius & clementem, quod respiciat, ex tam immanis malis, quæ bellum omne tecum inuehit, maximam partem ad eos redire, ad quos bellum nihil attinet, quiq; his calamitatibus sunt indignissimi. Ad hæc, ita tecum cogitet, vnus ego tot malorum author fuero, tantum humani sanguinis, tot viduarum, tot luctu funestæ domus, tot orbi senes, tot indignè egentes, tanta morum, legum ac pietatis perniciēs mihi vni imputabitur, hæc mihi luēda sūt.

1352 Non potest princeps vlcisci hostem, nisi prius hostilia fecerit in suos: vexandus est populus, accipiendus miles, excludendi ciues ab hisce regionibus, quibus antea suo bono fruebantur: includendi ciues, ut includas hostes. & sæpenumero fit, ut isti mercenarii milites, atrociora committant in nostros, quam in hostes.

1353 Sæpe maiore negotio & impensa demolimur hostium oppidum, quam aliud nouum vtile nobis ædificari potuisset. Ac bellum quidem tanto sumptu, tanto dispendio, tanto studio, curaq; molimur, ut decima earum rerum portione pax constare potuisset. Præterea seditiones, prodiones,

ac defectiones mercenariorum militum, ac deniq; incertū exitum, & ancipitem belli fortunam.

DE PACE. Cap. 16.

Xenophon libro de Vectigalibus.

HAE dicuntur beatissimæ Republicæ, quæ plurimo tempore in pace vixerunt. 1354

Herodotus libro primo.

Nec enim quispiã ita amens est, vt bellū quàm pacē præoptet. Nã in pace, filii patres: in bello, patres filios sepeliunt. 1355

Cicero Philippica. 13.

Dulce est nomen pacis, res verò ipsa, cùm iucunda, tum salutaris. 1356

Idem Philip. 8.

Leges aut iudicia esse non possunt, pace sublata. 1357

Euripides in Erechtheo.

Inquirunt, vt audio, Philosophi, 1358

Et multum in hoc absumunt temporis,

Quid nam sit bonum, nec dum vllus inuenit, quid sit.

Alius virtutem, alius prudentiam, inquit, &

Hæc etiam intricant magis, quàm quid bonum sit.

At rusticus ego, terramq; fodiens

Nunc bona quæ sint pacis inueni,

Amabilis illius & benignissimæ diuæ.

Nuptias, festa, cognatos, liberos, amicos,

Diuitias, sanitatem, annonam, vinum, voluptatem

Pax confert: quod si hæc omnia defecerint,

Periit omnis communiter viuentium vita.

Vegetius in prologo libri tertij.

Qui desiderat pacem, præparet bellum. 1359

Philo libro de Charitate.

Maximè ciuitatibus hoc præceptū vtile fuerit, vt in pace, 1360

de bello: in bello, de pace cogitent.

Plutarchus in Vita Pyrrhi.

1361

Cyneas vir mani ingenii, Demosthenis auditor, qui maxime vim dicendi, illius assequi videbatur, Pyrrhum ad Italiam inclinatum cernens, nactus illum aliquando otiosum, in huiusmodi sermonem adduxit. Egregii quidem bello Romani esse dicuntur, multisq; bellicosis gentibus imperare: quod si eos superare dii nobis dederint, quid tunc agemus Pyrrhe? Ad hæc Pyrrhus: De re haud quaquam obscura, inquit, ô Cynea percontaris; neq; enim barbara nobis neque Græca ciuitas illic resistere valeret, Romanis superatis, sed haberemus confestim Italiam totam, cuius magnitudinem & potentiam minime te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus Cyneas, Enimuero cum Italiã ceperimus, inquit, quid tum agemus? Et Pyrrhus nondum mente eius intellecta, Proxima, inquit, Sicilia est, insula felix ac populosa, capi verò facilis ob seditiones ac discordias ciuitatum. Recte dicis, inquit Cyneas: sed an finis militiæ nobis erit Siciliam cepisse? Deus modò, inquit Pyrrhus, victoriam præstet: nam his veluti præludiis utemur ad res maximas conficiendas. Quis enim se Lybia abstineat, & Carthagine? His autem victis, nullus nobis resisteret hostis. Ita est, inquit Cyneas: sed victis omnibus ac subactis, quid faciemus tandem? Et Pyrrhus ridens, Otium, inquit, agemus, & cotidiana festiuitate, mutuisq; sermonibus, lætitiâq; perfruemur. Cum ad hæc Cyneas Pyrrhum adduxisset, At quid vetat ô rex, inquit, quòminus nunc ista lætitia & festiuitate & otio perfruamur? Adest quippe nobis sine labore facultas eorum, ad quæ per sanguinem, molestias & pericula nostra & aliorum, peruenitur sumus. His Cyneas verbis turbanit potius regem, quam ab incepto retraxit, spem eorum quæ conceperat deponere nequeuntem. Deinde ad bellum profectus, & otium & lætitiâ & festiuitatem cum vita simul amisit.

Atq;

Atq; ea quidem omnia si principes considerare velint: 1362
 & ipsi tranquillam & fecelicem vitam degere poterunt, &
 subiectos suos longissima pace beatos efficiet. Itaq; dabit
 operam bonus princeps, vt cū omnibus pacem habeat, sed
 præcipuè tamen cum finitimis, qui plurimum nocent in-
 fensi, profunt autem amici: & sine quorum mutuo commer-
 cio, ne durare quidem possit Respublica.

Deniq; vt canit *Silius noster Italicus*, lib. 11.

Pax optima rerum

Quas homini nouisse datum est, pax vna triumphis

Innumeris potior, pax custodire salutem,

Et ciues æquare potens.

DE MILITARIBVS OFFICIIS.

Cap. 17.

Qvod si fortè bellum ineuitabile sit, oporteatq; vel no- 1364
 stra tueri, vel ab hostibus ea recuperare: deligendi sunt
 ad militares administrationes elari bellica virtute viri, ac
 duces in primis prudentes, & fortes.

Dionysius Halicarnasensis, lib. 6.

Nulla re ad victoriam æquè opus est, ac bonis ducibus. 1365
 Numerosa porrò turba si imperitos duces habeat, nihil a-
 git, vt decet, sed sua se impedit multitudine, tantoq; magis
 conflictatur, quanto maior est. Boni vero imperatores, etiã
 si paruas acceperint copias, augent eas celeriter. Proinde
 quãtis per bonos ductores habuerimus: non deerunt qui eo-
 rum ductu libenter militent.

Sed (vt Euripides inquit) cautus imperator præferendus 1366
 est audaci. (Et Polybius ab eodem Euripide dictū scribit.)
 Consilio sapienti magnam vinci militum manum.

Thucydides lib. 2.

Magna ex parte bellum vincitur consilio, & pecuniæ vi. 1367

Cicero in Catone Maiore.

R

Dux

1368 Dux ille Græciæ nunquam optat, vt Aiacis similes decem habeat, sed vt Nestoris. Quod si acciderit, non dubitat quin Troia breui sit peritura.

Nam Agamemnon, apud Homerum libro secundo Iliados, cum Nestore loquens,

1369 Certè, inquit, venerande senex, te plurima linguæ Gratia cõmendat, prudenti pectore cunctos Haud dubiè Graios superas, vincisq; loquendo.

Atq; vtinam tales mihi dii bis quinq; dedissent, Nempe breui nostris manibus caperentur, & alto Pergama conciderent à culmine.

1370 Ergo viris prudentibus, militarium rerum peritis opus est, vt regi sint à consiliis. Nam, (vt inquit Cicero, libro primo Officiorũ,) parua sunt foris arma, nisi est cõsiliũ domi.

Lampridius in Alexandro Seuero.

1371 Consuetudo illi fuit, vt si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet. Si verò de re militari, milites veteres, & senes bene meritos, & locorum ac bellorum & castrorum peritos, & omnino literatos, & maximè eos, qui historiam norant: requirens quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores, vel Romani, vel exterarum gentium fecissent.

1372 Maximè autem prospiciendum est apparatusi bellico tempore pacis: Nullum enim malum grauius est, quàm inopinatũ. Sic videmus innumeras ciuitates improviso bello facillimè oppressas. Et quia plurimi extant libri, de re militari, atq; ea quidem mei muneris non est, pauca quædam retulisse sufficiet.

DE ARMIS ET EQVIS. Cap. 18.

1373 **A**Rmis, tormētis & equis optimis & plurimis instructam Rēp. esse oportet, ne ciues inermes ab armatis hostibus facillimè opprimantur.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 8.

Qui

Qui Reipublicæ præfunt, hos armis, tum ad tuendum imperium, vt detrectantes coërceantur, tum ad vim, si quis iniuriam extrinsecus inferre conetur, propulsandam, instructos esse, necesse est. 1374

Philo lib. 1. de Vita Moſis.

Viris, armisq; florentes copiaz sunt murus inexpugnabilis. 1375
Abundat Hispania viris fortissimis: & contra ciues improbos & seditiosos, iustitia imperio satis armata est: armis tamen, & exercitio militari deficitur. 1376

Archidamus Agefilai filius, quum catapultæ iaculū tūc primū ex Sicilia aduectum vidisset, exclamauit: O Hercules, viri perit virtus. Autor Plutarchus in Apoph. 1377

Quantò id magis hodie exclamare licebit, posteaquàm inuenta sunt instrumenta, quibus vnus quiuis è fece populi emissa pilula ferri, vel plumbi, Hectorem aut Alexandrum facile possit occidere? 1378

Itaq; non ad eò securi esse debemus, aut ita tuti, nostratiū fortitudine, vt sine armis putemus hostes armatos à nobis superari posse. Mouere certè nos debet exemplum illud lamentabile Roderici Regis fortissimi, qui vniuersam ferè Hispaniā infanda clade cōfecit, ob hanc potissimū causam, vt Historici tradunt, quòd subiectos suos in prælia trussit inermes. 1379
Demosthenes Philippica. 4.

Vnusquisq; cognoscere atq; videre potest, quotidianam segnitiam & socordiam, vt in priuata vita, sic etiam in vrribus, non in singulis quæ negliguntur statim animaduerti, sed in summa rerum occurrere: & cætera. 1380

Satis constat, ciues Romanos olim arma priuatim nō habuisse, sed in rupe Tarpeia fuisse cōdita, & inde accipiebantur quoties exercitus deducendus erat. Et Iustinianus constituit, vt in publicis vniuscuiusq; ciuitatis armamentariis, arma publica reponantur, reparentur, ac renouentur, de armis constit. 85. Lazius lib. 4. Reip. Romanæ, cap. 6. 1381

Pericles apud Thucydidem, libro primo

1382

Magna res est maris imperium.

Thucydides lib. 6. in oratione Alcibiadis.

1383

Nostri progenitores hoc imperium comparauerūt, nul-
lo alio, nisi quod magnitudine classis pollebant.

1384

Abundat hodie Hispania omni materia nauium & dis-
candarum, qua olim quoq; affluebat. Cæsar discedens à Bel-
gis, ea quæ sunt vsui ad armandas naues, ex Hispania a ppor-
tari iussit, vt ipsemet Cæsar libro quinto de bello Gallico
retulit.

1385

Equorum quoq; magna cura esse debet, quãdoquidẽ eos
omnium optimos iam diu procreat Hispania.

Strabo lib. 3. Geographiæ.

1386

Equi Hispaniæ sunt Particorum similes. nam & agilita-
te currendi dexteritate ceteros antecellunt.

Lex Valentiniã, Valentis, & Gratiani lib. 15. C. Theodo. tit. 17.

1387

Equos Hispani sanguinis vendendi solitam factionariis
copiam non negamus.

*De excitatione militum Iustinianus constitutione. 26. de
pratore Thraciæ*

1388

Curæ autem habebit, vt milites quidem, bellicis exerci-
tationibus meliores & alacriores efficiat, paganos verò per
legem componat, vt iusti & ab omni improbitate & mali-
tia immunes reddantur: quo magis, hi quidem ad iustitiam,
illi verò ad virtutem & fortitudinem progressus faciant.

Idem lib. 1. C. tit. 27.

1389

Conuenit, vt semper custodes fines prouinciæ seruent,
ne detur hostibus licentia incurrendi, aut deuastandi loca,
quæ nostri subiecti possident.

1390

Si aliquas ciuitates, seu castella, per limites Africæ consti-
tuta, prouiderit tua magnitudo, nimia esse magnitudinis,
& propter hoc non posse bene custodiri: ad talem modum
ea construi disponat, vt possint per paucos bene seruari.

*Trebellius Pollio, de triginta tyrannis, cap. 17. hanc epistolam
Valeriani memorat.*

Valerianus Ragonio claro praefecto Illyrici & Galliarū.

Si quid in te bonae frugis est, quam esse scio, parens clare,
dispositionem balistae persequere. Hac in forma Remp. vi-
des, vt nec ille prouinciales grauet: vt illic equos contineat,
vbi sunt pabula: illic annonas militum mandet, vbi sunt fru-
menta: non prouincialem, non possessorem cogat illic fru-
mentum, vbi non habet, dare: illic equum, vbi non potest,
pascere: nec est vlla alia prouisio melior, quam vt in locis
suis erogentur, quae nascuntur, ne aut vehiculis, aut sumpti-
bus Remp. grauent, &c.

DE OFFICIO PRINCIPIS. Cap. 19.

Rex quidem neque iudex, neque dux esse debet, sed iudici-
bus ducibusque praesse: bonos, praemiis: malos verò, poe-
nis afficiens, & vtrorumque summam curam gerens.

Plato diuinus libro ciuili.

Regiae maiestatis officium est, non vt ipsa quidem agat,
sed vt agere valentibus imperet: cognoscatq; imperium &
vim eorum, quae in ciuitate sunt maxima: tum quid deco-
rum, quid opportunum sit, quid contra: ceteras verò facul-
tates iussa capeffere & mandata transigere. Quod ciuis me-
us Seneca, libro primo de clementia, confirmat, exemplo il-
lo regis apum, qui onere ipse vacat, exactor alienorū operū.

Isocrates in Symmachico

Nicoclem regē inducit, cum subditis suis ita loquentem:
Iubeo vnumquēq; vestrum, id quod sui officii est, recte &
diligenter administrare. nam quatenus alterutrum horum
omiseritis, eatenus actiones deteriores esse necesse erit. qua-
re nihil ex mandatis negligite, aut contemnite: cogitantes,
non in eo quidem, quod violetur, per se tantum esse momē-
ti: sed sic intenti estote, vt sentiat, singulas partes id effi-

cere, vt res vniuersa, vel præclarè vel malè se habeat:

1395 Quod autè rex, iudex esse nõ debeat, exèplo Moyfis, quod
iã antè retuli, cuius perspicuũ esse poterit. Ne verò rex ipse
militis, vel ducis fungatur officio, Isocratis epistola secun-
da, ad Philippum Macedonum regem, satis superq; planũ
eficit: cuius partem describere, non erit alienum.

1396 Aequè turpe est, & hostibus circumdatũ strenuè pugnãdo
aliis non superiorem esse, & cum nulla talis vrget necessi-
tas, in ea te discrimina cõiicere, quib9 superatis, nihil memo-
rabile gesseris, interfectus, omnes fortunas vnà euertas. Neq;
verò semper præclarũ habendũ est, in bellis oppetere: sed
quãdo id sit pro defensione patriæ, parètũ & liberorũ, lauda-
bile est. Eã potius in gerendis bellis rationè tibi sequendã cẽ-
seo, qua vrbes vtuntur. Nã hæ omnes, quũ aliquò miteũt exer-
citus, Rẽpublicã & senatum, de rebus præsentibus delibera-
tẽ, in tuto collocare solent. Vnde id etiã euenit, vt si qua pla-
ga fuerit accepta, non tamè vnà potentiã omnem amittant,
sed & multas clades perferre, & tandè vires suas recuperare
possint. Quod & tibi propositũ esse debet: neq; vllũ salute
maius esse bonum existimandum, vt etiam victorius, quæ ta-
bi contigerint, rectè vti queas.

1397 Neq; illa ignoras, quæ Xerxi Græcos opprimere seruitute
conato, & Cyro Persicũ regnũ sibi vindicare aggresso, acci-
derũt. Alter enim tãtis præliis victus, tot cladibus affectus,
vt nullum simile exemplũ quisquam norit: tamen quia vitã
suã conseruarat, non ipse regnũ modò recuperauit, sed idẽ
filiis suis reliquit: & Asiam ita firmauit, vt nunc nihilomi-
nus sit, quàm prius formidabilis. Cyrus autè cũ victis omni-
bus regis exercitibus, summa rerũ potitus esset, temeritate
sua nõ seipsum duntaxat tanto imperio priuauit, sed & mi-
lites suos in summas clades coniecit. Innumeros cõmemo-
rare possem: qui cũ maximorũ exercituũ duces esset, quia ip-
si immaturè perierunt, vnã secum multa millia in exitium

traxerunt. Hæc exēpla tibi cōsideranda sunt, vt eam fortitudinis laudē, quæ cū intēpestiua ambitione cōiuncta est, nō appetendā iudices: neq; cū alioqui regū imperiis multa pericula impēdeant, tute ipse insuper alia ignobilia & militaria discrimina tibi accerfas: neq; cum illis certes, qui aut vitam calamitosam perdere volunt: aut, vt maius stipendium impetrent, temerē in pericula se coniiciunt.

Vt autem regem suum tueantur, viri fortissimi pugnare cū hostibus plerunq; nō possunt, ac ne regē in discrimen adducant, ancipitem belli fortunam tentare non audent. Certē maiore sumptu, & minus vtili euentu, rege præsentē bella geruntur, vt quotidianis exemplis, omnibus perspicuis, comprobari potest.

DE PRAEMIO. Cap. 20.

NVlla re magis rectē Respublica gubernari potest, quàm præmio & pœna. Boni enim efficiuntur homines, (vt ait Vlpianus) nō solum metu pœnarum, sed etiam præmiorum exhortatione. atq; ea est optima gubernatio, vt iam antè dixi, quæ meliores homines facit.

Solon ille, qui sapiens vnus ex septē, & legū scriptor solus ex septē fuit, Rempublicā duabus rebus cōtineri dixit, præmio & pœna. Propter quod Democritus duos esse omnino deos censuit, pœnam & beneficium. *Autor Plinius lib. 2. natura. histo. cap. 7. Plato lib. 5. de Republica inquit.*

Munera & præmia danda esse viris præstantioribus: siue in rebus militaribus, siue in aliis quibusdam excellent.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 8.

Oportet, honores esse propositos iis, quorum industria fuerit approbatione omnium commendata.

Demosthenes aduersus Leptinem.

Studio & magnæ curæ vobis esse debet, Athenienses, cū vt omnes leges vestræ præclarissimæ sint, tum verò hæc in

primis, quæ civitatem aut magnam aut parvam efficere possunt. Eæ verò quæ sunt: hæc nimirum, quæ & bene meritis honorem habent, & improbos suppliciis coercerent. Nam si omnes poenarum metu, quæ legibus sancitæ sunt, maleficiis omnibus abstineant, & omnes præmiis beneficiorum invitati, officium facere studeant: quid obstat, quominus civitas florentissima efficiatur, & boni sint omnes, malus nemo?

Stobæus sermone, de Rep.

1404 Solon illam civitatem optimè habitari dixit, in qua viros bonos honoribus affici, contra aut improbos poenis, mos fuerit.

1405 Socrates civitatem optimam pronuntiavit, in qua plurima virtuti præmia proposita sint.

Thucydides lib. 2.

1406 Inter quos maxima virtutis præmia proponuntur, apud illos optimè etiam viri Rempublicam gubernant. Quæ enim huberrima virtutis proposita sunt præmia, ad ea optimo quisque in Rempublicam animo contendit.

Cicero lib. 3. de natura deorum.

1407 Neque domus, neque Respublica stare potest, si in ea nec rectè factis præmia extent vlla, nec supplicia peccatis.

Plinius in panegyrico ad Traianum.

1408 Præmia bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt. Omnium beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat.

1409 Vbi malos præmia sequuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est. Quis enim virtutem amplectitur ipsam, Præmia si tollas? Nam et si virtus ipsa præmium sibi sit optimū, & ut Silius Italicus inquit, lib. 13. punnicorum.

1410 In quidem virtus sibi met pulcherrima merces.

Ceterum sicut alius cecinit:

Non tamen inuenies multis de millibus vnum,

Virtutem precium, qui poterit esse sui.

Ipse decor recti, facti si præmia deint,

Non mouet: & gratis pœnitet esse probum.

DE HONORVM DISTRIBUTIONE.

Cap. 21.

Honores pro meritis singulorum, & vtilitate Reipublicæ distribuendi sunt, vt & alibi retuli.

Callistratus lib. 50. digesto. tit. 4.

De honoribus siue muneribus gerendis cum quæritur, in primis considerata persona est eius, cui defertur honor, siue muneris administratio: item origo natalium: facultates quoq; an sufficere iniuncto muneri possint: item lex, secundum quam muneribus quisq; fungi debeat.

Modestinus ibidem.

Vt gradatim honores defèrantur, edicto: & vt à minoribus ad maiores perueniatur, epistola diui Pii ad Titianum exprimitur.

Xenophon, lib. 1. de expeditione Cyri minoris.

Militari virtute præstantibus hominibus maximum honorem Cyrus habebat. Quos alacriter belli se periculis obicere animaduertent, iis earum quas armis subegisset prouinciarum imperia, & alia item præmia ac munera derulit. Quibus ex rebus efficiebatur, vt fortissimi quisq; fortuna etiam excellerent. Quamobrem nunquam deerant, qui vltro se periculis offerrent, modo id Cyrum reticendum putarent. In primis verò, si qui aliquod iustitiæ documentum dedissent, eos sibi Cyrus multo magis locupletandos putabat, quam quos lucri cupiditate teneri animaduertisset. Hinc merito & adiumenta rerum gerendarum ei omnia vnde cunq; suppetebat, & firmissimo ac fidelissimo exercitu vtēbatur.

Lampridius in Alexandro Seuero.

Præfides prouinciarum, quos verè, non factionibus laudari comperit, & in itineribus secum semper in vehiculo habuit, & muneribus adiuuit: dicens, & iures a Republica

R 5 pellen

pellendos, ac pauperandos, & integros esse redimendos atque ditandos. *Iustinianus constit. 3.*

1416 Sancimus, vt qui integrè se in officiis gerunt, omni honore, reuerentia & autoritate potiantur.

Cicero pro Caio Rabirio.

1417 Pro sua patria pauci post genus hominum nati reperti sunt, qui nullis præmiis propositis, vitam suam hostium telis obicerent. *Iustinianus lib. 1. C. tit. 27.*

1418 Si vsurpauerint duces, vel officia eorum, seu tribuni, commeatalem de militibus relinquere, aut aliquod lucrum de eorum emolumentis sibi adquirere: hoc non solum in quadruplum iubemus publico rependere, sed etiam dignitate eos priuari. Magis enim debent duces & tribuni supra deputata sibi emolumenta, secundum labores suos, de nostra largitate remunerationem sperare, & non de commeatibus militum, aut eorum stipendiis lucrum sibi adquirere. Quoniam ideo ordinati sunt milites, vt per ipsos prouinciæ vindicentur, præcipue cum sufficienter, & ipsis ducibus, & eorum officiis emolumenta præstitimus, & semper provideamus vnumquenque secundum labores suos ad gradus meliores, & maiores dignitates perducere.

Philo, libro de confusione linguarum.

1419 Deus bonorum tantummodo causa est, mali autem prorsus nullius. Decet autem suæ naturæ propria operari, optimū optima: improborū autē pœnas per eius ministros sanciri.

Idem libro, de Abrahamo.

1420 Aequum Deus iudicat, vt bona per seipsum largiatur, contraria verò exequenda suis potentis relinquat, & sic solorū bonorū autor præcipuus, mali verò nullius ex istimetur. Id quod mihi videntur & reges ad imitationem naturæ diuinæ facere, dum per seiplos gratias porrigunt, pœnas per alios sanciant. *Xenophon in Hierone.*

Censeo viro principi sic agendum, vt si quis eget coactione, hunc aliis puniendum tradat: ceterum cum præmia reddenda sunt his qui rem bene gesserunt, id per seipsum faciat. Itaque fit, vt in his, quod gratiosum est, per principem fit factum: quod verò contra, per alios.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 11.

Probos & præstantes viros sic principes honorare debent, vt se non putent à suis ciuibus plus honoris esse habituros: & hos honores ipsi per se tribuere: poenas autem per alios magistratus & iudices irrogare.

DE POENA. Cap. 22.

Plato lib. de Philosophia, inquit.

Republicas tunc optimè gubernari, cum iniusti dat poenas.

Interrogatus Theophrastus, quidnam vitam humanam conseruaret, respondit: Beneficentia, & honor, & poena.

Cicero pro Roscio Amerino.

Quos ipsa natura retinere in officio non potest, si magnitudine poenæ maleficio submoueri debent.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 7. 11.

Multitudo necessitati potius, quam rationi, & poenis quàm honestati paret. Quamobrem improbi qui voluptatè affectat virtute relicta, dolore afficiendi sunt perinde atq; iumeta.

Iustinianus de proconsule Cappadociae constit. 21.

Atrocia crimina ita acerbè punito, vt paucorum hominum supplicio, omnes reliquos còtinuè castiget. Neq; enim inhumanitas hoc, sed potius summa quædam humanitas est, cum multi paucorum animaduersione saluantur.

Sed cum Reip. salus in magistratibus ciuilibus & militaribus pendeat: hos in primis præmiis & poenis afficere oportet, vt alibi retuli.

Lex Constantini lib. 1. C. Theod. tit. 6.

Cessent iam nunc rapaces officialium manus, cessent inquam: nam si moniti non cessauerint, gladiis præcidentur. Non sit

veniale

venale iudicis verbum, non ingressus redempti, non infame litigatoribus secretarium, non visio ipsa praesidis cum praetio: aequè atres iudicatis pauperrimis ac diuitibus referetur.

Acta eiusdem lex memorabilis, lib. 9. Codicis Theod. tit. 1.

1430 Si quis est cuiuscunq; loci, ordinis, dignitatis, qui se in quocunq; iudicium, comitum, amicorum, vel palatinorum meorum, aliquid veraciter & manifestè probare posse confidit, quod non integrè atque iustè gessisse videatur: intrepidus & securus accedat: interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam: & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo: dicat securus, & bene sibi conscius dicat: si probauerit, ut dixi, ipse me vindicabo de eo. Qui me usque ad hoc tempus simulata integritate deceperit: illum autem, qui hoc prodiderit, & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. Ita mihi summa diuinitas semper propitia sit, & me incolumè praestet, ut cupio, foelicissima & florente Republica.

Lex Gratiani, Valentini & Theodosij lib. 9. eiusdem Cod. tit. 27.

1431 Hi, qui in Republica versati sinistrè sunt, perpetuò sibi omnes dignitates sciant esse praclusas. Quo circa iubemus, ut illustri magnificentia tua, nullum omnino, qui superiore tempore malè usæ administrationis crimen excepit, ad prouincias patiatur accedere, sed de his ad nos referat.

Plutarchus in Politicis.

1432 Quoniam iuris dicendi tribunal velut cõmune omnibus templum patet, euestigiò quemque inde mouere oportet morbum auaritiæ, & seipsum aliorum vertere ad recta munerata expeditum: admonitum prius, & pro comperto habentem, eius semper corruptam futuram rationem vitæ, qui semel depeculari Remp. legere sacra, bona amicorum furripere, negare credita, clientes prodere, falsum pro testimonio dicere, animum induxit: hunc, inquam, futurum consiliarium perfidum, iudicem irreligiosum, in magistratu gerendo quæsit & maneribus inhiantem, nullus, ut semel

semel dixerim, iniuriæ expertem.

Diuus Bernardus lib. 3. de consideratione, ad Eugenium.

Impunitas incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutritrix.

1433

DE IUDICIBVS QVAESITORIBVS QVOS PERQVISITORES VOCANT. Cap. 23.

QVamuis ad iudices criminum, causarum omnium criminalium cognitio, suo iure pertineat: cum tamen in prouinciis scelus aliquod atrox committitur, iudex à principe mitti solet, qui crimen illud perquirat, & puniat: & hi iudices à perquirendo, Perquisitores appellari solent, quo verbo & Plautus utitur in Sticho.

1434

Est autem è Republica, ut qui spretis suis iudicibus facinora atrocia perpetrare non timent, hi seuiorem alium iudicem metuant, qui acerbis suppliciis eos afficiat.

1435

Adde quod iudices ordinarii multis negotiis occupati (ne quid verius ac durius dicam) remissius nonnunquam talia crimina puniunt. Et (ut inquit Vlpianus) ea quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta. Quamobrem prudenter admodum receptum est, ut in prouincias nonnunquam criminum perquisitores mittantur.

1436

Sed quia nonnulli eorum, ut aliquid agere videantur, & ut ingentem laudem, magnum & memorabile nomen adquirent, legum & humanitatis oblitæ, quo iure, qua iniuria, ignorantes & innocentes interdum puniri solent: expediret fortasse, ut cõfestim peracta causa, muneris à segesti ratione redderent. Sic enim proculdubio fieret, ut iustus & circumspicius de fortunis, fama, mèbris, & vita hominum iudicaret.

1437

Nonnunquam euemir (fateor) ut quorundam criminum supplicia exacerbari oporteat, nimirum, quoties multis graffantibus exemplo est opus. Non tamen idcirco plectendi sunt innocentes: nec excrucianti ac trucidandi sunt homi-

nes

nes, ob suspitiones fallaces, aut pro culpa aliqua leui: sed iuris & legum aequitate seruata, perpenſo iudicio prout quæque res poſtulat, ſtatuendum eſt. Et in leuioribus cauſis, pro niores ad lenitatem iudices eſſe debet, & in grauioribus peenis, ſeueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſublequi, vt rectiſimè tradit Martianus.

1439 In carcerem coniciant, ſed ſuſpectos: torqueant nonnūquam, ſed conſcios, idq; probatis vrgentiſſimis iudiciis, & eorum copia reis data. Exilio, multa, verberibuſque coërceant, ſed nocentes: vltimis etiam ſuppliciis facinoroſos afficiant, ſed conſeſſos duntaxat & planè conuictos. Poſtremo, meminerint Apoſtolicarum ſententiarum: non eſſe facienda mala, vt veniant bona: & iudiciū ſine miſericordia manere illum, qui miſericordiā nō fecerit. Rom. 3. Iacobi. 2.

DE TRIBVTIS. Cap. 24.

1440 **R**egibus tributa debentur, non humano iure modò, ſed etiam diuino. Pharifæi miſerunt diſcipulos ſuos ad Ieſum dicentes, Dic nobis, quid tibi videtur, licet cenſum dare Cæſari, an non? Qui ait, Oſtendite mihi numiſſima cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Ieſus: Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Et Paulus Apoſtolus inquit: Principibus tributa & veſtigalia eſſe præſtāda, quia miniſtri Dei ſunt. Mat. 22. Ro. 13.

Rex Archidamus apud Thucydidem, lib. 2.

1441 Magna ex parte bellum vincitur conſilio & pecuniæ vi.
Iuſtinianus conſtit. 8. nouella.

1442 Ineuitabilis eſt tributorum exactio, ſiquidem militares expenſa magna indigent aſſiduitate, & ſine pecuniis omnino conſici nequeunt.

Idem Iuſtinianus conſtit. 17.

1443 Publicorum tributorum exactiones etiam in ſacris ædibus

bus fieri (quatenus tamen decet) procurabis: siquidem ipsæ rationes publicæ & militibus & priuatis, & ipsis sacris, & vniuersæ denique Reipublicæ vtilis iunt & necessaria.

Idem, constit. 161.

Non aliter conseruare licet Rempublicam, nisi præstationes importentur in publicum: ex quibus & militares nutriuntur copiæ, vt resistatur hostibus, & per agros ac vrbes agantur excubiæ, perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis: reparantur quoque muri & vrbes: denique omnia alia proueniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt.

Suetonius Tranquillus in Tiberio Casare.

Præsidiibus onerandas tributo prouincias suadentibus, rescripsit, Boni pastoris esse, tondere pecus, non deglubere, Id quod Græcè ferunt dicere solitum. Tonderi pecus meum, non rasitari volo, vt Budæus, in posterioribus annotationibus ad Pandectas, retulit.

Si vitari non possit, quin vectigal nouum exigatur: onerentur barbaræ ac peregrinæ merces, quæ non tam ad vitæ faciunt necessitatem, quàm ad luxum ac delicias: & quarum vsus diuitum est peculiaris: velut aromata, vnguenta, gemma, atq; id genus alia, nam hinc incommodum sentient hi tantum quorum fortunæ id ferre possint: nec ob hanc iacturam ad inopiam redigentur: sed fortasse reddentur frugaliores, vt pecuniæ iactura morum bono fartiatur.

DE EDVCATIONE PVERORVM. Cap. 25.

Cum ea sit optima Reip. gubernatio, quæ ciues meliores facit: hoc in primis curæ esse debet omnibus magistratibus, vt pueri & adolescentes rectè educentur, & instruantur optime. Nec enim alia re meliores homines euadere possunt, quam bona educatione: nam, vt ciuis meus Seneca inquit, educatio mores facit.

Aristoteles lib. 8. Polit. cap. 1.

1448 Legum latori plurimum operæ ponendum est, in puerorum educatione, quod in ciuitatibus prætermissum, Reipublicæ vehementer nocet.

Diotegenes libro de sanctitate, ait.

1449 Adolescentiū educationem, fundamentū esse totius Reip. *Plutarchus in Apoph. Laconicis.*

1450 Lycurgus ille legum lator volens ex eo viuendi modo, qui antea fuisset, ad temperatiorem vitæ ordinem suos ciues traducere, ac honestos fortesq; efficere: (nam delicatior res erant) duos educavit catulos ex iisdem parentibus natos: quorum alterum quidem gulæ assuefecit, domi esse permittens: alterum autem educens, ad venationem exercuit. Deinde illis in concionem adductus, disposuit & spinas & quædam gulæ irritamenta, posteaque leporem dimisit. Sed cum ad consueta vterque cucurrisset, ac leporem alter cepisset: Videte, inquit, ô ciues, quum ex eodem sint genere, quam dissimiles ob educationem inter se euaserint, quantoque efficacior quâ natura ad res honestas sit exercitatio.

Biesius lib. 1. de Rep.

1451 Puerorum ingenia, tanquam agri, ex quibus Respublica suos omnes fructus est perceptura, diligentissimè colantur, & rebus optimis serantur. Prohibeantur inferi quæcunq; Reip. noxia sunt, & infita confestim à magistratibus euellantur: nam semina virtutis admodum rara sunt, & sterile solum, vel incultum nacta, prouentu malarum herbarum facillimè marcescunt.

1452 Ergo qui rectè Remp. gubernare volūt, ii fauere plurimū debent educationi atq; institutioni puerorum & adolescentium, ac dare operā, vt quā minima fieri possit impensa, bonis artibus iuuenes instituantur. In Hispania etenim pauperes sunt, vt plurimum, qui literis solent incumbere, & in medio studiorum cursu facultatibus deficiuntur, quamobrem sumptibus scolasticorum modus adhibendus est, ne inueni-

li leuitate, vt solent, seipfos & parentes perdant.

DE LIBRIS OBSCOENIS. Cap. 26.

AD rectā Reip. gubernationē pertinet, diligēter cauere, 1453
 ne libri obsceni exendantur aut legantur. hi enim cor-
 rumpunt hominum otiosorum mores. Quod autem bonos
 mores corrumpit, id etiam Remp. vehementer lædit. Nam
 (vt Aristoteles inquit) semper optimi quique mores melio-
 res Reip. sunt causa, lib. 8. Polit. cap. 1.

Idem lib. 7. eiusdem operis cap. 17.

Vt cætera mala, sic debet legum latōr sermonis turpitudi-
 nem è ciuitate pellere: nam facile turpia loquendo effici-
 tur, vt homines his proxima faciant. Quod maximè prou-
 idendum est in adolescentibus, ne quid tale vel dicant, vel
 audiant. Si quis autem dicere, vel agere vitiorum quicquā
 vilis fuerit, hunc oportebit castigari, & verberibus punire.
 Cū autem ne quis talia loquatur, prohibetur, satis intelli-
 gitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet. Ad
 officium igitur magistratum pertinet curare, vt nihil nec
 fictū, nec pictū sit, quod turpes actiones imitetur. Hæc ille.

Plato lib. 10. de Rep.

Si voluptuosam musam in canticis, & carminibus ac-
 ceptaueris: voluptas, ac dolor in ciuitate, pro lege & ratio-
 ne dominabuntur. 1454

Idem lib. 7. de legib.

Nemo poëta præter ciuitatis leges & iusta, vel honesta, 1455
 vel bona, fingere quicquam audeat: nec liceat, quæ compo-
 fuerit, vlli priuatorum ostendere, antequam constituti hac
 de re iudices, legūq; custodes, & viderint, & approbauerint.
 Et paulo post. Inaniremus & nos omnino & ciuitas omnis, si
 antequam magistratus viderint, quæ composuistis, & dice-
 da ad populum iudicauerint, admitteremini.

Idem lib. 8. de legib.

1456 Nemo audeat, musam horum iudicio non probatam, ea
nere, etiam si Thamyra, Orpheiq; hymnis sit suavior.

Hermas lib. 3. de instau. religione. cap. 5.

1457 Typographorum licentia tenerissimè cohibenda esset.
Hinc enim vbique terrarum tot plaustra amlum delira-
mentorum, stultarum historiarum, publico malo effictorù
rumorum, spurcissimorum amorum, obscenarum catio-
num, superstitiosarum preclararum, famosorum in omnes
omnium hominum ordines libellorù, proficiscuntur. Quæ
nunc in omnium sinu gestantur, senum, virorum, iuuenum,
adolescenculorum, atq; adeò puellorum ac puellarù, perin-
de ac si data opera, ab ipsis penè huberibus, teneros omnium
animos festinaremus, omnibus omnium vanitatum, vitiorù
que generibus contaminare. Cuius contagii nõ aliud reme-
dium inueniri potest, nisi qua dignum est diligentia cure-
tur, ne vsquam locorum, quouis idiomate, siue serii, siue lu-
dicri libri, aut libelli, imprimantur, vedantur, importentur,
legantur, habeantur: nisi quos publica autoritate delecti cè-
fores approbarint. ita planè, vt officinæ excudendorum li-
brorum publicæ vbique; autoritati pareant, non secus atq; of-
ficinæ cudendæ monetæ: idq; tanto maiore sollicitudine,
quanto par est existimandum, plus interesse Reipu. bonos
mores incorruptos esse, quàm monetam.

DE PEREGRINIS MERCIBVS. Cap. 27.

Plato lib. 8. de legib.

1458 **P**eregrina omnia, nisi necessaria sint, nemo adducat.

1459 Lycurgus quæcunq; peregrina, & superuacanea ex vrbe
eiecit. Quare neq; mercator, neq; rhetor, neq; vates, circula-
torve, neque apparatus artifex Spartam ingrediebatur.
Aut. Plutarchus in Apoph. Laonicis.

Cæsar lib. 2. de bello Gallico.

Eorum fines Neruii attingebant, quorum de natura, moribusq; Cæsar cum quæreret, sic reperiēbat. Nullum aditū esse ad eos mercatoribus: nihil pati vini, reliquarumq; rerū ad luxuriā pertinentium inferri: quod his rebus elanguescere animos, eorumq; remitti virtutem existimarent, esse homines feros, magnæq; virtutis.

Adducuntur iam pridem inutiles merces, quibus adolescentēs otiosi, & vani, & mulieres leues & fatuæ, facile decipiuntur. Nam vt prætereā plumas, telas, picturas, & mille talia: quid dicam de vestibus istis, quibus iuuenes Hispani, alioqui futuri fortissimi, effœminantur: quibus fœmine, magno suo & parentum & maritorum malo, impudentiores fiunt.

Renouantur iam vestes illæ, de quibus Seneca loquens, libro septimo de beneficiis, inquit: Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quod defendi membra, aut corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis, mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Hæc ingenti summa, ab ignotis etiam gentibus, ad commercium accersuntur: vt matronæ nostræ ne adulteris quidam plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendant.

Tot peregrinis inuentis & capita, & aures, & colla, & petora, & brachia, & manus fœminarum ornantur, aut potius deformantur: vt vix diuitum facultates ad ea cœmenda sufficiant. Quò efficitur, vt magnis dotibus opus sit, & quàm multæ nubere nequeant: nam (vt Seneca libro primo naturalium quæstionum ait.) Quidquid mundus muliebris vocabatur, fœcinæ viriles sunt.

Plutarchus præcepto conubiali. 27.

Lysandri filiabus vestes, muliebrēq; mundū preciosum tyrānus Siculus misit: ea Lysander capere noluit, fatus: Hoc ornamentum dehonestabit potius filias meas, quàm ornabit.

Sed ante Lyfandrum hoc Sophocles dixit: Non est hic ornatus, ò infelix, verùm dedecus videbitur, tuæq; infania mentis. Ornamentum enim est, vt inquit Crates, quod ornat: ornat autem, quod honestiorem mulierem facit: talem verò præstat non aurum, non smaragdus, non coccineus color, sed quæcunq; grauitatis, moderatiõis, & pudoris specimè adhibent.

Biesius lib. 3. de Rep.

1465

Non tantùm prouidendum est, vt intus omnia præclara sint, sed etiam vt aliud nihil mali ad Remp. accedat. Itaq; si quid aduehatur, quod damnosum sit, aut non necessariũ ciuitati, ne locum necessariorum occupet, vel magnis vectigalibus impediatur, aut prorsus interdicatur: siue morbos aliquos animorum afferat, vt luxum, vt inanem ostentationem: siue corpus deterius, siue pauperiorem ciuitatem reddat. Consideret igitur bonus princeps, quid necessariũ, quid vtile, quid superfluũ, quid perniciosum sit: & liberũ faciat, imò etiam interdum præmiis alliciat, quod populo necessarium est, vel non exiguã aliquam afferat utilitatem. Inutilia verò & noxia, vel suppliciiis propositis interdicat, vel magnis saltem vectigalibus grauet. Præstat enim vt Respublica possideat ea, quæ sunt ad vitam necessaria, atq; diuitias, quàm res externo tantùm artificio elaboratas, quæ in magnos & necessarios vsus fermè permutari non possunt, & cum magna pecuniarum iactura facile deteruntur. Inter has autem minimum admittenda sunt, quæ breuissimo tempore pereunt, & maximo precio constant.

DE SVMPTIVS IMMODERATIS.

Cap. 28.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7.

Vt

Ut vir & mulier domus partes sunt: sic haud dubiè ciuitatem in duas æquas ferè partes virorum mulierumq; diuisas esse, putare cõuenit. In quibus ergo Rebus publicis, quod ad mulieres pertinet, perperam sancitum est: in his dimidiũ ciuitatis prauè institutum esse, putari debet. 1456

Quin etiam vniuersa Respublica malè se habet, vbi fœminarum sumptus non cohibentur. Nec enim seipsas duntaxat, sed & parentes, filios, fratres, & maritos perdunt, ac totam ferè Remp. secum trahunt in perditionem. 1467

Timendum quidem est, ne illa tempora redeant, quando Propertius cecinit: 1468

Matrona incedit census induta nepotum,

Et spolia opprobrii nostra per ora trahit.

Nulla est poscendi, nulla est reuerentia dandi,

Aut si qua est, precio tollitur ipsa mora.

Besius lib. 3. de Rep.

Oportet, vt quàm commodissimè, minimoq; precio tota ciuitas viuat: oportet, vt ciues in supellectilibus etiam, atque vestibus, reliquisq; rebus omnibus, suam teneãt mediocritatem. Nulla namq; Respublica, nisi frugalis, fuerit vnquam beata. Iam verò non lat est, habere vestes innumeras, atq; mollissimas, si plurimis futuris iterum exasperentur. Quid ego nunc mundos muliebres recenseam, quibus magna ex parte Reip. pecunia continetur? Necessè est ab vltimo terrarum orbe quærere gemmas, quibus scilicet preciosarum istarum fœminarum inexplebilem inanis ostentationis libidinem expleamus. At ineptissimi sumus, qui non videmus hoc pacto nimis onerari, premi q; Respublicas, aut si videmus & negligimus, scelerati etiam, & nefarii. 1469

Quamobrem bonis legibus occurrendum est malis moribus: & puniendi sunt sartores & sarcinatores seuè. issimè, si quid in vestibus contra leges fecerint: & vt fœminarum li-

centia reprimatur. Expediret fortasse, vt lex fieret contra mulieres nobiles & illustres: addito præmio, quia honestas, modestiæ, atq; frugalitatis exemplum cæteris omnibus esse debent. Ac simul permitteretur vsus illarum vestium plebeis fœminis, & meretricibus: tunc enim infames fierent vestes illæ, atq; ab omnibus repudiaretur. Nulla enim esset mulier, quæ nobilis & honesta existimari non vellet. Contra cum lex nobiles excipit, rixarum, & iniuriarum, est causa, & vix ad effectum perducitur potest.

1471

Iosephus lib. 2. contra Apionem.

Moyse neq; in filiorum natiuitatibus concessit epulationes aggregari, & fieri occasiones ebrietatis. Propexit etiam funeribus mortuorum, vt neq; sumptuosæ ad sepeliendum celebrentur exequiæ, neq; insignium fabrica sepulchrorum: sed necessaria quidem circa elationem funeris imperauit, domesticos adimplere.

NE VNVS MVLT A OFFICIA GERAT.

Caput. 29.

1472

AD rectam Reip. gubernationem pertinet, vt vnus homo plures magistratus simul non gerat. Id enim regis legibus, & externis vetitum est, & bono communi aduersatur. Quia occupat vnus multorum præmia: & varia officia gerere non potest, & omnibus satisfacere nequit.

Plato lib. 2. de Rep.

1473

Impossibile est, vnum plures artes bene exercere.

1474

Idem lib. 3. Singuli singula rectè conficere possunt, plura verò minimè. Quòd si quis plura tractare aggrediatur, in singulis ita deficiet, vt in nullo euadat egregius.

Xenophon lib. 3. de pædia Cyri.

1475

Fieri non potest, vt qui multis vtitur artibus, is homo omnia pulchrè faciat.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 9.

Improbandum est, vt idem homo pluribus magistrati- 1476
bus præsit. Nam vnum opus ab vno optimè perficitur.

Idem lib. 4. cap. 15.

In magnis ciuitatibus vnus magistratus ad munus vnū ob- 1477
cūdum cōstitui & potest, & debet: quia multi magistratibus
præfici propter ciuiū multitudinē possunt. Et profectò mu-
nus quodq; melius, si quis vni tantum procurationi vacet,
obitur, quàm si multis negotiis distineatur.

Lex Iustiniani lib. 1. C. tit. 47.

Nemo audeat, in vno eodemq; tempore, tam aduocatio- 1478
ne vt, quàm consiliarii cuiuscunq; magistratus, quibus Re-
spública gerenda comittitur, curam arripere: ne cū in
vtrumq; festinet, neutrum bene peragat. Nec sit concessum
cuiquam duobus magistratibus adsidere, & vtriusq; iudicii
curam peragere (nec enim facile credendum est, etiam dua-
bus necessariis rebus vnum sufficere. Nam cū vni iudicio
adfuerit, altero abstrahi necesse est, sicq; nulli eorū idoneū
in totum inueniri) sed altera adfessione penitus semota, v-
nius magistratus esse contentum iudicio.

Plutarchus in Politicis.

Athenis Metiochus in ore omnium erat vulgò iactan- 1479
tium; Metiochus ducit copias, Metiochus vias curat, Metio-
chus exercet panarium, Metiochus farinam tractat, Metio-
chus præest omnibus, Metiochus ergo lugebit.

Cū autem vnus plures magistratus simul gerere non 1480
queat, efficitur inde, vt contra leges & vtilitatem publicam
per substitutas personas Reipublicæ munera exercent: & is
cuius industria eligitur, per quemlibet alium seruiat. Itaq;
substitutus onera subit, & fert alter honores. Et multi præ-
terea magistratus premunt Rempublicam, qui nullius ferè
sunt vtilitatis publicæ.

DE REPUBLICA
DE RATIONE IUDICIORVM. Cap. 30.

Plato lib. 6. de legib.

1481 **N**ulla ciuitas re vera ciuitas erit, nisi debito ordine iudicia fuerint constituta. Iudex autem mutus, qui nec iustar arbitri aliquid plus quam litigantes dixerint, in causis discutendis percontatur, nunquam ad ius declarandum sufficiens erit. Oportet autem semper, ut quod quaeritur, ab utrisq; declaratur. Tempus autem & mora, frequesq; inquisitio ad aperiendum controuersiam conferunt.

Ulpianus lib. 11. digesto. tit. 1.

1482 **U**biq; iudicem æquitas mouerit, oportere fieri interrogationem, dubium non est.

Ex lege Arcadij et Honorij lib. 8. C. tit. 5. C. Theodo. lib. 4. tit. 20.

1483 **N**egotiorum merita partium adsertione panduntur.

Diodorus Siculus lib. 2.

1484 **A**pod Aegyptios iudicia non casu fiebant, sed ratione. Existimabant enim ritè facta plurimum vitæ mortalium prodesse. Mos illis erat, accusatorem scribere ea, in quibus alium accusabat, modumq; patratae iniuriæ, aut damni facti, quantiq; eam æstimaret. Reo autem dabatur tempus rescribendi ad singula, & aut se id non fecisse, aut rectè fecisse purgandi, aut iniuriam vel damnum minoris æstimandi. Rursus accusatori, reoq; inuicem respondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cum iudices de controuersia quaesissent, princeps signo veritatis in partem veriore verfo, sententiam ferebat. Hic mos iudiciorum apud Aegyptios erat, existimantes accusantium, excusantiumq; altercatione, & scriptis, veritatem maximè elici posse, etcetera.

1485 **E**odem ferè ordine iudicia Hispaniæ tractare solemus. Sed tria ego desidero, quibus fortasse nihil addi posset. Vnū, ut dilationes quas ultra marinas vocant, aut prorsus abrogarentur, aut vix vnquam concederentur. Alterum, ut ad-

uocati,

uocati, qui causis iniustis suffragantur, multa & ignominia afficerentur. Tertium, vt ii, qui malitiose ac temere litigant, omnes omnino sumptus, damna, & incommoda victori præstaret. Quæ omnia, vt mihi quidem videtur, iustissime sanciri possent, & magnam Reip. utilitatem afferrent. Atq; hoc postremum diuus Bernardus mecum sentit, lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

Lex, quæ perrarò prodest, & sapissimè nocet: quæ per iuriorum plurimorum euidentis occasio est: quæ plerasq; lites magnas, efficit immortales, abroganda, explodenda, euiciendaq; est. atq; hoc solo, vt audio, apud Mahumetanos paucæ breuesq; lites sunt, quòd temerè litigantes publicè flagellis cædantur.

1486

DELIBERATIONVM DE REPVBLICA. Cap. 31.

Aristoteles lib. 4. Polit. cap. 1.

Non minus negotii est, Rempublicam emendare, quam ab initio constituere: vt dedoceri nihilo facilius est, quàm à principio discere.

1487

Est quidem Respublica nostra, vt mihi videtur, optima: sed nihil est in rebus humanis vsq; ad eò partibus suis omnibus expletum, vt perfectionem aliquam recipere nõ queat. Idcirco quædam nunc adiciemus, quæ prudentium virorù iudicio vtilia esse possent Reipublicæ.

1488

Ac primùm, expedire aiunt, vt ad reposcèdas à præfectis vrbium muneris gesti rationes, mitterentur à Rege consilia rij, Valdolitani, Granatensis, aut Hispalèsis conuentus: qui nihil agerent, aliud, quàm intra duos, vel tres menses, inquirere in decessores, & senatores, & scribas, & cæteros, qui publica ciuitatù officia gerunt: & causis cognitis iudicare, & sententias latis ad effectù perducere, & acta omnia summo iustitiæ tribunali exhibere. Quò efficeretur, vt vrbes longè re-

1489

etius gubernarentur, & sexcenta reprimerentur incommo-
da, quæ nunc omnibus perspicua sunt. Præterea cum hi, qui
rationes reposcerent, ad summum illud regium tribunal
prouherentur: quæ praua aut recta in toto ferè regno gerã-
tur, planè scirent.

1490

2341
Aiunt præterea, equites istos cataphractos, qui agrico-
larum hospitibus excipiuntur, & otiosi degentes, facinora ma-
gna nonnunquam perpetrare solent: multò minori regis
sumptu deligi posse in finitimis municipiis: ubi & cum vxo-
ribus & parentibus habitantes, nemini essent iniurii: & fa-
cile conuenirent, cum opus esset, cursu publico conuocari:
& commodius ipsi equos curare, atque arma custodire in pa-
tria sua possent.

1491

Sunt etiam, qui dicant, prouidendum esse, ut cauponæ
atque stabula (ea præsertim, quæ in locis desertis ad excipien-
dos viatores habentur) locari non possint, nisi precio iusto
atque taxato: ne caupones & stabularii, ut mercedem locatio-
nis persolvere queant, hospites spoliare cogantur.

DE DIVERSIS CAPITVLIS. Cap. 32.

1492

Non facile quicquam est innouandū, sed tū demū, cum
urgens necessitas, aut euidēs utilitas id exposcit. Urgētis
autē necessitatis illud erit exēplum, si fortè ciuitas factioni-
bus opprimatur, ut earū causa & origo protinꝰ reprimatur.

Iustinianus de proconsule Cappadociæ, constit. 30.

1493

Quia factionibus inter se diuisa est ciuitas, & cum exi-
stat ambitu murorum vna, duplex est sententiis. Vnde & se-
ditionum & dissensionum occasiones, & si quid omnino
mali fatigat homines, id ex hac prouenit causa: qua sublata,
robꝰ simul & concordia negotio addemus, qua nihil vn-
quā inter homines præclarius extitit & præstātius, et cetera.

1494

Hoc verò utile esse videtur, ut fures, qui hostes sunt vni-
uersæ Reip. & nunquam corrigi, aut meliores effici solent:

pro

pro quolibet furto, aut septuplum soluant, aut damnentur ad remos.

Tum illud addo, vt hospitia pauperū quæ hospitalia vulgò appellatur: mandato summi Pontificis & Regis visitentur, ita vt ne quid pauperes detrimeti capiāt, prouideatur.

Item illud magnis pœnis faciendum elset, ne tutores aut curatores, sine iudicis & consanguineorum consensu, pupillos aut pupillas connubio iungant.

Atq; hoc quidē è Republica foret, vt Canon vndecimus, secundi Concilii Hispalensis renouaretur, porrigeretur, & ad effectum perduceretur, cum Iustiniani nouella constitutione. 133.

Biesius lib. 3. de Rep.

Cum legamus, in antiquis bene formatis ciuitatibus, præscriptos fuisse per census, cuiuscunq; mensuræ, familiæq; sumptus, nō video cur id facere nō liceat, imò verò deceat apud Christianos. Sic enim fieret, vt diuitum parsimonia pauperes aleret, & angustia familiarium multos, qui tantum inferuiunt ostentationi, vel potius contumendis frugibus, excluderet ad vtilē aliquam operam ciuitatis. Nunc maxima pars famulorum inutili tantum pondere familiam, imò Rēp. premit. quid, quod hoc exemplū plures ad otium prouocat, idq; ciues eneruat, & Rēpublicam exhaurit.

Ad hæc leges illæ duntaxat essent colligendæ, quæ vim suam habent, & seruandæ sunt: ne multarum inutilium legum lectio errorem pariat & confusionem.

Suetonius Tranquillus in Iulio Casare.

Ius ciuile ad certum modum redigere destinabat, atq; ex immensa diffusaq; legum copia, optimaquæq; & necessaria in paucissimos conferre libros. Sed hæc & talia meditantem mors præuenit.

Iustinianus, de Armenijs, constit. 21.

Vetera curiosius perquirere, & ad præterita iam tempora recurrere, confusionis potius, quam legis lationis est.

1502 Possem & alia commemorare, necessaria & vtilia Reipublicæ, quæ nunc diuulgare non expedit, & cum sapientibus & politicis viris commodius à me conferentur.

DE CONSERVATIONE REIP.

Cap. 33.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 7.

1503 **M**aximè tum Respublica, tum status optimatū dissoluitur, si ius in ipsa Republica violetur.

Idem eiusdem libri cap. 8.

1504 Dubitari non potest, quin cognitis iis, quæ Rebus publicis interitum important, ea quoq; quæ salutem afferunt intelligatur, cum contraria contrariorum sint efficientia, interitus autem saluti contrarius est.

1505 *Et post aliqua.* Licet autem animaduertere quosdam non solum optimatum, sed paucorum etiam status conseruari. Non quod sint Resp. tutæ, sed quoniam qui magistratibus præfunt, tum in eos qui extra Remp. sunt, tum in socios Reip. administrandæ rectè se gerunt.

1506 *Et paulo procul.* Conseruatur etiam Resp. non solum quia longè absunt ab iis, quæ interitum afferunt, sed interdum etiam quia prope sunt: nam timor intentiore cura Reipublicæ consulere cogit. Quibus ergo cordi est Reip. salus, hos oportet timores iniicere, vt vigilatiores sint ciues, nec Reip. custodiam, tanquam excubias, remittant, & pericula, quæ procul absunt, velut impendentia denuntiare: et cætera.

1507 Hæc obseruanda nobis sunt, ac diligentissimè providenda, cum inermes simus, & Mahumetanis atq; Hæreticis vñ diquaq; circumdati: & intra Hispaniam ipsam plurimos ac perniciosissimos hostes pseudochristianos habemus, ex Mahumetanorum genere prognatos, maiorum suorum perfidiam imitantes, & eorum plurimos armatos.

Ad summam, Iustitia est, quæ beatas facit Respublicas, eas- 1508
que conseruat: In iustitia verò, quæ subuertit omnia.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 7.

Hoc solum confirmat, stabilemque facit statutum Reipu- 1509
blicæ, si pro dignitate paria tribuatur, & quæ sua sunt quis
que retineat. id est, si iustitia in honorum distributione ser-
uetur, & ius suum vniciq; tribuatur. Nam Resp. quæ præ-
ter ius constituta est, & in qua iustitia non dominatur, dif-
ficile factu est, vt diu permaneat.

Fernandus quidem & Isabella, reges iustissimi ac verè Ca 1510
tholici, & nepos eorum Carolus Rex, atq; Imperator Maxi-
mus & inuictissimus, bonis legibus, moribus, & magistra-
tibus, Hispanam Rempublicam præclare fundatam nobis
reliquerunt: Philippus Optimus, Clementissimus & (vt ita
loquar) Catholicissimus, felicitatem hanc nostram confer-
uat, indiesque auget ac prouehit. Custodiat Omnipotens eū
atq; Carolum, & natos natorum, & qui nascetur ab illis, vt
per secula multa incolumem & florentem Rempublicam ha-
beamus, & tandem ad sempiternam felicitatem peruenire pos-
simus, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi.

CORONIS MEMORABILIVM. Cap. 34.

Quid aliud est regnum, quàm magna familia: Contrahē 1511
da igitur sunt impendia superuacanea: magnum enim
rectigal est parsimonia.

Capitolinus in Antonino Pio.

Victus Antonini Pii talis fuit, vt esset opulentia sine re- 1512
præhensione, parsimonia sine sordibus. Salaria multis sub-
traxit, quos otiosos videbat accipere, dicens. Nihil esse sordi-
dus, imò crudelius, quàm si Rempublicam ij arroderet, qui
nihil in eam suo labore conferrent. Nullas expeditiones ob-
iit, nisi quod ad agros suos profectus est, dicens: Graue esse
prouincialibus comitatum principis etiam nimis parci.

Lam-

- 1513 *Lampridius in Alexandro Severo.*
Neminem passus est, esse in palatinis, nisi necessarium hominem. Iureiurando deinde cōstrinxit, ne quem ascriptum, id est, vagatium haberet, ne annonis Remp. grauaret, dicens. Malum pupillum esse imperatorem, qui ex visceribus provincialiū homines nō necessarios, nec Reip. vtilēs pasceret.
- 1514 Multis ciuitatibus, quæ post terræ motus deformes erant, sumptus ad instaurationem operum publicorum & priuatorum, pecuniam ex vectigalibus dedit.
- 1515 Honores iuris gladii nunquam vendi passus est, dicens: Necessè est, vt qui emit, vèdat. Ego nō patiar mercatores potestatum quos si patiar, dānare non possim. Erubescō enim punire eum hominem, qui emit, & vendit.
- 1516 De omnibus hominibus per fideles suos semper quæsiuit, & per eos, quos nemo nō sciret, hoc agere, cū diceret, omnes præda corrumpi posse.
- 1517 Notum illud est, meliorem esse Remp. ac prope tutiorem, in qua princeps malus est, ea, in qua sunt amici principis mali. Siquidē vnus malus potest à plurimis bonis corrigi: multi autem mali nō possunt ab vno, quamuis bono, vlla ratione superari. Et id quidem ab homulo ipsi Traiano dictū est, cū ille diceret: Domitianum pessimum fuisse, amicos autē bonos habuisse: atq; idē illum magis odio fuisse, qui Remp. peioris vitæ hominibus commendauerat: quia melius est vnum pati malum, quàm multos. Hæc atq; alia scribit *Lampridius* notatione digna.
- 1518 *Diuus Bernardus lib. 4. de consideratione, ad Eugenium.*
Veniamus ad collaterales & adiutores tuos. Hi seduli tibi, hi intimsunt: quamobrem si boni sunt, tibi potissimum sunt: si mali, æquè plus tibi. Ne te dixeris sanum, dolentem latera: hoc est, ne te dixeris bonum, malis innitentem. Aut si bonus sis, bonitas tui solius què fructū afferre potest: Quid emolumenti affert tua vnus hominis iustitia, vbi sententia

praualet aliter affecturum: Sed nec tuta tibi tua bonitas ob
fessa malis: non magis quàm sanitas vicino serpente. Non
est quo te subducas malo intestino. & è regione bonum do-
mesticum eo amplius quo sapius iuuat: sed siue leuent, siue
grauent, cui rectius imputadum, quàm tibi, qui tales aut ele-
gisti, aut admisisti: & qui potestatem non habent, nisi quã
tu eis, aut tribueris, aut permiseris: Tibi imputa quidquid
patieris ab eo, qui sine te potest facere nihil.

Spartianus in Hadriano.

Optimos quosq; de senatu in contuberniũ imperatori
maiestatis adiciuit: & in cõcione & in senatu saepe dixit: Ita
se Remp. gesturum, vt sciret, populi rem esse, nõ propriam.

Capitolinus in Gordianis.

Miser est imperator, apud quem vera reticentur: qui cũ
ipse publicè ambulare nõ possit, necesse est vt audiat, & vel
audita, vel à plurimis roborata, cõfirmet.

Sextus Aurelius Victor in Traiano.

Duo sunt, quæ ab egregiis principibus expectantur: san-
ctitas domi, in armis fortitudo, & vtrobiqu; prudentia.

Plutarchus in Apoph.

Quidam cũ dixisset, omnia regibus & honesta & iusta
esse. Per Iouem, inquit Antigonus, regibus barbarorum: sed
nobis sola honesta sunt honesta, & iusta, sola iusta.

Diuus Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium.

Modestus moderabitur curas: temperabit à superflu
non deerit necessariis.

Biesius lib. 4. de Rep.

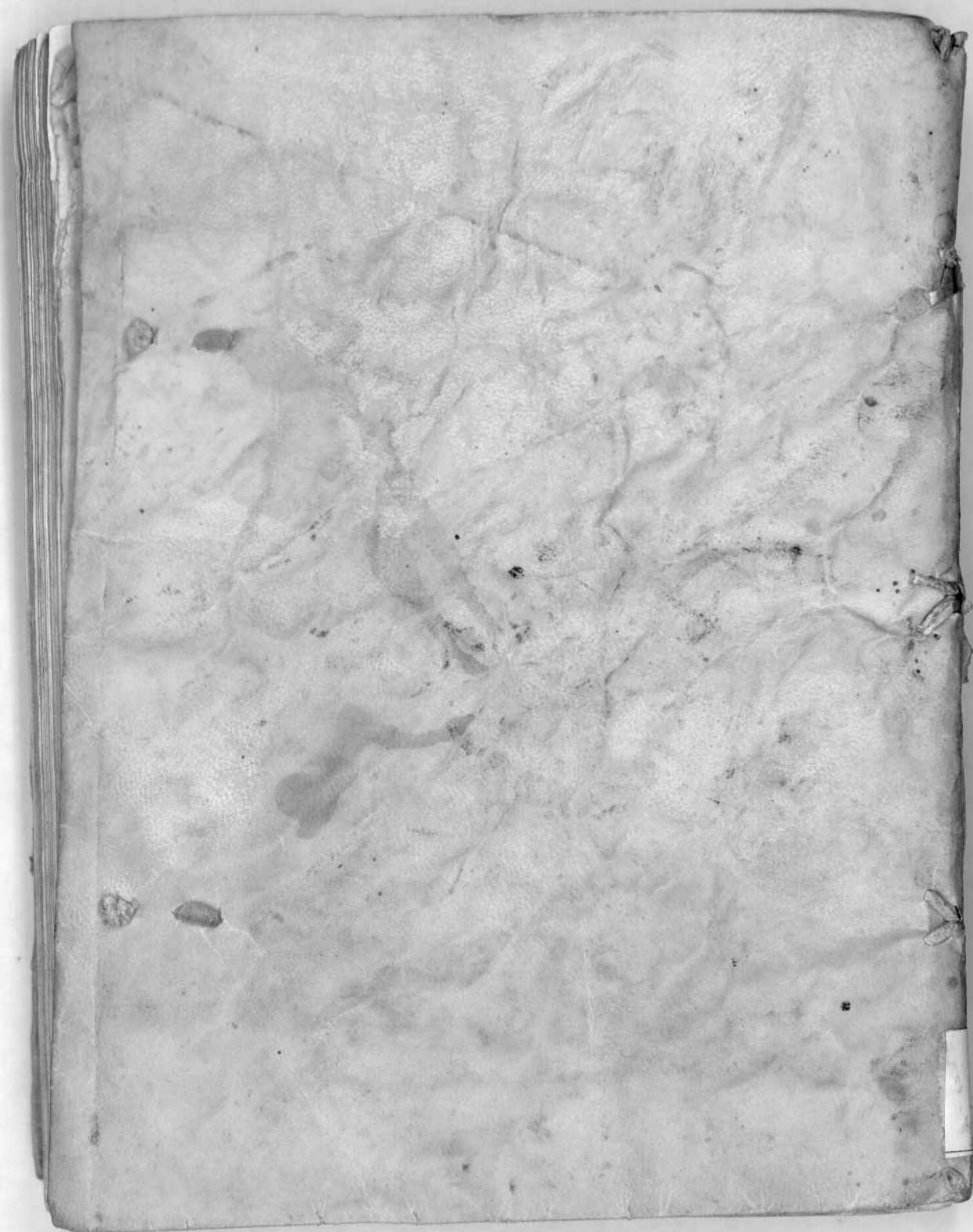
Semper præsens rerũ status, vt est apud T
ditis solet esse molestus. Cũ enim
quàm boni, sit in rebus humanis, & pra
tior sit, quàm futurus: illi qui causas & exitu
tis intelligunt, malunt grauioris alicuius

riculū accerfire, quā præsentem cōditionem suam æquo animo ferret.

1525 Innumeras quidem causas mutandæ Reip. sed nullas ferme laudabiles inuenire licet. Itaq; legimus in sacris literis: Deum fuisse iudæis infensum, dum regem peterent: non quod monarchiam non approbaret, sed quod etiam illam immutationem ægrè ferret.

FINIS.

100.

2.409